

KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET FOLYÓIRATA

2004. MÁJUS

9/3

TARTALOM

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET MŰHELYÉBŐL

Beke Pál: **Megoldanivalóink.** Az aprófalvak, kistérségek, kistájak közösségi művelődése 1

KISTÉRSÉG

Kereszti Ferenc: Műhelybeszélgetések a kistérségi közművelődésről 6

Czink Judit: A közművelődés kistérségi gyakorlata Tolna megyében 24

KITEKINTÉS

Dr. Ángyán József – Dr. Ómodi Gábor – Dr. Tanka Endre: A magyar vidék lehetséges jövőképe és fejlesztésének feladatai 27

Népfőiskolai képzési központ a Balaton-parton. Balogh Réka, a Magyar Népfőiskolai Társaság képzési központjáról (Trencsényi Imre) 30

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

Dudás Katalin: Kísérlet a községek 2002. évi kulturális és közművelődési kiadásainak becslésére 33

G. Furulyás Katalin: Résztanulmány „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatáshoz 44

TANULMÁNY

Dr. Koncz Gábor: „...mélységes mély a nemrég...” Vázlat a kultúra fogalmáról 56

ÜZENŐ

Turi Gábor: Ítélet és ízlés. Debrecen kulturális életerének perspektíváiról két tételben 72

ARCKÉPEK

Maróti Gyula (Lukán László) 75

Kiss László (Mátyus Aliz) 76

Hidy Péter – személyi bibliográfia 80

VISEGRÁDI NÉGYEK

Magyar fotósok cseh országos kiállításon és versenyen (Tóth Erzsébet) 82

Ha megindul az adrenalin... Frank Yvette csehországi aranydiplomája fotóiért (Győri Lajos) 82

Dr. Kovács István: A magyar-lengyel kulturális kapcsolatok jelene és jövője 84

Tanulmánykötet Közép-Európa népeiről. Beszélgetés Ábrahám Barna történésszel (Szedes Erika) 85

EURÓPAI UNIÓ

Dr. Kovács István: Az eltrékozolt lehetőségekkel szembeesülve – a csatlakozás előestéjén 92

Pondány Szilvia: Kontinensek közötti nemzetközi felnőttképzési együttműködések 95

Zoltai Márta: Az Európai Unió II...97

SZAKMAI BESZÁMOLÓK

Angyal László: Magyar Kulturális Központ Székelyhídon 101

Gábor Klára: Az új ifjúsági törvény vitája 102

Az európai civil társadalmi fejlesztése a közösségfejlesztés eszközeivel c. konferencia és a „Budapesti Nyilatkozat” (Varga Tamás) 103

Az andragógiára építő szakirányok konzorcium-előkészítő megbeszélése (Dr. Kocsis Mihály)...104

A bukaresti testvérintézmény látogatása a Magyar Művelődési Intézetben (Fekete Márta) 105

Kereszti Ferenc: Egyházi közművelődés az Európai Unió tükrében 106

Lukács Márta: A Magyar Művelődési Intézet együttműködési megállapodása a Horvát Kulturális Szabórral 108

SZAKMAI HÍREK

SZERZŐINK 5

A 9/3-as szám MELIÉKLETE a Magyarok, fiatalok, kultúra, egyesületi demokrácia című kétnyelvű kiadvány a magyar-francia együttműködés egyik projektjéről (Fordította: Szöllősi Eszter)

Deák Ferenc – szoborfelirat

SZÍN KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS

9/3 – 2004. május

SZÍN - KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉS. A Magyar Művelődési Intézet folyóirata. Megjelenik kéthavonta.

Szerkesztőbizottság: Elnöke: Beke Pál. Tagjai: Egyed Albert, Kereszti Ferenc,

Komjáti Gabriella, Péterfi Ferenc, Szöllősi Eszter, Tóth Erzsébet, Tóth Zsuzsanna.

Főszerkesztő: MÁTYUS ALIZ.

Kiadja a Magyar Művelődési Intézet. Felelős kiadó: BEKE PÁL.

A szerkesztőség címe: 1011 Budapest, Corvin tér 8. Szerkesztőségi titkár: Szedes Erika.

Postacím: 1251 Budapest, Pf. 101. Tel: 201-5053. Fax: 201-5764.

E-mail: kalmarj@mni.hu, szedere@mni.hu, matyus@centernet.hu

A lapot Szűts Eszter festőművész tervezte.

Készült a Somogy-Print Bt. nyomdatüzemében. 1165 Budapest, Hangulat u. 4.

ISSN 1416-6925

AZ APRÓFALVAK, KISTÉRSÉGEK, KISTÁJAK KÖZÖSSÉGI MŰVELŐDÉSE

-elgondolásaink a regionális eszmecseréket követően-

Ki gondolta volna, hogy a 2003 őszén megfogalmazott, e lap decemberi számában a kistelepi- kistérségi/kistáji szakmai fejlesztőmunka megoldandó részleteiről megjelent szövegemből¹ valamiféle valóság lesz? No nem úgy, amiképp azt ott a Lépéjszavak alcímében összefoglaltam (hiszen ahhoz kormányzati feladatvállalás és hosszú távú, akár ciklusonként is átvélő feladatmegoldás kellene) hanem pusztán az élet szabályozta lehetőségeink szerint. Történt ugyanis, hogy Gergye Rezső vasvári kollegám felvette és tovább fűzte a szót,² egyidejűleg nem álltam ellent főszerkesztőnk kívánalmának, hogy valamiképp reagáljunk arra. Válaszomban³ ígéretet tettem, hogy javaslatának megfelelően megszervezzük a hegyhátai összefogott kistelepi- kistérségi szakmai munka helyzetéről és a megoldandó feladatokról szóló, egyidejűleg elköteleztem magam egy hasonló tárgyú gyűlésre a Dunán inneni térségben is. Amikor aztán minderről a január végi intézeti évértékelő-évrnyitó értekezlet kistérségi/kistáji munkát taglaló szekciójában beszámoltam, az ötlet nagyobbá növekedett; egyre-másra kaptam javaslatokat új helyszínekre, hogy ezzel alaposabb feltáró-munkát és többeket érintő közös gondolkodási lehetőséget teremtsünk.

Mint közismert, így is lett. 8 helyszínen szerveztünk⁴ hasonló struktúrájú 2-2 napos összefogott 2004 március elejétől kezdődően április végéig. A kezdetekről már beszámoltunk⁵, és az első, a valóban Vasvárott szervezett összefogotttal ugyancsak.⁶ A többi helyszínről készített emlékeztetőt jelen lapszám közli; remélem, hogy ezek eredetijeit valamennyi azokon megjelent kollega régen megkapta már. Mindez felment az egyes rendezvényekről való beszámolás kötelezettsége alól. Sőt: már közölhetjük az első, e megbeszélések generálta szöveget is;⁷ a többiekét későbbi, esetleg tematikus lapszámunkban olvashatják az érdeklődők.

Bár ezeken az összefogottakon útját álltam az előzmények körülírásának és különösen a kialakult állapotokról szóló panaszoklásnak, most nem állom meg, hogy az alábbiakban ne újjak le a szakma jelenleg lépiült helyzetéhez vezető út állomásait érzékeltetve néhány többszörösen összetett mondatot. Bizonyos, hogy a szerkesztők lehetőséget teremtenek majd a véleményemet árnyaló, vagy annak akár ellentmondó szövegek közlésére. Mindannyiunk érdeke, hogy szak-

mai állapotainkról kibeszélt, majd ennek eredményeképp kölcsönösen elfogadható képiünk legyen, arról nem beszélve, hogy nemcsak szép szavak, óhajtások, víziók, hanem tervek, s azt követően cselekvések, intézkedések is kellenének a helyzet meghaladására és megoldására. Ugyanezt a célt szolgálta, hogy összefogottaink napjaink szakmai helyzetképéről már bőven folyt a szó, és ezt szolgálta az is, hogy szót kerítettünk a jelen stádiumot meghaladó megoldások megfogalmazására.

Ezekből a helyszíneken kevesebbet hallhattunk. Mindazonáltal abban maradtunk, hogy a megbeszélések eredményeképp fogalmazott, konkrét településekre, településrészekre, kistérségekre illetőleg kistájakra vonatkozó, kézzelfogható és költségeiben is végiggondolt projektek összefoglalóit minden gyűlésünk valamennyi résztvevőjének postázzuk (hátha azok olvastán virágzik ki valakiben valamiféle kívánatos tennivaló) és csak azt követően szervezzük meg a cselekvési tervet fogalmazóknak szánt újabb összefogottat, vélhetően június közepe tájt. Azt tehát, ami már a megoldásokat keresi, a tennivalókat határozza meg azokkal és azok által, akik valamiféle, e tárgyba illő helybéli szakmai fejlesztőmunkát határoznak-határoztak el vagy csinálnak-csinálnának.

A jelenlegi hiányok meghaladása

nem képzelhető el pusztán fecsegéssel, és meggyőződésem, hogy pusztán központi intézkedésekkel, bárminek bármivé való átszervezésével avagy rendeleti úton sem. Nem nélkülözhetjük a helyben dolgozó népművelő kollegák, könyvtárosok, tanítók és tanárok, a helybéli értelmes emberek, a civil szervezetek, a polgármesterek és a képviselő-testületek feladatvállalását, mert nem oldhatjuk meg a közösségi művelődés helybéli fejlesztését az ő erre vonatkozó óhajuk és akaratuk nélkül. Arról nem beszélve, hogy a közösségi művelődés széles lehetőségeiből sem választhatja ki a helyben szükséges megszerveznivalót más, csak és csakis ők.

Hogy erre magukban képesek-e, az más kérdés. Ha nem, úgy szakmai eszköztárunk segítségével, esetleg a közösségfejlesztési technikák kellékeit kölcsönözve velük közösen kell feltárni és egyidejűleg aktivizálni erre való szükségleteiket, szándékaikat. Mai körülményeink között, a közösségi művelődésről leszoktatott helyi társadalmakban általában ez a nulladikként besorolható feladat. Lehet, hogy csak az aktivizálást követően fogalmazódhatnak meg az érdekeltekben a közösségi művelődés helyben szükséges tennivalói, és csak azt követően írhatók körül a megvalósításához nélkülözhetetlen körülmények és feltételek. Az is nyilvánvaló, hogy csak mindezek ismeretében, tehát később határozhatók meg a szükséges önkormányzati és állami feladatvállalások, és nyilvánvaló, hogy csak a mintaként próbált kísérleti időszakot követően határozhatók meg az országos elterjesztéshez/megvalósításához szükséges (remélt és feltételezendő) központi támogatási automatizmusok.

Eserükben tehát mélyről, az alapoknál kell kezdenünk a szakmai fejlesztőmunkát.

¹ Beke Pál Kistérség, kistáji, Szín-Közösségi Művelődés, 2003 december, 1-6. old.

² Gergye Rezső Kistérség (kistáji, járás, város és vidéke), Szín-Közösségi Művelődés 2004 január, 3-4. old.

³ Válasz helyett, Szín-Közösségi Művelődés 2004 január, 4. old.

⁴ A regionális eszmecseréket 2004. március 2-3-án Vasvárott, 8-9-én Mezőkövesden, 23-24-én Derecskén, 25-26-án Tatán, 30-31-én Bonyhádon, április 1-2-án Csengerben, 14-15-én Győrött, 20-21-én Kecskeméten szerveztük meg helyi partnereinkkel együttműködve.

⁵ Andrassy Mária-Mátyus Aliz A kistelepi- kistáji közművelődési munka megújításáról, Szín-Közösségi Művelődés 2004 március, 28-30. old.

⁶ Kereszti Ferenc Kistérségi közművelődés a Vasi Hegyháton, Szín-Közösségi Művelődés 2004 március, 30-33. old.

⁷ Pósfay Péter A közösségi művelődés lehetőségének és/vagy megfelelő színvonalú márkódításának modellje, Szín-Közösségi Művelődés 2004 március, 33-35. old.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET MŰHELYÉBŐL

Nem csoda, hogy összefüggéseink során csekély mértékű volt a helyszínen elmondható, a már kész cselekvési szándék. Ha mégis akadt, azokat elsősorban a jelen lévő népművelők foglalmazták meg. Néhányukkal meg kellett érteni, hogy jó szándékaik önmagukban nem elegendők. Azokhoz partnereket kell keressenek. Ha lokális környezetben dolgoznak, úgy egyrészt helyből, másrészt a körzetközpontból; ha körzetközponti feladatvállalást foglalmaztak, úgy az általuk célzott perifériákról, kistelepülésekről. Hogy kell-e, hogy igényelt-e az, amit megteremteni megszervezni kívánunk? – mentse Isten minket az olyan jobbító szándéktól, ami nem ágyazódik valós vagy látni való igényekbe! Hiszen emlékszünk valamennyien szakmánk korábbi gyakorlatára éppen úgy, mint a vak asszony és őt az úton átvezetni akaró kiscserkész adomájára.

Kétség sem fér hozzá, hogy a közösségi művelődés mindenütt való lehetőségének és jelenlétének érdekében valamit mindenhol tennünk kell. Az a nagy semmi, ami a közösségi művelődésről szólván sok helyütt érzékelhető, tűrhetetlen állapotot jelez. Hogy a ma érzékelt avagy a mára kialakult hiányról mit és mennyit tehet a népművelési gyakorlat és intézményrendszer negyvenes évek végi totális államosítása; a '70-es, a '80-as évek körzetesítési politikája és gyakorlata, Magyarország sztyeppesítésének szándéka; ettől függetlenül, ám ezzel egy időben a televíziós készülékek és adások tömegesedése; a magától kihűlt vagy éppen direkt kihűtött emberi kapcsolatok, tehát a barátságosság és a szolidaritás hiánya; a helyi társadalmak akaratos vagy éppen automatizmusokon alapuló atomizálása vagy bármi más, azt nem fejtettük meg helyszíneinken. Bár erre néhány bekezdés erejéig még utalok, jobb, ha a feladatot a társadalom- és művelődéskutatókra hagyjuk. Ránk pusztán annyi maradhat, amiben *illetékesek lehetünk* népművelőként, polgármesterként, térségfejlesztőként, könyvtárosként, a helybéliekért elkötelezett, esetleg a helyi társadalom, a helyi társadalmi közélet jobbítására törekvő civilként: *hogy történjen végre valami*. Hogy ahol tehetünk érte, épüljön ki végre (vagy újra) egy árnyalt; a települési struktúrákhoz, a városok perifériáihoz, a tanyabokrokhoz, s különösen az ott élők igényeihez és szükségleteihez igazított közösségi művelődési intézmény- és tevékenységrendszer. Hogy bárhol élvén ne legyünk kiszolgáltatva pusztán és egyedül a globalizált konzerv-kultúrának. Hogy ha akarjuk, úgy más érintettekkel együtt és szakértők segítségével tölthessük el, formálhassuk, vegyük birtokba szabad időnket. És később, ennek mintáján és segítségével talán *sorsunkat* is szabad akaratumk szerint.

Nagyon egyszerű dolgok

azok, amikre gondolok-gondoltunk minderről szólván. Arra például, amit és ahogyan már a '70-es évek végén is megfogalmaztunk; hogy *legyen tető az együttlét fölött*. Az akkori hiányok oldására, s különösen a körzetesítés miatt végképp elfelejteni, felszámolni kívánt falvakba faluházakat, s mert már lehetett, kulturális-művelődési egyesületeket szorgalmaztunk. Az akkorihoz hasonlatos szükségek miatt *ma sem kell újabbat* mondanunk. Mindenütt kell tető a helybéliek együttléte fölül – és nem szükségképpen több tízmillió új épület. Bár jó és szerencsés lenne mindenhol ilyen, de ha nincs miből megépíteni azt, megfelel a célnak egy korábban más célra használt közintézmény, a volt óvoda, iskola, esetleg ezek egy része; a megszüntetett bolt, egy közösségi célra megmentett régi épület, volt magtár, tévész-iroda, a hajdani mozi. Vagy éppen a már esetleg évtizede használaton kívüli művelődési otthon.

Nem gondolom, hogy projekteink programjába vehető az, hogy mindentüvé *főállású népművelő* kerüljön. Nem csak azért, mert nem vagyunk annyian; az eltömegesedett szakmai képzésről pedig senki se gondolja, hogy az iskolapadok mindegyikében potenciális kollegák ülnek! Nem lehet mindenütt főállású népművelő azért sem, mert alig van már a munkahelyhez kapcsolt igényes szolgálati lakás, s ritka helyben vagy a környéken a megfelelő munka az asszonynak, a férjnek. Szinte schol sincs elegendő pénz tisztességes munkabérré, és talán nincs is annyi munka aprófalvaink mindegyikében, amennyi a munkaidőt minden napra kitöltené.

Éppen itt nyeri értelmét, hogy a kistelepülések szakmai hiányát és lehetőségeit kistérségi/kistérségi összefüggésben tárgyaltuk. Megbeszéléseinkben részletesen indokoltam azt a már többször le is írt meggyőződésemet, hogy *míg azokban a helybéli tevékenység-szervezést társadalmiasítottan lehet/kell elképzelniünk, annak néhány településre vonatkozó szakmai segítségét viszont már a települések társulásában fizetett és működtetett szakember kell(ene) végezze*. (Megjegyzem: éppen az ő alkalmazásukat segíthetné az állam bérkiegészítéssel olyanformán, amiképp azt a szerencsésebb sorú országokban teszik. Vagy, mint nálunk a körjegyzők bére feléneke állami átvállalásával, mintegy szorgalmazva a szisztéma terjedését). Egy, a vonatkozó új kormányrendeletben⁸ meghatározott kistérség-központokban pedig, tehát mintegy „mögöttük” fel kell tételeznünk egy-egy szakmai bázist (ha tetszik, megújított-modernizált „járású”) művelődési házat) az adott kistérségben működő szakemberek munkájának, kapcsolatainak háttéréként, egyidejűleg műszaki-technikai támaszpontként, koordinációs- és szervezőközpontként, vagy akár a terepen, a néhány faluért dolgozók közös munkaadójaként.

Mint említettem, egyszerű dolgokról van szó. Ám hogy egy bekezdés erejéig némiképp bonyolítsam ügyünket, megjegyzem, hogy *elképzeltető mindennek teljesen társadalmiasított formája*. Az tehát, hogy a közösségi művelődést szervező helyi egyesületek maguk választják a rajtuk segítő, a nekik és értük dolgozó, a néhány kistelepülés szakmai életét könnyítő-támogató népművelőt (hasonlatosan a református egyházközségek presbitériumának lelkész-választó gyakorlatához, vagy a boldogabb sorsú nyugat-európai országok helyi kulturális egyesületeinek *saját népművelőket általuk pályáztató* praxisához). És ha ez így történne, ugyan miért ne ugyanők döntenének a bázisként emlegetett kistérség-központ intézményének szelvényzetéről, esetleg működtetőjéről is, *így gyakorolva befolyást annak őket szolgáló munkájára és teljesítményére*? Mindez persze messzire, végül talán a szakma átalakításához/megújulásához vezet; meghaladja a jelen frás keretét, és (egyelőre) nem érinti a regionális eszmecseréinkből következő mintaremtő munkát.⁹ Az azonban nem árt, ha csak a

⁸ 244/2003. (XII. 18.) Korm. rendelet a kistérségek lehatárolásáról, székhelyéről stb.

⁹ Az azonban jelzésértékű, hogy a művelődési otthon-egyesületek, a manapság *civil közösségi házként* emlegetett intézmények aktivistáinak összefüggéseit (lásd erről Beke Pál *Művelődési intézmények közösségi kézben*, Szín, 2003 szeptember, 1-6. old.; ill. uő. *Civil közösségi ház*, Szín-Közösségi Művelődés, 2004 március, 5. old.) azok érdekképviselőket ellátó országos egyesületének megalakítását előkészítő viták során többször is fölmerült az őket szolgáló országos módszertani központ kívánalma természetesen úgy, hogy annak *vezetését, munkatársait, tevékenységének egészét és részleteit mint az érdekeik képviselőit és szakmai fejlesztésük szolgálatára létrehozandó közös intézményt* elsősorban a leendő országos egyesület alakítaná, választaná és felügyelné.

játék, avagy a későbbre halasztott szakmai megújítás kedvéért belegondolunk: valóban a helyi önkormányzat a legjobb gazda? Valóban a fix idejű népművelői kinevezés a legjobb megoldás? Valóban a jobbára laikus önkormányzati testület a legmegfelelőbb felügyelet? Ha népművelőként hivatásunk a helybéli polgárok kulturális-művelődési szolgálata, szabadidő-szervezése, érdeklődésük, érdekeik kiszolgálása, életvezetésük, holdogulásuk segítése, *nem melléjük kellene rendelődjünk* elsősorban?

Nagyon egyszerű dolgokról van szó tehát, amikor a közösségi művelődés hiányait oldani szeretnénk. Mindenütt kell egy hely. Mindenütt kell egy azt működtető struktúra. Kellenek szervező-bonyolító szakértők, mint említettem, nem szükségképpen mindig és mindenhol, csak ha szükség van rájuk. Amikor feltétlen. Kellenek oktatók, előadók, szakmai vezetők. Kell technika, berendezés és felszerelés; az egyszerűbből néhány állandóra, a bonyolultabbak időlegesen a körzet-központból kölcsönözve. Kell fűtés, világítás, tiszteletdíj, útiköltség. És persze mindehhez pénz is kell.

Nem tudom, honnan is tudnánk, hogy mennyi? A regionális eszmecseréinket követően fogalmazandó projektekre éppen azért van szükség, hogy *az idén őszől vagy jövőre kezdődő megvalósításokat követően 2006 elejére meglássuk, melyikre mennyi pénz volt szükséges*. Ha ezekből a projektekből lesz egy vagy két, esetleg három tucatnyi, és mindegyikük máshol, eltérő körülmények között, eltérő tevékenységekkel bonyolódik, könnyű lesz kiszámolnunk, és egy felelős kormányzatnak megmondanunk *a szakma aprófahusiféltéséig/kistáji pénzigényét*. (Sohasem voltam jó számtanos, mindig csak tévelygek a nagy számok birodalmában. Nem emlékszem arra sem, hogy annak idején, a megboldogult Hazafias Népfront Művelődéspolitikai bizottságában mekkora összeget mondott *a teljes kulturális terület rendszeres anyagi ellátásának kényelmes biztosítására* elnökünk, *Huszár István*. Látna üveges szemünkön a milliárdok súlyát, azonnal értelmezte is a mondott pénz mértékét. S az szerintem nem nagyobb, mint az akkori éves költségvetés *számítási hiba-határa*. Ma sem lehet több.)

Egyszerű dolgokra kell a hely, a struktúra, a segítő, a szakértő, a pénz: például hogy táncolni tanulhasson az, aki akar. Társas- vagy néptáncot, s ez utóbbiban magyart vagy mást, tánc házként többfélét. Csak az alap-lépéseket néhány hónapig, vagy ha valaki úgy akarja, éveken át táncklubban, táncegyüttesben. Ez utóbbiak bizonyára a körzet-központ intézményében szervezhetők meg hosszú távon, mint ahogy a mívés kamarakórus, a zenekar, az amatőr színpad is. Ám ettől még énekelni, zenélni, jelenetet játszani, bábozni, fotózni, videózni miért ne lehetne helyben, ha van hol s ha van ki által művelni mindezt? – a felkeltett érdeklődésű tehetségesebbeknek pedig ott kell legyen háttérként a már emlegetett körzet-központi művelődési otthon. S ha, mint szoktam volt mondani, döglenek a tyúkok? Ha furcsa nyavalya támadja a kerti gyümölcsfákat? Ha tájékozódni kell a pályázatokban, a támogatások elnyerésében? Ha idegen nyelvet kellene tudni? Ha el kéne sajátítani a falusi vendéglátás fortélyait? Vagy ha csak úgy összejönnének a szívbeteg, a dohányzásról leszokottak egymást erősíteni; s az öregek, a kertbarátok, a lokálpatrióták, a fiatalok, a sárkányeregetők, a nótakedvelők, a kártyások, a dísznövény-ápolók, a borbarátok vagy az antialkoholisták, a fiatal és idősebb utazók, a hímezők, a csipkeverők és még sokan mások a helybéli óhajok, szándékok, egyéni adottságok és az érdeklődés szerint? Nem

beszélve az ugyancsak fontos egyéni érdeke szolgálatáról, a szükséges ismeret megszerzéséről.

És nemcsak a képzéseket, átképzéseket érthetem-érthetik ez alatt, hanem szövetkezési tudnivalókat is, vagy tájékoztató tanfolyamot a piacképes termelvényekről, avagy egyáltalán a körülöttünk lévő világról. Biztos, hogy néha avagy kellő rendszerességgel elkelne egy-egy szakértő tehát, aki elmond vagy ismertet valamit és válaszol is minden kérdésre. És bizonyos, hogy néha kellene olyan program is, amivel csak úgy eltelik az idő. Egy-egy előadó, hogy szépeket és bölcsesket mondjon.

És persze néha kellene egy-egy film, egy-két színész, néhány énekes, egy egész zenekar, akik elandalítanak vagy éppen felráznak. Kellenének bálók, születés-és névnapi összejövetelek, falunapi rendezvények, hogy ne csak a temetésekben találkozzanak az emberek. És lehet, hogy mindezek mellett még csak úgy beülni is jó valahova; ellenni valakikkel, akik ugyancsak ráérnek. Újságot vagy könyvet olvasni, kézikönyvet lapozni, internetezni. Ki mit szeretne.

Nagyon egyszerű igényekről és lehetőségekről beszélünk tehát.

Valakik nagyon nem akarják

mindezeket, ez elég világosan látszik. Valakiknek az a jó, ha nem találkozunk. Ha nem beszélgetünk. Ha nem tájékozódunk. Ha nem együtt érezzük jól magunkat. Ha nem leszünk okosabbak, felkészültebbek. Ha *magunkban és tájékozatlanul* maradunk.

Ez a 'nem akarás' nem mai találmány. A rendszerváltozás előtt is ebben múlt életünk, s vélhetően az 1948-as hatalomátvétel óta folyamatosan érvényesül ez a láthatatlan, de érzékelhető erő. Ám nem felejtendő, hogy vele egyidejűleg a pártállami struktúrán belül is voltak olyanok, akik ellenálltak a közösségi művelődés ellehetetlenítésének. Pártjukon belül, a már emlegetett Népfront bűvőhelyén, tanácselnöki, vebéitkari székben, tanácstagként, tévész-vezetőként, községi párttitkárként az *emberek pártjára* álltak. Megtartották a művelődési otthon, annak hiányában faluházat építettek; fenntartatták az ifjúsági és a nyugdíjas klubokat, a pávaköröket, a táncosokat, a színjátszókat, a helytörténeti munkát és a sok minden mást; a számukra helyet adó intézményeknek pénzt szereztek és hatalmukkal megvédték a mindezeket bonyolító népművelőket. Bizonyosan ennek eredménye, hogy a régmúlt közösségi művelődési gyakorlata átvészelt az azt fél évszázadot. Nem a pártos és a párton kívüliek között volt tehát a legfontosabb választóvonal, hanem a *szovjet gyarmatosító szándékot a maguk érdekében felvállalók és képviselők, illetőleg a saját (helyi) társadalmukért felelősen gondolkodók* között.

Azt hittem, hogy a rendszerváltozás ez utóbbiakat erősíti. Még azt is hittem, hogy az idegen hatalmat és az érdekét szolgálók, a szakmánkat (is) leegyszerűsítő sematizálók végképp eltűnnek. Csalatkoztam. Szomorúan tapasztalom, hogy ma sincs másképp. Korábban az azóta felszámolt szomszéd birodalom vélt vagy valós kívánalmait és óhajait szolgálták ki, bizonyára sokan önös érdekből. Manapság a *globalizációval* indokolnak a közösségi művelődésre káros folyamatokat és állapotokat, vélhetően most is önös megfontolásból. Azok, akik a (helyi) társadalom fejlesztésének és boldogulásának egyik eszközét a sokszínű (helyi) művelődési lehetőségek megteremtésében és/vagy erősítésében látják, ismét, újra és változatlanul magukban vannak. Ne áltassuk magunkat: egyidejűleg az

előbbieik ellenében.¹⁰

Nem tudom nem ellenséges, egyidejűleg előre megfontolt lépések elemeiként értelmezni a hajdani hazai ezer-színű,¹¹ másfél száz éves népművelés, közművelődés, közösségi művelődés (kinek melyik szinonima tetszik) leépítését, a munkásotthonok, a népkörök, az olvasóköri, az egyesületek, az egyházi és szakszervezeti művelődési mozgalmak, intézmények, szervezetek stb. tevékenységének 1948 körüli felszámolását. Az 1945-48 között mindezt megújítani akaró szabadművelődés megszüntetését. A kultúra teremtése, cselekvő művelése helyett a 'kulturaterjesztés' térhódítását. A kiáltó hiányok szemfényvesztő oldását az alkalmi mozgóellátás megteremtésével. A településfejlesztési koncepcióba burkolt leépítést, a falvak, a városi periferiák nagy részének művi kiürítését, a közösségi művelődési intézmények telephelyesítését vagy bezárását. A nagyvárosok grandiózus intézményeinek építését tucatszámú, a belvárosokban és a periferiákon egyaránt hiányzó klubházak árából.¹² A rendszerváltás óta eltelt idő leépüléseit. Persze, mint minden, az ezt dokumentáló adatok is cáfolhatók akár önmagukkal, hiszen mihez képest sok vagy kevés az 'annyi'? Az időszakra rendezett statisztikák mérlegelése mellett azonban ki-ki gondolja végig saját környékének szakmai állapotát. Ha utazik, keressen művelődési otthont, népművelőt, amatőrt művészeti csoportokat, klubokat. Kívánom, hogy találjon is!

Csak ellenséges lépésként értelmezhetem, hogy szakmai folyóiratunkat tizenégy éve lehetetlen pótolni. Hogy a televíziókban nem esik szó a közösségi művelődés állapotáról, lehetőségeiről, és a mindenféle ellenszél ellenére mégis megszülető csudálatos, bár lokális eredményeiről. Hogy az állami televízió több esztendő megélt szakmai magazinját éppen úgy elfelejtették megújítani, mint a rádió hajdan rendszeres népművelési tárgyú elemző műsorait. Hogy nem lehet semmiféle tömegkommunikációs fórumon kellő rendszerességgel mintákat mutatnunk a közösségi művelődés öntevékeny lehetőségeiből a kedvcsinálás érdekében. Csak ellenséges lépésként értelmezhetem, hogy szakmánkban a közhasznú társaságok megjelenésével műbalhékat folytattak (mintha a 'khr' bármire bármiféle alternatívát jelentene, hacsak nem önmagunk kizsákmányolására) és így nem a valós gondok megoldásáról folyt a szó; hogy a népművelők közalkalmazotti státusát felülértékelve azt az éppen betöl-

¹⁰ Jelen lapszámunkban közöljük Dr. Ángyán József, Dr. Ónodi Gábor, Dr. Tanka Endre *A magyar vidék lehetséges jövőképe és fejlesztésének feladatai* című cikkét az agrár- és vidékfejlesztés mai állapotáról. Bár szövegükert abból a célból közöljük, hogy a megállapításaikon alapuló (helyi) népművelői tennivalókat szorgalmazzuk, az agráriumban feszülő ellentétek jelesül rokoníthatók az általam felvetettekkel.

¹¹ Lásd erről például a Művelődéskutató Intézet 1988-ban három kötetben közreadott *A magyarországi egyesületek címűtára a reformkortól 1945-ig* c. művét mindösszesen 2.801 oldalon; a manapság elképzelhetetlen mennyiségű, jobbára kulturális öntevékenység ma még összeszámolatlan művelődési alkalmat, intézményt, tevékenységformát működtetett. Talán nem véletlen, hogy szakmánk, a népművelés (közművelődés/közösségi művelődés) történetének hazai, a fordulat évét megelőző időszakát elnagyoltan, csak a 'művelődéstörténetbe' építetten tanították, s mind a mai napig várta magára e majd' másfél évszázad szakmai állapotának, történéseinek és fejlődésének alapos és országos feltárása.

¹² Alapos elemzést készített erről az időszakról Kovalcsik József *A közművelődéstől a szabadművelődésig* címmel a Kultúra és Közösség 1989/5-ös számában; újból közreadta Beke Pál *Utószavak* c. szövegében, Szín 2003. február, 1-11. old.

tött állás garanciájává szépítették (ma már láthatjuk, hogy a megszüntetett intézményben dolgozók mire mehettek ezzel!) Hogy útját állták az egyesületi intézmények kialakításának, ha másként nem, hát azzal, hogy mindeztidáig nincs állami alap, normatíva, szorzó vagy bármilyen más a társadalmiasított öntevékenység szorgalmazására, fenntartására. Megjegyzem: alapvetően ott, ahol tíz-húsz éve, netán fél évszázada *semmi sincs*.¹³ Hogy bár van vonatkozó ágazati törvény és van fejkvóta, annak méltánytalan összege éppen a gyámolítandó tevékenység neveltségessé tételére elegendő. Hogy az intézménytípusonként szervezett szakmai szervezeteknek alapításuk óta se pénzük se tekintélyük; ennek hiányában nincs ki megvédje a képviselő-testületek eseti ötletrohama szerint összevont és/vagy szétválasztott intézményeket, az emiatt megszüntő tevékenységféléket, a felszámolt népművelőket.

Szakmánk szándékaival ellentétes, hogy nincs a helybeliek szabadidejét programozó alternatívája az országot elborító konzerv-kultúrának. Hogy nincs, mint említettem "tető az együttlét felett", és nincs azt működtető struktúra, szakember, szakértő és mindezt valóságos pénz. A tömegkultúra ijesztő mintája most nyugat felől érkezik. Jól tudjuk azonban, hogy a Lajtán túl a választás lehetősége (még) mindenütt adott: bár ott is belebújhat a tömegkommunikáció bűbájába mindenki, de az általa kívánt aktivitásokba is megmártózik, ha úgy kívánja. A tömegkultúra pusztító fogyasztásával szemben az emberek közötti együttműködésből fakadó *kulturateremtés* francia kollegáink is körömszakadásig védik és szorgalmazzák; tőlük tudom, hogy náluk is honos a szándékaikat keresztetűző, az azt gátló és akadályozó 'másik oldal'. Ellenfelük globalista ruhát hord.

Mint már *mindünk* is az osztályharcos kezesség helyett.

A hajdani évtizedek *cseléd tudatává* nyomorított országlakosát nem sok különbözteti meg a fogyasztók társadalmát kialakító ellenfeleink *konsumídió*ta ideáljától. Az ezzé manipulált, felhasználóvá egyszerűsített ember nyilván még azt sem vette észre, hogy kimentek az oroszok; s ha esetleg mégis, a vállát rándítja rá. Nem tudja, hogy saját kezébe került jövője. Nem tudja, hogy önmagáért önmaga felelős. Elvárja, hogy mint régen, valakik gondolkodjanak és cselekedjenek helyette. Manipulátorai, ameddig érdekeik szerint való, ezt meg is teszik. Nem alakítja, pusztán megtörténik vele a jelen, a jövő. Ha cselédként elég volt ennyi, fogyasztóként is éppen elegendő. Különösen azoknak, akik ezzé nyomorították. Itt van már tehát, amiről *Vitányi Iván* mesélt negyedszázaddal korábban amerikai tanulmányútjáról visszatérően; a tőle akkor riasztóként hallott *bevásárlókörponti-kultúra* megérkezett.

Tudjuk, mi ellenében a tennivaló, csak nem kerül rá fedezet. Nem mintha nem kerülhetne. Csak éppen más döntések születnek folyamatosan. Nem véletlen, sőt, nyilvánvaló, hogy miért; hogy *ne történjen ellenében* semmi. Ma éppen úgy, mint tavaly vagy tavalyelőtt, avagy akár több évtizede.

Mindezekre próbálunk reagálni regionális megbeszéléseink eredményeképp.

Cselekvési terveket várunk

tehát mindazokban a témákban, amelyekből helyi szakmai megoldás terem néhány, ma hiány sújtotta településen, település-

¹³ Kivéve például a helyi igény, érdek és szükség eredményeként megalkult, és sok helyütt évek óta, néhány esetben évtizede működő *civil közösségi házakat*, amelyekről már szó esett másik lábjegyzetben; lásd az ott közöltékhez még Beke Pál *Francia minta hazai formában (a művelődési otthon-egyesületekről)* Szín, 2003. június, 1-5. old.

részen. Olyan cselekvési terveket várunk, amelyek a közösségi művelődés helyben igényelt tevékenységformáit valósítják meg, vagy olyanokat, amelyek révén helyben kitudható, hogy mire lenne szükség, hogy aztán az meg is szerveződjék. Mint említettem, június közepén mindazokkal, akik ilyenek írására és különösen annak helyi/kistáji megvalósítására vállalkoznak, találkozunk. Megpróbálunk közösen *összehangolt országos programot gyártani* egyedi szándékaikból; olyat, aminek megvalósítását támogatathatják a helyi kultúrával, a helybéli közösségi művelődés lehetőségeivel egyetértő, azt a jövő zálogának tartó erők. Mert persze ilyenek is vannak itthon vagy külföldön. Mindezt, mint már ugyancsak említettem, a minták tereintésén túl azért, hogy *a lokális (az aprófalusi, a városi perifériákat érintő) vagy a kistérségek, kistáják közösségi művelődését megújítani célzó programok egymásfél esztendő, próbaként végzett működése után* kiszámolható legyen az országos megvalósítás ára, költsége, feltételrendszere.

Hasonló képzettségűek és rokon képességűek lévén ott, ahol jól működő intézményekben felkészült népművelők szolgálják környezetüket mindenki meglegedésére, nincs dolgunk. Lehetőségeik fejlesztését mindenütt maguk ismerik; azt megkérdeznünk pusztán egy körlevél dolga. Egy, a jövőt szolgáló közösségi művelődési rendszer költségeinek kiszámításakor a rájuk vonatkozó fejlesztési igényt a kívánt összeg egyik elemének tartjuk. Az ellátatlanság oldására kipróbálandó projektek költségeit az országos hiányosságok darabszámával megszorozva a kívánt költségek második eleméhez jutunk. *A kettőt összeadva* kijöhet a megközelítően pontos eredmény. Az, amibe szerte Magyarországon a közösségi művelődés folyamatos lehetőségének biztosítása kerül.

A működési hely, tehát a sokszor emlegetett „tető”; a vélhetően elsősorban önkéntesekből álló helyi *struktúra*; az őket segítő *népművelői* szakértelem; az aktivitásokat helyben tanító *szakértők*; a kistelepeleéseken, a kistérségekben/kistájakon illetőleg a városok perifériáin mindezek együttesével kialakítható közösségi művelődési tevékenységek háttországát jelentő *körzet-központi művelődési házak* és a szisztéma működéséhez elegendő pénz *szükséges, de nem elégséges feltétel* a sikerhez. Mindannyiunknak: nekünk népművelőknek, a mindenütt lévő polgármestereknek és képviselő-testületi tagoknak, a polgármesteri hivatalok köztisztviselőinek, az országgyűlési képviselőknek, a minisztériumok alkalmazottainak és valamennyi civil szervezetben aktív helybelinek *hímnünk is kell* abban, hogy csak így, csak a közösségi művelődés lehetőségeivel, csak mindennek segítségével építhető fel az új Magyarország.

SZERZŐINK

Angyal László 1962-ben született Csengeren. Középfiskolai tanár, közművelődési előadó. A Kölcsey Ferenc Megyei Közművelődési Intézet Megyei Módszertani Osztályának vezetője.

Ángyán József 1952-ben született Nagyatádron. A mezőgazdasági tudományok kandidátusa. A Szent István Egyetem Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetének igazgatója.

Beke Pál 1943-ban született Budapesten. Népművelő, a Magyar Művelődési Intézet igazgatója.

Czink Judit 1965-ben született Pincehelyen. Művelődésszervező, kulturális menedzser, múzeumpedagógus. A Tolna Megyei Kulturális Intézet vezetője.

Cséke Gyöngyi Mária 1948-ban született Piliscsabán. Népművelő, könyvtáros. A Magyar Művelődési Intézet Szakkönyvtár és Információs Központjának munkatársa.

Dudás Katalin 1969-ben született Budapesten. Szociológus. Tudományos kutató, a Magyar Művelődési Intézet Kutatási Osztályának munkatársa.

Fekete Márta 1960-ban született Nagyváradon. Művészeti menedzser. A Magyar Művelődési Intézet Művészeti Osztályának munkatársa, képzőművészeti referens.

G. Furulyás Katalin 1967-ben született Budapesten. Szociológus. Tudományos kutató, a Magyar Művelődési Intézet Kutatási Osztályának munkatársa.

Gábor Klára 1959-ben született Oroszlányban. Tanár, népművelő. A komáromi Csokonai Művelődési Központ igazgatója. Szerkesztője a Komáromi TV-nek, s a Duna TV-nek és az MTV-nek is készített híreket, főleg szlovákiai magyar eseményekről.

Gönczöl Gizella 1956-ban született Budapesten. Könyvtáros, a Magyar Művelődési Intézet Szakkönyvtár és Információs Központjának munkatársa.

Györi Lajos 1954-ben született Szentesen. Fényképész. A Magyar Művelődési Intézet Művészeti Osztályának munkatársa, fotográfiai szaknancsádó.

Hargitai Mária 1953-ban született Budapesten. Könyvtáros, népművelő. A Magyar Művelődési Intézet Szakkönyvtár és Információs Központjának vezetője.

Kereszti Ferenc 1949-ben született Kistarcsán. Közművelődési szakember. A Magyar Művelődési Intézet Szervezetfejlesztési és Önkormányzati Osztályának munkatársa.

Dr. Kocsis Mihály 1946-ban született Kiskunhalason. Filozófiapedagógia szakos előadó. A Pécsi Tudományegyetem Felnőttképzési és Humán Erőforrás Fejlesztési Intézetének tudományos főmunkatársa.

Dr. Koncz Gábor 1950-ben született Sátoraljaújhelyen. Közgazdász, a Magyar Kultúra Alapítvány igazgatója.

Dr. Kovács István 1945-ben született Budapesten. Történész, műfordító, költő. Az MTA Történettudományi Intézetének munkatársa, a Kortárs versrovatvezetője. 1990-94-ig a varsói nagykövetség kulturális tanácsosa, 2003-ig krakkói főkonzul. 1995-1999-ig a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Lengyel Tanszékének vezetője.

Lukács Mária 1963-ban született Letenyén. Művészettörténész, etnológus. A Magyar Művelődési Intézet horvát szakreferense.

Lukin László 1926-ban született Baján. Zenepedagógus, karnagy, műfordító, előadóművész.

Mátyus Aliz 1948-ban született Zalaivőzön. Író, népművelő, szociológus. A Magyar Művelődési Intézet Szín – Közösségi Művelődés – című folyóiratának főszerkesztője.

Ónodi Gábor 1955-ben született Budapesten. A Szent István Egyetem docense, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetének igazgatóhelyettese, Területi Tervezési Tanszékének vezetője.

Pordány Sarolta 1954-ben született Cecén. Tanár, népművelő, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Közművelődési Főosztályán vezető főtanácsos.

Szedes Erika 1964-ben született Budapesten. Tanító, könyvtáros. A Magyar Művelődési Intézet Szín című folyóiratának szerkesztőségi titkára.

Szöllősi Eszter 1974-ben született Budapesten. Középfiskolai történelem és francia szakos tanár, szakfordító és tolmács. A Magyar Művelődési Intézet nemzetközi referense.

Dr. Tanka Endre 1940-ben született Budapesten. Az MTA doktora. A Károli Gáspár Református Egyetem tanszékvezetője.

Tóth Erzsébet 1950-ben született Dunaalmáson. Népművelő, előadóművész, a Magyar Művelődési Intézet művészeti igazgató helyettese.

Trencsényi Imre 1935-ben született Budapesten. Magyar-történelem szakos tanár, dramaturg, újságíró. A Művelődés, népfőiskola, társadalom című szakmai folyóirat szerkesztője.

Turi Gábor 1951-ben született Nyíregyházán. Újságíró, kulturális diplomata, Debrecen alpolgármestere.

Varga Tamás 1974-ben született Budapesten. Angol tanár. A Magyar Művelődési Intézet nemzetközi referense.

Zoltai Márta 1950-ben született Székesfehérváron. Tanár, népművelő, okleveles Európai Unió szakértő. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat felnőttképzési referense.

MŰHELYBESZÉLGETÉSEK A KISTÉRSÉGI KÖZMŰVELŐDÉSRŐL

Mezőkövesd 2004. március 8-9., Derecske március 23-24., Tata március 25-26., Bonyhád március 30-31., Csenger április 1-2., Győr április 14-15., Kecskemét április 20-21.

A Magyar Művelődési Intézet által kezdeményezett – a kistérségi közművelődéssel foglalkozó – és nyolc helyszínre tervezett műhelymunka második állomása **MEZŐKÖVESD** volt. (Az elsőt – melyről lapunk 9/2-es számában számoltunk be – Vasváron tartottuk, 2004. március 2-3-án.)

A vendéglátó település közművelődésében a szokványostól eltérő változások zajlottak az utóbbi időben. Mivel az önkormányzat nem volt megelégedve a Községi Ház tevékenységével, nagy lépésre szánták el magukat a képviselők. Úgy gondolták, a szervezeti toldozás-foldozás nem hoz határozott változást, ezért egészen más működési formára való áttérés mellett döntöttek: közalapítványt hoztak létre a községi ház működtetésére. A kuratórium három képviselőből és négy külsőből áll, ez utóbbiak különböző civil szervezetek küldöttei.

A találkozó résztvevőit Berecz Lászlóné, a Mezőkövesdi Művelődési Közalapítvány kuratóriumának tagja köszöntötte, majd Beke Pál, a Magyar Művelődési Intézet igazgatója vázolta a rendezvény megvalósításának indítékait és célját.

A beszélgetés során nyilvánvalóvá vált, hogy a kistérségi együttműködés szükségességét több helyen felismerték. Az eddigi társulások azonban nem egyeznek meg sem a politikai választókerületekkel, sem a statisztikai kistérségekkel. Van, ahol a meglévő társulás településeihez csatoltak még néhányat – amikről még nem tudni, vajon bekapcsolódnak-e a korábban elkezdett közös munkába –, máshol meg úgy alakult, hogy kettősszították a korábbi önkéntes csoportosulást. Ettől még persze továbbra is dolgoznak együtt, csak így legalább két irányból próbálják érvényesíteni érdekeiket.

A kistérségi területfejlesztési társulások nemigen foglalkoznak közművelődéssel, ezért ezt a kérdést ezen a szakmán belül kell megoldani. A Heves Megyei Művelődési Központ tervez is kistérségi képzést. A civilekre is számítanak, hiszen a lakosságot általában nem érdekli, ki szervezte a programot, az a fontos, ha az ember akar, elmechessen a művelődési házba, és módja legyen ott minél nagyobb mértékben kielégíteni ez irányú igényeit.

Borsodban is felismerték az együttműködés előnyeit. A cél érdekében öt decentrumot hoztak létre, melyek elsődleges feladata: tanácsadás a községekhez tartozó települések közművelődési szakembereinek, valamint önkormányzati dolgozóknak. Szakmai továbbképzéseket és polgármestereknek szóló tájékoztatókat egyaránt tartanak. Emellett az egymás személyes megismerése és az adottságok illetve hiányosságok számbavétele eredményeképpen tudnak segíteni a rászorulóknak. Szomszédolás jelleggel programokat juttattak el távolabbi – esetenként másik megyében található – településekre. Rendszeresen adnak kölcsön egymásnak egy adott program megvalósításához szükséges eszközöket.

Sajnos a decentrumok elég nagyok. Sok település tartozik egy központhoz, amit nehéz átlátni. Az itteni tapasztalatokat át kell ültetni kistérségi viszonyok közé, ahol lehet számítani a már meglévő önkéntes társulásokra is.

A közoktatásban működnek kistérségi szintű kapcsolatok, de ott egy bizonyos korosztály az összekötő kapocs. A közműve-

lődésben inkább a könyvtárak terén elért tapasztalatokat lehet átvenni.

Egy kis falu általában nem tud eltartani egy népművelőt, nincs is annyi szakirányú feladat. Ilyen esetekben össze lehet vonni más tevékenységgel is. Van, ahol egy ember végzi a turisztikai, a családsegítő munkát és még a kulturális programokat is ő szervezi.

Egyes területeken gyakori az általános művelődési központ (ÁMK), ahol az oktatás, a könyvtár és a közművelődés egy intézmény hatáskörébe tartozik. Mivel a közoktatás terén kialakult a települések közti együttműködés, könnyen adaptálható a másik két ágazatra is.

A Mezőkövesd és Környéke Kulturális Egyesület, valamint a Matyóföldi Alkotók és Művészetpártolók Egyesülete eleve területi igények kiszolgálását tűzte céljául. Rendszeresen visszatérő rendezvényeiket mindig más településen tartják, utaztatják a falusi csoportokat. Az előadóknek és alkotóknak egyaránt kedvező, hogy lehetőségük nyílik kilépni közvetlen környezetükből. Tevékenységüket megismerheti egy 18 ezer fős város lakossága, azon keresztül pedig az övékéhez hasonló adottságú települések egész sora.

A kis falvak mindegyike más sajátosságokkal rendelkezik, közülük néhányat be is mutattak az érintettek.

Bükkábrányban nincs művelődési ház, viszont van sport és szabadidő központ, ami egy nagy terem lelátókkal. Ide lehetne programokat szervezni, de nincs pénz. A civil élet meglehetősen gyér, a focicsapaton kívül csak egy ifjúsági alapítvány működik. Szerencsére az önkormányzat partner az előrelépési szándékban.

Cserépfalu rendelkezik egy, a '60-as években épült művelődési házzal, de népművelő nem dolgozik a faluban. Ha lenne pénzük, inkább idegenforgalmi szakembert bíznának meg, aki a turizmus mellett a közművelődés ellátásával is foglalkozna. A művelődési ház eladását tervezik, mert rossz állapotban van. A közművelődési feladatok ellátására egyelőre egy pedagógust bíznának meg, aki túloradíjazást kapna.

Szuhának is van művelődési háza – szintén a '60-as években épült –, de csak egy nagyteremmel rendelkeznek. Mivel sok a civil szervezet, gondot okozott az elhelyezésük – a 200 m²-es terem nem megfelelő a kis csoportoknak –, ezért most kialakítanak egy civilházat, amire pályázaton nyertek pénzt. A községi élet java itt zajlik majd, a művelődési házat pedig továbbra is a nagyobb rendezvények – ünnepélyek, bálók... – megtartására fogják használni.

Az **Egri Kistérségi Társulás** egyik fő feladatának tekinti a turizmusfejlesztést, aminek van is alapja, hiszen sok látónivaló található a környéken. Az idegenforgalom beindulása kapcsán a kistérség népművelői is megmozdultak.

*

Ebéd után buszra szálltunk és elindultunk felfedezni a környéket. Első utunk Noszvajra vezetett, ahol Hegedűsné Majnár Márta a házigazda biztonságával vezetett minket, hiszen ő itt lakik, és évekig foglalkozott a település turisztikai kapcsolatai-

val. Így nem csoda, hogy a De la Motte kastélyban szabályos idegenvezetésben részesítette az érdeklődőket. Különös élvezettel beszélt a kertben található, amfiteátrumszerűen kialakított területről, amely nyáron zenei esték színhelye. A szép helyiségekkel rendelkező épületet reprezentatív fogadásokra, esküvőkre és más, elegáns környezetet kívánó rendezvényekre is használják. A mellette álló modern építménykomplexum a Miniszterelnöki Hivatal kezelésében áll. Oktatócentrum és szálloda tartozik hozzá.

A Gazdaház egy régi, három helyiségből álló falusi ház, szépen rendbe téve. A konyhából árad a frissen sült kelt tészta illata. Helybéli asszonyok kemencében sütötték a különböző töltelékkel ízesített süteményeket. Ízlelgetés közben körbe lehetett nézni a hagyományosan berendezett szobákban, a feliratokból helytörténeti ismeretekre tehetünk szert. Ez a porta egyébként a falu szabadtéri rendezvényeinek fő színhelye. Itt rottyogtatják az udvarban - már hagyományosan - a szilvalekvárt, 7-8 üstben. A kemencében készülő ételek napján is ez az egyik helyszín. Ilyenkor más településekről is érkeznek a konyha szerelmesei, és hirdokba veszik a faluban még meglévő kemencéket. A kapukat nyitva hagyják, hogy a turisták zavartalanul nézelődhessenek.

Az alapos körütekintéssel megtervezett és ésszerűen belakott új iskolában 2003 januárjától folyik tanítás. Ebben az épületben kapott helyet a könyvtár is. Az itt dolgozó két hölgy - a könyvtárral egybenylő helyiségben - a turisztikai irodát is vezeti. Ebből a szobából pedig egy tanterembe lehet jutni, ami tanítási időn túl olvasóteremként és - a benne lévő két számítógéppel - telekunyhóként is szolgál. A kis pódiummal ellátott aula ad helyet a település szintű közösségi programoknak.

Egerszalókon a polgármester büszkén mutatta meg az egyik domb oldalában gőzölögve bugyogó különös hőforrást, melynek sóképződménye utazási prospektusok egzotikus tájaira emlékeztet. A már kialakított medencékben a hideg levegő ellenére is fürdőztek. Az még hagyján, de kijöve a vízből, nyugodtan sétáltak, fürdőruhányi öltözékükben. Állítólag a vízben egy vékony réteg képződik az ember bőrén, emiatt nem érzékeli a hideget. A víz különlegessége és a gyönyörű környezet nagy reményekkel kecsegteti a környékbelieket. A kistérség turisztikai zászlóshajójául választotta a fürdőt. Összefogással ennek kialakítására koncentrálnak, aztán e köré fűzik fel a többi települési látványait.

Visszatérőben a faluba, szoba kerültek a borvidékek és a borogazdák is. Programon kívül betértünk az egyik házhoz, ahol a háromtagú család által kialakított pincerendszert néztük meg. A tufa alkotta hegy könnyen faragható, amit ki is használtak a háziak. A borászattal foglalkozó családok közül többen részt vesznek a közösségi életben: amikor nagyobb rendezvényre kerül sor a faluban, felajánlják udvarukat, pincéjüket, hogy az is bekapcsolható legyen az események helyszínei közé.

A faluházba érve kézműves foglalkozásba csöppentünk. Legnagyobb sikere a fűzfavesszőből készült csörgőknek volt. A kézműveseken kívül vannak néptáncosok és színjátékosok - gyerekek és felnőtt csoport is -, meg néhány civil szervezet járul még hozzá a közösségi élet színesítéséhez.

Egerszalókon sokat kell még tenni, hogy a turizmus remélt bevételeiből gyarapodjon a település. Addig is a képviselők segítik a közművelődést azzal, hogy évek óta nem veszik fel tiszteletdíjukat, azt teljes egészében a falu kulturális életének támogatására ajánlják fel.

Ostoroson labirintusszerű pincerendszerbe invitált a polgármester. Jócskán bent jártunk a hegy gyomrában, amikor a helyi népdalkör asszonyai egy dalcsoporttal kedveskedtek nekünk. A borász szakember - kóstolóval egybekötött - tájékoztatóját követően a vendégsereget is megénekelte a gyönyörű népviseletbe öltözött helyi asszonyok.

Itt van művelődési ház - ráférne már egy felújítás -, de a korábbi közművelődési szakember nyugdíjba vonulása miatt, jelenleg a gyermekjóléti szolgálatot ellátó - végzettségét tekintve pedagógus - személy látja el a közművelődési feladatokat - önkéntes munkával, amit egy évre vállalt el.

Gondolatok a területi együttműködésről

A mezőkövesdi közösségi ház korábban végzett területi munkát is, a környező településeket is ellátta programokkal, de az utóbbi években ez elmaradt. Emellett más hiányosságok is felmerültek. A feladatok közül néhányat civil szervezetek vettek át, akiket az önkormányzat erkölcsileg és anyagilag is támogat: évente két alkalommal pályázhatnak, egyszer a működésre, egyszer pedig konkrét programok megvalósítására.

2003 végén két hónapos időszak volt a közösségi házban, amikor a korábbi működési formát már megszüntették, de az új még nem lépett életbe. Ez idő alatt a polgármesteri hivatalból szervezték a közösségi életet.

A működtetésre létrehozott közalapítvány nagy reményekkel alakult. A költségvetésen egyelőre nem változtattak, ugyanolyan mértékű anyagi bázissal rendelkezhet a közösségi ház, mint az előző évben. Viszont kevesebb embert alkalmaznak. Sok segítséget várnak - és az eltelt rövid időszak tapasztalata szerint kapnak is - a civil szervezetektől, akik közül a jelentősebbek már élnek is a házban biztosított saját szobák adta lehetőséggel. Egyelőre nem alakultak ki a helyiséghasználattal kapcsolatos feltételek, de az már biztos, hogy a beköltözött felajánlották együttműködésüket, ami elsősorban ingyenes programok szolgáltatását jelenti.

A könyvtárosok előrébb járnak a kistérségi munkában. Egy pályázaton nyert pénzből megvalósított projekt kapcsán 24 települést kerestek meg, melyből 18 visszajelentkezett. Ez igen jó arány. (Öt évvel korábban hasonló helyzetben jóval kisebb volt az érdeklődés.) A partnerekkel együttműködési megállapodásokat kötöttek. Ezek közü a könyvtárakon kívül civil szervezetek is voltak, főleg ott, ahol nem működik községi könyvtár. A pályázatban vállalt feladatok lebonyolításához rengeteg munkát kellett elvégezniük. Kiderült, hogy nem a segítségnyújtás, hanem a fogadókészség elérése a nagyobb gond. Ők most már tudják, melyik településen kit kell megszólítani. Egyébként a program sikeres megvalósítását segítette a mezőkövesdi önkormányzat anyagi hozzájárulása is. A területet más esetekben sem zárkózik el a kistérségi munkától.

Az egri kistérségi irodában a területfejlesztés mellett az idegenforgalom fellendítését tekintik legfontosabb feladatuknak. Vannak turisztikai menedzserek, akik saját településükön a legkülönbözőbb beosztásokban dolgoznak, köztük jó néhányan a közművelődés területén. Gyakran szerveznek közös programokat.

Az irodában dolgozó Hídvégi Éva elképzelése szerint mikroterületként kellene működtetni egy-egy irodát, mely a hozzá tartozó néhány település idegenforgalmát és közművelődését koordinálná. A kistérség még mindig nagy egység, nehezen áttekinthető. Az biztos, hogy indulásnál pénzbe kerülnének ezek

az újonnan felállítandó irodák – helyiség, berendezés, bér –, de a későbbiek folyamán önfenntartóvá válhatnak. Ez a megoldás abból a szempontból is hasznos lenne, hogy az Európai Unió által kiírt pályázatok egyre ritkábban támogatnak kis közösségeket, a tendencia szerint be kell vonni vállalkozásokat is. Ezt az együttműködést az egymáshoz közel élők, a tevékenységüket jól ismerő partnerek tudják megvalósítani.

A mikrotérségek felvetése a mezőkövesdi kistérségben is figyelemre méltó, mivel a 21 település négy földrajzi területen fekszik, melyeknek más és más a környezeti sajátosságokból fakadó adottsága. Az egy ilyen térségben élő emberek azonos hullámhosszon vannak, könnyen szót értenek egymással. Mindamellettt nem egyszerű feladat rávenni a települések önkormányzatait az együttműködésre. Ami persze nem mindig baj, mert az egészséges rivalizálás is hozhat pozitív eredményeket.

Igen fontos a falusi lakosság helyben tartása. Igényeiket ott a helyszínen kell kiszolgálni. Ez egyben a fenntartható fejlődés egyik alapfeltétele is, amibe szorosan beletartozik a kulturális élet.

Az elmúlt évek során mindenhol alakultak civil szervezetek – még ha nincsenek is mind bejegyezve –, akikre lehet számítani, rajtuk keresztül meg lehet szólítani a lakosságot.

Grúz Attila már húsz éve igyekszik kielégíteni az 1600 lakosú Kisgyőr közművelődési igényeit. Ez egy önhibáján kívül hátrányos helyzetű település, a munkanélküliség még az országos listán rosszul szereplő megyei átlagot is meghaladja. A település vezetői viszont mindent elkövetnek, hogy legyen a faluban közösségi élet. Ha megvan az akarat, a szegénység nem gördíthet akadályt. Ehhez a munkához küldetéstudatra is szükség van. Nem a látványos, nagy eseményekre kell koncentrálni, hanem a folyamatos műhelymunkára, az építkezésre, ami idővel meghozza majd gyümölcsét. Őt már többször hívták magasabb pozícióba, de elutasította, mert ezt szereti és tudja csinálni.

Szép gondolat az együttműködés, meg az egymás segítése, de erre nem mindenki alkalmas. A népművelők többségét teljes mértékben leköti a saját településük kiszolgálása. Átjárni más-hova nehézkes. Ha például egy karnagy több kórust is vezet, bizonyára a saját falujában lévőket fogja preferálni, ami máris feszültséghez vezet.

Vannak szunnyadó települések, ahonnan még a közösségi élet iránti igények sem mutatkoznak. Ezeket kellene valahogy felrázni. Ha jelentkezik valaki a környékről, a tapasztalatokat, technikai eszközöket átadni nem jelenthet problémát. Műsorokkal is szívesen átmennek a már előrébb tartók.

Vincze Ferenc **Bogács**ról másképp látja a helyzetet. Náluk a rezsit és a bért fedezi az önkormányzat, azon felül pedig a nyári programokra szán 5 millió forintot, amiből meg lehet vásárolni a szükséges programokat. Ezzel viszont nem fejlődik a közösségi élet, a pávakörön kívül nem is működik más csoport. A vendégprodukciók azonban a környező településeken is bemutathatók, így az utazási, szállítási költség lecsökken.

A gyógyvíz adta lehetőséget ki kell használniuk, mert amíg az oktatásra és az egészségügyre sincs elegendő pénz, a közművelődésre máshonnan – ez esetben az idegenforgalomból – kell pótolni a hiányzó anyagiakat. Ebből a szempontból pedig a hagyományörzésre érdemes koncentrálni, mert a görögökön kívül nálunk jelenthet ez igazi kuriózumot.

Ez sem egyszerű dolog. Vannak települések, ahol azt mondják, diszkó kell a fiataloknak, mert arra szívesen mennek és még bevétel is származik belőle. Az ilyen szemlélet eredménye-

képpen egy generáció kimaradhat a hagyomány továbbviteléből, amit később nagyon nehéz lesz pótolni.

A Szuha-patak völgyi falvak közül egyedül **Kurityánban** dolgozik főállású népművelő. Demjén Gyulát a művelődési házat és a könyvtárat működtető egyesület alkalmazza. Azt reméli, hogy sikerül megvalósítania tervét, mely szerint egy mikrotérségi szintű egyesület létrehozásával fogná össze az érintett települések közművelődését. Ehhez először a polgármestereket szeretné összehívni.

Nem biztos, hogy a polgármesterek a legilletékesebbek, de még talán a civil szervezetek sem. Meg kell találni azt a lelkes embert, aki hajlandó magára vállalni a település közösségi életének beindításához elengedhetetlen – sokszor hálátlan – munka elvégzését. Mindig lesznek olyanok, akik nem tudják felfogni, hogy valaki haszonszerzési célok nélkül is megteszi ezt.

A két nap során kiderült, hogy ezen a környéken a turizmus igen fontos szempont, ami a közművelődésre is jelentős hatással van. Úgy tűnik, a két ágazat összekapcsolható, mert az önkormányzatok is így akarják. Más térségben is foglalkoztatja a városvezetést az idegenforgalom, de csak önmagában számolnak vele.

A más vidékről és más szakterületről érkezőeknek is érdekes volt ez a két napos műhelymunka, mert ezek után egészen más megvilágításban látják majd saját területüket.

DERECSKÉN

Jantyk Zsolt, a Derecske Kistérségi Közhasznú Társaság igazgatója alpolgármesteri minőségében köszöntötte a tanácskozás résztvevőit. Elmondta a 9300 lakosú városról, hogy még Rákóczi György telepített le ide hajdúkat, és a létszám azóta nem sokat változott, mivel ez a terület ennyi embert tud eltartani.

A lakosság mezőgazdasággal foglalkozott, a megtermelt árut a debreceni piacokon értékesítette. Jövedelme lehetővé tette a polgárosodást, aminek jelei látszanak is a lakóházakon.

Derecske járási központ volt. Van gimnáziuma és mintegy 60 működő civil szervezete.

A Hajdú-Bihar Megyei Önkormányzat 2003 őszén elkészítette kulturális koncepcióját. Indítanak egy kiadványt, melyben a megye kistérségeit fogják bemutatni.

A Kölcsény Ferenc Közművelődési Tanácsadó és Szolgáltató Intézet indított egy programot, melynek célja a románok közművelődésének fejlesztése. A 10 településre kiterjedő projekt közel 30 000 embert érint, és eredményeként **Körösszegapáti**-ban létrejött egy központ, mely a románok számára kistérségi funkciót lát el.

A kezdeményezésnek nemzetközi vonatkozása is van, mivel romániai partnereik Bihar megyében is létrehozta egy hasonló intézményt.

Egy másik közművelődési programjuk központja **Hajdúszovát**.

A jelenlegi tanácskozás témája élénken foglalkoztatja a megyei intézményt, minek egyik jele, a formálisan is megalakult, a kistérségekkel foglalkozó közművelődési munkacsoport. Nehézséget jelent, hogy a közigazgatási reform még nem valósult meg teljes egészében, de ettől függetlenül, a felmerülő rendszerű rendezvényeiket már a kistérségek bevonásával bonyolítják le.

Ugyancsak Debrecenben működik az Észak-alföldi Regionális Ifjúsági Szolgáltató Iroda, mely a Mobilitás területi intézménye. Segítik a települések ifjúsági szervezeteit, a gyermek és ifjúsági önkormányzatok együttműködését, valamint pályázatokat kezelnek mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban. Ez utóbbi az Ifjúság 2000-2006 Programot jelenti, melynek keretében már sok ifjúsági cserére került sor. Kiadták a Mátrix című újságot, amely több mint ezer helyre eljutott.

A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Művelődési és Ifjúsági Szolgálat koncepciója megfogalmazza a kistérségi feladatokat is.

A megyében jó a közművelődési ellátás, csupán egy olyan településük van, ahol nem működik közművelődési intézmény. A hagyományos működtetési formák érvényesülnek, mindössze egy megyei szintű intézmény látja el feladatait közhasznú társaságként.

Az információgyűjtést nagyon fontosnak tartják. Voltak már tapasztalatcserén más megyékben is, ahol működő modelleket ismertek meg. Ezekben a kistérségekben gyökerei vannak a közös munkának, tehát nem a statisztikai kistérségek hivatalos kihirdetése után fogtak hozzá.

A közgyűlés alelnökszónya szerint már jóval előrébb kellene tartaniuk a kistérségi közművelődésben.

Volt olyan időszak, amikor Derecskén összevonták a művelődési házat a gimnáziummal, de ennek elsősorban gazdaságossági okai voltak. Jelenleg közhasznú társaság (KHT) működteti a házat 8 szakalkalmazottal – közülük 3 könyvtáros –, és kistérségi feladatokat is el tudnak látni. Az irreniek szerint ez a forma megfelel a dolgozóknak is, mert az utazási kedvezményen kívül megkapnak minden olyan juttatást, ami a közalkalmazottaknak jár. Egyébként a környéken más területeken is – egészségügy, családsegítő szolgálat – kedvelik ezt a gazdálkodási megoldást. A kistelepüléseknek nincs elegendő pénzük a kötelező feladatok ellátására, ezért társulnak, és egy-egy településen hoznak létre bizonyos szolgálatokat, melyeket az adott célra kapott állami normatívá összeadásából tartanak fenn, az illető KHT pedig szakértelmével adja az ellenszolgáltatást. A közművelődésben nagy előnye ennek a formának, hogy gazdálkodásuk során célszerűbben tudnak tervezni, és ezáltal pályázni is. Az önrész biztosítása érdekében nem kell mindig az önkormányzathoz folyamodniuk, azt betervezik a költségvetésükbe. Derecskén egyébként az önkormányzat megengedő politikát folytat. A mozit, bezárása után, átadták az Oázis Egyesületnek, mely ifjúsági klubként és moziként működteti. A 1968-ban épült, majd '99-ben felújított városi művelődési ház és az egyesületi ifjúsági ház két szomszédos épületben helyezkedik el, ennek ellenére igen jó a kapcsolatuk. Programjaik kiegészítik, ők pedig segítik egymást.

Sajnos negatív példák is előfordulnak, mert volt olyan eset, hogy egy csoport kapott az önkormányzattól helyiséget vagy épületet, és néhány év alatt azt teljesen lelakott állapotban vették vissza tőlük.

Sokan félnek a civilektől, mert attól tartanak, elveszik a kenyérüket, fölöslegessé teszik a népművelő munkáját. Pedig a civilek nem ugyanazt akarják, amit a népművelő, sőt olyan tevékenységet és olyan módon kezdeményezhetnek, ami nem juttat volna észébe a művelődési házi dolgozóknak.

Püspökladányban kölcsönös segítséggel oldják meg, hogy ne legyen kevés a népművelő. A két szakember – egyikük még csak tanul – képtelen lenne irányítani a 18 állandó klubot. A

városban 40-50 civil szervezet működik, ezeket kiszolgálják a ház dolgozói. A feladatok egy részére közmunkásokat alkalmaznak, de nagyon érzik, hogy szükségük lenne legalább még 2 szakemberre. Úgy vélik, a közművelődés terén jelentős segítséget jelentene valamilyen útmutató, mely meghatározná, hogy bizonyos feladatok adott körülmények közti ellátásához hány szakemberre van szükség. Más területeken – oktatás, könyvtár – léteznek ilyen szempont gyűjtemények.

Hajdúböszörmény a megye második legnagyobb települése, itt működik a legnagyobb alapterületű művelődési ház. Fenntartása sok nehézséget okoz. 2003-ban 90 millió forint volt a költségvetésük. Három településrészt tartozik hozzájuk, de ezek 10 kilométerre vannak a központtól.

A falvakban nagy probléma a munkanélküliség. A munkahelyteremtés nem elegendő, a fiatalok előtt megnyílt a világ, nem könnyű a faluban tartani őket.

Vannak olyan települések, melyek az egykori járás határon fekszenek (Nagyrabé). Sorsuk azért is hányatott, mert hol ide, hol oda tartoznak.

A városokból való kitelepülési folyamat is nehezíti egyes önkormányzatok feladatát. Az új lakosok gyerekeinek kell az óvoda, az iskola, így a művelődési házra már nem jut pénz.

A közművelődés biztosítása is kötelező feladata egy önkormányzatnak, mint az oktatás, mégis ki lehet bújni alóla.

Kistelepülésen az önkormányzat csak rezsi és munkabérré elegendő pénzt tud biztosítani, a többit meg kell oldani. Be lehet vonni a fiatalokat és a civil szerveződések a munkába, a programok összeállításánál pedig sokszor nagy leleményre van szükség. Tapasztalatok szerint azok a népművelők, akik akarnak tenni a közösségért, általában megoldják. Ehhez persze szükség az önkormányzat legalább erkölcsi támogatása is.

A szomszédos országok magyarul beszélő részein vannak a miénknél lényegesen nehezebb helyzetben lévő települések, de önkormányzatuk fenntartja az iskolákat, múzeumokat, könyvtárakat, művelődési házakat, mert ez ad erőt az ott élőknek. Tudják, hogy a művelődés a jövő fundamentuma. Biztosítása, és az értékek megőrzése, legalább olyan fontos, mint a gazdaság fejlesztése. Őszintén szólva, ezek együtt is járnak.

Vannak a térségben olyan falvak, ahol a szigorú gazdálkodás eredményeképpen bezárták a művelődési házat, a könyvtárat bevitték az iskolába, s ezzel a szakemberek is eltűntek. Most ezeket újraindítani sokszor nehezebb, mint egy működő intézményt fenntartani, vagy akár még fejleszteni is.

A takarékoság jegyében egyes önkormányzatok nem fizetnek főállású szakembert, inkább rész munkaidősre, általában pedagógusra bízják a közösségi élet szervezését. Ez persze gyakran kudarcha fullad.

*

Első utunk Tépére vezetett. Miután a helyi tévesz nemrég tönkrement, sok a munkanélküli. Ez a tény elkeseredettségre adna okot, de a polgármester bizakodik, és reméli, hogy úrrá lesznek a kialakult helyzeten. Egy elég rossz állapotban lévő, egykor magtárnak szolgáló épület megmentését tervezik, melynek földszintjén népfőiskolát fognak működtetni. A biotermesztést perspektivikus megoldásnak látják. Erre fogják képezni az embereket, de emellett a felsőbb szint alkalmas lesz a lakosság által megtermelt, és ide összegyűjtött termény szállítására is.

Van egy kastélyuk, melyben szociális otthon működik.

KISTÉRSÉG

A teleházat és a többi közművelődési feladatot egy lelkes fiatalember viszi, aki nagyon szereti ezt a tevékenységet, ezért el is határozta, hogy részt fog venni valamilyen szakirányú képzésben.

Az 1400 lakosú Kismarján van művelődési ház, mely 1970-ben épült, és a közeljövőben szeretnék pályázati pénzből felújítani, aminek legfontosabb eleme, hogy normális tető legyen a jelenlegi lapos tető helyett. A ház működése a '70-es, '80-as években virágzott, a '90-es évek elejétől kezdődően stagnál. Jelenleg egy földrajz-rajz szakos tanárnök vezeti, a tanítás mellett. Legbúszkébb a 7. korosztályban működő színjátszó csoportra.

Az épület ad otthont a teleháznak és a könyvtárnak is. Mindkettő folyamatosan nyitva tart, tehát egész nap a lakosság rendelkezésére állnak. Ezeket egy civil szervezet működteti. Rajtuk kívül nincs is más település az országban, ahol civil kézben lenne a könyvtár.

A falu szociális otthona 26 fős, a tájházat pedig egy egykori tanító házában rendezték be. Folyamatosan gyűjtik a még fellelhető emlékeket.

Az innen származó család tiszteletére a központban áll egy Bocskai emlékmű. A Bocskai István vezette felkelés 400. évfordulójára nagy rendezvénysorozattal készülnek.

Az esztári művelődési ház a kismarjaival azonos típusú alapján épült, de állapota rosszabb, beázása miatt a nagyterem használhatatlan.

Található az épületben teleház, melyet egy alapítvány működtet. A könyvtár is itt kapott helyet. Nyugdíjas klub és hímnző szakkör működik.

Az előteret büfé üzemeltetése céljából bérlti egy vállalkozó, ez a hely alkalmas arra, hogy fiatalok összejöhessenek.

Gondolatok az együttműködésről

Amikor az önkormányzati, majd évekkel később a kulturális törvényt létrehozták, még nem vették figyelembe a kistérségeket. Azt már felismerte a politika, hogy szükség van a települések és a megyék közti közigazgatási egységekre, de sok idő el fog telni, mire az ezek közművelődésével kapcsolatos jogszabályok megszületnek.

A kistérség alkalmas a problémák megoldására, összefogással, együttműködéssel. Felső irányítás nélkül.

Szükség van a megyénél kisebb közigazgatási egységekre. A járásnak az volt a baja, hogy nagyon centralizált közigazgatási egység volt. A kistérség sokkal szabadabb.

A járási időkről sok negatívumot lehet említeni. Az akkori szabályozás nagyon megkötötte a településen dolgozók kezét. Mindent csak a városban lehetett elintézni. Ha kiégett egy vilanykörte vagy eltört egy pohár, mehettünk a központba.

A centralizált és a decentralizált módszereknek is vannak pozitív vonásai, mindig a megfelelő kell kiaknázni.

Bizonyára egyikünk sem vágyik szigorító szabályozásra, de a főbb irányvonalak kijelölése segíthetné a munkánkat.

Nyugat-Európában az országok regionálisan fejlődtek, számukra logikus ez a területi felosztás, de nem biztos, hogy nálunk is eredményes lesz.

Van, ahol egybeesik az egykori járás, meg a mostani kistérség. Találunk még olyan szakembereket, akik a köztes időszakban is végeztek térségi munkát, noha gyakran feddést kaptak emiatt saját önkormányzatuktól.

Az önkéntes együttműködés szép dolog, de egy idő után szükség lesz a szabályozásra, amihez anyagi támogatásnak is kell

járulnia, mert különben olyanok leszünk, mint az egykori KGST-szimbólum, mely szerint sovány tehének fejik egymást. Ez különösen érvényes abban a sajátos kistérségben, melyet három város – **Hajdúböszörmény, Hajdúnánás és Hajdúdorog** – alkot. Ez is lehet egyik oka annak, hogy nem lehet egységes kistérségi koncepcióról beszélni, hiszen egészen más gondokkal küszködnek azok a területek, ahol közel 50 település tartozik egy kistérségbe.

Az önkormányzati társulások már korábban elindultak, ezek általában a régi járásokat fedik le.

A törvény lehetővé teszi közművelődési tanácsok létrejöttét a településeken. Talán célszerű lenne kistérségekben is létrehozni ilyen szervezeteket.

A kistérségi gondolkodás adottság kérdése is, nem mindenkinek adatik meg, aki viszont fogékony rá, bizonyára eddig is együttműködött a szomszédokkal.

Elgondolkodtató, hogy a működő önkéntes központok, vagy a statisztikailag létrehozott, de igazából nem funkcionáló központok erősítése a fontosabb. El kell dönteni, melyik településre kerüljön a kistérségi működésre szolgáló állami pénz.

Fontos lenne a területfejlesztés és a közművelődés összekapcsolása.

Az uniós pályázatok rákényszerítenek majd minket az együttműködésre településen belül és környéken működő többi intézménnyel, szervezettel egyaránt.

Vannak panaszkodó kollégák, akik zokon veszik, hogy őket nem hívják soha megbeszélésekre. Ennek az lehet az oka, hogy ők maguk sem akarják igazán. Aki benne van az események sűrűjében, nem győz eleget tenni a sok meghívásnak. Jól is teszi, aki nyitottság. Ott kell lennünk a tűzvonalban, hogy érezzék a polgármesterek és a kistérségi megbízottak, hogy mi fontosak vagyunk. Így kerülhetünk időben a pályázatok közelébe, így szerezhethetünk partnereket, így fognak bevonni minket mások is saját projektjeikbe.

Derecskén a kistérségi tevékenységet a körülmények véletlenszerű alakulása indította el. Volt egy pályázati lehetőség, amit ők kihasználtak. Nem találtak ki újdonságot, hanem a kishantosi népfőiskolát vették minta gyanánt. Létrehoztak egy közösségfejlesztő egyesületet, melyben öt település vett részt.

Nagyon fontos a partnerség betartása. Minden résztvevőnek azonos szinten kell lennie, és egymás erejéből kell közös tőkét kovácsolni. Munkájuk eredményeképpen most már mind az öt településen van teleház, és hamarosan beindítják a dán mintájú népfőiskolát.

Bár a területfejlesztés, az ifjúságpolitika és a közművelődés látszólag távol állnak egymástól, de a cél érdekében összekapcsolhatók.

A kistérségi munka az önkormányzatok és a civil szervezetek bevonása nélkül nem működőképes.

Nagy lehetőségeket nyújt a turizmus is. Érdemes összefogni néhány településnek, így egy egész rendezvénysorozatot tudnak megvalósítani, amit közös programfüzetben hirdethetnek, igénybe vehetik egymás technikai eszközeit, tehát lényegesen csökkenthetők a költségek. Az egyes településeken nagyrendezvényre szánt pénzüsségeket összeadják, és ezt tekintik a pályázatok önrészeként.

Választások idején a politika – országos és helyi szinten egyaránt – szétzilálja a közösségeket, de a szükség idővel egy asztalhoz ülteti a sokszor értelmetlenül ellenségekévé vált embereket.

Évekre előre kell gondolkodnunk. Kész terveink legyenek, hogy ne a pályázat kiírása után kelljen ötletbörzére összehívni a kistérség adott témában érdekelt embereit, hanem mindjárt a feltételekhez igazíthatassuk elképzeléseinket.

Vannak területek, ahol több településen lakó szakemberekből alakult, viszonylag nagy létszámú grémium állítja össze a térség kulturális programjait.

Nemcsak a statisztikai kistérségekben lehet gondolkodni. Itt a környéken működik a Hajdúvárosok Szövetsége, ennek keretein belül is sok lehetőség nyílik az együttműködésre.

Vannak olyan nézetek, melyek szerint elsődleges célként öregek házát kell építeni, mondván, eloregedett az ország. Bizonyára fontosak ezek a létesítmények, de ez a szemlélet a településhez vezet. Nekünk inkább arra kell törekednünk, hogy gyerekek legyenek, és nekik biztosítsuk a normális életet.

Az utóbbi években a közművelődésben dolgozóknak a feladata a túlélés volt, de most már a továbblépéshez értünk, és ezt a tényt tudatosítanunk kell a politikusokkal is.

A megbeszélésen résztvevők többsége a bővebben vett környékről, alföldi falvakból, városokból érkezett, amely területre a viszonylag nagy lakosságszámú települések jellemzőek, nincsenek a hegyvidéken megszokott aprófalvak. Bizonyára ennek is köszönhető, hogy a közművelődési ellátás lényegesen jobb. Itt nem a lakosság kulturális életre kelte a cél, hanem a meglévő lehetőségek együttműködéssel történő eredményesebb kiaknázása.

TATÁN

A megjelenteket Benkő Benedek, a Magyar Zoltán Városi és Megyei Művelődési Központ vezetője köszöntötte, majd Schunder Tibor a Tatai Kistérségi Társulás elnöke mutatta be a 9 településből álló, 40 ezer ember lakta, változatos sajátosságokkal – Duna-mente, mezőgazdasági terület – bíró kistérséget.

Beke Pál, a Magyar Művelődési Intézet igazgatója elmondta, hogy itt most nem a kistérségi művelődésre vonatkozó kész megoldásokról lesz szó, hanem a jelenlegi helyzet felvázolását követően megnézzünk néhány tipikus esetet, majd várjuk a jobbitást elősegítő ötleteket, amelyek akár cselekvési tervvé is válhatnak, amennyiben lesznek, akik vállalják kidolgozásukat, és esetleges modellkísérletkénti megvalósításukat.

A beszélgetésben elhangzott, hogy a művelődési házak elvesztették monopol helyzetüket, aminek egyik oka, hogy nagy tere nyílt az egyéni művelődésnek – tévé, videó... –, másrészt megjelentek a civil szervezetek, melyek szintén kínálnak programokat. Szerencsés helyzetben a házak nyitnak az önszerveződő csoportok irányában.

Kevés az állásban lévő szakember, akiktől az önkormányzat programszervezést, adminisztrálást vár el, így aztán nem jut elegendő idejük a közösségfejlesztésre.

A kulturális törvény lehetővé teszi közművelődési tanácsok létrejöttét, de ezt ritkán használják ki, pedig ez az intézmény bizonyos fokig a népművelőket is segíthetné. Például határozottabban részt vehetne a helyi közművelődési rendelet megalkotásában, mert kevésbé függ az önkormányzattól, mint az általa alkalmazott népművelő.

Az önkormányzatok tévedhetetlennek érzik magukat, és nem nézik jó szemmel a közművelődési tanácsok működését. A

civil kontrollra szükség lenne, de észrevételeiket nem veszik figyelembe. A kapcsolat legtöbbször olyan, hogy nem is mernek bírálni, mert akkor nem kapnak támogatást, márpedig anélkül nem tudnak működni.

Az utóbbi időekben az iskolák szabadidő-szervezőket alkalmaznak, akik az oktatási intézmény kereteiben gondolkodnak, nekik nem érdekük, hogy a művelődési házba vigyék a gyerekeket.

Sok programot – még azokon a településeken is, ahol foglalkoztatnak népművelőt – nem szakemberek szerveznek. Egy-egy rendezvényt kézbe vesz a polgármesteri hivatal, az iskola, a civilek, sokszor a polgármester személyesen, akik nemhogy nem kérik, de még direkt felajánlás esetén is visszautasítják a szakmai segítséget.

Nincs arra vonatkozó felmérés, hogy a kulturális bizottságokban milyen arányban vesznek részt közművelődési szakemberek, de úgy tűnik, siralmas a helyzet. Erről a területről azt tartják, akárcsak a futballról, hogy mindenki ért hozzá.

A különböző közigazgatási szintek közművelődési tevékenységét jobban össze kellene hangolni. Az elszigetelődés sok helyen jelent problémát. A partnerségben rejlő lehetőségeket jobban ki kellene használnunk.

Sok településen ütközünk az önkormányzat emelte falakba, de nincs más választásunk, együtt kell működnünk a helyi politikával.

A közigazgatási reformról nem tudjuk függetleníteni magunkat. Addig is, míg az kiforr, maradnak az önkéntes társulások.

Sokat emlegetjük az anyagi nehézségeket, pedig vannak elérhető források, de nem kifejezetten a közművelődésre címkézve. A regionális tanácsoknál, más területeket irányító minisztériumoknál és az Európai Unió szervezeteinél is érdemes körülnézni.

Az önkormányzatoknak nincs elegendő pénzük a közművelődési intézmény vagy szintér működtetéséhez. Az épületek állagának leromlásával párhuzamosan a közösségek is csorbat szenvedtek. Sok helyen általános művelődési központot (ÁMK) hoztak létre, de a próbálkozás nem mindenhol eredményes, mivel a szervezeti átalakítás elsődleges célja a költségkímélés volt. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy a térségben vannak pozitív példák is. Nagyigmádon malomból alakítottak ki közösségi színteret, Kocson, Várgesztesen és Szákszendén új épület szolgálja a közművelődést.

Dorogon hatalmas, 3200 m²-es művelődési házban dolgoznak, közhasznú társasági (KHT) formában. Korábban 5 település térségi intézménye volt, de mára megszűnt hálózatközponti szerepe. Az ott dolgozóknak sem idejük, sem anyagi feltételeik nem teszik lehetővé, de nem is igénylik a környékbeliek. Az együttműködés csak azzal a településsel jöhet létre, ahol az önkormányzat és a helyi közösségek szükségét érzik. Ez nem első sorban pénz kérdése.

Furcsa, hogy többnyire polgármesterek kérnek segítséget, de leginkább nem szakmait, hanem az általuk szervezett rendezvényekhez szükséges technikai eszközöket: mobil színpadot, hangosítást...

A népművelők érdekérvényesítése nem megoldott, minek oka az is, hogy nem ösztársadalmi ügy a közművelődés, miközben helyi ügyként sem beszélhetünk róla. A népművelők a túlélésért küzdenek, alkalmazkodniuk kell az éppen aktuális poli-

tikához. Ehhez még hozzájárul, hogy ez a szakma nem egységes, érdekképviseleti szervei és intézményei nem elég erősek. Előrébb lennének, ha a problémákat időben jelezzük a politikusok felé.

A kulturális törvénynek vannak hiányosságai, mert nem biztosít garanciákat a közművelődés gyakorlására, nincsenek szankciók az önkormányzatokkal szemben. Ezen kívül a helyi közművelődési rendeleteket nem véleményezi senki. Nem hallottunk még olyan esetről, hogy egy megyei közigazgatási hivatal kifogásolt volna valamit benne.

Az oktatásban jár az állami normatíva, bármilyen fenntartású is az iskola, ezt jó lenne adaptálni a közművelődésre is.

A képzéssel kapcsolatban is vannak hiányosságok, de az oktatási intézmények autonómitásába nem lehet beleszólni.

Tatabányán megszüntették a kulturális bizottságot, helyette tanácsnokot bíztak meg. Bizonyos lakosságszám felett kötelezővé kellene tenni kulturális bizottság működtetését, ahogy az oktatásit sem lehet kihagyni.

Hasznos lenne egy hivatalos ajánlás a minimális eszközparkra.

Helyben a népművelőnek jóban kell lennie az önkormányzattal és a civilekkel is. A civilek nem tudják megkerülni a házat, szükségük van szakmai háttérre. A gond a kistelepüléseken éleződik ki, ahol az önkormányzat nem tudja fenntartani az intézményt, szerencsés esetben a civilek mozgolódnak, de szakértelem hiányában nem jutnak messzire.

Oroszlányban jó a kapcsolat az intézmény és a civilek között, ebből alakult ki a „Miénk a ház” akció, melynek keretében egy héten keresztül a civilek bemutatkozása a program.

A jövőben nőni fog az emberek szabadideje, annak értelmes kitöltése a népművelő dolga lesz. Mint ahogy eddig is fontos szerep jutott nekünk. Egy kis településen népművelő nélkül a rendszerváltás sem történt meg.

Egy közösség létrejöttében döntő szerepe lehet a szakembernek. Ez nem azt jelenti, hogy a megalakult csoportokat neki kell vezetnie. Hagyja őket magukra, de szakmailag nyújtson segítséget, amikor szükséges!

Dorogon és környékén (15 település) egy szakember dolgozik egy művelődési házban. A városban 30-40 civil szervezet létezik, de ebből 14-15 az aktív, ami azt jelenti, hogy a lakosság 10%-a érintett a tevékenységükben.

Nagyon fontos a különböző közösségek motiválása. Támazkodnunk kell a hagyományokra.

Az értékek megváltoztak, az elvárások színvonala erősen csökkent, amiben jelentős szerepe van a médiának. Csak egy példa: a középiskolásokat nehéz rávenni a néptánra, mert körükben az a diáklány a példakép, aki jól tudja utánozni a minősíthetetlenül bugyuta tévésztárt.

A Tatán működő Magyar Zoltán Népfőiskolai Társaság 1995-ben alakult, és azóta sok képzést, valamint országos foglalkoztatási konferenciát is tartottak. Erősségük – mint minden civil szervezetnél – az önkéntességben rejlik. Ők, ha egy programot mindenáron meg akarnak valósítani, pénz nélkül is megoldják, mert mozgósítanak más forrásokat.

Meg kell találni a közös nyelvet, mellyel szót érthetnek a különböző szektorban lévő partnerek.

A népművelő időnként tudathasadásos állapotba kerül, mert szeretné segíteni az önszerveződő csoportokat, de ehhez rezi költségek járulnak, ezt pedig nehezményezi az önkormányzat.

Az önkormányzatoknak az infrastruktúra kialakítása volt a legfontosabb tennivalója. Most már többnyire túl vagyunk

ezen, sőt, óvoda és iskola is alakul. Sok településen már a művelődésre is van hely, van hová bemenni, a kérdés az, hogy milyen céllal. Meg kell töltenünk a házakat értelmes programokkal.

Vannak kistelepülések, ahol sikerült idegeneket vonzó programokat hagyományossá tenni, de a helyiek kevésbé érdeklődnek – Neszmélyen a Jazzmély fesztivál.

Nagyon fontos a médiával való kapcsolat. Lehet, hogy a helyiek is nagyobb érdeklődést mutatnak, ha olvasnak, hallanak az eseményről.

Sokszor felmerül a kérdés, hogy vajon a népművelő találja-e ki a programokat, vagy a lakosság mondja meg neki, mit szervezzen.

A teleházak környékén is sikeres közösségi élet alakulhat ki, egy kistelepülés egész közművelődése épülhet rá.

Jó lenne, ha az önkormányzatok kulturális bizottságai segítenék a népművelőket.

*

Láttuk, hogy a 4300 lakosú Környe szép nagy művelődési házzal rendelkezik, melyet még a '60-as években kezdtek építeni és 1973-ban lett kész.

A közművelődési tevékenységet másodállásban végző óvónő elégedetlen a lakossági részvétellel. Hiába van 300 főt befogadó színháztermük, egy-egy előadásnál csak 60-70 ember jön el.

Hetente tartanak mozielőadást. Sajnos az érdeklődés – az olcsó belépőjegyek ellenére – igen gyér.

A gyerekeket is csak tanítási időben lehet mozgósítani, délután még a Mikulás ünnepségre sem jönnek el. Egyedül a karácsonyi szöszmötölő mondható sikeresnek, erre sokan részt vesznek, mert ez tulajdonképpen ingyenes játszótér.

A házban működik modellező szakkör és néptáncsoport is, és a Németek Baráti Köre is itt szokott összejönni.

Környebányán erdei iskola működik, amely áprilistól októberig fogadja az iskolai csoportokat.

Van ugyan több közösségi tér az épületben, de a nagy árhalás miatt egyszerre csak egy program mehet.

A lapostető beázik.

Éves költségvetésük 13 millió forint, amiből kétnulliót szánt az önkormányzat a falunap megrendezésére.

Az 1300 lakosú Vértesomlón a polgármester és a művelődési házat vállalkozásban vezető népművelő fogadott minket. A falu lélekszáma az utóbbi években örvendetesen emelkedik.

A német nemzetiségű faluban az 1700-as évek második felében kezdődött a bányászat, és 1993-ban zárták be a bányát. Nem gazdag a falu, nincsenek adózó vállalkozások. Mivel az önkormányzat bevétele igen csekély, pályáznunk kell. Elsődleges céljuk, hogy az önrész biztosításához meglegyen a fedezet. Éves költségvetésük 160-170 millió forint. Ehhez képest igen jó eredménynek mondható, hogy 2003-ban 30 millió, de az előző évben 108 millió forint volt az önkormányzat által pályázatokon nyert összeg. Jelenleg is nyolc kidolgozott projektjük van, melyeket egy megfelelő pályázat felbukkanása esetén azonnal be tudnak vetni.

A közművelődési feladatok ellátására is nyertek. Most éppen benne vannak egy nemzetközi projektben, mely 3 évre biztosítja a működési költségeket.

A faluházban sok mindennel próbálkoztak, de a hagyományörzés a legeredményesebb. Van néptáncsoportjuk és népdalkörük is. Rajtuk kívül több mint 10 civil szervezet működik a

faluban, beleértve a sportot és a nyugdíjasokat is. Van felnőtt foglalkoztatójuk és teleházuk.

Korábban három ember dolgozott a faluházban. Az átszervezést követően felére csökkentek a költségek, és minden ugyanúgy működik. Ehhez persze szükséges a vállalkozó vezető lelkesedése is.

Az épület olyan régi, hogy része a helytörténeti gyűjteménynek. Nagytermük 80 személyes, ami a lehető legrosszabb: ahhoz kicsi, hogy nagy rendezvényeket tartsanak benne, kis-csoportos foglalkozásokra viszont nagy. Terveik között szerepel a ház felújítása, amivel együtt a terem bővítését is megvalósítják majd. Úgy látják, 130-150 fős helyiségre lenne szükségük.

A polgármester szerint ebben a faluban az utóbbi 15 évben több minden történt, mint előtte 200 éven át. Tegyük hozzá, mindez úgy, hogy a polgármester másodállásban végzi a falu vezetését.

Várgesztesen elámultunk, amikor megláttuk a 600 főnél kevesebb lélekszámú település közösségi házát. Az épületet 2002-ben adták át használatra. Egy fedél alatt található az óvoda, az iskola, a művelődési ház és a sportszarnok is.

Az óvodában 8, az iskolában 28 gyereket látnak el. Az I. osztályosok együtt tanulnak a III. osztályosokkal és ugyancsak közös teremben helyezték el a II. és a IV. osztályba járó gyerekeket. A felső tagozatosok Vértessomlóra járnak.

Ugyancsak ez az épület ad otthont a vértessomlói zeneiskola kihelyezett tagozatának. Itt majdnem minden gyerek tanul zenét.

A falu működését nagyban segíti a közelben felépült holland villapark. Eddig 100 épület készült el, és még 25-nek az alapjait rakták le. Az elképzelések szerint a turisták kiszolgálására tervezték az épületet, de a hollandok megépítették a saját konferenciaszarnokukat. Ettől azért még igénybe veszik a ház adta lehetőségeket.

A negyedik ciklusra is megválasztott polgármester időközben lemondott, mert úgy látta, a képviselő-testület összetétele akadályozza a munkát. Így aztán az időközi választások eredményeképpen egy fiatal hölgy került a falu élére.

A művelődési házban dolgozó fiatalember a gondnoki teendőket is ellátja. Szakirányú képzése nincs, most tervezi a tanulmányok megkezdését.

Gondolatok a kistérségi munkáról

Bakonyszombathelyen a '90-es évek első felében létrejött egy kistérségi együttműködés, melynek keretében francia mintára létrehoztak egy iskolát. Itt a környék gyerekeit tanítják a térségben szükséges szakmákra.

Tatabánya városa tulajdonképpen kistérségi települések összessége. Különböző módon próbáltak meg tatabányai öntudatot kialakítani, de ez kudarcba fulladt, ezért próbálkoznak most a környező települések bevonásával. Ennek pozitívuma, hogy a városban lesz program, a kistérségek résztvevőit pedig sokan fogják látni. Bevonják majd a polgármestereket is. Igen fontos, hogy a város ugyanolyan szinten képviseltesse magát, mint egy falu, csak egy legyen a 10 együttműködő között.

Az alulról jövő kezdeményezések eredményesebbek, és ezeknek gyakran a helyi identitás a mozgatórugója. Kistérségi identitásról nem beszélhetünk.

A területi munka többnyire a nagyrendezvényekhez kapcsolódik, ilyenkor keresik meg a központot, mert szükségük van technikai eszközökre, eszerleg a programszervezésben is kérnek tanácsot.

Dér Gusztáv, a Bokodi Általános Művelődési Központ igazgatója felsorolta, mit tart szükségesnek a kistérségi együttműködéshez:

- információs központ létesítése
- kistérségi közművelődési tanács megalakítása
- szakmai munkaközösség létrehozása
- a környező települések csoportjainak bemutatkozása
- a kistérségi igények felmérése
- művészeti-oktatás megvalósítása kistérségi településeken is.

A polgármester általában korlátozza a kistérségi munkát, de az sem lenne jó, ha ő mondaná meg, mit tegyen a népművelő.

Egy felmérés eredménye szerint a lakosság fontosabbnak tartja a személtelakás kérdését, mint a kultúra hiányát, de igazából ez is a kultúrához tartozik.

A kistérségi települések nemzetközi kapcsolatai alapján lehetne információt közvetíteni, mert az emberek nagyon keveset tudnak az Európai Unióról.

A felmenő rendszerű programoknak egyik szakaszában szerepe van a kistérségnek. Nálunk versenyeztetjük a gyerekeket, holott inkább a demokráciára kellene nevelnünk őket.

A gyerekek demokráciára nevelésében igen jó megoldás a gyermek önkormányzatok megalakítása.

A többközpontúságra is gondolni kell. Ne feltétlenül a városban valósuljon meg minden. Egy adott témában az azon a területen kiemelkedő település legyen a központi szerep. Ezt a módszert az oktatásban megvalósították.

Egy kistérség önkormányzatai létrehozhatnának – a területfejlesztéshez hasonlóan – egy alapot, a jó ügyek szolgálatára.

A kistérségi központ végezhetné a pályázatok figyelését és az információ kiközvetítését.

Szükség lenne kistérségben dolgozó szakemberek képzése.

A partnerségről nem szabad megfeledkeznünk. Egyenlők soha nem lesznek a települések, de lehetővé kell tenni számukra, hogy érvényesítsék erősségeiket.

A kirándulás során három, egymástól meglehetősen eltérő működésű közművelődési intézményt ismerhettünk meg. A példák azt mutatják, nem a működési forma határozza meg a tevékenység eredményességét. Ahol az önkormányzat és a művelődési ház között jó a kapcsolat és a civileket is partnernek tekintik, a lakosság nagy része elégedett lesz a közművelődési ellátással.

BONYHÁDON

A bonyhádi Koller panzióban jöttek össze azok az érdeklődők, akik jelentkeztek a Magyar Művelődési Intézet (MMI) által szervezett tanácskozássorozatra dél-dunántúli megbeszélésére, melynek házigazdája a Tolna Megyei Kulturális Intézet volt. Az Intézet képviselőjében Say István igazgató köszöntötte a résztvevőket, majd Beke Pál, a MMI igazgatója beszélt a kistérségi közművelődés terén tapasztalható hiányszituációról, válaszolt a megbeszélés céljait és a közeljövőben megvalósítandó feladatokat.

A Baranya megyei tapasztalat szerint ott lehet tetten érni a térségi együttműködést, ahol korábban jól működtek a járási intézmények.

Kistérségi településeken nehezen alakul ki a közösségi élet, mert teljesülnie kell minden feltételnek, azaz meglegyen a szándék, a szakember és a helyiség.

KISTÉRSÉG

A pályázati pénzek gyakran elmennek egymás mellett. Külön érdekelt a teleház, az ifjúsági klub, ezekre esetleg meg is szerzik a pénzt, de ettől még nem lesz olyan hely, ahol minden csoport összejöhetne.

Bizonyára hosszú időbe fog telni, mire a mostanában felvázoltásra kerülő kistérségi projektek megvalósulhatnak.

Tolna megye kistérségei sokban különböznek egymástól. Vannak, amelyek inkább alföldi jellegűek. Van, amelyik a Mecsekhez kötődik, másik meg Somogyhoz.

A kistelepülésekben a civilek jelentik a társadalmi életet.

A Tolna megyei települések közül körülbelül 30-ban van közművelődési szakember, ebbe beleértve a teleházak vezetőit is.

Az öt statisztikailag kijelölt kistérség kevés Tolna megyében, ezeken belül általában több mikrotérség alakult ki, így például Tamási környékén, a kistérségen belül 3-4 ilyen működik.

A megyei intézménynek öt munkatársa felosztotta egymás között a kistérségeket, ezzel lefedik az egész megyét. Mivel aktívan benne vannak ebben a munkában, látják a struktúra hiányosságait.

Kulturális téren nehéz közös nevezőre hozni az egy kistérségen belül található, különböző adottságú településeket.

Talán szerencsésebb lenne, ha egy-egy témán belül projektekre vagy programokra szabadon társulnának a települések.

Szigetvár 46 település – melyek nagy részében többségben van a cigány lakosság – kistérségi központja, de nincs művelődési ház, az önkormányzatnál nincs kulturális referens. A tervek közt közhasznú társaság létrehozása szerepel, melynek feladata lesz a közművelődéshez kapcsolódó teendők megszervezése, az igények kiszolgálása. Jelenleg egy egyesület vezet közösségi házat.

A Pécs külterületén lévő Istenkúton is egyesület működteti a közösségi házat.

Bölcskén néhány hónapja egy fiatalember vállalkozási formában látja el a közművelődési feladatokat, mert így kevesebbet kerül az önkormányzatnak. Igyekszik együttműködni a környező településekkel. A képviselőtestület döntése értelmében, a közelmúltban vásároltak egy épületet közösségi célokra.

A kistérségi központok némelyikében még dolgoznak olyan népművelők, akiknek a járási időkből van tapasztalatuk a térségi együttműködés szükségességéről, és az e téren végzett munka eredményességéről.

Egy kistérségben a kistelepülések jelentik a gondot. Nincsenek népművelők, a művelődési házak zárva vannak, ha a központból kivisznek egy programot, a polgármester személyesen nyitja ki a házat.

Kistelepülésen több funkciót is el kell látnia egy személynek. A 610 lakosú Lippó alpolgármestere fizetett népművelő, de emellett elnöke egy egyesületnek és egy kisebbségi önkormányzatnak is.

A közművelődésben alkalmazott szakemberek száma lényegesen csökkent. Ez egyrészt az összevonások (művelődési ház és könyvtár, Általános Művelődési Központ) eredménye, másrészt a civil szervezetek megjelenése, mivel ők átvállalnak a korábban a művelődési házhoz tartozó feladatokból.

Komlón a Színházzal vonták össze a művelődési házat.

Kajdacson önkormányzati elhatározás kellett ahhoz, hogy beinduljon a közösségi élet. Átadták a fiataloknak egy helyiséget, melyet ők rendbetettek. Otthonról hoztak technikai eszköz-

öket, de megoldották. Később pályáztak és nyertek is, így létrejött a teleház, melynek kialakításához majd a közösségi tér bővítéséhez nagyban hozzájárult az önkormányzat. A Gyermek-Ifjúsági és Sportminisztérium, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által közösen meghirdetett Kell egy hely pályázatán szép összeget kaptak a további bővítésre, ami jelenleg zajlik.

*

Siógárdon a szőlőhegyre vezetett első utunk. Mivel a tervezetnél egy kicsivel korábban érkeztünk, a polgármestert még a szőlő metszése közben találtuk. Őt egyébként Hány Jánosnak hívják. Mielőtt megkezdte ismertetőjét megígérte, hogy a realitások talaján marad, így amit elmondott, az minden bizonnyal igaz.

Az 1400 lakosú település határában több mint 300 présház, illetve lyuk (a löszfalba vájt pince) található, hiszen itt szinte mindenki foglalkozik szőlővel és borral. Mivel az ikerfaluban is szoktak rendezvényeket tartani, tervezik egy szabadtéri színpad megépítését.

Egy pályázati segítséggel realizálódott betonúton – mely a közepe felé lejtős kialakításával egyúttal a vízelvezetést is megoldja – sétáltunk föl a szőlőhegy egyik oldalán, hogy a tetőről nézzünk le a Sió, a Sárvíz és a kettőt összekötő lág által körülvett falura. A másik oldalon lefelé ereszkedve értük el a polgármester pincéjét, ahol saját terméséből kínált kóstolót.

Az előző ciklus képviselőtestülete civilek kezelésére bízta a művelődési házat, de ez nem volt jó döntés; két év alatt az épület nagyon lelakott állapotba került.

A polgármester választási programjában szerepelt a közművelődés rendbetétele. A mostani testület jelentős költséggel felújította a művelődési házat és működteti is. Az épületben teleházat is berendeztek.

A sok civil szervezet miatt szükség van több színtérre. Terveznek még szabadtéri színpadot az iskola udvarába és a tájház kertjébe is.

Igyekeznek megtartani a falu önállóságát, bár ez elég nehéz. A gyerekek közül sokat Szekszárdi iskolákba iratnak. A mostani első osztályban mindössze 1 tanuló van, de fenntartják a helyet, hogy legalább az alsó tagozatosok helyben tanulhassanak, mert különben nehéz lesz közösségi életet kialakítani.

Györkönyön 1100-an laknak. Az 1700-as években telepítettek ide német evangélikusokat, akik többnyire Burgerlandból és Hessen tartományból jöttek. A falu szervezői a dunai kikötőkhöz érkezett telepeselek közül vallásuk szerint válogatták az embereket. Sajnos, a II. világháború után sok német nemzetiségű családot kitelepítettek. Helyükre Biharból és a felvidékről hoztak magyarokat. Jelenleg jól megvannak egymással az itt élők, nem vetik egymás szemére a származásukat.

Az iskolában 125 gyerek tanul.

A könyvtár, a teleház és a művelődési ház egy fedél alatt, egy egykori tehetős gazda házában működik. Emellett fenntartanak egy gazdagon berendezett tájházat, mely a német lakosság korábbi emlékeit őrzi.

A faluval szemközt domboldalon felépült az ikerfalú, ami 310 présház, illetve pincét jelent. Ezeket mostanában már felújítják tulajdonosaik, sőt újak is épülnek. Ez kedvező folyamat, de mindig találni elhanyagolt, pusztulófélben lévőket is, mivel idős gazdája nem tudja rendben tartani.

A kitelepítettek valamint utódjaik visszajárnak. Már több házat is megvettek a németországi rokonok, ami a turizmus és a

kapcsolatok ápolása szempontjából jó, de jobb lenne, ha a házakat állandóan itt lakók birtokolnák.

A lakóházak és a pincefalu közötti terület elhanyagolt – szemetes, bozotos – volt. Itt hoztak létre olyan szabadtéri programok rendezésre alkalmas teret, mely még egy amfiteátronszerűen kialakított nézőterű pódiumot is magába foglal.

A polgármester itt is büszke saját borára, tehát itt is sor került kóstolóra.

A művelődési házban házilag elkészített töltött káposztát kaptunk vacsorára, amit a ház vezetőjének saját borával lehetett leöblíteni.

Gondolatok a kistérségi munkáról

Bajszné Kiss Magdolna a pedagógiában már kidolgozott, és jelenleg a kísérleti megvalósítás stádiumában álló kistérségi programokat ismertette, mivel ez a modell esetleg használható lehet – vagy legalább az ötlet szintjén érdemes figyelembe venni – a közművelődés terén is.

Ez egy három éves projekt, mely szabolcsi minta alapján indult be. A megnevezésben szerepel a régió is, de esetünkben a kistérség a lényeg.

A kísérletben résztvevő kistérségeknek egy leírást kell majd készíteniük a tapasztalataikról. A cél, hogy a kistérségekben önálló akarator generáljanak, és az itt dolgozókat képessé tegyék önálló projektek megfogalmazására, melyek alapján eredményesen hívhatnak le pénzt az Európai Unióból.

Minden kistérségben alakulnak iskolaszövetségek, melyeket egy bázisintézmény vezet.

Az együttműködés lényege:

- a információáramlás megteremtése a vezetők között és a szakmai munkaközösségek között
- szakmai továbbképzés a kistérségen belül. Ebben beletartozik a szaktárgyi versenyek szervezése is
- helyi mérési módszerek kialakítása, melyek alapján az összehasonlításnak viszonylag objektív módját dolgozzák ki
- minőségbiztosítás elterjesztése
- helyettesítő, áttanító rendszerek kialakítása, hogy a tanár esetleges távolléte miatt ne vesszen kárba az óra.

A kistérségi társulások üléseire már bekerülnek ezek az itt elért eredmények.

Hosszabb távon kistérségi közművelődési koncepció kidolgozása is számításba jöhet.

A régiós együttműködés is kezd beindulni. Ez a folyamat a szakmai tudás integrálódásához vezet.

A projektet az Oktatási Minisztérium finanszírozza. A bázisintézmény egy aránylag csekély pénzközetet kap. Megyéenként két kistérség vesz részt a projektben, és kistérségenként 2 fő fizetését biztosítja a program. A kistérségeknek pályázati lehetősége is van.

Ezt a kísérleti projektet 2004-ben 156 millió forinttal támogatja az Oktatási Minisztérium.

A közművelődésben sokkal nehezebb egy hasonló projektet megvalósítani, mert, bár kötelező feladat, nem veszik olyan szigorúan. Emellett kisebb a létszám és a működési forma is elég változatos. Mint láttuk, Sióagárdon 1 gyerek miatt is beindították az első osztályt. A közművelődés terén egészen más viszonyokkal kell számolnunk.

Amennyiben egy ilyen projekt megvalósítására lehetőség nyílna a közművelődésben is, Tolna megye vállalná azt a szerepet, amelyet a pedagógiában Szabolcs megye tölt be.

A statisztikai kijelölt kistérségeknek pályáznuk kellene területi elképzelések megvalósítására. Amennyiben lenne anyagi támogatottságuk, a fenntartó bizonyára nem akadályozná a vállalt feladatok ellátását. Ennek a megoldásnak az is előnye lenne, hogy nem felülről határoznák meg, mit kell tenni, hanem a helyszíni ismeretek alapján, az arra leginkább hivatottak végzik az ott szükséges munkát.

Hasznos lenne, ha a kistérségi irodában is lenne egy közművelődési szakember, aki nem elsősorban a konkrét segítséssel foglalkozna, hanem inkább az önkormányzatokkal tartaná a kapcsolatot.

Idősebb kollégák furcsállják, hogy mostanában nem szívesen használjuk a „járás” kifejezést, pedig egy sor intézmény – bíróságok, rendőrség... – megtartotta korábbi járási funkcióját, és ugyanúgy működik, mint azelőtt, csak most városinak nevezik.

Első lépésként a terület alapos megismerése szükséges. A Tolna megyei intézetben felosztották egymás közt a kistérségeket, és rendszeresen tartják velük a kapcsolatot, gyakran mennek a helyszínre is.

Nem vezet eredményre a közművelődésben, ha a polgármestereket szólítjuk meg elsőként.

Az sem az igazi, ha a polgármester kezdeményez, és ő kér segítséget, mert általában úgy képzeli el, hogy a segítő csináljon meg mindent: biztosítson versmondót meg énekest az ünnepélyre, gondoskodjon az utaztatásukról, ha kell, fizesse ki a tiszteletdíjat... Ez így nem a segítség, hanem a feladat teljes megoldása kategóriába tartozik. Nekik nem ez a dolguk.

A települések önkormányzatainak hozzá kellene járulnia a kistérségi intézmény fenntartásához, valamint az ott dolgozók utaztatásához, ezzel meg lehetne spórolni, hogy minden kis faluban fizessenek szakembert.

Programokat lehet importálni, tehát odavihetik a kistérségi központból, az már csak megegyezés kérdése, hogy milyen feltételekkel, milyen ellenszolgáltatás, díjazás ellenében. De ettől még nem lesz közösségi élet a településen. A programra eljönnek, megnézik, tetszik vagy nem tetszik, de utána hazamennek és a következő rendezvényig nem történik semmi. Tehát kell, hogy legyen helyben egy ember, aki összefogja az ottani tevékenységet. Neki nem szükséges felrétlenül szakembernek lennie, hiszen a közösségi élet szervezése a feladata, aminek elsődleges feltétele a helyismeret és az empátia.

A gondok ott jelentkeznek, ahol egyáltalán nem találunk olyan embert, akivel lehet tartani a kapcsolatot.

A megyei intézmények nem alkalmasak erre a feladatra, mert az az öt személy, aki ott dolgozik kevés, és nincs rálátásuk az egész területre. Ez különösen érvényes a soktelepüléssel rendelkező megyékre.

A megyében nagyok a távolságok. Onnan a kistérségekkel lehet tartani a kapcsolatot, akiknek viszont meg kell találniuk minden településen a megfelelő kapcsolattartó személyt.

Némelyik kistérség túl nagy, itt tovább kellene osztani, 2-3 központ tudná ellátni a feladatokat.

A kistérségben dolgozó szakembereknek az önkormányzattal is jó kapcsolatot kell kialakítaniuk.

Szigetvár kistérségi központ, de a városban sincs művelődési ház. Ilyen körülmények közt hogy tudja ellátni a kistérségi feladatokat?

Nem biztos, hogy mindenhol a kistérségi központból kell megoldani a kistérségben felmerülő gondokat.

KISTÉRSÉG

Ez igaz, más település is magára vállalhatja a kezdeményezést és a munka összefogását, de az is lehet, hogy egy civil szervezet oldja meg, mint ahogy az Szigetváron már realizálódni látszik.

A Szigetvári Kultúra- és Zöld Zóna nemcsak közművelődési feladatokat lát el, párhuzamosan futnak a más jellegű programjaik is. Eddig 11 településsel kötöttek együttműködési megállapodást. Elképzelésük szerint működtetnének módszertani központot is. Mivel körzetükben túl sok település található, mikrotérségek létrehozását tervezik.

A dombóvári kistérségben több polgármestert megkerestek és felajánlották segítségüket, amit a települések első emberei örömmel fogadtak, de a konkrét tevékenység során elzárkóztak az együttműködéstől. Pedig bizonyára jó lenne, ha tudnának helyttestet biztosítani, amikor a népművelő szabadságra megy vagy megbetegszik.

A mostanihoz hasonló tanácskozásokat tovább kellene vinni. Külön össze lehetne hívni az azonos szinten – kistelepülések, nagyközségek, városok, kistérségek – dolgozók érdekelteit, hogy cseréljék ki tapasztalataikat.

Sok településen a polgármester és a jegyző egyáltalán nem foglalkozik a közművelődéssel, még annyira sem, hogy a statisztikai űrlapot kitöltsék és beküldjék a megyei intézményhez.

Minden településen meg lehetne bízni egy köztisztviselőt, hogy munkája mellett – akár külön díjazás mellett – foglalkozzon a közművelődéssel is. Így már lenne valaki, akihez lehet fordulni.

A kistérségi munka elsődleges célja a kistelepülések felemelése.

Az állami normatívát helyenként átadják a civileknek, mint ahogy azt **Sióagárdon** és **Györkönyben** láttuk, de sok településen egészen másra használják fel.

A közművelődési normatívát arra költi a település, amire akarja, és még csak nem is vonható felelősségre az önkormányzat, hiszen többnyire hasznos dolgokat finanszíroznak belőle. Az oktatásra kapott normatívával ezt nem lehet megtenni, mert sokkal szigorúbban veszik.

Az Európába vezető úton jelentős szerep jut majd a kistérségeknek.

Legfontosabb, hogy a helyi emberek tudják, mit akarnak csinálni, majd ők megkeresik a finanszírozás és a szakmai igények lehetőségeit.

Merni kell álmotni és nyugodtan bele lehet vágni a kezdetben teljesíthetetlennek látszó feladatok megvalósításába is.

A Bonyhádi megbeszélésen résztvevő érdekelték közt széleskörű egyetértés mutatkozott, ami abból fakadhat, hogy a Dél-dunántúli Régió három megyéjében – Baranya, Somogy, Tolna – nagyjából hasonló körülmények közt dolgozhatnak a szakemberek. Ez a hasonlóság adódik a földrajzi adottságokból és a történelmileg kialakult gazdasági, kulturális hagyományokból egyaránt.

CSENGERBEN

Bokor László polgármester köszöntőjében elmondta, hogy Csengerben a művelődési központ egybeépült az iskolával, de külön intézményként működik, a könyvtárral együtt. Úgy látja, a helyi közösségek együttműködése után lehet gondolni rá, hogy a közös munkát kiterjesszük a kistérségekre is. Beke Pál, a MMI igazgatója a konferenciasorozat céljáról tájékoztatott.

Sivadó Sándor, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Pedagógiai- Közművelődési Intézet és Továbbképző Központ igazgatója ismertette a megye közművelődéssel kapcsolatos statisztikai adatait. Tájékoztatójából kiderült, hogy a 229 településből 190-ben van közművelődési intézmény, de csak 37-ben alkalmaznak főállású népművelőt. Vannak települések, melyekben működik intézmény, de nem tudni, hogy ott mi történik, tevékenységük megfoghatatlan. Jó néhány településen nincs ugyan intézmény, de a polgármester kitalál programokat, és a dolog működik is.

1990 után hat közösségi ház épült, némelyikük a polgármesteri hivattal egy fedél alatt. **Nyírbogáton** az Általános Művelődési Központ (ÁMK) bővítésével megoldódik a közművelődés helyigénye is.

A megyében eddig 10 volt a statisztikai kistérségiok száma, de úgy tűnik, a közeljövőben lesz még egy.

Ibrányban – mely város 17 település kistérségi központja – most újítják fel a művelődési házat, fél milliárd forintos beruházással. Több civil szervezet is működik itt, közülük az egyik kistérségi. Ők ifjúsággal kapcsolatos tevékenységet folytatnak. Az önkormányzattal jó a kapcsolatuk, mert az kultúra- és civilbarát.

Sok az olyan falu, ahol nincs intézmény, de a polgármesteri hivatal a civilekkel együttműködve szervez programokat. A Rétközi Napok eseménysorozatának sikere több település együttműködésének eredménye.

Fehérgyarmaton régebben 24-en dolgoztak a művelődési központban, most 11-en, ebből 3 fő a népművelő, ami nagyon kevés. Mostanában adták át az új színháztermet, melyre nagyon büszkék, bár szükséges lesz némi változtatás, mert a tervezésbe nem vonták be a szakembereket. Sok gondot okoz nekik az a tény, hogy a fiatalokat nagyon nehéz becsalogatni.

A megye második legnagyobb városa a 19 ezer lakosú **Mátészalka**, ahol a művelődési központ 15 dolgozójából 4 a népművelő. Az 1988-ban átadott 450 fős színház oldja meg a környék ez irányú igényének ellátását, azzal, hogy a befogadó színház előadásait 46 település lakosai látogatják.

A színház mellett sikeres az amatőr színjátszás is. Egész estét betöltő produkcióikkal tájolóznak is, de ez plusz költségekkel jár.

Az itt szervezett színházi találkozókra 10-15 csoport szokott érkezni.

A színjátszás nagyon fontos tevékenységük, de más jellegű csoportjaik is vannak szép számmal.

Az önkormányzati támogatásból a szakmai munkára már nem futja, így természetes a területi munkával kapcsolatos ellenállás. Sajnos a kistérség önkormányzatai sem szándékoznak hozzájárulni a közös munkához.

Kisvárdán 800 millió forintot beruházással épül az új színház. Ennek a beruházásnak előzménye, hogy 16 éve szerveznek színházi fesztivált a határon túli társulatoknak. A tíznapos rendezvényen az összes határon túli magyar színházon kívül távolabbi vendégek is részt vesznek. Ilyenkor a 35-40 előadás mellett kiállításokat szerveznek és szakmai megbeszéléseket is tartanak.

Baktalórántházán az ÁMK-t megszüntették és önálló művelődési központot hoztak létre, amit a közművelődés szempontjából pozitívan értékelnek.

A csengeri önkormányzat a művelődési központ minden rendezvényét támogatja. Nagy a munkanélküliség, ezért sok ingyenes programot kell szervezniük, hogy bejöjjenek az embe-

rek. 2 népművelő dolgozik a házban. Hozzájuk tartozik a múzeum és a cigány közösségi ház is.

Rendezvényeik változatosak, több csoport és klub működik náluk.

A volt mozi egy – Csenger és térségét összefogó – ifjúsági szervezet kapta meg. Ők átalakították, de vetítéseket is tartanak. A 140-150 tagot számláló közösség a munkaügyi központ által kiközvetített dolgozót is fog alkalmazni, akinek feladata a programok szervezése lesz. Tervezik internet kávézó működtetését is. Azt szeretnék, ha idővel a környező településeken lenne egy-egy társszervezetük.

Általában az önkormányzatot hibáztatják, ha nem jut elegendő pénz a kultúrára, pedig az állami elosztáson legalább anynyi múlik.

Sajnos a térségi összefogás még nem jellemző. Itt van a színházak esete. Ezek a termek konkurenciái egymásnak.

Egy polgármester szerint a civilek által működtetett művelődési ház fele annyiba kerül, mint az önkormányzati. Lehet, hogy át kell gondolni a népművelő szerepét?

A civileket erősíteni kell, de a kezdeményezés mindig alulról jöjjön, ne a polgármester vagy a népművelő forszírozza.

Vásárosnaményban zenész a művelődési központ vezetője. Sajnálja, hogy komolyzenei hangversenyre nehéz becsalogatni az embereket, emellett a költségei is magasak. Ez utóbbi megálapítás egyébként minden programra érvényes, még az ismeretterjesztő előadásokra is, mert neves előadót általában Budapestről lehet hívni, ami magas utazási költséggel jár. Turizmussal is foglalkoznak, és működik egy multicenter. A civilek is gyakran igénybe veszik a házat, de minden csoport jelenléte növeli a költségeket.

A 776 fős **Túristvándi** idegenforgalmát vízimalmának köszönheti, 1997-ben azonban megkezdődött a közművelődés felélesztése is. 2003-ban a munkaügyi központ támogatásával vettek fel egy művelődésszervezőt, akit azóta állandósítottak. A fiatalok korábban az autóbuszváró bódénál találkoztak, de újjászervezték az ifjúsági önkormányzatot, és most már saját klubjukba járnak.

Vannak települések, ahol igen magas a munkanélküliek száma, de be kell látni, hogy kultúra nélkül a gazdaság sem működik. Feladatunk ott a legfontosabb, ahol nehezek a viszonyok. Ne legyen másodrendű állampolgár az, akinek sorsa úgy alakult, hogy ilyen helyen lakik. Ezen a vidéken csak szívvel-lélekkel lehet dolgozni, itt nem a pénz a legfontosabb motiváló eszköz.

Demecseren a legutóbbi választások utáni önkormányzat törődik a közművelődéssel. Megújul a művelődési ház és mozgalmas a civil élet.

Helyenként jól működő intézményt is átszerveznek, például összevonják a könyvtárral, aminek elsődleges célja a létszámcsökkentés. Ezzel a módszerrel egy kistelepülésen számottevően csökken az önkormányzat kiadása.

A könyvtárosok jobban védik érdekeiket, mint a népművelők.

A pályázatokhoz sokszor az önrészt sem tudja biztosítani az önkormányzat.

A területi együttműködésben a járásek idején sem kapcsolódott be mindenki, a segítséget sem mindenhol vették igénybe. Most kell egy kis biztatás a kistelepüléseknek, hogy érezzék az együttműködés lehetőségét és szükségességét.

A civilek sokat segítenek, de a beinduláshoz szükséges a népművelő segítése.

*

A 7300 fős **Nagyecsed** 1996 óta ismét város, annak idején még Báthorytól kapták a városi rangot.

A helyi térsz 2200 főt foglalkoztatott, megszűnése után magas lett a munkanélküliek aránya, ennek ellenére nem panaszkodnak a közösségi életre. A művelődési ház mellett több civil szervezet is működik. A Nagyecsed Városért Egyesület pályázatokat ír ki, és sok embert megmozgató nagyrendezvényeket szervez.

Tiszacsécsén nem működik se óvoda, se iskola.

A fiatalok a Mobilitástól érkezett biztatásra ifjúsági önkormányzatot alakítottak. Polgármesterük részt vesz a felnőtt képviselő-testület ülésein. A mandátumok két évre szólnak. Idén újra lesz választás. Ez egy egész napos rendezvény, sok műsorral.

A fiatalok a programok szervezésénél figyelembe veszik a gyerekek és az idősebb korosztály igényeit is.

A művelődési ház egy részét a polgármesteri hivatal foglalja el, így a megmaradt terem kicsi. A Gyermek- Ifjúsági és Sport Minisztérium, valamint a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma által közösen kiírt Kell egy hely pályázaton nyertek pénzt, amelyből már épül az új ifjúsági ház. Ebben szálláslehetőség is lesz.

Sajnos a munkalehetőség igen csekély, ezért a fiatalok közül sokan elköltöznek. Persze mindig van utánpótlás a felnövő generációból, de jobb lenne valahogy itt tartani az embereket.

Túristvándi lélekszáma évek óta öröndetesen emelkedik. A polgármester asszony úgy látja, a közművelődés nem egyszerű szolgáltatás – ahogy azt sokan gondolják –, hanem aktív településfejlesztési eszköz.

Az önkormányzat által létrehozott KHT működteti az 1999-ben létesített teleházat, és a közművelődési feladatokat is ellátja.

Sok a fiatal, de közülük kevesen mozgósíthatók. Egy részük alul szocializált, másokat csak a könnyed szórakozás érdekel.

Az ifjúsági önkormányzatban aktívan közreműködő fiatalok bizonyára a közösségi élet fontosságára fogják majd nevelni gyerekeiket.

A 800 lakosú **Penyigén** a polgármester asszony az elnöke a közművelődést ellátó egyesületnek. Ő is érzi, hogy hosszú távon ez így nem járható út, tehát más megoldás után kell nézni. Reméli, hogy a közeljövőben lesz gazdája a kistérségi közművelődésnek, mert nekik nagyon hiányzik a segítség.

Az önkormányzat költségvetésében 36 millió forintnyi hiány szerepel, de a közösségi életet fenn kell tartani. Több színtér is található a faluban, minket a tájházban fogadtak, ahol sok érdekes információhoz jutottunk a falu lakói által összegyűjtött tárgyak kapcsán, és megköszönhattuk a szilvalekvárra alapozott süteményeket. Természetesen a szatmári szilvapálinka sem maradhatott ki a sorból. Egyébként már készül a lekvárium, ami a híres szilva múzeuma lesz.

A környék egyik legrangosabb rendezvénye a penyigeiek által rendezett Szenté parti vásár.

Gondolatok a kistérségi közművelődésről

A megyében 11 statisztikailag kijelölt kistérségről beszélhetünk. Korábban is voltak együttműködések, a területfejlesztési társulásokból 16 alakult meg.

A körjegyzőségekhez hasonlóan a közművelődési munkát is össze lehetne vonni.

Attól, hogy megszűnt a járás, még lehet végezni a területi munkát. Erre sok helyen szükség is van, hiszen a közönség je-

KISTÉRSÉG

lentős hányada a környékről érkezik, de a programokban közreműködő csoportok közt is szép számmal vannak a falvakból.

Turistvándi, kezdeményező szerepének köszönhetően a környék oktatási és kulturális központjává válik. Az ifjúsági önkormányzat terén is térségi együttműködést terveznek, hogy határozottabban képviselhesék a környéket. Ehhez 12 települést szólítottak meg, de csak 5 mutatott hajlandóságot. Ennek a mikrorégióknak a települései összeadták az államtól kapott közművelődési normatívát, ami így már egy jelentősebb összeg, ezzel már lehet kezdeni valamit.

Nemzeti identitásunk megőrzésében fontos szerepe lehet a turisztikának.

A kisteleplések lakossága különösen ki van szolgáltatva az önkormányzatnak.

A kistérségben dolgozó szakemberek feladatait konkrétan meg kell határozni.

A pályázatfigyelés ne csak arra irányuljon, hogy felhívjuk a figyelmet a futó lehetőségekre, hanem arra is ügyelni kell, hogy ne pályázzanak hasonló célok megvalósítására szomszédos falvak, tehát ne vegyék el egymás elől azt a kis, szétosztásra kerülő pénzt.

A központ összegyűjthetne címlistákat, programokat, melyeket aztán kiajánlhatna.

Az is szerencsés lenne, ha minősítenék a programokat, hogy az adott programhoz megfelelő szintű produkciót lehessen meghívni.

A kistérségekben dolgozók tevékenységét is össze kell fogni, például rendszeres találkozók szervezésével, amit célszerű változó helyszíneken tartani.

Sokan félnék attól, hogy a kistérségi központok kialakítása újabb költséggel jár majd, ennek következtében még kevesebb pénz jut a településekre.

Ez minden esetben kardinális kérdés, hogy a központ élszív vagy támogat.

A munkatervkészítés időszakában ötletbörzét lehetne tartani, de akár közös programterv is készülhet.

Megnehezíti a kistérségi munkát az önkormányzatok nehézsége. A gazdálkodás formája – hogy minden a polgármesteri hivatalon keresztül megy – is gátat szab.

Ezeket a bürokratikus akadályokat ki lehet kerülni, ha civil szervezet kezébe kerül a közművelődés.

A kistérségi feladattervet jóvá kellene hagyatni minden képviselő-testülettel, mert különben nem biztosítanak pénzt a más településen lebonyolításra kerülő programokon való részvételhez.

Bizonyos fokú kistérségi munka eddig is folyt, most némi kényszer jelentkezett, tehát újra kell gondolnunk. A megyei intézmények is újjáalakultak, aztán most működnek.

Össze kell hívni kistérségi megbeszélést, elmondani az itt hallottakat, és felajánlani az együttműködést. Lehet, hogy csak 3 ember akar részt venni ebben a munkában, de már akkor is be lehet indítani a közös programokat.

Az idő is meghatározó tényező, mert a népművelők többségének elég ellátni a saját településre szervezett programokat.

A tegnapi kirándulás közel 7 órán át tartott, de furcsa módon mégsem fáradtunk el. Ennek oka, hogy mindenhol valami újdonságot, érdekeset láttunk.

Néhány településen működik még a mozi. A belépőjegy olcsó, mégis inkább elmennek a fiatalok a távolabbi plázákba.

A fogalmak sorrendje a következő: kultúra, gazdaság, integráció. Tehát a kultúra generálja a gazdaságot. Ezt korábban éppen fordítva gondolták.

Mostanában minden faluban rendeznek fesztivált. Senki nem beszél az anyagi haszonnáról, mert nem is lényeges. Ugyanígy kellene a kultúra egészéhez is állni.

Nálunk a fesztiválok mindig veszteségesek, de ezen nem kell meglepődni. A Forma-1 is mindenhol nyereséggel zár, csak mi fizetünk rá. Ez nézőpont kérdése. A rendező szerv részéről valóban lehet, hogy veszteséges, de a vendéglátósoknak jól jövedelmez. Nem is beszélve a reklám tartalmáról. Egy fesztiválnál is elegendő, ha eszmei értéke van, hogy odafigyelnek a falura.

A kistelepléseken nincs iskola. Az önkormányzat boldog, hogy nem kell erre is költenie. Pedig a közösség alakulása szempontjából fontos lenne a helyi oktatás.

A rendezvényekhez is igen hasznosak a vendéglők, a szálláshelyek, hogy ne csak saját lakosainkra számíthassunk.

Szükség van az együttműködésre, mert például a technikai eszközök problémája is megoldódhatna, ha összefogna néhány település.

A Jeles Napok Beregben című programfüzetben nem szerepelnek a kistérségi központ, Vásárosnamény rendezvényei. Ez a tény elgondolkodtató.

A közös programfüzet készítése jó példája lehet az összefogásnak, ráadásul mindenki jól jár vele. Alacsonyabb az egy településre jutó előállítási költség, ugyanakkor jóval több emberhez jut el.

Mindenek előtt fel kell mérni a kistérség lehetőségeit. Amíg nem ismerjük a turisztikai kínálatot, a közművelődési apparátust, a felszereltséget, addig nem tudunk cselekvési tervet készíteni.

Annnyi településnek érdemes együttműködnie, amennyit még át lehet látni.

A közművelődési törvényben nincs szó a kistérségekről és a régiókról sem.

Vannak mikrotérségi társulások, melyek folyamatos együttműködésen alapszanak, mások viszont csak programokra jönnek össze.

Sok a fesztivál. Mindenhol akarnak rendezni, de nincs elegendő ötlet, gyakran ismétlődnek a programok, ugyanazok a kézművesek, ugyanazok a vásárolók láthatók sorozatosan.

Erre a megbeszélésre – bizonyára a házigazda település földrajzi elhelyezkedése miatt – csak egy megyéből érkeztek érdeklődők. A meglátogatott települések mindegyikére jellemző a magas munkanélküliség, a nehéz anyagi körülmények, mégis sok rendezvény zajlik környezetükben. Ez a tény azt mutatja, hogy a közösségi élet kialakulásának nem elsődleges feltétele a jómód, de mint kiderült, a csoportok hosszú távon történő egyben tartása, a művelődés szintjének emelése már szakembert és ennek vonzatában megfelelő összegű pénz biztosítását is igényli.

GYŐRBEN

A közelmúltban felújított Bartók Béla Megyei Művelődési Központ egyik emeleti közösségi termében Medgyasszay László, a Győr-Moson-Sopron Megyei Közgyűlés alelnöke, országgyűlési képviselő köszöntötte a megjelenteket, majd Beke Pál, a MMI igazgatója adott tájékoztatást a rendezvénysorozat céljáról.

A beszélgetés során szó került róla, hogy mivel a tanácsok majd az önkormányzatok nem kaptak a kistérségi munkára címkézett anyagi ellátást, emellett még szűkösen is voltak pénz

dolgaiban, az 1980-as évek közepétől enyhült a városok módszertani szerepe, a korábbi kapcsolatok lassan leépültek.

A revitalizációs program keretében megújulnak épületek, de ez még nem elegendő, meg kell tölteni tartalommal is.

Pápa kistérségi központhoz közel 50 kistelepülés tartozik. Ez nagyon sok, ezért alkistérségeket kellene létrehozni.

Mindenek előtt a humán erőforrás fejlesztésére szükséges koncentrálni, majd amikor már megvan a falu lakóinak az egzisztenciája, lehet gondolkodni a népdalkör, a tánccsoport és más csoportok megalakítására, a közművelődés előre vitelére.

Jelenleg nem ismert a kistérségek helyzete, nem egyértelműek a szerepek, nincs kapcsolat a megbízott, a menedzser és a társulás elnöke között.

Sok területen elkészítették a SWOT analízist, de a közművelődés kimaradt ezekből.

A Nemzeti Fejlesztési Tervben sem szerepel a közművelődés. Minket nem tartanak komoly partnereknek.

Bőnyben egy, a '60-as években épült művelődési ház áll, de fizetett alkalmazottja nincs. Az iskola szokott mindenki számára nyitott programokat szervezni, ezek azonban eléggé estlegesek. A könyvtárat a lakosság is látogathatja. Vannak számítógépek, de Internet hozzáférésre lenne szükségük, hogy teleház-ként tudjanak működni.

A programokat szervező pedagógusok nagyon egyedül érzik magukat, elkelne a szakmai segítség. Az önkormányzattól nagyon függenek. Egyelőre saját gondjaikkal vannak elfoglalva, kistérségben még nem gondolkodnak.

A könyvtárak között és az iskolák között van kistérségi együttműködés, de a Kultúrával a Nyugat kapujában című rendezvénysorozat megmutatta, hogy a közművelődés terén is megvan ez az igény.

Nagy gond a fiatalok hiánya. 15 éves korukban eltűnnek a faluból, majd esetleg évtizedek múlva térnek vissza.

A nyugdíjasokra lehet számítani. Ők élnek közösségi életet, ha bármilyen megmozdulás van a faluban, szívesen a segítségünkre vannak.

A megyei kollégák segítenek, ahol tudnak, de jobb lenne, ha könnyebben, kisebb távolságból elérhető lenne az éppen szükséges szakember.

Tamás Lőrincné 3 cikluson keresztül volt Szösz polgármestere. Jelenleg a szigetközi települések összefogásáért fáradozik. A kistérség 24 településének fő feladata a turisztika fejlesztése, és a Duna természeti értékeinek megóvása. A faluban a nyugdíjas klubon belül alakult énekkar egy zenész tanár vezetésével. Az iskola adott otthont a helytörténeti gyűjteménynek. A tornacsarnok építéskor gondoltak a kultúrára is, és kialakítottak olyan teret, ahol kiállításokat lehet rendezni.

Minden kis faluban szükség van egy emberre, aki megszállottként foglalkozik a közösség dolgaival. Van olyan település, amelyben a polgármester a kulcsos ember, a vöröskeresztes, meg minden más egyéb. Mindemellett szükség van szakemberre, aki átfogoltan, következetesen, a lakosok igényeinek megfelelően szervezi a kulturális életet.

A nagy európai pályázatok, - mint például a SAPARD - nem kifejezetten a közművelődésnek szólnak.

Veszprém külső területein több közösségi házat is fenntart az önkormányzat. Ezek a város központi intézményéhez tartoznak. Dózsavárosban elsősorban a nyugdíjasokra és a gyerekekre támaszkodnak. Vannak civil szervezeteik, Gyulafirátóton pávakör és gyerek harmonika zenekar is működik. Kádártán a

volt tanácselnök szolgálati lakását kapta meg a helyi közösség. Emellett van egy nagy épület, amely korábban a tévészé volt, de most egy egyesület működik benne. Ebben bérlőként üzemel egy sütőde és egy eszpresszó. A bérlési díjából származó bevételből tartják fenn, fejlesztik és felújítják a házat. A három peremkerületi művelődési ház közös programokat is szervez, melyekbe a civileket is bevonják. A külső részekben helyi részönkormányzatok alakultak.

A civil szervezetek bevonása azért jó, mert akkor több pályázati lehetőség adódik.

Nem biztos, hogy örülnünk kell a civileknek, inkább tartunk tőlük, mert be kell engedni őket a házba, de nem fizetnek bérlési díjat

Ahol a művelődési házban más intézmény is helyet kap, közösen használhatják az infrastruktúrát, például Pannonhalmán a turinform iroda számítógépét, telefaxát. A ház egyébként 1968 óta nem volt felújítva, most érzékelhető valami mozgolódás ez ügyben. Civilek vannak, de a fiatalokat nem sikerült megfogni. Kaptak ugyan egy helyiséget, de lepusztították, és még el is tűnt egy-két dolog.

Megterhelő, hogy a programok nagy részének anyagi fedezetét a közösségszervezőknek kell előteremteniük.

Gyakran szóvá teszik a helyi lakosok, hogy máshol milyen jó programokon vettek részt, itt is lehetne szervezni valami hasonlót. Amikor elmondjuk, hogy a múlt héten az említettnél sokkal jobbat rendeztünk, kiderül, hogy arról nem is tudtak.

Az értelmiség egy része úgy tartja, hogy a magyar falvak kulturális élete terén minden rendben van. Ezt a képet sugallják a sikeres fesztiválok – Kapolcs, Káli medence, Velem – a tény viszont az, hogy a falvak többségében jó esetben van egy épület, ahol össze lehet jönni, de programokkal megtölteni nem tudják. Ennek elsődleges oka, hogy szándék sem mutatkozik erre. A mi dolgunk, hogy az esetlegesen jelentkező pislákoló akaratot megragadjuk és szítsuk, amíg láng nem lesz belőle.

A munkanélküliség nem jelenthet akadályt egy település közösségi életének kialakulásában.

Vannak kollégák, akik megvetik a vásárosok befogadását, pedig ebből is lehet tőkét kovácsolni. A cipővásárt meg lehet úgy szervezni, hogy míg a vendég eljut a vásártérbe, ismerje meg a ház közeljövőbeli programjait, haladjon át azon a területen, ahol óhatatlanul megnéz egy képkiallítást, amíg pedig az árut mustrálgatja, hallgasson zenét. Lehet, hogy néhány embert éppen ilyen módszerrel sikerül becsalogatni egy következő programra, de már az is eredmény, ha nem fél bejönni a házba.

Szellemi értelemben nagy különbség érzékelhető a városi és a falusi emberek között.

Jánossomorja Trianon után elvesztette térségi szerepét, elkezdett leépülni. 1946-ban elnéptelenedett, majd betelepülők töltötték meg. A lakosságcserét máig nem tudta kiheverni a település. A különböző helyekről érkezett emberek gyökértelen, funkció nélküli nagyközséggé tették. 1996-ban beindult az iparosítás. Jelenleg a 6100 helyi lakos mellett még 900 bejáró dolgozó tölti napjait Jánossomorján. Elmondható, hogy munkanélküliség nincs, jólétben élnek az emberek. Az ifjúsági klub jól működik. Lehet bánni a fiatalokkal. A klub tagjai most már többnyire egyetemisták. Helyi televíziós műsorokat készítenek. Összegyűjtöttek 700 fényképet a régi településről.

A magyar közművelődés komoly problémája, hogy a népművelő a helyi önkormányzat alkalmazza. Szerencsésebb len-

ne, ha közvetlenül az államhoz tartoznánk, nem lennének kitéve a helyi politikusoknak.

Egy település életében mindennél fontosabb a jó közösségi élet. Ebből következően nem engedhetjük meg magunknak, hogy ne legyen olyan ember, aki a kulturális életért felel.

A 600 lakosú Lázi polgármesterasszonya szerint, ha nincs egy lánglelkű ember a faluban, akkor semmi sem működik.

A szakember feltétlenül szükséges. A lelkesedés és a szakszerűség is érvényesüljön, összegződjön.

Az önkormányzatnak támogatnia kell a helyi kezdeményezéseket, ami elsősorban erkölcsi és csak másodlagosan anyagi kérdés.

A civil szervezetekben többnyire a falu őslakosai tevékenykednek, egy betelepülő nehezen illeszkedik be a zárt vagy zárttá vált közösségekbe.

A középkorostályt a legnehezebb bevonni a kulturális életbe, mert ők sokat dolgoznak a boldogulásukért, a család fenntartásáért.

*

A külterületeken lakó 400 fővel együtt 3000 lakosú **Mosonszentmiklós** 1961-ben épült művelődési háza vállalkozási formában működik. Szalay Csaba havi 200 ezer forintot kap az önkormányzattól, ami a fűtési idényben a rezsiköltségeket sem fedezi. Némi bevételi forrást jelent a házban üzemeltetett büfé, bár 50 méteren belül két vendéglátó egység is található.

A fiatalok nemigen jönnek. Próbálkozott már diszkóval is, de nem volt sikeres. A diákok általában iskolájukban élnek közösségi életüket.

A könyvtáron kívül négy csoport is működik a házban, melyekből kettőt civil szervezetté alakítottak, a jobb pályázati lehetőségek elérése érdekében. A helyi iskolával közösen szervezett programok a legsikeresebbek. Vetítésre is lenne lehetőség, de a plazák elcsábítják a közönséget. A kábeltévé központja is itt kapott helyet.

Az épületre ráférne már egy felújítás.

Az önkormányzat évente 10 millió forinttal támogatja a civil szervezeteket.

Lébényben a 25 éve a település élén álló polgármester mindenre kiterjedő tájékoztatást adott a 3200 fős nagyközség életéről. Sajnálják, hogy nem eléggé ismert az a tény, hogy az ország három románkori temploma közül a legnagyobb itt található. A jáki és a zsámbéki sokkal ismertebbek.

A művelődési házat a korábban egy cég telephelyéül szolgáló épületben rendezték be, az addigi közösségi ház pedig kisebb összejövetelek helyszínéül szolgál.

8 évig üresen állt a ház, hiába hirdettek pályázatot, nem érdeklődött senki. A tavalyi év szerencsésebb volt, mert 22 jelentkezőből választhatták ki a mostani szakembert.

A településen 11 civil szervezet működik, az önkormányzat mindegyikük működéséhez hozzájárul.

A programokat a cégek és a civil szervezetek megkérdezésével állítják össze.

Készítettek egy táblázatot, mely arra szolgál, hogy díjazzák azokat a személyeket, akik pályázati úton pénzt hoznak a közösségbe. A díj az elért összeg arányában változik.

A programból nem maradhatott ki a templom megtekintése sem, a fiatal népművelő szakszerű vezetésével.

Az 1750 fős **Dunaszegen** sok minden történik az utóbbi időben. A helytörténeti kiállításához kapcsolódva hamarosan megnyílik az országban egyedülálló stabilmotor múzeum, mely-

ben funkciójukat tekintve egyhelyben működő motoros gépek láthatók, szépen rendbe hozva, és működőképessé téve.

A művelődési házban 1 főt alkalmaznak, aki nem szakember. A ház 1962-ben épült és 1998-ban újították fel. 5-6 civil szervezet működik a faluban.

Az 1720-ban épült templom előtti teret – a régi temetőből összegyűjtött sírkövek betelepítésével – millenniumi sírkertté alakítják ki.

Van egy tanösvényük, amelyre alapozva erdei iskola létesítésén is gondolkodnak.

A tóra vízimalmot terveznek.

Jelenleg csak étmenő kerékpáros túrizmosról beszélhetünk, de a látóvalok bizonyára vonzzák majd az erre járó embereket.

Nagybajcs mindössze 890 lakosú település. Iskola nincs a faluban, a szomszédos Kisbajcsra járnak a gyerekek. Ennek ellenére a közművelődésre van gondja a képviselő-testületnek. Az idei költségvetésből 6 millió forintot szánnak a közösségi életre.

A művelődési ház vezetői pályázatára 18-an jelentkeztek, közülük választották ki a pályakezdő, győri illetőségű lányt, aki elsősorban a gyerekekre építhet. A középkorostályal vannak nehézségei, mert nekik a megélhetéssel kell foglalkozniuk.

A régi épület – mozi volt egykor – egy részét most hozták rendbe, pályázati pénzből.

Van nyugdíjas klub, színházas kör és kézműves foglalkozásokat is tartanak.

Egy falusi művelődési ház működtetése nem elsősorban anyagiakon múlik. Itt a vásározókból beszedett pénz is számít, amit nem tartanak megaláznak.

A ház körbejárását követően kimentünk a Duna partjára is, hogy izelítőt kapjunk a gyönyörű környezetből.

Gondolatok a kistérségi közművelődésről

Pápán szerveztek egy kistérségi fesztivált, egy, a Ki mit tud-hoz hasonló, művészeti gyerekfesztivált volt, amelyre a sok előkészítő munka ellenére, csak 5 településről hoztak gyerekeket. Sokat dolgoztak, megkeresték a polgármestereket, az iskolaigazgatókat, a népművelőket, mégsem jutottak eredményre, mert bizonyára nem találták meg az adott településeken a megfelelő embereket, akik kézbe veszik az ügyet. Túl sok település tartozik a kistérséghez, fel kellene térképezniük az egész környéket.

Lehet, hogy mi maximalisták vagyunk. A pápaiak félszáz település lakosságát akarják megmozgatni. Más országokban szerényebbek a népművelők. Még arra sem törekednek, hogy a faluban minden nap legyen valamilyen program. Hagyják működni a csoportokat, ahogy nekik kedvező.

A művelődési házak esetében találkoztunk már többféle működési formával. Mindegyikre van jó és rossz példa egyaránt. A lényeg, hogy alapos legyen az önkormányzattal kötött szerződés. Mert, mit csinál a vállalkozó, ha a szerződött időszakban bejelentkezik hozzá még öt csoport, amire nem számított. A helyet biztosítani kell nekik, de ez jelentős rezsiköltség emelkedéssel jár. Ebbe akár tönkre is mehet. Tehát nem érdeke, hogy pezsgő élet legyen a házban.

Ez a veszély önkormányzati fenntartásúnál is fennáll, csak ott a polgármester szab gátat.

Hallottuk, hogy készült már kistérségi SWOT analízis. Érdemes lenne kulturális céllal is elvégezni egy ilyen elemzést.

Az is elég lenne, ha tudnának utaztatni egy-két embert.

Lőrincz György **Jánossomorján** talált egy régi papírt, amelyen szocialista szerződést kötöttek a helyi cégek, hogy támogatják a kulturális életet. Ilyesmit most is célszerű lenne kezdeményezni, különösen kistérségi szinten.

A cégeket mindenféleképpen érdemes bevonni. Egy nagyobb rendezvénynél adnak némi támogatást azért, hogy nevük ki legyen téve, például a színpad aljára. Tudják, hogy ennek nincs anyagiakkal járó reklámértéke, nem fog tőle növekedni a bevételük, de dolgozóik büszkének lehetnek a cégre, és talán jobban megbecsülik majd az ottani munkát.

Egy vállalkozásra támaszkodni veszélyes. Ha véletlenül csődbe megy, összeomlik az egész rendszer.

A finanszírozás módját alapjaiban kellene megváltoztatni, hogy a népművelő ne függjön annyira az önkormányzattól. Ha több helyről – önkormányzat, állam, szponzorok, egyéni támogatók – adódna össze a művelődési ház működtetéséhez szükséges pénz, nagyobb mozgásterünk lehetne.

Jobb lenne az állami normatívát feladatfinanszírozásra adni, mert jelenleg arra használja az önkormányzat, amire akarja.

A Nyugati kapu kistérségben készítettek egy civil katasztert. Ennek mintájára készülhetne az általános közművelődésre is egy összesítés.

A civilektől nem kell félni, mint valami mumustól. Korábban a KISZ által működtetett néptáncsoport is az volt, csak akkor még nem így hívtuk.

A kistérségi együttműködés nehézsége a magyar mentalitásban keresendő. Tartunk egymástól, gyanúsán fogadjuk a közeledőt. A civilekkel meg lehet teremteni a helyi összefogást, utána ki lehet terjeszteni.

Most ez a tendencia, de az is lehet a járható út, hogy előbb a kistérség azonos kategóriájú csoportjai kezdeményeznek közös programokat, majd ezek összefogásából alakul ki az az együttműködés, amiről annyit beszélünk. A végeredménynek gyakorlatilag ugyanakkor kell lennie, csak más úton jutunk el oda.

A térségi együttműködés nem új keletű. A **Szigetközi** napokat már a '70-es években is megtartották, aztán a '90-es években elmaradt, mert kevesebb lett a szakember a környéken. Jelenleg is a 24-ből csak 4-5 településen dolgozik népművelő.

A Szigetközi aranyosos fesztivált minden évben más településen rendezik meg.

A turisztika és a kultúra összefonódik. A vendéglátóságok kezdik felismerni, hogy a környék programjait figyelniük kell és ajánlják is a vendégeknek.

A térségi programok beindítása sok energiát igényel, de ha megvannak a települések kapcsolattartó személyei, akkor néhány év gyakorlatával gördülékenyen fog menni.

A kedvező közlekedési feltételeknek köszönhetően több megyéből is eljöttek Győrbe a téma iránt érdeklődők, ami színessé tette a tanácskozást, mivel a gondok, és ennek következtében a megoldási elképzelések is igen változatosak. Bizonyára senki nem kapott tanácsot problémája egyértelmű megoldására, de az elcsípött ötletek talán előbbre viszik az ügyet.

KECSKEMÉTEN

A Magyar Művelődési Intézet (MMI) által szervezett kistérségi tanácskozássorozatnak a kecskeméti Sport Szállóban sorra került megbeszélésén Imre Károly, a Bács-Kiskun Megyei Ön-

kormányzat Közművelődési Szakmai Tanácsadó és Szolgáltató Intézet igazgatója köszöntötte a megjelenteket, majd Beke Pál, a MMI igazgatója adott tájékoztatást a rendezvénysorozat előzményeiről, céljáról és eddigi tapasztalatairól.

A helyzetkép felvázolása során elhangzott, hogy a Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központot 1999-ben hozta létre a megye, 3 szakemberrel. Próbálkoztak kistérségi munkával, de nagyon nehéz megvalósítani, mert a kistérségek még más, számukra fontosabb teendőkkel vannak elfoglalva. Akkor beszélhetünk kistérségi kulturális tevékenységről, ha felmerő rendszerű programokat szerveznek.

A megye 60 települése – ebből 52 falu és 8 város – 7 statisztikai kistérségre oszlik. 27 településen – ezek közt van 4200 fős is – nincs népművelő. Ez a szám azért is megdöbbentő, mert nem aprófalvas megyéről van szó, mindössze 14 az 1000 lakos alatti falvak száma.

Békés megyében van egy kistérségi projektekre szakosodott módszertani központ, melynek partnere több megyei szervezet is.

A politikusokkal el kell hitetnünk, hogy a közművelődés fontos szerepet játszik a társadalom életében.

Nemcsak a házak, az emberek is leépültek az utóbbi időben.

A kistérségi koncepciókból általában kimarad a közművelődés. Nem olyan nagy probléma ez, hogy keseregjünk miatta. Nekünk végeznünk kell a dolgunkat, aztán majd csak bekerül ez a téma is a következő kulturális törvénybe.

Soltvadkerten nem rég avattak új művelődési házat.

Gyulán a külső területek nincsenek ellátva kulturális téren.

Szarvason sok telephely tartozik a művelődési központhoz, az ellátásukhoz kevés a 14 dolgozó. A város nyert egy nagy pályázaton, melyből 625 milliót a művelődési központra szánnak. A civil kapcsolatokat ápolják, közösen pályáznak és szerveznek programokat.

Kalocsán 16-an dolgoznak a művelődési központban. Itt a népművészethez kötődnek a legjellegzetesebb kulturális tevékenységek. A városban 2 minősített néptáncegyüttes működik. Az önkormányzat a közösségek többségét civilesítette, ami nem lenne baj, de nem tökécskítették őket, így csak vegetálnak.

A kalocsai kistérségben kedvezőtlen a településszerkezet, mert nagyon szór a lakosság szám. Alacsony a születések száma, jelentős az elöregedés. Településfejlesztésre több önkormányzat nyert már pályázati pénzt.

A civilek többsége gyenge és alulf finanszírozott.

A 15 ezer lakosú Kiskörösn – az országban egyedülállóan – magán közhasznú társaság (KHT) üzemelteti a művelődési házat. Az önkormányzattól évi 15 millió forintot kapnak, ebből gazdálkodnak. A 6 dolgozó közül 3 a szakember. Közel 20 állandó csoportot működtetnek, melyek mindegyike ingyen veszi igénybe a helyiségeket és a technikai eszközöket, némelyik csoportvezetőnek tiszteletdíjat is fizet a KHT. A kistérséghez 13 település tartozik ezek közül rajtuk kívül csak 3 rendelkezik főállású népművelővel. Érzik a kistérségi együttműködés hiányát, de egyelőre még csak a témafelvetés szintjéig jutottak.

A 7600 fős **Bácsalmáson** vállalkozásban működik a művelődési ház. 7 település tartozik hozzájuk, de a környék egyre inkább elnéptelenedik. Egész utcákban üres házak állnak.

Kunbábony lakossága nem éri el a 400 főt. Közigazgatásilag Kunszentmiklóshoz tartoznak. A Közös Bábonyért Egyesület szervezi a közösségi életet, de nem rendelkeznek közösségi térrel, pedig szükségük lenne rá, mert nehéz bejutniuk a városba.

A **Jászberényi** Déryné Művelődési Központhoz szép számú tagintézmény tartozik, többek közt 2 tudóstábor, ifjúsági ház, civilház is. Az intézményben 18-an dolgoznak és 80 millió forintos a költségvetésük. A volt helyi önkormányzati művelődési otthon jelenleg egyesületként működik. A Jászágó Táncgyűjtés saját elhatározásból lett civil. Évi 10 millió forintnyi támogatást kapnak az önkormányzattól.

A 100 ezer fős kistérséget Jászberénnyel együtt 18 település alkotja. Mindegyikben van közművelődési intézmény, ha másképpen nem, általános művelődési központ (ÁMK) működik. 1993-ig tudták végezni a járási időkben megszokott térségi munkát, de lassan a lehetőségek és az igények is elmaradtak. Ez utóbbi abban is jelentkezett, hogy mindenki törekedett az önállóságra, úgy érezték, a járásközpontból beavatkoznak az ő világukba. Pedig igen hasznosnak bizonyult ez a tevékenység. Voltak – a kisebb települések által is használható – technikai eszközeik. Egyáltalán a csoportok rajtuk keresztül juthattak be az országos vérkeringésbe.

Jászberényben működik az igazgatói munkaközösség. Azt szeretnék, hogy legyen közös színpad, fénymásoló és más technikai eszközökhöz is hozzá lehessen jutni.

Az 1600 lakosú **Pitvaroson** tavaly különválasztották az oktatás és a közművelődés ügyét. Az 1984-ben épült házzal meg vannak elégedve. Helyet kapott benne a könyvtár, a mozi és a teleház is, melyet egy civil szervezet működtet. Tornacsarnok is tartozik az épülethez. Két szomszédos falu gyerekei idejárnak iskolába, náluk csak könyvtárak és teleházak működnek.

A Felső-Kiskunsági Községi Munkások Egyesülete megalakulásától fogva kistérségi feladatokat lát el. A pályázaton nyert pénzt **Tasson** próbálták kamatoztatni, de végül Kunadacson sikerült. Itt korábban egy vállalkozó diszkóként használta a művelődési házat és meglehetősen lepusztította. Az önkormányzat 1,3 millió forinttal és egy ember biztosításával járul hozzá a működtetéshez. A jobb kihasználás érdekében sok mindent (falugazdász, papírbolt...) bevisznek a házba. Ha ez a szervezet nem végezne közösségi munkát, a településen semmilyen kulturális élet nem lenne. Ennek a kistérségnek **Kunszentmiklós** a statisztikailag kijelölt központja, de nem gyakorolja ezt a funkcióját.

Kondoros 5300 fős település, ahol 22 civil szervezet működik. A közművelődési feladatokat is civil szervezet látja el, az egyesület népművelő vezetője, Kasnyik Magdolna tagja a Nemzeti Civil Alapprogram Dél-Alföldi Kollégiumának is. A Faluszépfő Baráti Társaság tavalyi költségvetése 20 millió forint volt, ebből 100 ezer forintot biztosított az önkormányzat. Feladatuknak érzik a környező kistelepülésekkel való együttműködést, noha a kistérségi alkalmazottak nem sokat tesznek a közösségi élet fejlesztéséért.

Kötegyán 1650 lakosú zsáktelepülés a román határ mellett. A '70-es évektől semmilyen közművelődési lehetőség nem volt a faluban. Az Ungvári Mihály vezette Baráti Kör Egyesület egészségmegőrző programokkal (cukorbetegeknek) kezdte tevékenységét, és 1998 óta közművelődési megállapodással látják el a közösségi feladatokat. A könyvtár is az ő kezelésükben működik. Van teleházuk és művészeti iskolájuk, emellett az egyesület készíti a helyi lapot is. Nyaranként művésztelepet szerveznek, melynek résztvevői többnyire fafaragók. Ennek eredményeképpen már 110 fából készült elem díszíti a falut. Pályázaton nyert pénzből kialakítottak egy ökoparkot az egykori mozsár helyén. Önhibáján kívül hátrányos település.

A 10 ezer lakosú **Jánoshalmán** 1953-tól 1991-ig működött a helyi önkormányzati művelődési otthon. (A honvédség létszámának csökkentésével sok ilyen ház feleslegessé vált, a Honvédelmi Minisztérium igyekezett megszabadulni tőlük. Most is zajlik egy hasonló folyamat, amire érdemes odafigyelni, mert az önkormányzatok hozzájárhatnak épületekhez.) 1991-től a Honvéd Kaszinó Kulturális Egyesület működteti a házat, és ellátja a város kötelező közművelődési feladatainak 70%-át. Átvettek egy felújított zsinagógát is, ahol teleházat rendeztek be. Felsőbácskai térségi munkát is végeznek. 18 millió forintból gazdálkodnak, ebből 10 milliót tesz ki a honvédségi és az önkormányzati támogatás. Eleinte nehézségekkel küzdöttek, az embereket csak fél éves szerződéssel foglalkoztatták, konkrét feladatokra.

Sándorfalván 8110-en laknak. A művelődési házban két szakember dolgozik. Az önkormányzat nem szól bele a munkájukba, az anyagi részt kezeli a polgármesteri hivatal. Nagyobb rendezvényeknél közmunkásokat is a rendelkezésükre bocsátanak. 27 millió forintos a költségvetésük, a civilek 15 milliót kapnak.

Kunpeszéken egy egyesület internetes kávéházat üzemeltet, emellett elvállalták a közművelődés teljes ellátását. Szerződésük pont mostanában jár le, szeretnék megújítani.

Veresegyházon 68 millió forint az éves költségvetés, ebből több mint 60 milliót az önkormányzat biztosít. Itt a városban belül is van kistérség. A nagy számú újonnan beköltözött lakos nem kapcsolódik be a régi településrész életébe. A Veresegyházi Életmód Program (VÉP) kistérségre készült koncepció alapján működik, de ez a társulás nem egyezik a statisztikai kistérséggel. Nem minden esetben szerencsés a felülről történő kijelölés.

Karcagot nyakas kunok lakják. Az 1926-ban épült kultúrpalota dolgozói általában panaszkodnak, de ha másokhoz viszonyítjuk a helyzetüket, egészen jól állnak. Az önkormányzat hagyja dolgozni őket. Az épületben található egy 418 férőhelyes színházterem, egy 200 személyes hangversenyterem és néhány kisebb helyiség. Évi kilenc színházi előadást tartanak, a moziban hetente háromszor vetítenek. 10 művészeti csoportjuk működik (szimfonikus zenekar, vegyeskar...), és ezen kívül még mintegy 30 kiscsoport. Ezek nem civil szervezetek, mindegyik a művelődési házhoz tartozik. 20 főállású és 3 részmunkaidős munkatárs dolgozik az intézményben. A költségvetésük 90 millió forint, amiből 23 milliót nekik kell kitermelniük. Ezek nagy összegek, de vegyük figyelembe, hogy igen magasak a rezsiköltségek, önmagában a havi gázszámla 1 millió forintra rúg. Több telephelyük is van. A város mostanában is vásárolt egy ingatlant, bérlőkkel együtt, így a működési költségeket fedezi a bérleti díj.

Az anyagi nehézségek láttán úgy tűnik, mi nem a tudás alapú társadalmat alakítjuk ki, hanem a gázvezeték alapút.

A Nagykunság közművelődési ellátottsága jó. Minden településen van intézmény és a technikai felszereltség is kielégítő. Ebben a térségben már közel 20 éve folyik együttműködés a települések között. Minden évben közös programot alakítanak ki, melynek egyik fénypontja a Nagykunságért-díj átadása. Ezt olyan, erről a vidékről elszármazott személy kaphatja, aki sokat tett a településéért.

A kistérségi együttműködés törvényesített változatát az egyes helyeken már meglévő, meg a mostanában formálódó gyakorlat fogja kialakítani.

A helyi konfliktusokat tudta oldani a járási felügyelő. Most is gyakran elkelve a segítség, amikor a helyi kolléga bajban

van. Sokszor meg sem tudja fogalmazni a problémáját, csak szenved. Ezért kellene a folyamatos kontaktus.

Azok a közösségi formák maradtak meg, amelyek a '70-es, '80-as években jól funkcionáltak Napjainkban ezek köré szerveződik a közösségi lét.

A teleházakat is a hasznos intézmények közé sorolhatjuk, mert nem zárják ki a közösségi élet más lehetőségeit, inkább elősegítik azokat.

Most is sokan várják a kistérségi munkát, pályázni is a központon keresztül szeretnének.

A feladatát jól végző kistérségi menedzsert, a kulturális területre is be kell vonni. Kulturális turizmussal szinte mindenki foglalkozik, de elég nagy a káosz. Ezt ezeknek a menedzsereknek kellene összefogniuk, magukra vállalva a koordináló szerepet.

A nonprofit szervezetek rugalmasabbak, nem kell a nyírára alkalmazkodniuk az önkormányzatokhoz.

Az egyén a legfontosabb. Ha lelkesen aktív ember veszi kézbe az ügyeket, akkor mindegy, milyen struktúrában dolgozik.

Ha az önkormányzat valamilyen tevékenységet nem tud hova elhelyezni, akkor az előbb-utóbb a művelődési házban köt ki.

A népművelői mindenféle problémával megkeresik, neki az a dolga, hogy segítsen.

Több mint 500 közösség hiányos település van az országban. Ezekben nemhogy közművelődés, semmilyen közösségi élet nincs.

A kistelepülések önkormányzataitól bizonyos jogköröket elvesznek, megszűnik az iskola, aztán a posta is. Ezek a folyamatok a falvak halálát jelentik.

Az emberek már nem ülnek ki a ház elé, és a kocsmába is berúgni járnak, nem pedig beszélgetni, mint azelőtt.

Sokan bíznak a konferenciák szünetének erejében, ugyanis ott lehet a legtöbb információhoz jutni.

A régi vágású kollégákkal nehéz megértetni, hogy a civilek által szervezett programokat érdemes támogatni. Mindig azt kérdezik, hogy akkor kié lesz a dicsőség.

Kiskunfélegyházan a művelődési központ nagytermében egy érdekes képzőművészeti kiállítást nézhettünk meg. A kiállítókat az köti össze, hogy mindhárman a környéken praktizáló orvosok.

Az épület bejáratánál internetes aulát alakítottak ki, ahol az utcáról betérve lehet használni a számítógépeket, még hozzá ingyenesen.

Az intézményben 18-an dolgoznak, – ebből 3 fő a helyi újságot készíti – akik közül heten vannak a szakalkalmazottak. 41 millió forintot kapnak az önkormányzattól, és 10 millió körüli a saját bevételük.

Olyan nagyrendezvényt (Liba fesztivál) találtak ki, amellyel több helyre is lehet pályázni, jól el lehet sütni. Azt használták ki, hogy a turizmusban a kulturális értékek kiemelkedő szerepet töltenek be, így a gasztronómia, a népművészet jól eladható.

Tiszaalparon 2002-ig a mostani polgármester vezette a művelődési házat, tehát ismeri a közművelődés körülményeit. A település sajátos földrajzi elhelyezkedése miatt tartozott már Csongrád és Pest megyéhez is, jelenleg Bács-Kiskunban van. A kistérségből eléggé kilóg, jobban kötődik a szomszédokhoz, Lakitelekhez és Tiszakécskéhez. Velük tervezik közös fesztivál megrendezését is. A faluban egyébként tekerőlant fesztivált szoktak tartani, amit összekötnek a nagy hagyományokkal rendelkező kosárfonással.

A művelődési ház jelenlegi vezetője a polgármesteri hivatal alkalmazottja, tehát köztisztviselő. A civil szervezetek közül kiemelkedik a faluszépfő egyesület.

Különböző feladatok megoldására jöttek már létre társulások, de egyik sem egyezik a statisztikailag kijelölttel.

A tájékoztató után kísértáltunk a templomdombra, ahonnan láttuk az egykori földvár nyomait és a kiáradt Tisza által elöntött területet.

Gondolatok a kistérségi közművelődésről

A kistérségekben egyelőre csak térségfejlesztésről beszélnek, de ez az út megegyezik a közművelődésben járatossal.

Sajnos, mi magyarok mindig új kísérletekbe kezdünk, és elvetjük a korábbi tapasztalatokat. A struktúrák folyton változnak.

Nem elég megmozgatni az embereket, a konkrét céllal és a megoldási lehetőséggel is meg kell ismertetni őket. Az egyik körzetben alakítottak egy szövetkezetet. 160 fő belépett, aztán nem történt semmi.

Mi még nem készültünk fel igazán az Európai Unió követelményeire. Hiány mutatkozik információban és szakemberben egyaránt. A fejlett országokban 1000 emberre 5 térségfejlesztő jut. Mi nagyon messze vagyunk ettől.

A közművelődési törvény nem tesz említést kistérségi feladatokról, tehát nem is tiltja. Ezt a tevékenységet bele kell illeszteni a mostani struktúrába.

A kistérségi szakembereknek külön képzésre lenne szükségük. A humán erőforrás fejlesztés nagyon fontos a közművelődés terén is.

Mivel rendelet írja elő a kistérségek felosztását, bizonyára ilyen struktúrákban lehet majd pályázni, tehát érdemes már most belekezdeni az együttműködésbe.

Létre kellene hozni kistérségi tanácsadó testületeket,

A kistérségi eszközrendszert minimális térítés mellett kölcsön lehetne venni.

Alaposan meg kell ismernünk egymást, hogy a kistelepüléseken ne ráerőltetésnek érezzék a segítő szándékot. Ha a kistérségek nem hitelesek, nem fogják elfogadni őket.

Érdemes lenne kulturális hálózatot kiépíteni, intézmények és civilek részvételével.

A partnerség mentén lehet legjobban megragadni a problémát, csak hogy az a tapasztalat, ha a civil bedob egy jó ötletet, a vállalkozó támogatja, az önkormányzat pedig előterjesztést készít, megtárgyalja, elnapolja, addigra már tárgyaltalan az egész.

Az információt magunknak kell beszereznünk, és integrálnunk kell a meglévő kistérségi programokba, mert külön közművelődésiekre hiába várunk.

Az információáramlás nagyon fontos. Sajnos településeken belül is létezik több párhuzamosan működő szervezet anélkül, hogy tudnának egymás tevékenységéről. Ez fokozottabban érvényes a kistérségre.

Jó lenne, ha a kistérségi összefogásból kialakulna a régiós közösség is. Így tudnánk eljutni Európába, és megmutathatnánk mindazt a kuriózumot, ami ott már nincs meg, de ha nem figyelünk oda, lassan nálunk is eltűnik.

Harcolnunk kell, hogy a mi ügyeink is bekerüljenek a programokba.

Az intézményi társulások az önkormányzatok miatt nehézkesen valósíthatók meg, de civil vonalon lehetne lépni.

Az önkéntes társulások esetében minden településnek megvan a szerepe, a központiséget nem indukálhatja magának egyik sem.

KISTÉRSÉG

Szellemi és anyagi fedezet nélkül nem fog hosszú távon működni a kistérségi munka. Meg kell teremteni a szervezeti és közgazgatási hátteret.

Megfelelő jogszabállyal kellene körvonalazni a kistérségi feladatokat, és hozzárendelni a feltételeket.

Olyan kistérségi projekt kidolgozása lenne célszerű, amit mi magunk, állami vagy önkormányzati segítség nélkül is meg tudunk valósítani.

Amikor a résztvevők a bemutatkozás során vázolták a kör-

nyezetükben kialakult helyzetet, többen kitértek a szakember ellátottságra és az anyagi háttérre. Megfigyelhető, hogy nagyjából azonos lélekszámú települések között igen nagy eltérések mutatkoznak. Persze ezek csak a számszerű adatok, melyek ismerete, és a hozzájuk tartozó – az elmondás alapján elképzelhető – tevékenység közti összefüggések nem mérhetőek egzakt módon. Mindazonáltal megállapítható, hogy nehezebb körülmények közt is el lehet érni kiemelkedő eredményeket.

CZINK JUDIT

A KÖZMŰVELŐDÉS KISTÉRSÉGI GYAKORLATA TOLNA MEGYÉBEN

Napjainkban egyre többször hallani személyes beszélgetések, szakmai találkozások kapcsán a kistérségi közművelődési munka fontosságáról. Konferenciák témája a közművelődés e területén tapasztalható számos hiányosság, a közeljövőben megvalósítandó feladatok.

A Tolna Megyei Kulturális Intézet vezetőjeként beszámolhatok egy olyan szervezeti formáról, mely esetleg közelebb vihet a kistérségek közművelődését előmozdító tervek megvalósulásához. Természetesen nem gondolom, hogy az általunk bevezetett és alkalmazott munkaforma az egyedüli üdvöztető megoldás, de talán nem hiábavaló megismerni a Tolna megyében alkalmazott módszert.

A Tolna Megyei Kulturális Intézet neve az elmúlt hat év során majdnem évről-évre változott – természetesen nem az ott dolgozó kollégák kezdeményezésére –, az ott folyó munka, szervezeti felépítés azonban azonos maradt. Az intézmény működésének egy speciális sajátossága a kistérségi irodák működése. Az évekkel ezelőtt kialakított szervezeti formát akkor még szakmai körökben is meglehetősen idegenkedve, sokszor értetlenül fogadták.

A szervezeti felállás lényege, hogy 6 évvel ezelőtt a szekszárdi iroda mellett elsőként Tamásiban, majd Pakson, Bonyhádon és végül Dombóváron nyitottunk irodát, lefedve ezzel Tolna megye mind az öt kistérségét. Munkatársaink a Szekszárdon működő központi iroda mellett ezekben a térségekben végezték a megyei közművelődési feladatokat, és fokozatosan indítottak el kistérségi kulturális, fejlesztési folyamatokat. Az évek során nemcsak gondolkodásunkban, hanem mindennapi munkánkban is felváltotta a megyeszékhely-központúságot a kistérségi szemlélet, melyet öt kistérségi irodánkban tovább erősítettünk.

A Tolna megyében kialakított – országos viszonylatban egyedülálló – munkamódszer egyes részleteit tekintve az ország több pontján talált követőkre. Más megyékben működő kulturális intézetek szervezeti felépítését ismerve elmondható, hogy a Tolna Megyei Kulturális Intézet példájára alakultak térségi irodák, de a teljes területi lefedettséget másutt nem tudták megvalósítani.

A számítógépekkel, internetes hozzáféréssel rendelkező irodákban adottak a feltételek, hogy azok térségi közművelődési, információs központként működjenek. Irodáink kizárólag csak a jobb megközelítés miatt kerültek a kistérség városiba, mely települések egyben az ott dolgozó kollégáink lakóhelyei is. Ez azért fontos, mert a kistérség településeinek ismerete, az ott élő

döntéshozókkal, kulturális szakemberekkel, civil szervezetekkel való személyes kapcsolattartás nagyban segíti a kistérségi munkát. A városokban meglévő szakmai szellemi potenciál miatt figyelmünket a kezdetektől tudatosan a kistelepülések felé fordítottuk.

A kistérségi lefedettség megvalósulása több lépcsőben történt, a munkamódszerek mindegyik esetben azonosak voltak. Természetesen figyelembe vettük az adott kistérség, azon belül is a mikrotérségek speciális sajátosságait, kulturális hagyományait, hiszen megyénk kistérségei sok különbséget mutatnak, és az ezeket alkotó települések is nagyon eltérő adottságúak.

Az Intézet munkatársai tevékenységüket minden újonnan megnyitott irodában adatgyűjtéssel kezdték. Adatlap-csomaggal keresték fel valamennyi települést, a polgármestereket, a jegyzőket, a településen dolgozó közművelődési szakembereket, már ahol voltak, erre azonban, mint tudjuk, a kistelepüléseken nagyon ritkán van példa. A már említett személyes ismeretségek révén tudomásunk volt azokról a személyiségekről – és talán ez a legfontosabb –, akik az adott települések mozgárorugói, a faluközösség összetartói. Az elmúlt évek tapasztalatai alapján elmondhatjuk, minden esetben ott volt egyszerűbb a dolgunk, ahol nemcsak a település döntéshozóival alakítottunk ki munkakapcsolatot, hanem találtunk olyan embert, aki – kulturális szakember híján, vagy egyes helyeken vele tevékenyen együttműködve – a település kulturális életét alakítja, szervezi. Ezek az esetek zömében olyan falvakban valósultak meg, ahol a kulturális közösség élő, tevékeny volt.

Mindegy, hogy ez, alapítvány, egyesület, vagy szakkör formájában működik, hiszen nem az elnevezésen van a hangsúly, hanem a valós tevékenységen.

A személyes kapcsolatok kialakítása, a már meglévőket ápolása, ébrentartása során újabb és újabb ismeretek, adatok birtokába jutottunk az adott kistérségről. Az új adatok begyűjtése is személyes megkeresések során történt, erre soha nem sajnáltuk az időt és az energiát.

Az adatlapok feldolgozását követően az Intézet igényes és hiánypótló kiadvánnyal jelentkezett. 2002-ben jelent meg a „Tolna Megyei Kulturális Kézikönyve” című kötet, mely alapmunka és valóban kézikönyv. Mindmáig a megyében az egyetlen kiadvány, mely feltérképezte a településeken működő intézményeket, civil szervezeteket, alapítványokat, egyesületeket, kulturális közösségeket, amatőr művészeti csoportokat, egyéni előadókat, alkotókat, helytörténeti és idegenforgalmi nevezetességeket. A kézikönyv összeállításakor, szerkesztésekor is a

kistérségi szemlélet mentén haladtunk, hiszen a településenként felsorolt és összegzett adatok a kötet első részében kistérségenként kerültek megjelenítésre.

Az Intézet folyamatosan bővíti, frissíti az általa létrehozott adathankot, mely hozzáférhető a Tolna Megyei Általános Művelődési Központ honlapján (www.tmamk.hu).

Az Intézet öt munkatársának mindennapi munkájába szervesen beépült a kistérségi szemlélet. Részletezhetném a települések civil szervezeteivel, művészeti közösségeivel, közművelődési intézményeivel való folyamatos kapcsolattartást, annak eredményeit. Leírhatnám, hogy az egyes kistérségeken megtartott rendezvényeink hogyan pezsztítik fel az adott települések kulturális életét, és hogy ez sok esetben hogyan generálja a további közművelődési folyamatokat.

Ezen a helyen két olyan együttműködést emelek ki, mely jelentősen meghatározza az Intézet munkáját és rendkívül (kiemelkedően) jó feltételeket teremt a kistérségi munka elmélyítésére.

Az intézmény öt évvel ezelőtt felvállalta a megyében a népfőiskolai hálózat kiépítését, fejlesztését, tartalommal való megtöltését. Ez egybeesett a paksi kistérségi iroda létrejöttével, az ott dolgozó kollégánk feladata lett ennek a folyamatnak az elindítása, segítése. A Tolna Megyei Népfőiskolai Társaság munkája ily módon összefonódik az Intézetével. Az elmúlt évek során a megyében működő népfőiskolák számát megsokszoroztuk, ma összesen 16 településen működik aktívan népfőiskola, területi elosztását tekintve valamennyi kistérségben több településen, elsősorban falvakban, községekben. Ezekben a településeken a népfőiskolák vezetői azok az emberek, akiket az előzőekben a faluközösségek mozdítórugóként említettem. Így a téli hónapokban történő aktív, rendszeres, folyamatos működésen túl egész évben szervezik az adott közösség kulturális életét, szorosán együttműködve az Intézet munkatársaival. Programjaik elkészítéséhez, összeállításához, lebonyolításához, a működés feltételeinek megteremtéséhez évről-évre segítséget nyújtunk. Egyetlen példát említek a hosszas felsorolás helyett. Intézetünk minden évben tanulmányi versenyt szervez középiskolák 11. és 12. évfolyamos diákjainak, mely verseny során a fiatalok fél órás előadással készülhetnek egy általuk szabadon választott témában. A verseny célja, hogy a napjainkban mindinkább előtérbe kerülő írásbeliséget kicsit ellensúlyozzuk és a szóbeli előadásmódra helyezzük a hangsúlyt. A verseny két év időtartamú, 4 forduló, melynek utolsó fordulóján kapcsolódik a népfőiskolai hálózathoz, hiszen a téli hónapokban a megye különböző településein, a legváltozatosabb összetételű közösségek előtt tartják meg a diákok az előadásokat. Egy-egy népfőiskola programjának gerincét sokszor ezek az előadások képezik, természetesen kiegészítve felnőtt előadókkal, az adott téma szakértőjével. A diákokat „kiközvetítve”, előadásukat megszervezve, őket elkísérve ilyen formában is rendszeresen részt veszünk a népfőiskolák, a művelődési házak, különböző faluközösségek, csoportok munkájában. A rendszeres és folyamatos találkozások során megismerjük terveiket, elképzeléseiket, segítünk a megvalósításához szükséges források felkutatásában, előteremtésében, ezáltal lehetőséget teremtve olyan helyi közösségek számára, amelyek kulturális feladatokat vállalnak fel megyénk kistérségein.

A népfőiskolai hálózat évről-évre bővül, újabb és újabb településen szerveződik bábáskodásunkkal népfőiskola, természe-

tes elsősorban olyan helyeken, ahol megtaláljuk hozzá az agilis, településükért tenni akaró embereket.

A másik – a kistérségi munka szempontjából – gyümölcsöző együttműködés a Tolna Megyei Népművészeti Egyesülettel való intenzív kapcsolattartás. Az egyesület összefogja azokat a megyei mestereket, akik célul tűzték ki a paraszti tárgykultúra megőrzését, továbbvitelét és fontos feladatuknak tekintik, hogy átadják meggranult mesterségbeli tudásukat, ápolják hagyományainkat. A rendszeres kiállításokon, mesterség-bemutatókon túl rendszeresen tartanak foglalkozásokat, tábortokat gyerekeknek és felnőtteknek. Közöttük vannak azok az emberek, akik az évek során partnereinkké váltak a települések kulturális életének fellendítése kapcsán. Az egyesület tagjai Tolna megye 35 településén élnek, taglétszámuk 119 fő. Ebből következik, hogy Tolna megye 108 települése közül így 35 településen él olyan ember, akivel kapcsolatban vagyunk, akire számíthatunk saját munkánk folyamán, akik tevékeny részt vállalnak falujuk élhetőbbé tételében, fejlesztésében.

Az egyesülettel való együttműködés folyamánként az idei évtől fontos szerepet kap munkánkban a kulturális turizmus, és olyan újszerű művelődési stratégiák kidolgozása, mely megint csak a kistérségek fejlesztését, fellendítését szolgálja. Ennek első állomásaként különböző célcsoportokra irányulva az Intézet egyik munkatársa „Tolna megyei népművészeti túrák” címmel hiánypótló, turisztikai jelentőségű programot dolgozott ki, melynek nyomtatott formában való kiadása elő-készítés alatt áll. A túraútvonalak kistérségenként is lehetőséget adnak megyénk gazdag népművészetének megismerésére, reményeink szerint komoly turisztikai vonzerőt jelentenek majd. Szerencsére az öt kistérség felosztása nagyjából követi a történelmi és néprajzi hagyományokat, így például a szekszárdi kistérségben a Sárköz, a bonyhádi kistérségben a Völgyesség népművészete jelent országos szinten és a határainkon túlról érkezőknek is komoly vonzerőt. Az ismeretterjesztésen túl a túrák jelentősége abban is rejlik, hogy a kedvező adottságokat kihasználva jelentős előrelépést tehetünk a kulturális turizmus fejlesztésének területén. Ez indukáló hatást fejthet ki az idegenforgalomra, a gazdasági életre is, mely területek mutatóit tekintve jelentős lemaradást kell pótolni.

Ha csak az említett két szervezettel való kapcsolatunkat nézzük, már elmondható, hogy a megye településeinek felén rendszeresen jelen vagyunk személyesen, vagy együttműködő partnereink révén. Ez a jelenlét valóságos, napi szintű és folyamatos. Látható hát, hogy a kistérségi munka nemcsak a helyi települési vezetőkkel és a helyi közművelődési szakemberekkel – ha vannak – való kapcsolattartáson, együtt gondolkodáson múlik, hanem azon az egy-egy emberen, akik valódi animátorai a településnek.

Végezetül visszatérek a területi irodákhoz, melyek a megye említett öt városában található. A szekszárdi iroda az „anyaintézményben” a Tolna Megyei Általános Művelődési Központ épületében, a bonyhádi a városi művelődési házban, a dombóvári a művelődési ház mellett, a paksi az ottani szolgáltató házban, tehát mindegyik a település központi helyén található. Nem véletlenül hagytam utoljára a tamási irodát, ami egyébként első volt a kistérségi irodák létrejöttének sorában. Nem azért, mert ott jómagam látom el a feladatokat, inkább azért,

KISTÉRSÉG

mert helyét és működését tekintve leginkább ez tesz eleget a kistérségi munkáról való korszerű elveknek, elképzeléseknek. Az iroda a Tamási Innovációs Központ épületében található, ahol egy fedél alatt dolgoznak a kistérségi területfejlesztési társulás munkatársai, a városkörnyék és a kistérség fejlesztéséért dolgozó műszaki, idegenforgalmi, környezetvédelmi szakemberek. Velük együttműködve napi információkkal rendelkezünk a települések életéről, terveiről, elképzeléseiről. Ezekbe az elképzelésekbe illeszthetők be a kulturális, közművelődési tervek és célok is. Míg régebben a települések elsősorban pályázataik elkészítéséhez, rendezvényeik megszervezéséhez és lebonyolításához kértek és kaptak az irodától segítséget, addig ma a többi szakemberrel együttműködve olyan komplex innovációs programok elkészítése valósulhat meg, mely a települések átfogó fejlesztését eredményezi.

A fent leírtak csak egy rendkívül kis szeletét érintették annak a kistérségi tevékenységnek, melyet intézetünk végez. Ezen tevékenységünk elindítását, annak történetét, részletes leírását, nehézségeit és sikereit leírtuk, a napokban rendezzük nyomda alá és rövidesen megjelentetjük. Bízunk benne, hogy ezzel a kiadvánnyal – mely tartalmazza jövőbeni terveinket, a továbblépés lehetséges formáit – ötleteket adhatunk, segíthetünk azoknak, akik más megyékben most építik ki, alakítják kistérségi közművelődési tevékenységüket. Lehetséges, hogy a Tolna megyében alkalmazott módszer, ha csak egyes részleteiben is, de alkalmazható az ország más területein, kistérségeiben is.

SAKMAI HÍREK

A 2004-ES FOTÓMŰVÉSZETI NYÁRI EGYETEM

Időpontja: 2004. június 26-án szombaton 15 órától július 3-án 13 óráig;

Helyszíne: Nyírbátor, Kossuth u. 28. - Középiskolai Kollégium;

Telefonszáma: 42/281-290

Megközelíthető: a vasútállomástól gyalog 600 méter; helyi autóbusszjáratral (100 Ft a jegy), egy megálló (szóljon a busz vezetőjének, hogy a Kossuth u. 28-ban levő kollégiumnál szeretne leszállni.)

Szálláshely: középiskolai kollégium, szobánként 2-4 fős elhelyezéssel (emeletes ágy nincs!).

Az épület háromszintes panelház, a szobák az I-II-III. emeleten. Lift nincs az épületben! Minden ágyhoz zárható szekrény tartozik (kulcs: 1000 Ft-os letét ellenében, amelyet mindenki visszkap a kulcs ellenében). A szoba is külön zárható. Portaszolgálat éjjel-nappal. Minden szobában telefon, amelyet bárki hívhat. Onnan telefonálni barátságos kártyával lehet. Közösségi helyiségek (mosdó, WC) a folyosón, több is. Minden szinten egy hűtőszekrény. TV szoba, kis társalgók (tanulószobák) külön. Az épületben dohányozni mindenütt TILOS! Gépkocsiparkolás a kollégium zárt udvarában. A szálláshelytől 200 méterre Fuji-labor, ahol az egy napos kidolgozásra kedvezményt kapunk. Mértékéről a helyszínen adunk tájékoztatást.

Étkezés: a kollégium ebédlőjében. Reggeli: 400 Ft, fő étkezésnek megfelelő vacsora: 600 Ft.

Előadások: részben a kollégiumban, részben a közeli házasságkötő teremben. A fotótúrák autóbussz költsége: 3 alkalommal, 3 útvonalon indítunk autóbusszal.

Költsége minden úton 700-700 Ft.

Az aktmodellek tiszteletdíja: ha sikerül megfelelő modelleket találni, akkor óránként 1500 Ft, amit a kollégiumból való indulástól a vissza-

érkezésig kell számolni. Ezt egyénileg, a helyszínen fizetik a műfaj iránt érdeklődők.

Egy modellt, azonos helyszínen és időpontban maximum négyen fényképezhetnek, ilyenkor a modelldíjat a fotósok közösen fizetik. Kivétel ez alól, amikor a MAFOSZ emelt díjat fizet, s ezért bárki fényképezhet egy később meghatározandó helyszínen és időpontban. (Szállításukat és étkeztetésüket a MAFOSZ fedezi).

Közös költség: A MAFOSZ tagszervezetek tagjai és a pártoló tagok részére 1.500 Ft/fő/hét. Más jelentkezőknek 4.000 Ft/fő/hét. A közös költséget akkor is be kell fizetni, a ha jelentkezők semmilyen szolgáltatást nem kívánnak igénybe venni. A közös költség független a Fotóművészeti Nyári Egyetemen eltöltött időtől.

Mindenki szabadon választhat a felkínált szolgáltatások közül. A részvételi költséget ki-ki egyénileg számolja ki, a jelentkezési lapon található táblázat segítségével. Aki bizonytalan, hívja fel Győri Lajost.

A MAFOSZ tagszervezeteinek tagjai és a szövetség pártoló tagjai részére garantált férőhely biztosítás: 2004. május 20-ig. Ezt követően elfogadjuk más jelentkezéseket is, időrendi sorrendben. **A jelentkezések végső dátuma: 2004. június 10.**

A részvételi díj befizetésének dátuma: 2004. június 15.

SZÍNHÁZI MŰHELY SOROZAT

melyet a Szabad Színházasért Egyesület indít, a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával. A képzésre várjuk: középiskolai, egyetemi színházas és amatőrszínházi csoportok tagjait, színészeket, rendezőket, iskolai tanárokat, színházi csoportok vezetőit, gyakorló szakembereket, akik a megszerzett tudást továbbadják színészeiknek, vagy beépítik készülő produkcióikba.

2004. május 7-9. Eger

I. Dramaturgia, dramaturgizálás, színdarab elemzés, anyagválasztás, szereposztás
Jelentkezés: Nyeseő Ildikó, 3301 Eger, Knéczik K. u. 8.

e-mail: nyeseoidi@mmk-eger.sulinet.hu , tel: 06-36/311-954, 06-36/510-029

A képzést Lengyel Pál és Szép Bence rendezők tartják.

2004. május 21-23. Veszprém

II. Rendezés, rendezés elmélet, színművezetés, játéktípusok, színészténing

Jelentkezés: Németh József, 8200 Veszprém, Kossuth u. 10.

e-mail: vasze@vasze.hu , tel: 06-30/364-0818

A képzést Nagy András László és Réthelyi András rendezők tartják

2004. június 4-6 Nyíregyháza

III. Koreográfia, színpadi mozgás, mozgástréning, színeszi mozgás, mozgásszínház, fizikai színház, akció tervezés, gesztusok

Jelentkezés: Matyasovszki József, 4400 Nyíregyháza, Búza u. 5.

e-mail: kozmuv@mpkitk.hu , tel: 06-42/508-735, 06-42/508-738

2004. június 11-13. Celldömölk

IV. Zene, zene használat, zenés színház, zenés mesterség, a zene, a hang és effekt funkciója a színdarabban

Jelentkezés: Kustos Judit, Savanyu Gergő, 9500 Celldömölk, Dr.

Géfin L. tér 1. e-mail: soltisszinhoz@freemail.hu , tel: 06-95/521-050

2004. szeptember 24-26. Szekszárd

V. Kellék, díszlet, jelmez, funkciójuk, játéklehetőségeik, a világítás, fénydramaturgia

Jelentkezés: Hefner Erika, Tolna Megyei Kulturális Intézet, 7100 Szekszárd, Bajcsy-Zs. u. 7. e-mail: kult.paks@axelero.hu tel.+fax: 75/510-117

2004. október 8-10. Kaposvár

VI. Színpadi stílusok, játéktípusok

Jelentkezés: Halmos Klára, Somogy Megyei MK, 7400 Kaposvár,

Somssich Pál u. 18. e-mail: hkara@freemail.hu , tel.+fax: 06-82/528-470

További információ: Zalatnay Edith, Szabad Színházasért Egyesület, 1119 Budapest, Étele út 55. e-mail: szszez@freemail.hu , tel: 06-30/977-1110

DR. ÁNGYÁN JÓZSEF – DR. ÓNODI GÁBOR – DR. TANKA ENDRE

A MAGYAR VIDÉK LEHETSÉGES JÖVŐKÉPE ÉS FEJLESZTÉSÉNEK FELADATAI¹

„Ember vigyázz, figyeld meg jól világot:
ez volt a múlt, emez a vad jelen, –
hordozd szívedben. Éld e rossz világot,
és mindig tudd, hogy mit kell tenned érte,
hogy más legyen.”

(Radnóti Miklós, 1944)

1. A helyzet

A *falu* legutóbbi, 2003 téli számában az agrárium és a vidék körüli fejlemények kritikai elemzését adva összehasonlítottuk az európai és a magyar elképzeléseket. Ezek alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy ha nem csak a termelők fölső 5-10 százalékanak valamint a beszállító iparok és befektetői körök tőkeérdekei, hanem az agrárium egészének megmaradása, fejlődése vezérli az agrár- és vidékpolitikát, akkor a fejlesztést a különböző adottságú térségek, gazdálkodói csoportok, ágazatok és birtokkategóriák igényeinek együttes figyelembe vételével kell megvalósítanunk.

Látva ugyanakkor a magyar agrárszakmai, szakmapolitikai elit szűk, néhány ezer fős csoportjának saját tőkeérdekeit követő törekvéseit, amely egy dél-amerikanizálódó „agrárfejlődés” vízióját vetíti előre – a maga tömegtermelő nagy latifundiumaival, bérmunkára alapuló tőkés megabirtokaival, a munkanélkülivé váló agrárnépesség tömeges elvándorlásával, a városok körüli fokozódó gazdasági, szociális, bűnözési, egészségügyi gettósodás, kriminalizálódás gyors ütemű növekedésének fenyegetésével – talán nem tűnik túlzónak az ott megfogalmazott megállapításunk: „Nagy baj lesz abból, ha az agrárium szereplőinek egy szűk érdekcsoportja a többiek rovására, a többiek «testén keresztül» akar Európában előre jutni!”.

Az azóta eltelt rövid, néhány hónapos időszak történései vérszjólóan erősítették meg megállapításaink realitását, és a káros folyamatok további gyorsulását. A KSH 2003 végén végzett mezőgazdasági szerkezeti összeírásának előzetes adatai szerint 2000-hez viszonyítva az egyéni, családi gazdaságok száma 20 %-kal (960 ezerről 766 ezerre), a mezőgazdaságban tevékenykedő gazdasági szervezetek száma pedig 7 %-kal (8400-ról 7800-ra) csökkent. Az állattartók száma a magángazdaságokban 22,5 %-kal, a gazdasági szervezeteknél pedig 11 %-kal csökkent. Ezzel párhuzamosan folytatódott a birtokkoncentráció, ami – hacsak az életképtelen törpebirtokok megszűnését jelentené – akár kedvező is lehetne, ám a megszűnés illetve annak közvetlen közelsége már a kis- és középbirtokot is elérte illetve veszélyezteti.

Az agrárkormányzat által gyakran hangoztatott szektorsemlegesség a szemünk láttára viszi tehát tovább a kolhozokból épphogycsak kiszabadult, éledező kis- és középbirtokok pusztulásának, a vidék kiürülésének és a tőkés nagybirtokrendszer kialakulásának – az egész társadalom számára katasztrofális kö-

vetkezményekkel járó – folyamatát. Az e folyamatot fékezni, leállítani hivatott 2. pilléres, vidékfejlesztési intézkedésekről pedig még mindig nem esik szó, sőt minthogyha azok és bennük az agrár-környezetgazdálkodási rendszerekhez kötődő, valamennyi ágazat és birtokkategória számára a megmaradás esélyét fenntartó és fejlődést hozó támogatási formák szitokszavaknak számítanának.

Mi sem jellemzi jobban ezt a helyzetet, hogy miközben Franz Fischler mezőgazdasági és vidékfejlesztési EU főbiztos március 16-án Szófiában, a csatlakozásra váró országok képviselői előtt elmondott beszédének közel fele a vidékfejlesztéssel foglalkozott (büszkén állapította meg pl., hogy hivatali éve alatt „a vidékfejlesztés a CAP kísérő intézkedéséből teljesen kiforrott politikává vált, és mint annak 2., „növekvő pillére már évi 7 milliárd eurós költségvetéssel rendelkezik”, majd később megjegyezve, hogy „a következő terveciklusban forrásainak 25 %-os növelését irányozták elő”), azközben a Magyar Kormány az agrárgazdaság helyzetéről tartott március 18-ai, soron kívüli ülésére készített 27 oldalas előterjesztés a 25. oldalán, a 4. mellékletben egy bekezdésben intézi el a vidékfejlesztés hazai kerekeit megteremtő Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet az alábbiak szerint „A Nemzeti Vidékfejlesztési Terv 12. változata angolul elkészült, az ex-ante értékelési végző cég is elkészítette a jelentést. Ennek és a brüsszeli utolsó «inter-service consultation»-nak az eredményeképpen készülhet el a végleges változat 2004 márciusában. A hazai jogszabály, pályázati felhívás és a dokumentáció párhuzamosan készül. Az előzetes tájékoztatási feladatokat is rövidesen meg lehet kezdeni!”

Jól értették! Rövidesen el lehet kezdeni beszélni ezekről a lehetőségekről! Feltehetőleg majd akkor, amikor már a szereplők száma lényegesen kevesebb lesz, ha már elég sokan talán éppen azért adták föl a gazdálkodást, mert nem is tudtak az európai folyamatokról, a családi gazdaságokra és azok társulásaira épülő európai agrármodellről, az ennek megerősítését szolgáló vidékfejlesztési eszközökről.

A Magyar Kormány azonban ezekről még nem beszél. (A kormányülés agráriummal foglalkozó része ezért valószínűleg – szemben a sajtó számára nyilvános első felével – nem véletlenül zajlott a sajtó kizárásával!) E helyett – minthogyha az előterjesztő miniszter egy helyzetfelmérő, elemző szociológiai csoportot vezetne – a kormányelőterjesztés pl. három állattenyésztési ágazatban 45 ezer család tönkremenetelét egyszerűen a következők szerint ismerteti:

„Romló jövedelempozícióra számíthat:

– a tejvertikum, mivel a termelők közvetlen támogatása a jelenlegi szinthez képest csökken. Magyarországon a termelői ár a közeljövőben a korábbi 70-72 Ft/l-re szemben legfeljebb 64-

¹ „A falu” 2004 tavaszi számában megjelent cikk, melynek szerzői közül Dr. Ángyán József egyetemi tanár intézetigazgató, Dr. Ónodi Gábor egyetemi docens, intézetigazgató-helyettes a Szent István Egyetem, Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetében és Dr. Tanka Endre egyetemi docens, tanszékvezető a Károli Gáspár Református Egyetem, Agrár- és Környezetjogi Tanszékén.

KITEKINTÉS

68 Ft/l körül alakulhat, ami elsősorban az átlagosnál magasabb költségekkel termelő gazdálkodók életképességét veszélyezteti. Számításaink szerint a termelői fázisban az egyéni gazdaságok mintegy 35 %-a, míg a társas vállalkozások akár 30-40 %-a is a tejtermelés felhagyására kényszerülhet, ami körülbelül 10-15 ezer család jövedelemhelyzetét befolyásolhatja kedvezőtlenül;

– a sertésfenésztés, mivel a sertésfűrésztés szabályozás közös piaci rendszerének átvételével szűkülnek a közvetlen ágazat-specifikus támogatások, és megszűnnek az árhoz kötött minőségi támogatások is. A romló versenyhelyzet következményeként a kisüzemi keretek közt termelő állattartók feltehetően kiszorulnak az árutermelésből. A sertésfűrésztés egyéni gazdaságok közel 20 %-a, míg a társas vállalkozások 20-30 %-a kényszerülhet a termelés felhagyására, ami több mint 5 ezer család jövedelemhelyzetét befolyásolhatja kedvezőtlenül;

– a baromfi- és sertésfenésztés, mivel a közvetlen támogatások csökkenése, az uniós állatjóléti intézkedések érvényesítése és a harmadik országból származó import vámvédelmének mérséklődése az ágazatot kedvezőtlenül érinti. A csirkefűrésztés egyéni gazdaságok 40 %-a, míg a társas vállalkozások 30-40 %-a kényszerülhet a termelés felhagyására, ami 20-25 ezer család jövedelemhelyzetét befolyásolhatja kedvezőtlenül. A csatlakozással megváltozó állatjóléti követelmények a hazai tojástermelést is érzékenyen érintik, ugyanis az előírt minimális férőhely nagyobb lesz, így az állomány közel 20 %-ának áthelyezéséről kell gondoskodni."

"A családok jövedelemhelyzetét kedvezőtlenül befolyásoló" események magyarul tönkremenetelt jelentenek. 35-45 ezer család tönkremenetelének e szenttelen leírása után joggal várná az ember azoknak az intézkedéseknek a felsorolását (pl. a kárhoz tartott állatjóléti EU előírásoknak való megfelelés esetén azt, hogy a Nemzeti Vidékfejlesztési Tervben szereplő egyik támogatási terület éppen ehhez nyújtana a gazdáknak segítséget!), amelyekkel e közvetlenül érintett 150-250 ezer ember katasztrófáját el kívánja hátrítani a mezőgazdasági kormányzat. Ez azonban az előterjesztésből nem derül ki, az az általánosságokon és az összkormányzati, méginkább össztársadalmi feladatok hangoztatásán nem lép túl. Így azután akár természetesen is vehető az anyag 16. oldalán a feladatok között a 8. pontban megfogalmazott teendő: *"Az agrárgazdaságban meglévő és a csatlakozást követően várhatóan növekvő feszültségek oldását jelentősen segítené néhány közérzetjavító intézkedés (pl. egyes szigorító intézkedések bevezetésének elhalasztása, egyes korábbi támogatásokhoz előírt kötelezettségek oldása, a «földért életjáradék» program bővítése, a kormányprogramban is szereplő üzlet-részvételek rendezése, stb.)"*

Attól tartunk, hogy a sokasodó problémák megoldására, a gazdatársadalom egyre erősödő és sűrűsödő tüntetéshullámokban is megnyilvánuló jogos elégedetlenségének lecsillapítására és végveszélybe sodródásának megállítására a Kádár-korszakból is jól ismert *"közérzetjavító intézkedések"* már nem lesznek elegendők! Nincs mire várnunk, de nincs is nagyon mire számítanunk sem!

2. A jövőkép alapvonásai

Mik lennének tehát azok a teendők, amelyek a vidék teljes erőzóját, az agrárnépesség többségének földön futóvá válását és mindennek az egész társadalomra nézve súlyos következményeit elkerülhetővé tennék? Ahhoz, hogy ezeket számba tudjuk

venni, mindennek előtt az **agráriummal és a vidékkel kapcsolatos jövőképeinket kell megfogalmazni.** Ennek tézisei, alapvonásai és fő értékei az alábbiak lehetnek.

A magyar agrárium és vidék számára csak olyan mezőgazdálkodás hozhat sikert, amely úgy állít elő értékes, szermaradványmentes, egészséges és biztonságos élelmiszereket és egyéb anyagokat, hogy közben megőrzi a talajokat, az ivóvízbázisainkat, felszíni vizeinket, az élővilágot, a tájat és benne az embert, közösségeit és kultúráját, közvetlenül vagy a ráépülő tevékenységek révén munkát, megélhetést biztosítva a vidéki népesség lehető legnagyobb hányada számára. Ennek a többfunkciós európai agrármodellnek, a környezet és tájgazdálkodás rendszereinek széles körű elterjesztésével ráadásul olyan kedvező országkép alakítható ki Magyarországról a rendkívül érzékeny likvid élelmiszerpiacokon, melynek mottója a *"Tiszta, élő környezetből egészséges, biztonságos és különleges minőségű élelmiszer!"* lehet.

E feladatok együttes teljesítésére csak a kis- (10-50 ha) és középbirtokok (50-500 ha) dominanciájára épülő családi gazdasági modell lehet alkalmas. Ez biztosítja ugyanis egyidejűleg a tulajdonosi szemléletből fakadó *"jó gazda gondosságát"*, az egymást követő generációk közti felelős viszonyt, és azokat a foglalkoztatási, minőségi termelési és környezeti teljesítményeket, amelyek az egész társadalom számára és a vidék hosszú távú megmaradása szempontjából egyaránt létfontosságúak.

Ahhoz azonban, hogy e kisebb mozaikokból építkező gazdaság szerkezet a nagy latifundiumokkal, tőkés megabirtokokkal és multinacionális tőkebefektető társaságokkal a piaci versenyben ne induljon eleve esélytelenül, e szuverén gazdasági egységeknek társulásokat, termelői, feldolgozó és/vagy értékesítési csoportosulásokat, szövetkezéseket (nem kolhozokat, de nem is nagy integrátorokra fűződő, azoknak egyoldalúan kiszolgáltatott fűrtöket!) kell létrehozniuk.

Minderre csak szuverén, erős, a jövőben bízó, lérében nem fenyegetett, tényleges döntési helyzetben lévő és döntéseiért maga is felelősséget vállaló gazdatársadalom képes. Ehhez a város és vidék közti szolidaritáson, az egymásrautaltság felismerésén nyugvó új fajta társadalmi szerződésre és ebből táplálkozó – a szubszidiaritás elve alapján létrejövő tudatos, kiszámítható és hosszú távra tervezhető – összességében az ökoszociális piacgazdasági modellnek megfelelő állami támogatás és elvonáspolitikára, makrogazdasági környezetre és eszközrendszerre van szükség. Ez azon a felismerésen alapulhat, hogy közpénzeket csak a köz számára hasznos teljesítményekért szabad kifizetni. Miután tehát a társadalomnak nemcsak a gazdálkodók termékeire, hanem azokra a szolgáltatásaikra is szüksége van, amelyekkel előmozdítható a vidék társadalmának fenntartása valamint a környezet védelme, a helyi természeti és táji értékek megóvása, ezért mély megbecsülés és ezen elismert teljesítményeiért, társadalmi szolgáltatásaiért nyújtott rendszeres kifizetés illeti meg a gazdatársadalmat.

Ennek jegyében a közpénzekből nyújtott támogatások súlypontja a környezet- és tájgazdálkodási rendszerekhez (pl. ökológiai gazdálkodás, a tájgazdálkodás különböző formái valamint az integrált növénytermesztés és a szántóterületeken és az ültetvényekben, legeltetéses állattartás a gyepterületeken, őshonos állatfajták tartása, ökológiai állattartás, vagy pl. a hagyományos tő- és nádgazdálkodás a vizes területeken, stb.), termőhelyi adottságkategóriákhoz és a kis- és középbirtok-kategóriákhoz kötődő, 5 éves állami szerződésen alapuló folyó kifi-

zetésekre és az ezek terjedését és megerősödését szolgáló beruházási, infrastruktúrafejlesztési és egyéb kiegészítő intézkedésekre, összességében a vidékfejlesztésre helyeződik át. Ezek nem a termelés volumenéhez és nem adott ágazatokhoz, hanem gazdálkodási rendszerekhez kötődnek, tehát nem a piaci vezérlés kategóriájába tartozó „mit” és „mennyit” kérdésekre, hanem a „hogyan” kérdésére reflektálnak. A felajánlott gazdálkodási rendszerek közül a gazda maga választhat, és azt is maga dönti el, hogy a kiválasztott rendszeren belül mit termel, mely ágazatokban folytatja a tevékenységét. Azt kell csupán vállalnia, hogy betartja az adott gazdálkodási rendszer kedvező hatásait biztosító előírásait. Ennek fejében kapja közpénzekből a rendszeres állami kifizetést, melynek Luxemburg (2003 júniusa) óta 85 %-át az EU finanszírozza, 15 %-ot kell nemzeti forrásból biztosítanunk, és gazdálkodásra nincs szükség e támogatások igénybevételeéhez.

Az elvonások rendszere, az adópolitika a közterheket az élőmunkáról fokozatosan a környezethasználatra, valamint az anyag- és energiafelhasználásra helyezi át. Növekszik tehát azoknak gazdálkodási formáknak a versenyképessége, amelyek kevesebb külső anyagot, energiát használnak fel, környezeti szempontból kedvezőbbek a hatásai, és amelyek fajlagosan több embernek biztosítanak munkát, megélhetést a vidéki térségekben. Leértékelődnek ugyanakkor azok a rendszerek, amelyek a társadalmi hasznosság figyelmen kívül hagyásával, kizárólag egyszempontú tőkeérdekek mentén jönnek létre, működnek és fejlődnek.

3. A legsűrűtöbb feladatok

E jövőképfelműlő tézisekből kiindulva a következő legfontosabb feladatok várnak a politika, a gazdaság és a társadalom különböző szereplőire, csoportjaira, mindenek előtt azonban természetesen a döntési helyzetben lévő törvényhozó és végrehajtó hatalmi ágakra.

Jogosan várja el, követeli meg a társadalom az agrár- és vidékfejlesztési kormányzattól, hogy

- az EU agrár- és vidékpolitikai irányelvei mentén tekintse elsőrendű feladatának az egészséges és biztonságos élelmiszerek környezetbarát termelését, a helyi gazdaságok diverzitásának és a tájak sokszínűségének megőrzését, a vidéki lakosság és munkahelyek megtartását, és a természeti erőforrásokkal való komplex gazdálkodást szolgáló fenntartható, többfunkciós mezőgazdaság megvalósítását;

- haladéktalanul dolgozza ki azokat a nemzeti intézkedéseket, amelyek lehetővé teszik a termőföldnek, a nemzeti vagyon 25 %-ának megőrzését a magyar gazdaságnak számára, közülük is elsősorban az alábbi teendők kiemelésével:

- törvényt kell alkotni a mezőgazdasági üzemszabályozásról, amely a közösségi joggal összeegyeztethetően fekezheti a (hazai, de mindenek előtt a globális) tőkés nagybirtok monopóliumának kialakulását, és amely lehetővé teszi a korlátlan üzemméretet valamint a – tőkeerőtől függő – tetszőleges üzemszám megszüntetését;

- ebben rögzíteni kell a birtokmaximumot, és azt, hogy bármely üzemben tartó – tehát a globális óriáscég is – csak egyetlen üzemet tarthat fenn a törvény által megengedett maximális méretben, továbbá elő kell írni, hogy a föld fekvése szerint letelepedett, szakképzett gazdák jogosultak az üzem működtetésére;

- a Földtörvény kötelező elővételi és előhaszonbérleti sorrendjét meg kell változtatni a helyben lakó gazdák és vállalko-

zók, mint természetes személyi földhasználók javára;

- a szabályozók megváltoztatásával el kell érni, hogy a Nemzeti Földalap (NFA) a mai – a nagybirtokrendszer földkészletének megszilárdítását szolgáló – rendeltetése helyett a termőföldnek a hazai gazdálkodókhoz juttatását, a családi gazdaságok megerősítését valamint a közérdekű állami földkészlet-gazdálkodást szolgálja;

- szabályozni kell a termelésből kivont területek védelmét, felhasználását, a természetvédelmi oltalom alatt álló, művelésből kivont területek csak közcélra legyenek igénybe vehetőek;

- 2004 május 1-jétől a védett természeti területeinkre az uniós külföldi magán- és jogi személyek javára megnyíló tulajdonszerzést a Magyar Államnak azzal kell ellensúlyoznia, hogy – e célra megfelelő költségvetési forrást elkülönítve és törvényes elővásárlási jogával élve – fokozatosan állami tulajdonba veszi a legértékesebb természetvédelmi illetve az ilyen oltalomra tervezett területeinket;

- rendezni kell a szövetkezeti részaránytulajdon sorsát is, amelynek „befagyasztása” és tulajdonosával szemben a természetbeni visszaadás megtagadása egyrészt súlyos alkotmányosértés, másrészt akadályozza az uniós támogatásokhoz való hozzájutást;

- a termelés- és jövedelemkoncentráció tőkés nagybirtokok helyett a vidéken több munkalehetőséget teremtő, a vidéki népesség megtartását szolgáló valamint agrár-környezeti és vidékfejlesztési szolgáltatásokat nyújtó gazdálkodási rendszereket felvállaló kis- és középgazdaságokat és azok társulásait támogassa és védje;

- a mennyiséghez kötött direkt és piaci támogatási eszközöket fokozatosan csoportosítsa át a vidékfejlesztésre, a kedvező környezeti és társadalmi összehatású gazdálkodási rendszerek támogatására és a vidék társadalmának megerősítésére;

- az ehhez szükséges közösségi (EU) források megszerzése és maximalizálása érdekében módosítsa koppenhágai tárgyalási stratégiáját, és a következő EU tervciklusban a hangsúlyt a vidékfejlesztési – földalapú és egyéb – támogatások megszerzésére helyezze,

- a vidékfejlesztés szétzilált intézményi rendszerét és elkülönült terveit (Nemzeti Vidékfejlesztési Tervet: NVT-t, az Agrár- és Vidékfejlesztési Operatív Programot: AVOP-ot) az EU vidékfejlesztési rendeletének és gyakorlatának megfelelően kapcsolja össze, és ennek tartós megalapozására hozzon átfogó vidékfejlesztési törvényt vagy kormányrendeletet;

- gyorsított ütemben alakítsa ki a vidékfejlesztési intézkedések lebonyolításához, az európai források maximális lehívásához szükséges intézményrendszert (Integrált Igazgatási és Ellenőrzési Rendszert: IIR-t) valamint e nagyléptékű stratégiaváltáshoz elengedhetetlenül szükséges – a gazdákat mindenben kiszolgáló – szellemi és fizikai infrastruktúrát, tanácsadó, bemutató, képző, szolgáltató hálózatokat;

- biztosítsa az EU források megszerzéséhez szükséges növekvő költségvetési önrészt, soron kívül csoportosítsa át további forrásokat az agrár-környezetgazdálkodási rendszerek támogatásának kiterjesztésére,

- azonnal fogjon hozzá a gazdák tájékoztatását, felkészítését, képzését jelentő feladatához, haladéktalanul vegye fel a kapcsolatot azokkal a szakmai és tudományos, oktatási műhelyekkel, valamint a média azon részével, amely segítheti e feladatok végrehajtásában, teremtsen meg ennek hazai költségvetési, pénzügyi fedezetét;

- dolgoztassa ki és alkalmazza a táji alapú vidék- és területi

KITEKINTÉS

tervezés módszereit, és azoknak a területrendezési és építési szabályozással való harmonizálását.

A gazdáknak megfontolásra ajánljuk és kinyilvánítjuk, hogy az EU-ban nemcsak a nagybirtoknak, hanem a kis- és közepméretű családi gazdaságoknak is van jövője, tehát:

– ragaszkodjanak a földjük tulajdonához, hiszen a termőföld több, mint termelő eszköz, és vége van egy közösségnek, ha földjét elveszíti;

– a föld ára várhatóan jelentősen emelkedni fog, és a vidékfejlesztési föld alapú támogatások is ehhez és nem a megtermelt mennyiségekhez (kvótákhoz) fognak egyre inkább kötődni;

– legyenek nyitottak az önkéntes társulásokra, kihasználva a kistérségi szintű együttműködések és az azok segítésére rendelkezésre álló támogatások lehetőségeit, mert csak így tudnak megmaradni a piaci versenyben;

– tájékozódjanak, tanuljanak, keressék a partnereket;

– keressék, ismerjék meg azokat a minden agrárágazatra nyitott gazdálkodási rendszereket, amelyekhez már eddig is lehetett pályázni a Nemzeti Agrár-környezetvédelmi Programban (NAKP-ban), továbbra is pályázhatók lesznek a Nemzeti Vidékfejlesztési Terv agrár-környezetgazdálkodási intézkedései között, és fontolják meg e gazdálkodási rendszerekhez való csatlakozást.

A történelmi egyházaktól, a környezet és természetvédő valamint agrárszakmai civil szervezetektől, pártoktól és érdekképviseletektől, a nem kormányzati szféra szerveződéseitől azt kérjük, hogy

– segítsék annak tudatosítását a magyar társadalomban, hogy a mezőgazdaság a termelés mellett rendkívül fontos környezeti és foglalkoztatási, szociális szolgáltatásokat is nyújt az egész társadalom számára, és ezért méltó a közpénzekből nyújtott kifizetésekre;

– segítsenek meggyőzni a magyar társadalmat arról, hogy fogyasszon magyar élelmiszereket, magyar mezőgazdasági termékeket és árukat;

– segítsék a természetvédelem céljainak és az általa felkínált lehetőségeknek a megértését az agrárium szereplőinek körében;

– működési helyükön segítsenek az NAKP-ra valamint az

NVT-re és AVOP-ra vonatkozó információkat eljuttatni a gazdatársadalomhoz;

– keressék az agrár-környezetgazdálkodási szakmai és tudományos műhelyek, szakemberek, FVM hivatalok, falugazdászok, helyi önkormányzatok és más civilek partnerségét, és mozgósítsák a társadalmat e nagyléptékű stratégiaváltás sikeres végrehajtására.

A tudomány és felsőoktatás műhelyeiben tevékenykedő szakértelmiségtől, agrárszakmai, szakmapolitikai kutató és oktató műhelyektől joggal elvárhatjuk, hogy

– saját eddigi oktatási, kutatási, fejlesztési tevékenységük kritikai újraértékelésével, önvizsgálattal;

– a többfunkciós mezőgazdaság szempontjainak megfelelő, saját tradícióinkból táplálkozó és tájaink eltérő adottságaihoz illeszkedő gazdálkodási rendszerek kidolgozásával;

– a szakmai, szakmapolitikai és politikai döntéshozó és végrehajtó elit tájékoztatásával, meggyőzésével e stratégiaváltás és rendszerei gyors ütemű elterjesztése szükségességéről, társadalmi hasznáról és elkerülhetetlenségéről;

– a vidék társadalma, a földön és a földből élők felé fordulva a gazdák felkészítésével segítsék e nagy léptékű stratégiaváltás, minőségi rendszerváltás sikeres végrehajtását.

Végezetül, de egyáltalán nem utolsó sorban mindezek köz-híré tételét várjuk attól a médiától, amely

– felelősséget érez a vidék és a vidéki emberek sorsa, a természet és a táj megőrzése iránt, és amely

– megérti, hogy „város és vidék közös sorson osztozik” (Vidéki Térségek Európai Kartája 1996.),

ezért segíteni akar a vidék minőségi fejlesztésében és egy új társadalmi szerződés létrehozásában.

Nem „közérzetjavító intézkedések”, hanem e feladatok végrehajtásának haladéktalan megkezdése segíthet abban, hogy a vidék társadalmát érintő folyamatok ne vegyenek katasztrófális irányt. Az idő most már tényleg rendkívül kevés, és ha a vázolt feladatok terén nem történnek gyors lépések, akkor többszáz ezer család sorsa végképp megpecsételődhet. Ennek történelmi felelősségét nincs mód másra áthárítani, és káros következményeit az egész társadalom fogja hosszú időszakon keresztül viselni!

NÉPFŐISKOLAI KÉPZÉSI KÖZPONT A BALATON-PARTON

Beszélgetés Balogh Rékával, a Magyar Népfőiskolai Társaság balatonszepezdi képzési központjának vezetőjével

2004. április 16-án hivatalosan is megnyílt a Magyar Népfőiskolai Társaság balatonszepezdi képzési központja. Jöllehet a társaság által kibérelt és a Széchenyi Terv pályázati támogatásával felújított plébánia-épületben és a község művelődési házában lépésről lépésre indult meg a népfőiskolai élet, a teljes üzemre azonban csak ez év tavaszán vált alkalmassá az épület és (még mindig kiépítésre szoruló) berendezése.

Nyilvánvaló, hogy az eredeti és teljes értelemben vett népfőiskolai képzéshez elengedhetetlen a bentlakásra alkalmas közösségi tér megléte, a szepezdi épület mégis csak részben tud megfelelni a „klasszikus” célnak, hiszen egyszerre több funkciót kell ellátnia. Mégis hisszük, hogy a magyarországi népfőiskolai mozgalom munkafeltételeinek jelentős javulása várható a képzési központ üzembe helyezésétől.

A megnyitó izgalmainak elülte után az intézmény vezetőjét,

Balogh Rékát kérjük meg, hogy néhány kopogós kérdés nyomán mutassa be röviden az intézmény működését.

– Mi az intézmény jogi státusa, valamint hogyan függ össze a Balatonszepezdi Népfőiskola és a Közép-Európai Tanulási Központ? Mi az egyiknek a feladata, és mi a másiké?

– A Balatonszepezdi Népfőiskola és Közép-Európai Tanulási Központ a Magyar Népfőiskolai Társaság részleges önállósággal működő egysége, amely közvetlenül az MNT Népfőiskola Intézet irányítása alá tartozik. A BN fő feladatait, összhangban az MNT alapszabályával és küldetés-nyilatkozatával, a BN létrehozását lehetővé tevő szerződések, valamint a pályázati támogatások kikötései szabályozzák. Ezek alapján két fő feladatot lát el: népfőiskolai képzési és szakmai fejlesztési tevékenységet, és üdültetési, nyaraltatási tevékenységet, esetenként egybekötve kulturális programokkal.

Az egyes tevékenységek szezonális hangúlyát az októbertől májusig terjedő képzési tevékenység és a júniustól szeptember végéig tartó üdültetési tevékenység képezi.

Az azonosság illetve a különbség a két funkció, vagyis a BN és a Közép-Európai Képzési Központ között: mindkettő a tanulást szolgálja, egyik elsősorban helyi-regionális és országos szinten, a másik tevékenység határon kívülre nyúlik (nemzet-közi programok).

– Kik működtetik? Milyen a szervezeti felépítés és a munkatársi gárda szakmai összetétele? Milyen munkakörök, feladatok, tevékenységi körök vannak az intézményen belül?

– A BN igazgatójának feladata a BN és az MNT közötti együttműködési összhang megteremtése, a BN tevékenységének szervezése, a BN működtetése, munkatársainak alkalmazása és tevékenységük szervezése, a BN pénzügyi-gazdálkodási feladatainak ellátása, pályázatok, támogatások, a gazdálkodás folyamatos vitele. Felelősségi körébe tartozik a BN népfőiskolai képzési, üdültetési, nyaraltatási és kulturális programszervezési, PR- és marketing tevékenysége, Internet portálja, a BN helyi, a környékre kiterjedő kapcsolatrendszerének és együttműködésének kialakítása és fejlesztése, országos szakmai és nemzetközi együttműködésének biztosítása. Továbbá a rekonstrukció és a fejlesztés.

A BN munkatársai, alkalmazottai: a Számítástechnikai oktatási központ vezetője, a Számítástechnikai oktatóközpont tanárai, kurzusvezetői, az asszisztens, a gondnok, a recepció és a takarító.

– Milyenek a tárgyi feltételek?

– Az épület, melyben 5 szobát alakítottunk ki, fűrdőszobákkal, reggeliző helyiséggel, üdülővendégeként egyszerre 18, képzések résztvevőiként egyszerre 23 fő fogadására alkalmas.

A képzést szolgálja egy számítástechnikai oktatóterem, ahol a tanfolyamok zajlanak, illetve a fennmaradó időben Internet-Café-ként üzemel.

A számítástechnikai oktatóteremben 10+1 (szerver) gép üzemel. A szélessávú Internet-kapcsolatot az Axelero (ADSL) szolgáltatja. Lehetőség van projektor és szkennel használatára.

– Az épület műszaki átadása előtt hol és milyen tevékenységet folytatott a munkacapat?

– A Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium által elnyert, számítástechnikai oktatóbázis létrehozására, valamint közösségi Internet-hozzáférés biztosítására kiírt pályázat alapján a tíz munkaállomással rendelkező számítástechnikai oktatótermet 2003. május 20-án nyitottuk meg, a beruházás februárban kezdődött el.

Sor került az „Az EU-csatlakozás és a vidék aktív szerepe” című 30 fős (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium Képzési és Szaktanácsadási Intézet) programra, melynek célja így fogalmazódott meg: A vidéki népesség és az egyszerű emberek általában keveset tudnak az Európai Unióról, a média tájékoztatását többnyire a szomszédok közötti szóbeszéd egészíti ki. Az aktív párbeszédre épülő előadásorozat – a háttérinformációk megvilágítása mellett – az EU-nyelvezet közismereti változatában kíván betekintést nyújtani az EU létrejöttéről, intézményrendszeréről, a belépés gazdasági, társadalmi és kulturális hatásáról és a vidéki társadalomra gyakorolt hatásáról.

Célcsoportot képeztek a Veszprém megyei, balatonszepezdi és környékbeli falvak érdeklődő lakossági csoportjai, elsősorban a helyben működő közösségek. Az időtartam: 4 nap volt.

A „Turizmus és alternatív foglalkoztatás” (30 fő) (Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium, Képzési és Szaktanácsadási Intézet) program célja a tevékenységét megkezdő Balatonszepezdi Népfőiskola és Közép-Európai Képzési Központ céljainak megismertetésén keresztül, a központ tevékenységéhez kapcsolható szolgáltatások terén, az alternatív helyi foglalkoztatás növelése és minőségi fejlesztése a helyi nyugdíjasok és munkanélküliek bevonásával és kompetencia-fejlesztésével.

Célcsoport: a balatonszepezdi és környékbeli falvak (Zánka, Révfülpö) bevonható lakossági csoportjai, elsősorban a helyben működő közösségek (zenekar, énekkar) aktív tagjain keresztül, legfőképpen a munkaképes nyugdíjasok és a munkanélküliek köréből. Időtartam: 4 nap.

Az „EU-csatlakozás és a vidék aktív szerepe”, valamint a „Turizmus és Alternatív foglalkoztatás” című pályázatok két külön programsorozatot jelentettek, amelyek 2003. február 8-án kezdődtek, és március 31-én értek véget.

Népfőiskolai előadásorozatot szerveztünk, ahol 8 egymást követő péntek délután és este különböző témák kerültek napirendre a helyi lakosság aktív közreműködésével.

A Népfőiskolai tábor egyetemistáknak – Balatonszepezden című pályázat az NKA Közművelődési Kollégiumához pályázott. Az egyhetes, bentlakásos népfőiskolai tábor ideje alatt a művelődésszervező és művelődéstörténész hallgatók szakmai választ kaphattak számos, az aktuális közművelődéssel és felnőttképzéssel kapcsolatos kérdéssről. Különös tekintettel a településfejlesztésre, a környezeti nevelésre, valamint a civil szervezeteknek ebben játszott szerepére.

A művelődés hete – a tanulás ünnepe c. országos rendezvénysorozathoz, szeptember 26-a és október 3-a között, a Balatonszepezdi Népfőiskola is bekapcsolódott. A háromnapos program első napján szakmai kerekasztal-beszélgetésre került sor a helyi civil szervezetek, valamint a munkatügyi központ vezetőivel. A következő nap nyílt napot szerveztünk a számítástechnikai oktatóbázison. Vasárnapra kötetlen programot kínáltunk, kézműveseket, művészeket hívtunk meg a térségből, akik saját szakmájuk bemutatása mellett megtanították az érdeklődőket mesterségük alapvető fogásaira is. A rendezvényen részt vettek az Ír Felnőttképzési Szövetség (AONTAS) elnökségének képviselői is.

Decemberben a Népfőiskola a helyi lakosság aktív közreműködésével Adventi ünnepséget rendezett. Karácsonyi díszeket, kiegészítőket és mézeskalácsot süttöztünk közösen.

Szintén december végén indultak a számítástechnikai tanfolyamok.

– Az önfenntartási kötelezettség mellett (nyári üzem) mikor és milyen programok lesznek a 2004-es naptári évben?

– Egyelőre időpontok nélkül az alábbi tematika szerint tudom vázolni szakmai programtervünket.

1. *Közösségi művelődés:*

A Népfőiskola a nemzeti és egyházi ünnepekhez alkalmazkodó programokat szervez.

2. *Számítástechnikai képzések:*

A nyertes NFI pályázat alapján (külön képzési terv készült). Saját tanfolyamok: Internet-használat, Office.

3. Emberierőforrás-fejlesztést szolgáló – elsősorban térségfejlesztési, számítástechnikai és turizmussal (pl. idegen nyelvű készségfejlesztés) kapcsolatos – képzések.

Az Európai Felnőttképzési Társaság Kelet-Európai Kapcsolati Iroda munkájának egyik eredményeként közép-európai képzési központként való működés, amelynek tartalmilag az európai integrációval összefüggő kulturális, képzési felkészülés és az együttműködés fejlesztése áll a középpontjában (nemzetközi ICT és projekt-menedzsment kurzusok).

3.1 Az egyes képzési modulok, módszerek, szolgáltatások és eszközök (pl. digitális curriculum) kialakítása.

4. Szakmai szolgáltatás az üdülés biztosítása mellett: a kulturális-turisztikai programok – egyénre szabott – rendszeres kínálata, hely- és kultúrtörténeti feltárással, valamint a Balaton-felvidéki Nemzeti Park adottságaira alapozva a projekt programokat alakít ki – konferenciákkal, képzésekkel és kulturális turizmussal – a történelmi emlékhelyek és a természeti adottságok megismerésére.

(Szálláshelyként a szolgáltatás színvonala a 45/1998. (IV. 24.) IKIM rendelet alapján megfelel a háromcsillagos panzió előírásainak, idegen-nyelvi kommunikációt biztosító szolgálattal.

Az Európai Szociális Alap támogatásával további beruházások finanszírozása: tetőtér-beépítés, amellyel további tantermek kialakítása válik lehetővé.)

5. Csatlakozni kívánunk kistérségi fejlesztési programokhoz, figyelembe véve a fenntartható helyi fejlődés jelentőségét, a térség környezeti, gazdasági, szociális és kulturális dimenzióit.

A fenntartáshoz és a szakmai működéshez a pénzügyi feltételeket a működés bevételeiből és a képzési programok pályázati támogatásával együttesen kívánjuk megoldani. A nyári időszakban az MNT tagszervezetei és munkatársai, valamint külföldi vendégek vehetik igénybe a Népfőiskolát nyaralás céljából.

Szeptember végén a Balatonszepezdi Népfőiskola ismét bekapcsolódik A művelődés hete országos rendezvénysorozatba, amit egyhetesre tervezünk.

Októberben EAEA számítástechnikai továbbképzés lesz, 25 fős csoportokkal.

Ismerjük meg a lehetőségeinket! címmel a Holland Nagykövetséghez nyújtottunk be pályázatot.

Időszak: 2004. szeptember 15 – 2004. december 15.

Célja-célcsoportja: regionként három fő vesz részt a programban, összesen 21 fő, valamennyien népfőiskolai program-szervezők, és hat szakember vezeti a tréningeket.

A népfőiskola-szervezők, vezetők több éves civil tevékenység-tapasztalattal rendelkeznek, regionális és helyi szinten szervezik azokat a programokat, amelyekre az adott régióban, településen mindig a legnagyobb szükség van. Döntő többségükben felsőfokú végzettséggel rendelkező munkatársak. Ugyanakkor rájuk is jellemző az alulinformáltság, elsősorban az uniós ismeretek, lehetőségek és követelmények tekintetében: mit jelent a civil szervezetek számára az EU-tagság, milyen lehetőségek tárnak fel az olyan szervezetek számára, amelyek a helyi lakosság képzésével, felkészítésével foglalkoznak.

További terveink is vannak, de sok minden függ attól, hogy milyen lesz a nyári szezon, játékerünk jelentős mértékben ennek a függvénye.

– Milyen az intézmény kapcsolatrendszere?

Lehetséges partnereink: a Veszprém megyei és a térségi népfőiskolák, oktatási, kulturális, turisztikai szervezetek, intézmények, önkormányzatok, vállalkozások, kistérségi menedzserek. Folyamatosan törekszünk a kapcsolatrendszer kiszélesítésére, a fent nevezett intézményekkel-szervezetekkel rendszeresen együttműködünk.

– Végezetül: eddigi tapasztalataitok és megítélésetek szerint ki-ken és milyen feltételeken múlik, hogy az intézmény tartósan és sikeresen tudjon működni az előttiünk álló esztendőben – tekintetbe véve hazánk uniós tagságát is (mellyel kapcsolatban felkészítő programokat szerveztek eddig is, és hihetőség fogtok a jövőben is, amikor alighanem a pályázati technika fejlesztése lesz a magyar felnőttképzés egyik legfőbb prioritása)? Persze az informatikai kultúra terjesztése sem kisebb feladat (és ebben is tettek és tesztek már valamin), de örülnék, ha kifejténetek e helyen szubjektív véleményeketek is a népfőiskolai képzés kívánatos fejlesztési irányairól.

– Valóban sok minden függ a sikeres pályázatoktól, de ezenkívül egy jól kidolgozott marketing-terv is nagy segítség.

A tartósság és sikeresség kulcsa természetesen a jól kidolgozott és megszervezett programokban rejlik. Nem szabad elfelejteni, hogy a Népfőiskola az emberekért van, igazodni kell a helyi problémákhoz, és törekedni kell arra, hogy aktívan vegyenek részt a programjainkban.

Fontosnak tartom továbbá az emberekkel való napi kapcsolatot, a széles ismertséget és a közvetlen hangnemet.

Véleményem szerint esetünkben a Népfőiskolai képzés kívánatos fejlesztési irányai, tevékenységei az alábbi területeket érintik:

Térségi népfőiskolai tevékenység

Országos szakmai továbbképzési tevékenység

Nemzetközi szakmai tevékenység

Az üdültetési, nyaraltatási és kulturális programok

– Köszönöm a tájékoztatást és sok sikert kívánok a képzési központ minden munkatársának.

Trencsényi Imre

SAKMAI HÍREK

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Megjelentek a Nemzeti Civil Alapprogram régiós pályázati felhívásai! Minden társadalmi, szakmai egyesület látogasson el a www.nca.hu <<http://www.nca.hu>>-ra, és ismerkedjen meg a működési költségekre kérhető támogatások feltételeivel. Nemcsak az önállóan bejegyzett egyesületekről van szó, hanem a különféle intézmények, ernyőszervezetek alá tartozókról is. Az alkotócsoportok vezetői MOST olvassák el a feltételeket! Sok sikert minden pályázónak.

DUDÁS KATALIN

KÍSÉRLET A KÖZSÉGEK 2002. ÉVI KULTURÁLIS ÉS KÖZMŰVELŐDÉSI KIADÁSAINAK BECSLÉSÉRE AZ ÖNKORMÁNYZATOK ADATSZOLGÁLTATÁSA ALAPJÁN

A dolgozat a Magyar Művelődési Intézet Kutatási Osztályán folyó „Művelődés-gazdaságtani kutatás”-ra épül, mely a kultúra, s ezen belül a közművelődés finanszírozásával foglalkozik, melyet mind makro-, mind mikroszinten vizsgál.

A makroszintű vizsgálat az alábbi területekre terjed ki:

– Kísérlet a községek 2002. évi kulturális és közművelődési kiadásainak becslésére az önkormányzatok adatszolgáltatása alapján;

– Az államháztartás kulturális és közművelődési kiadásainak elemzése az adott évre vonatkozó költségvetési törvényben meghatározott normatív-, címzett- és céltámogatások, valamint a pályázati támogatások alapján;

– A kulturális szférát érintő önkormányzati ingatlanvagyon.

A mikroszintű vizsgálat a falvak kultúra-finanszírozási gyakorlatát elemzi.

1. Bevezető

Elemzésünk célja annak feltárása, hogy az önkormányzati költségvetés kulturálisnak számító rovatai milyen költségeket tartalmaznak (a jelen kutatás csak a községekre terjed ki).¹ Vizsgálatunkban az államháztartás rendjéről szóló 217/1998. (XII. 30.) kormányrendelet 42. §-ában meghatározott és 2. sz. mellékletében konkretizált, az önkormányzati kiadások tevékenységenkénti bontását mutató 21. sz. űrlap adataira támaszkodunk,² mely az önkormányzatok kiadásait tevékenység – más néven szakfeladat – szerinti bontásban adja meg.³

Elnevezésük alapján az alábbi szakfeladatokat tekintettük kulturális jellegűeknek:

1. Művelődési központok, házak tevékenysége (92181-5)
2. Közművelődési könyvtári tevékenység (92312-7)
3. Egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység (92192-5)
4. Máshova nem sorolt kulturális tevékenység (92601-8)
5. Táncművészeti tevékenység (92163-9)
6. Színházi tevékenység (92161-7)
7. Zeneművészeti tevékenység (92162-8)
8. Egyéb művészeti tevékenység (92171-6)
9. Televízió műsorszolgáltatása (92142-0)
10. Rádió műsorszolgáltatása (92141-9)
11. Múzeumi tevékenység (92321-5)
12. Levéltári tevékenység (92331-4)
13. Védett természeti értékek gondozása, bemutatása (92342-4)
14. Állat- és növénykerti tevékenység (92341-3)

A fenti szakfeladatok közül az első tizet tekintettük közművelődési jellegűeknek.

¹ A kutatás párhuzamosan zajlik Zavarkó Mihály „A kultúra finanszírozása a városokban” c. vizsgálatával, melynek értelmezési keretéhez sok tekintetben igazodtunk.

² Az adatokat a Magyar Államkincstár szolgáltatta.

³ Az egyes tevékenységek besorolását a 2002-es PM „Tájékoztató a költségvetési szervek részletes költségvetési előirányzatainak összeállítására szolgáló A) Intézményi költségvetés B) Önkormányzati költségvetés C) Önkormányzati intézményi költségvetés elnevezésű nyomtatvány-garnitúrák kiegészítéséhez” c. kiadvány határozta meg.

A kiválasztott szakfeladatok nem fedhetik le teljes körűen sem a kulturális, sem a közművelődési tevékenységeket. Az adatok összehasonlíthatósága érdekében szűkítettük a fent említetekre a kutatást.

2. Az interjúk tapasztalatai

2.1. A közművelődés szervezeti keretei

Azt a kérdést, hogy az adott szervezeti keret intézménynek tekinthető-e vagy sem, a gazdálkodás módja alapján döntöttük el. A költségvetési szervek gazdálkodásának módját az államháztartás rendjéről szóló 217/1998 (XII.30.) kormányrendelet határozza meg. A kormányrendeletet 14.§.-ának (1) bekezdése szerint a költségvetési szervek gazdálkodásuk megszervezésének módja tekintetében önállóan vagy részben önállóan gazdálkodó intézmények lehetnek. Ez a meghatározás közvetve azt is magában foglalja, hogy a csupán szakfeladaton könyvelt szervezetek nem költségvetési szervek, tehát nem intézmények.

A közművelődési intézmények és a nem intézményi keretben működő szervezetek gazdálkodásának módja (%)

Bázis: azok a települések, ahol a fenti intézmények/ szervezetek előfordulnak, és van információ a gazdálkodási formáról

	1.000 fő alatti települések n = 9	1.000–2.000 fő közötti települések n = 11	2.000 fő feletti települések n = 12	Összesen n = 32
Önállóan gazdálkodó	0	9	8	6
Részben önállóan gazdálkodó	33	36	50	41
Szakfeladaton könyvelt	67	55	42	53

A közművelődési tevékenységet végző szervezetek közül az lehet költségvetési szerv, melyet az alapítója annak sorol be, s amely megfelel a kormányrendelet 14.§. (3) bekezdésében meghatározott feltételeknek:

A felügyeleti szerv azt a költségvetési szervet sorolhatja be önállóan gazdálkodó költségvetési szervnek,

a) amelyet szakmai tevékenységének önállóságára, illetőleg jelentős költségvetési és vagyonhasználati igényének nagyságára, a gazdálkodási feladatok összetettségére való tekintettel célszerű gazdaságilag önállóan működtetni; továbbá,

b) amelynél a gazdálkodás önálló, gazdaságos és szakszerű viteléhez szükséges személyi és tárgyi feltételek rendelkezésre állnak, a pénzügyi-gazdasági tevékenység ellátására a szervezetten belül elkülönített egység (gazdasági szervezet) működik.

Ugyanezen paragrafus (4) bekezdése szerint részben önállóan gazdálkodó költségvetési szervnek azt a jogi személyiséggel rendelkező költségvetési szervet kell besorolni, amelynél a (3) bekezdésben rögzített feltételek nem vagy csak részben állnak

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

fenn, saját gazdasági szervezettel nem rendelkezik.

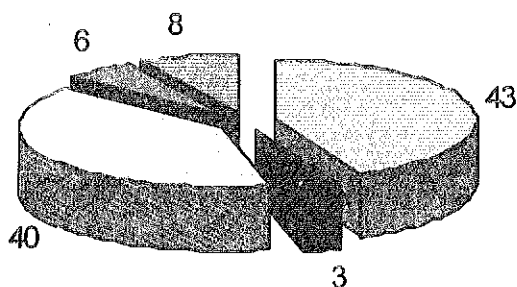
Mintánkban önállóan gazdálkodó intézményt mindössze két esetben találtunk, mindkettő ÁMK volt. Részben önállóan gazdálkodó intézményt 13 esetben találtunk, ezek közül egy nem működött. A részben önálló gazdálkodású intézmények többsége (11 db) összevont vagy többfunkciós intézmény volt (5 ÁMK, 3 művelődési ház és könyvtár, 3 művelődési ház és egyéb funkció). Amikor egy intézmény kiadásai szakfeladatként jelennek meg, ez azt jelenti, hogy az adott szervezet jogi értelemben véve nem költségvetési szerv, s így nem intézmény. Mintánkban 13 működő és 3 nem működő intézményt találtunk, melyek költségeit szakfeladaton könyvelték (ezek közül jogi értelemben egy sem intézmény), egy helyen pedig nem volt közművelődési célra külön épület.

A közművelődési feladatellátás jelentős részben **pseudo-intézményi keretben folyik, ami azt jelenti, hogy jogilag nem, csupán nominálisan zajlik intézményi formában.** A valóban intézményi működést jelentő önálló vagy részben önálló gazdálkodási forma a kultúrára többlet költő önkormányzatok esetén jellemző, míg a nem intézményi a kisebb településeken, illetve azokban a nagyobb településeken, ahol kevesebbet költenek kultúrára. Összességében véve, a ténylegesen közművelődési feladatellátóként működő és az intézményi forma előírásainak legalább a gazdálkodási forma szempontjából megfelelő közművelődési intézmény a vizsgált települések 43%-ánál fordult elő.

A közművelődési feladatellátás szervezeti keretei (%)

Bázis: azok a községek, ahol van információ a feladatellátóról és a feladatellátó szervezeti formájáról

n = 35

- Közművelődési alaptévékenységű intézmény
- Nemközművelődési alaptévékenységű intézmény
- Közművelődési alaptévékenységű, nemintézmény
- Nemközművelődési alaptévékenységű, nemintézmény
- Nincs feladatellátó

Az elemzés további részében intézményként említjük azokat a szervezeteket, melyeket az interjúalanyok így neveztek, függetlenül azok jogállásától.

2.2. Milyen kiadásokat könyvelték az egyes szakfeladatokra az önkormányzatok?

2.2.1. „Művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladat

A fenti szakfeladatra a vizsgált önkormányzatok 55%-a könyvelt kiadást. Ahogy azonban később kifejtjük, az, ha

nem könyvelték rá kiadást, nem feltétlenül jelenti azt, hogy az adott településen nincs közművelődési intézmény vagy szintér.

Az erre a szakfeladatra könyvelő községek harmadában csak a művelődési ház költségeit tüntették fel rajta, az esetek több mint felében viszont más tevékenység kiadásai is idekerültek. Ennek oka az volt, hogy a művelődési ház összevont intézmény volt, vagy vele közös épületben működött valamely más funkció, s az önkormányzat nem tudta megbontani a költségeket (vagy megbontásuk túl nagy ráfordítást igényelt volna). Ilyen esetekben arra a szakfeladatra **könyvelik az összes költséget, amelyik azok nagyobb részét kiteszi.** Egyedül a könyvtárak esetében tapasztalható arra törekvés, hogy legalább részben megbontsák a költségeket – többségüknél a könyvbeszerzést a könyvtári szakfeladatra írták. A könyvtáros bérét azonban csak abban az esetben bontották meg, ha ő és a népművelő két külön személy volt. Egy esetben pedig előfordult, hogy az ÁMK összes egyéb kiadását is teljes egészében a művelődési házra terheltek.

A helyszíni interjúk tapasztalatai szerint a közös épülethasználat nem csupán a termék, hanem az eszközök közös használatát is jelenti, melyek így az intenzívebb igénybevétel miatt gyakrabban szorulnak javításra-pótlásra.

Nemcsak az infrastruktúráról, hanem a személyi állományról is előfordul, hogy nem közművelődési célra veszik igénybe (pl. véradónap szerveztetése a népművelővel, felügyelet a bálás ruhavásárok idején, stb.).

Ha a „művelődési házak tevékenysége” szakfeladatra költséget könyvelnek, **nem feltétlenül azt jelenti, hogy az intézmény működik is:** az esetek 23%-ában a művelődési ház nem vagy csak alkalmanként volt nyitva. Az ide könyvelt költségek ez esetben jelenthették a felújítást, a lényegében nem működő házban alkalmanként megtartott rendezvények kiadásait, csoportok támogatását, vagy az újonnan megvett ház kialakításának ráfordításait.

Milyen tevékenységek költségeit könyvelték a „művelődési ház” szakfeladatra? (%)

Bázis: azok a települések, ahol könyvelték erre a szakfeladatra

	n = 22
Csak művelődési ház	36
Művelődési ház és más tevékenység, ebből:	54
Könyvtár rezsije	32
Könyvtár összes költsége	9
Tévéstudió	9
Teleház	9
Sportpálya	9
ÁMK összes költsége, óvodát, iskolát, napközi otthonot beleértve	5
Színtéren tartott rendezvények	5
Csak teleház	5

Azon települések nagy része is rendelkezett működő közművelődési intézménnyel (61%), amelyek nem könyvelték a

„művelődési ház” szakfeladatra. Itt az intézmény költségei máshol jelentek meg.

Ennek leggyakrabban az volt az oka, hogy az összevont vagy többfunkciós intézmények esetén a költségeket nem bontották meg, hanem a domináns tevékenység – könyvtár, iskola – szerinti szakfeladatra könyvelték, esetleg valamennyi tevékenység költségét meghontatlanul az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra írták.

Figyelemreméltó, hogy a klubkönyvtárak költsége minden esetben a „közművelődési könyvtár tevékenysége” –, s nem pedig a „művelődési központok, házak tevékenysége” szakfeladaton jelent meg. Kérdés, hogy ez a közművelődési programok hiányára vagy a klubkönyvtár alapító okirat szerinti könyvtári besorolására vezethető-e vissza.

Miért nem könyvelték a „művelődési ház” szakfeladatra? (%)

Bázis: azok a települések, ahol nem könyvelték erre a szakfeladatra

	n = 18
Nem működik/nincs közművelődési színtér/intézmény, ebből:	39
Nem működik a művelődési ház, funkcióját más intézmény nem vette át	17
Nem működik a művelődési ház, funkcióit átvette a könyvtár	11
Nincsen még színtér sem	11
Van közművelődési intézmény, de máshova könyvelték a költségeit, ebből:	61
Klubkönyvtár van, ennek költségeit a könyvtári szakfeladatra terheltek	22
Összevont intézmény a könyvtárral, az összes költséget a könyvtári szakfeladatra terheltek	17
ÁMK, az összes költségét az iskola szakfeladatára terheltek	6
Önállóan gazdálkodó ÁMK, összes költségét az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra írták, mivel az intézmény beszámolójában nem bontotta külön azokat	6
Az intézmény költségeit vegyes funkciói miatt az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra írták	5
Más településsel közösen tartja fent az intézményt az önkormányzat, a költségek a másik településnél szerepelnek	5

2.2.2. „Közművelődési könyvtárak tevékenysége” szakfeladat

A vizsgált települések 75%-ánál könyvelték kiadást a „közművelődési könyvtár” szakfeladatra. E szakfeladaton is jellemző, hogy ha nem könyvelnek rá, az nem jelenti a tevékenység hiányát.

Gyakran előfordul, hogy a közművelődési tevékenység költségeit is ide könyvelik (33%). Ez a klubkönyvtáraknál, és azoknál az összevont intézményeknél jellemző, ahol a könyvtári funkció a domináns. A közművelődési és a könyvtári funkció keveredése mellett gyakori az iskolai és a községi könyvtári funkció keveredése is.

Milyen tevékenységek költségeit könyvelték a „közművelődési könyvtár” szakfeladatra? (%)

Bázis: azok a települések, ahol könyvelték erre a szakfeladatra

	n = 30
Községi könyvtár	36
Községi és iskolai könyvtár	17
Csak könyvbeszerzés	7
Könyvtár és egyéb tevékenység, ebből:	40
Klubkönyvtár	14
Klubkönyvtár, egyben községi és iskolai könyvtár	3
Közművelődés egyéb szervezeti formában	16
Teleház	7

Ha nem könyvelték a „közművelődési könyvtár” szakfeladatra, akkor ez a művelődési házakhoz hasonlóan általában abból adódott, hogy a könyvtár összevont vagy többfunkciójú intézmény volt, s így költsége a domináns tevékenység szakfeladatára került.

Miért nem könyvelték a „közművelődési könyvtár” szakfeladatra? (%)

Bázis: azok a települések, ahol nem könyvelték erre a szakfeladatra

	n = 10
Az iskolai könyvtárral összevontan működik a könyvtár	60
Összevont intézmény a művelődési házzal, költségei ott jelennek meg	20
Az intézmény költségeit vegyes funkciói miatt az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra írták	10
Más településsel közösen tartja fent az intézményt az önkormányzat, a költségek a másik településnél szerepelnek	10

2.2.3. „Múzeumi tevékenység” szakfeladat

A vizsgált önkormányzatok 10%-a könyvelt erre kiadást, ebből múzeumot, tájházat, helytörténeti vagy más gyűjteményt támogattak.

2.2.4. „Egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladat

Erre a szakfeladatra a vizsgált községek 50%-ában könyvelték. Az itt megjelenő kiadások legnagyobb része egyértelműen kulturális célúnak tekinthető. Összegét vizsgálva is hasonló képet kapunk: csak töredékét költötték más célra. Arra a kérdésre, hogy az erre a szakfeladatra könyvelt összeg mekkora hányadát tekintjük közművelődési célúnak, nem tudunk választ adni, mivel jelentős része olyan összevont vagy többcélú intézmény támogatására megy, ahol ezt nem lehet elválasztani (58%). **Mindössze az összeg 42%-áról lehetett eldönteni, hogy kizárólag közművelődési célokra használták fel.**

A kulturális célra kiadott összeg 15%-a ment közvetlenül programra, 1%-a valamilyen civil vagy jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, s 84%-a valamilyen intézmény tá-

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

mogatására. Annak kimutatására, hogy utóbbin belül mekkora hányad jutott a fenntartásra, s mekkora a programokra, a használt statisztika nem alkalmas.

Milyen tevékenységek költségeit könnyvelték az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatra? (%)

Bázis: azok a települések, ahol könnyvelték erre a szakfeladatra

	n = 20
Rendezvények	45
Civil szervezetek és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek	20
Mozi	20
Faluház, közösségi ház	15
Teleház, számítógépes terem	15
Helytörténeti gyűjtemény	10
Könyvtár	10
Díszpark	5
Hagyományörző tábor	5
Tévéstudió	5
Opera mesterkurzus	5
Iskolai programok	5
Erdei iskola	5
Nem működő művelődési ház rezsije vásárok esetén	5

2.2.5. „Máshova nem sorolt kulturális tevékenység” szakfeladat
A vizsgált községek 10%-ában könnyvelték erre a szakfeladatra, ebből két esetben rendezvények, egy-egy esetben pedig a nyugdíjas klub, illetve a civil szervezetek támogatásának költségeit.

2.3. Hova könnyvelték a rendezvények költségét és a szervezetek támogatását

Amellett, hogy az egyes kulturális szakfeladatokra mit írtak, arra is kíváncsiak voltunk, hogy a kulturális tevékenységeket milyen szakfeladatokra könnyvelték. Itt most kettőre térünk ki: a településszintű rendezvények és a kulturális tevékenységű civil és nem jogi személyiségű szervezetek támogatása milyen szakfeladatokról folyik. Célunk az volt, hogy legalább e két feladat esetén feltárjuk, milyen gyakran fordul elő, hogy ezeket nem kulturális szakfeladatokról finanszírozzák.

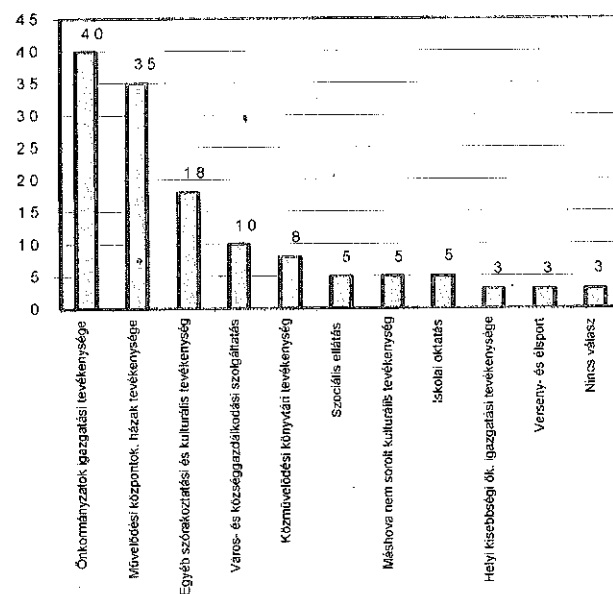
2.3.1. A településszintű rendezvények finanszírozása

Településszintű rendezvényre mind a 40 település költött. A költségek összesen tízfélé szakfeladaton jelentek meg, ezekből négy tekinthető kulturálisnak. A községek 65%-a egy, míg 30%-a kettő, 3%-a pedig több szakfeladatra könnyvelt.

Az „önkormányzatok igazgatási tevékenysége”, valamint a „város- és községgazdálkodási szolgáltatás” szakfeladatok magas aránya egyrészt arra vezethető vissza, hogy az önkormányzatok jelentős része közvetlenül a polgármesteri hivatal költségvetésén keresztül finanszírozza a rendezvényeket, vagy legalábbis egy részüket. Másrészt számos önkormányzat civil szervezeteken keresztül költ rendezvényekre, ezek támogatása viszont szintén itt jelenik meg, nem pedig valamelyik kulturális szakfeladaton.

Mely szakfeladatokra könnyvelték a rendezvények támogatását? (%)

Bázis: azok a települések, ahol költenek e célra
n = 40

Az e célra költött összegről a települések 35%-a nem tudott vagy nem volt hajlandó felvilágosítást adni. Ez arra vezethető vissza, hogy az önkormányzatok a rendezvények költségeit nem tartják külön nyilván, azok beleolvadnak a művelődési ház, illetve más intézmények költségvetésébe vagy az önkormányzat vegyes költségeibe, így kigyűjtésük igen munkaigényes. Kivételt csak a falunap képez: ezt kiemelt jelentősége és az ezzel járó nagyságrendekkel nagyobb költségei miatt általában külön figyelik.

Nem jelennek meg kulturális kiadásként azoknak a rendezvényeknek a költségei, melyeket az iskola, óvoda, illetve más nem kulturális intézmény (pl. gondozóközpont) az egész falunak rendezett, mivel ezeket általában az adott intézmény reprezentációs vagy egyéb költségei közt mutatják ki. A helyszíni interjúkból azonban arra következtethetünk, hogy ezek pénzbeli ráfordítása minimális, inkább az intézményi dolgozók többletmunkáján alapszik, melyet túlórában vagy (pedagógusok esetén) órakeretben kompenzálnak, de lehet önkéntes vagy kevésbé önkéntes társadalmi munka is. A túlóráként vagy órakeretben elszámolt munkabér pedig nem jelenik meg a kulturális kiadások között. Ha nem a fenti intézmények a rendezvény fő szervezői, de dolgozói részt vesznek a lebonyolításában, akkor a munkabér a kulturális ráfordítások szempontjából szintén láthatatlan marad.

Bizonyos költségek, mint például a vendég, illetve saját fellépők megvendégelése-szállítása, eltűnnek az önkormányzat egyéb költségei között.

Az önkormányzat a pénzbeli ráfordításokon túl olyan csatornákon is támogatja a település rendezvényeit, melyek a pusztán pénzügyi megközelítés számára láthatatlanok: a testület tagjai például szponzorokat szereznek, vagy személyes kapcsolataikon keresztül neves személyiségeket (pl. előadóművészeket) nyernek meg ingyenes fellépésre. Jellemző nemcsak az önkormányzati intézmények dolgozóinak, hanem a polgármesteri hivatal dolgozóinak „befogása” is, részben munkaidejükben, részben pedig azon túl.

Azt vizsgálva, hogy az önkormányzat közvetlenül, intézményein vagy a helyi civil szervezeteken keresztül támogatja-e rendezvényeit, azt tapasztaljuk, hogy minél nagyobb a település, annál gyakrabban fordul elő, hogy az intézményen keresztül folyik a rendezvények finanszírozása (itt most nem teszünk különbséget aszerint, hogy jogi értelemben van-e intézmény vagy sem). Az, ha egy településen a rendezvényeket az intézményen keresztül finanszírozzák, az intézmény nagyobb presztízsét jelzi, mintha a programokat közvetlenül a polgármesteri hivatal finanszírozná, az intézmény kihagyásával. Ez még akkor is az intézmény szerepének növekedését jelzi, ha néhány esetben ez csak a pénz átfuttatását jelenti. Annak, hogy a nagyobb településeken inkább az intézményen keresztül folyik a finanszírozás, egyik oka az lehet, hogy a kisebb településeken ritkábban van meg a személyi feltétele annak, hogy az intézmény szervezze meg a rendezvényeket. Másik ok lehet az önkormányzat vezetési stílusa: mennyire engedi önállóan dolgozni az intézményeit, illetve mennyire ragaszkodik a „kézi vezérléshez”. (Feltehető, hogy a településnagyság és az önkormányzat vezetési stílusa között szintén van összefüggés, de ennek tisztázása meghaladja ennek a kutatásnak a kereteit.)

Az, hogy a nagyobb településeken inkább az intézményen keresztül finanszírozzák a rendezvényeket, azt eredményezi, hogy e településeken költségük nagyobb arányban jelenik meg a kulturális szakfeladatokon, tehát esetükben a kulturális kiadások nagyságára jobb közelítést adhatunk, mint a kisebb településeknél.

A helyszíni interjúk alapján jóval több helyen finanszírozzák a rendezvényeket civil szervezetek bevonásával, mint ahogy ez a telefonos interjúkból látszik. Ennek oka feltehetően az, hogy a civil szervezetek ritkábban szerveznek önálló rendezvényeket, inkább az önkormányzat vagy az intézmények programjaiban vesznek részt társadalmi munkával. E közvetett finanszírozás feltárására viszont kizárólag a helyszíni interjú módszer alkalmas.

2.3.2. A kulturális célú civil- és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek támogatása

Vizsgálatunkat ugyan leszűkítettük a kulturális célú szervezetekre, de figyelembe kell venni azt, hogy a többi szervezet is részt vesz a települések kulturális életében, akár úgy, hogy önálló rendezvényeket szerveznek, akár úgy, hogy mások programjait segítik, tehát az ő támogatásuk is részben kulturális célúnak tekinthető.

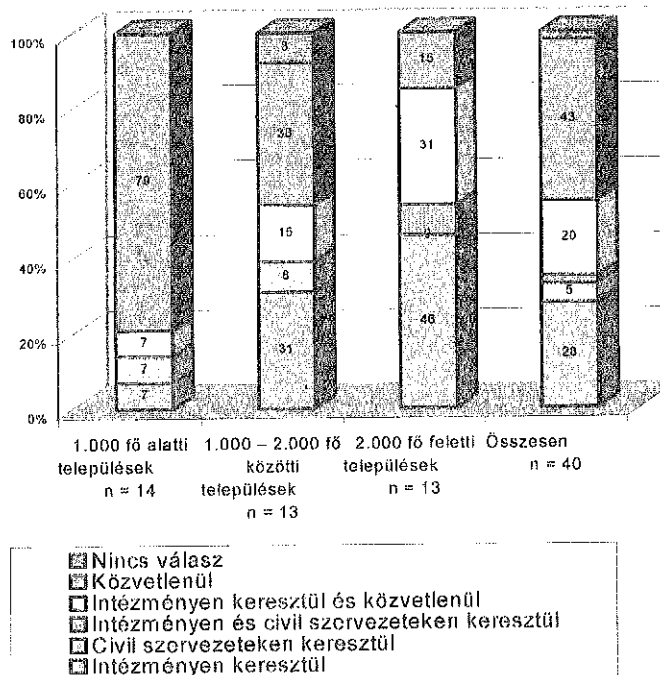
A kulturális célú civil és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek támogatására a vizsgált önkormányzatok 93%-a költött. A támogatások hétféle szakfeladaton jelentek meg, ezekből négy tekinthető kulturálisnak.

Az e célra fordított összegről az önkormányzatok 27%-a nem tudott nyilatkozni. A válaszolók adataiból arra lehet következtetni, hogy a támogatás mintegy kilenczede a nem kulturális szakfeladatokon keresztül történik, tehát nagy része kiesik egy, csak a kulturális szakfeladatokra támaszkodó kimutatásból.

A rendezvényekhez hasonlóan itt is jelentős a szerepe a nem pénzbeli önkormányzati támogatásoknak. Jellemző formák: terem és infrastruktúra biztosítása ingyen, ingyenes szállítás és megvendéglés. E támogatásokat azonban a helyszíni interjúk alapján nem altruista megnyilvánulásnak kell tekintenünk az önkormányzat részéről, hanem egy olyan, a település egész életét behálózó csere-rendszernek, melyet a szokásjog irányít. Így például az ingyen teremhasználat fejében az önkormányzat elvárhatja, hogy a fafaragók készítsenek kopjafákat a díszparkba, vagy a néptáncosok fellépjenek minden jeles ünnepen.

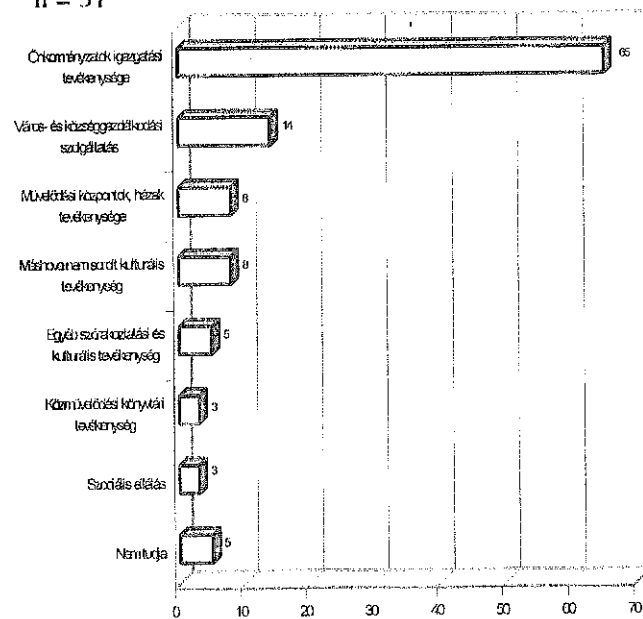
Bár nem tartozik szorosan e kutatás tárgyához, meg kell említenünk a civil szervezetektől az önkormányzat felé irányuló pénzmozgást is. Jellemző formája ennek az önkormányzati képviselők részvételével vagy kezdeményezésére létrejött alapítvány, melynek fő funkciója nem annyira a működés, mint inkább a SZJA 1%-ának begyűjtése, amit azután a szervezet az önkormányzat céljainak megfelelően használ fel.

A rendezvények támogatásának módja (%)
Bázis: azok a települések, ahol költenek e célra

Mely szakfeladatokra könyvelték a kulturális célú civil- és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek támogatását? (%)

Bázis: azok a települések, ahol költenek e célra
n = 37

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

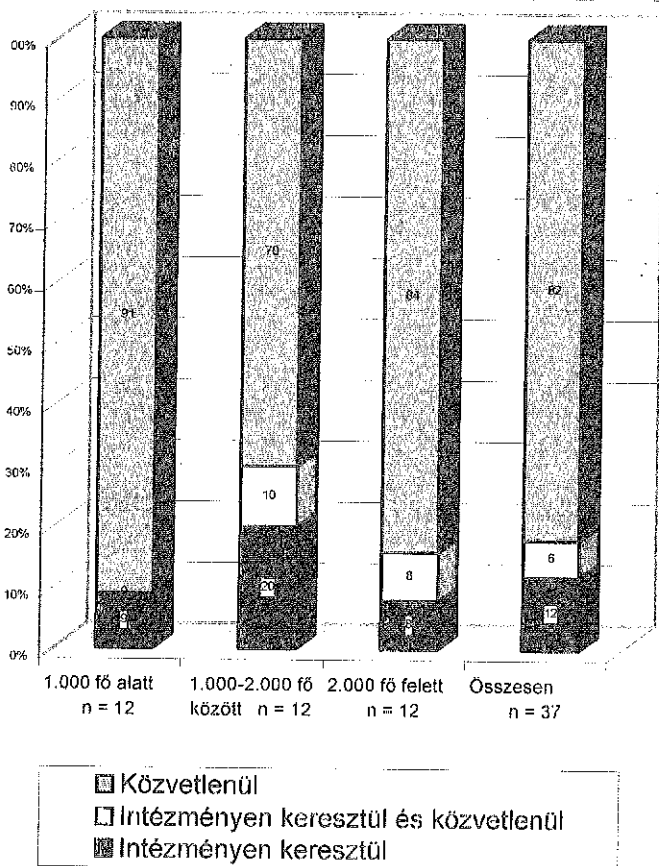
A civil szervezetek közvetlen, nem intézményen keresztül történő támogatásának aránya nem csökken a nagyobb településeken sem.

Hipotézisünk az, hogy az önkormányzat számára akár a jogi személyiséggel rendelkező, akár az ezzel nem rendelkező csoportosulások olyan közvélemény-formáló erőkként vannak jelen a falu életében, melyeket az önkormányzatnak, hogy saját működését megkönnyítse, illetve a későbbi választások miatt, érdemes közvetlenül kézben tartania.

Ez a tény, illetve az, hogy számos településen maga az önkormányzati testület vagy annak egyes tagjai alapítják, illetve kezdeményezik e szervezeteket, kérdésessé teszi, mennyire képesek ezek valóban civilként, a helyi hatalom ellensúlyaként működni.

A kulturális célú civil- és jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek támogatása (%)

Bázis: azok a települések, ahol támogatják e szervezeteket, s meg tudták mondani, hogy milyen módon

2.3.3. Néhány egyéb feladat támogatása

Az olyan egyéb feladatok, mint a szobrok, emléktáblák, illetve a parkosítás-virágosítás, a játszótérek költségei, jellemzően a „város- és községgazdálkodási szolgáltatás”, valamint az „önkormányzatok igazgatási tevékenysége” szakfeladatokon jelennek meg.

A helytörténeti gyűjtemények támogatása erősen szóródik: megoszlik az „önkormányzatok igazgatási tevékenysége”, a „műzeumi tevékenység” és az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladatok között.

E feladatoknál is megjelenik – foriniban nehezen kifejezhető – támogatásként a polgármesteri hivatal, illetve az önkor-

mányzati intézmények dolgozóinak munkaidőben vagy azon kívül végzett munkája.

Mely szakfeladatokra könyvelték az alábbi tevékenységek támogatását? (%)

Bázis: azok a települések, ahol költenek e célokra, s tudták, hogy milyen szakfeladatra könyvelték a támogatást

	Szobor, emléktábla n = 7	Parkosítás, virágosítás, játszótér n = 19	Helytörténeti gyűjtemény n = 9
Önkormányzatok igazgatási tevékenysége	21	21	33
Város- és községgazdálkodási szolgáltatás	57	58	-
Kisegítő mezőgazdasági szolgáltatás	14	5	-
Közremetető fenntartási feladatok	14	-	-
Művelődési központok, házak tevékenysége	-	-	11
Intézményi vagyon működtetése	-	-	11
Egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység	-	5	11
Saját vagy bérelt ingatlan hasznosítása	-	5	-
Iskolai oktatás	-	-	11
Műzeumi tevékenység	-	-	44
Települési hulladékok kezelése, köztisztasági tevékenység	-	5	-
A park környéken levő intézmény szakfeladata	-	5	-

2.4. A kulturális szakfeladatokra egyáltalán nem könyvelő önkormányzatok

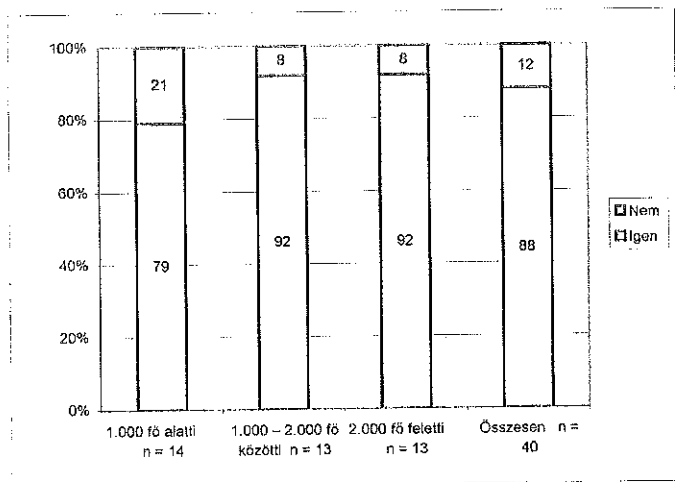
A vizsgált önkormányzatok 12%-ánál fordult elő, hogy egyáltalán nem könyvelték a vizsgált szakfeladatok egyikére sem. Ez azonban nem azt jelentette, hogy nem költöttek volna kulturálisan – esetükben a kulturális kiadások más, nem kulturális szakfeladatokon jelentek meg.

A kulturális szakfeladatokra való könyvelés hiánya inkább az 1.000 fő alatti településeken volt megfigyelhető, ahol két esetben még szintér sem volt. A közművelődési könyvtár költségei beleolvadtak az iskolai könyvtárba (minimálisak voltak), az egyéb kiadások (pl. rendezvények, civil szervezetek támogatása) pedig más, nem kulturális szakfeladatokon jelentek meg. Egy esetben a község intézményfenntartó társulásban vett részt, s a közös intézmény összes költsége a körjegyzőségi rangot viselő településnél jelent meg. 1.000 fő feletti településnél két esetben fordult elő, hogy egyetlen kulturális szakfeladatra sem könyvelték: egyik esetben az ÁMK összes költségét, beleértve a művelődési ház és a könyvtár kiadásait is, az iskola szakfeladatra írták, a másikonál, miután a művelődési ház életveszélyesre vált, feladatait egy egyesület vette át, de ennek támogatása az „önkormányzatok igazgatási tevékenysége” szakfeladatra került.

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

Könyvelt-e akarmelyik kulturális szakfeladatra kiadást a települési önkormányzat? (%)

Bázis: összes község

2.5. A kulturális kiadások és a normatíva aránya

Mivel a kulturális kiadásokon belül nem lehetett elkülöníteni a közművelődési célúakat, ezért a továbbiakban a teljes kulturális ráfordítást elemezzük.

A kulturális szakfeladatokra könyvelt kiadások összege alapján a vizsgált községek 12%-a egyáltalán nem fordított kultúrára, 15%-uk pedig bár költött, de a normatívánál kevesebbet. Összesen tehát a települések 27%-ánál volt kisebb az összes kulturális kiadás a normatíva összegénél.

Ha figyelembe vesszük azokat a kiadásokat, amelyek nem kulturális szakfeladaton, vagy más települések költségvetésében jelentek meg, kedvezőbb képet kapunk. E korrekció után egyetlen olyan település sem akadt, ahol ne költöttek volna kultúrára. A 2.000 lakos alatti településeknél jellemzően a normatívánál kevesebbet fordítók csoportjába kerültek át a korábbi „nem-költők” (mivel itt elsősorban a rendezvények költsége jelentette a növekedést), míg ahol az összevont intézmény miatt máshol jelentek meg a költségek, ott több nagyságrenddel lett nagyobb a ráfordítás, s általában meghaladta már a normatívát. Az egyes településkategóriákat nézve azonban mégis az 1.000 fő alatti településeknél volt a legnagyobb a kulturális ráfordítás növekedése, mivel itt több helyen vett el információ.

A közművelődési és közgyűjteményi normatíva hányszorosát költötték kultúrára, a kulturális szakfeladatokra könyvelt összegek alapján? (%)

Bázis: összes község

	1.000 fő alatti települések n = 14	1.000–2.000 fő közötti települések n = 13	2.000 fő feletti települések n = 13	Összesen n = 40
Nem könyveltek kiadást kulturális szakfeladatra	21	8	8	12
Kevesebbet, mint a normatíva	14	23	8	15
A normatíva egykétszeresét	22	0	8	10

A normatíva két-háromszorosát	7	15	15	13
A normatíva három-négyszeresét	7	24	23	17
A normatíva négy-ötszörösét	7	15	30	18
Több mint a normatíva ötszörösét	22	15	8	15

A közművelődési és közgyűjteményi normatíva hányszorosát költötték kultúrára, a korrigált összeg alapján? (%)

Bázis: ahol volt információ a rendezvényekre és a civil/ egyéb szervezetekre költött támogatás nagyságáról

	1.000 fő alatti települések n = 11	1.000–2.000 fő közötti települések n = 11	2.000 fő feletti települések n = 8	Összesen n = 30
Egyáltalán nem könyveltek kiadást kulturális szakfeladatra	0	0	0	0
Kevesebbet, mint a normatíva	27	28	0	20
A normatíva egykétszeresét	9	0	0	3
A normatíva két-háromszorosát	18	18	13	17
A normatíva három-négyszeresét	9	8	37	17
A normatíva négy-ötszörösét	0	18	13	10
Több mint a normatíva ötszörösét	37	28	37	33

3. A költségvetés kulturális ráfordításai a községi önkormányzatok adatszolgáltatása alapján

3.1. Mely kulturális szakfeladatokra könyveltek kiadásokat a községi önkormányzatok?

Az előbbi fejezetekben leírtuk az interjúk tapasztalatait, a következőkben az országos kimutatás adatait elemezzük. (Adatforrás: Magyar Államkincstár, az „Önkormányzati kiadások tevékenységenkénti bontása, 21. sz. úrlap” adatbázis.)

A községi önkormányzatok a vizsgált 14 szakfeladatot tízre könyveltek, de csak 5 szakfeladatot használt legalább 3%-uk. A továbbiakban csak ezekkel fogunk részletesen foglalkozni.

Milyen szakfeladatokra könyveltek kulturális kiadást a községi önkormányzatok?

Bázis: községi önkormányzatok
n = 2.889

	%
Művelődési központok, házak tevékenysége	67,8
Közművelődési könyvtári tevékenység	63,8
Egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység	6,5
Múzeumi tevékenység	3,0
Máshova nem sorolt kulturális tevékenység	3,0
Televízió műsorszolgáltatása	0,1

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

Egyéb művészeti tevékenység	0,1
Védett természeti értékek gondozása, bemutatása	0,1
Táncművészeti tevékenység	0,0
Színházi tevékenység	0,0
Rádió műsorszolgáltatása	-
Zeneművészeti tevékenység	-
Levéltári tevékenység	-
Állat- és növénykerti tevékenység	-

Minél nagyobb egy község, annál több szakfeladatra könyvel. Ennek egyik oka, hogy a nagyobb települések több funkciót látnak el, illetve a funkciók a méret növekedésével differenciáltabban, önállóan jelennek meg, így költségeik is elkülönülten jelentkeznek. Emellett az is közrejátszhat a több szakfeladat használatában, hogy az önkormányzatnak mennyire differenciált információkra van szüksége – van-e igénye arra, hogy külön lássa például a művelődési ház és a teleház költségeit vagy sem. Ez szintén összefügghet a település méretével. Számolnunk kell továbbá azzal is, hogy a több szakfeladat használata olyan többletmunkát jelent, amit inkább a nagyobb pénzügyi apparátusok tudnak vállalni.

Hány kulturális szakfeladatra könyvelt az önkormányzat? (%)

Bázis: községi önkormányzatok

	1.000 fő alatti községek n = 1693	1.000–2.000 fő közötti községek n = 658	2.000 fő fölötti községek n = 538	Összes község n = 2.889
Egyre sem	13,2	4,7	2,0	9,2
Egy szakfeladatra	51,3	36,5	27,3	43,5
Két szakfeladatra	33,5	51,1	57,3	41,9
Három szakfeladatra	1,9	7,0	10,8	4,7
Négy vagy annál több szakfeladatra	0,1	0,7	2,6	0,7
Átlagosan	1,24	1,63	1,86	1,44

Érdekeségként említjük, hogy az olyan településeken is előfordul, hogy az intézmény szakfeladatra költséget könyvelnek, ahol nincs intézmény. Jellemzően azonban e településeken a költségek a közművelődési tevékenységeknek otthont adó intézmény szakfeladatán jelennek meg. Gyakori, hogy ösztöndíjas intézmény, vagy közös épületben működő több intézmény esetén a teljes költségvetést az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység”, vagy a domináns tevékenység szakfeladatán mutatják ki (ez leggyakrabban a könyvtár vagy az iskola). Ha a „művelődési házak tevékenysége” szakfeladaton költség szerepel, ez nem feltétlenül jelenti azt, hogy az intézmény működik is: az ide könyvelt összeg tartalmazhatja a felújítást, a lényegében nem működő házban alkalmanként megtartott rendezvények kiadásait, csoportok támogatását, vagy az újonnan megvett ház kialakításának ráfordításait is.

A könyvtárak esetében, ha nem könyvelnek erre a szakfeladatra, az esetleg jelezheti az intézmény hiányát, de a művelő-

dési házakhoz hasonlóan inkább arról van szó, hogy költségeiket nem különítik el, s azok az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység”- vagy a domináns tevékenység szerinti szakfeladatra kerültek (ez leggyakrabban az iskola, ritkábban a művelődési ház).

Az „egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység” szakfeladat tartalma igen vegyes, de összességében kulturális jellegűnek tekinthető. Jellemzően a rendezvények, az ösztöndíjas vagy többfunkciós intézmények, művelődő közösségek, civil szervezetek, a külön épületben levő mozi, teleház támogatása kerül ide. Bár a leggyakrabban a rendezvények költsége jelenik itt meg, az ide könyvelt összeg nagyobb részét mégis az ösztöndíjas és egyéb intézmények támogatása teszi ki, a nagyobb fajlagos ráfordítás miatt.

A „máshova nem sorolt kulturális tevékenység” szakfeladat tartalma a fentivel hasonló lehet, de mivel ritkán fordul elő, ezt nem tudjuk határozottan állítani.

A „műzeumi tevékenység” szakfeladatra általában a helytörténeti és egyéb gyűjtemények költsége kerül. Használata nem feltétlenül jelenti azt, hogy a gyűjtemény rendelkezik műzeumi besorolással. Gyűjteménye a települések jóval nagyobb hányadának van, mint ahányan ezt a szakfeladatot használják. Esetekben a gyűjtemény költsége a „műzeumi tevékenység” szakfeladat helyett valamelyik önkormányzati intézmény költségvetésében vagy az „önkormányzatok igazgatási tevékenysége” szakfeladaton jelenhet meg.

Valamennyi, itt részletesen nem tárgyalt szakfeladat esetén igaz lehet, hogy a kimutatásban szereplőnél jóval magasabb lehet azoknak a településeknek az aránya, ahol folytatják az adott tevékenységet, azonban támogatásukat nem a megfelelő szakfeladatra írják, hanem azok beleolvadnak az egyéb intézmények költségeibe. Ha pedig civil szervezet végzi, akkor annak támogatása az „önkormányzatok igazgatási tevékenysége” vagy a „város- és községgazdálkodási szolgáltatás” szakfeladaton jelentkezhet.

A községi önkormányzatok hány %-a költött az alábbi szakfeladatokra? (%)

Bázis: községi önkormányzatok

	1.000 fő alatti községek n = 1693	1.000–2.000 fő közötti községek n = 658	2.000 fő fölötti községek n = 538	Összes község n = 2.889
Művelődési központok, házak tevékenysége	61,5	73,6	80,3	67,8
Közművelődési könyvtárak tevékenysége	54,3	73,6	81,6	63,8
Egyéb szórakoztatási és kulturális tevékenység	5	7,1	10,8	6,5
Máshova nem sorolt kulturális tevékenység	2,1	4,4	4,5	3,0
Műzeumi tevékenység	1,4	3,8	7,2	3,0
Egyéb kulturális szakfeladatok*	0,1	0,3	1,1	0,3

*A 3%-ot el nem érő szakfeladatok (tévé, tánc, színház, egyéb művészeti tevékenység, védett természeti értékek gondozása) együttesen

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

3.2. Mennyit költöttek az önkormányzatok kultúrára?

Az előbbi fejezetekben körüljártuk az egyes szakfeladatok tartalmát, a következőkben megvizsgáljuk, hogy mennyi volt az országos kulturális ráfordítás.

Bár külön kimutatjuk, hogy a települési önkormányzatok mennyit könyveltek az egyes szakfeladatokra, az adatok csak a nagyságrendjét jelzik az egyes kulturális feladatokra fordított tényleges kiadásoknak, mivel azok gyakran összerosódnak egymással, illetve más célú kiadásokkal. Emiatt azt az eljárást követjük, hogy a továbbiakban csupán az egyes szakfeladatokra könyveltek összegét, a teljes kulturális ráfordítást elemezzük. (Mindazonáltal, mivel az önkormányzatok ilyen esetekben szokás szerint a domináns tevékenységre könyvelik a teljes költséget, az összegek eloszlása közelítő képet nyújthat a tényleges arányokról.)

A 14 kiválasztott szakfeladat alapján a községek kulturális kiadásainak költségvetési támogatása 2002-ben 9,3 milliárd forintot tett ki.

A fenti számítási módszerrel kapott összegben nem szerepelnek, tehát a 9,3 Mrd Ft-ot növelik az alábbi tételek:

Az önálló számlával rendelkező, önállóan gazdálkodó kulturális intézmények pályázaton nyert támogatása, mivel ez csak az intézmények költségvetésében jelenik meg;

A rendezvények költségének jelentős hányada, a civil és az egyéb szervezetek támogatásának túlnyomó része, valamint egyéb, nem vagy csak részben kulturális szakfeladatra terhelte tevékenységek költségei (szobrok, parkosítás- virágosítás, helytörténeti gyűjtemények, stb.);

Az önkormányzati fenntartású nem kulturális jellegű intézmények kulturális ráfordításai;

Azon kulturális intézmények kulturális ráfordításai, amelyek ezeket nem mutatják ki külön, hanem egyéb szakfeladaton szerepeltetik;

Az önkormányzat természetben nyújtott támogatásai;

A polgármesteri hivatal és az önkormányzati intézmények dolgozóinak, valamint a közhasznú munkásoknak munkaidőben, de nem munkaköri kötelességből végzett munkája;

A nem kulturális jellegű intézmények épületeinek és eszközeinek kulturális célú használata.

A 9,3 Mrd Ft-ot csökkentik viszont az alábbi, nem kulturális célú ráfordítások:

A kulturális intézmények épületeinek és eszközeinek más célú használata;

A kulturális szféra dolgozóinak más célra végzett munkája;

Azon kulturális intézmények nem kulturális ráfordításai, amelyek teljes költségvetésüket a kulturális szakfeladatokra terheltek;

Azon egyéb nem kulturális ráfordítások, melyek a kulturális szakfeladatokon jelennek meg.

A felsorolt növelő, illetve csökkentő tételek becslésére további kutatások szükségesek, a jelenlegi kutatásnál csupán azt feltételezhetjük, hogy hatásuk legalább részben kiegyenlíti egymást. További feltételezésünk, hogy a könyvelési adatok a nagyobb falvakra jobb becslést adnak, mint a kisebbekre, mivel ott a kulturális kiadások nagyobb százaléka történhet a közművelődési vagy közgyűjteményi intézményeken keresztül.

Az adatok alapján a kultúra költségvetési támogatásának túlnyomó része látszólag intézmény- s nem programfinanszírozásra megy. Figyelembe véve azonban azt, hogy a kulturális fel-

adatokat ellátók nagy része nem felel meg az intézmény kritériumainak, valójában látszat intézmény-finanszírozás folyik.

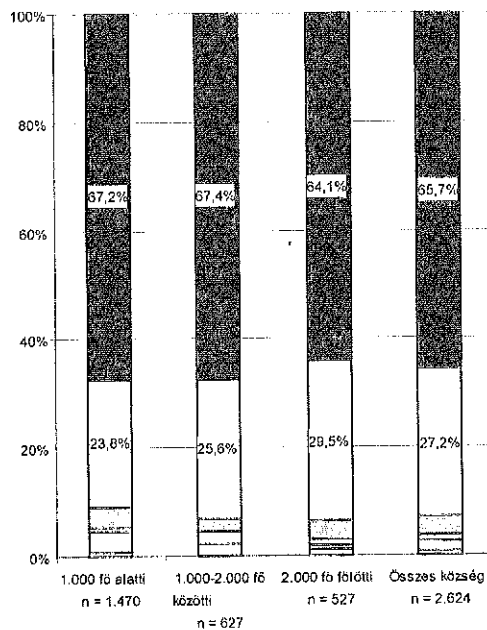
A községi önkormányzatok mennyit költöttek az alábbi szakfeladatokra? (ezer Ft-ban)

Bázis: községi önkormányzatok

	1.000 fő alatti községek n = 1693	1.000–2.000 fő közötti községek n = 658	2.000 fő fölötti községek n = 538	Összes község n = 2.889
Művelődési központok, házak tevékenysége	1.508.126	1.561.491	3.037.464	6.107.081
Közművelődési könyvtárak tevékenysége	533.736	593.796	1.399.142	2.526.674
Egyéb szórakoztatói és kulturális tevékenység	81.461	56.400	161.601	299.462
Máshova nem sorolt kulturális tevékenység	18.466	51.383	45.759	115.608
Múzeumi tevékenység	80.995	54.216	38.701	173.912
Egyéb kulturális szakfeladatok	19.854	869	55.194	75.917
Kulturális szakfeladatok összesen	2.242.638	2.318.155	4.737.861	9.298.654

Az egyes szakfeladatokra költött összegek aránya a kulturális ráfordításon belül (%)

Bázis: azok a községi önkormányzatok, amelyek bármilyen kulturális szakfeladatra költöttek

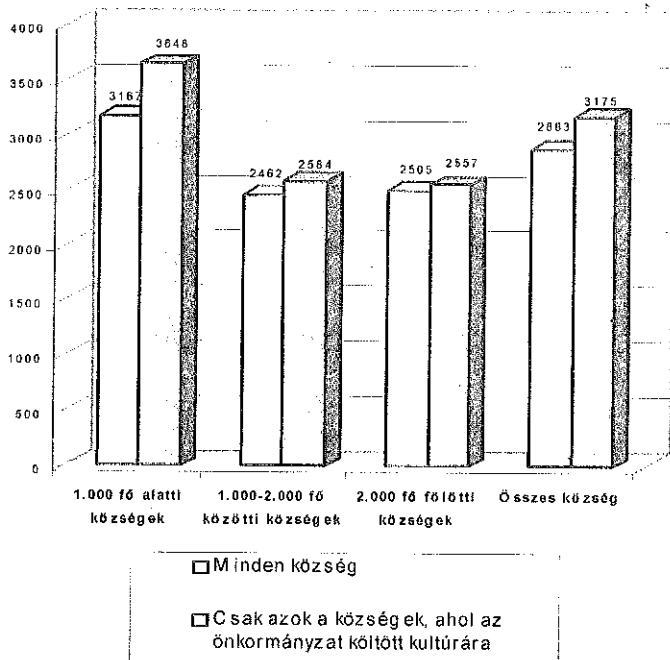
- Művelődési központok, házak tevékenysége
- Közművelődési könyvtárak tevékenysége
- Egyéb szórakoztatói és kulturális tevékenység
- Máshova nem sorolt kulturális tevékenység
- Múzeumi tevékenység
- Egyéb szakfeladatok

3.3. Mekkora volt az egy főre jutó kulturális kiadás?

Az egy főre jutó kulturális kiadás összegét két módszerrel is kiszámítottuk: egyszer az összes önkormányzatra, másodsor pedig csak azokra a településekre, amelyek legalább egy kulturális szakfeladatra könyveltek (utóbbit azért számítottuk ki, mivel feltételezésünk szerint kevés olyan önkormányzat akadhat, ahol valóban nem költenek kultúrára). Az első módszerrel az egy főre eső kulturális kiadásra 2.883 Ft-ot, a másodikkal pedig 3.175 Ft-ot kaptunk. A növekedés elsősorban az 1.000 fő alatti településeknél tapasztalható eltérés következménye: körükben jóval magasabb volt a kulturális szakfeladatokra egyáltalán nem könyvelők aránya, mint a nagyobb településeken.

A valós érték tehát a fenti számítások alapján a 2.883-3.175 forintos intervallumban lehet, azonban az előző fejezetben leírt, a kulturális kiadásokat növelő, illetve csökkentő tételek egyenlege ismeretlen irányban és mértékben módosítja.

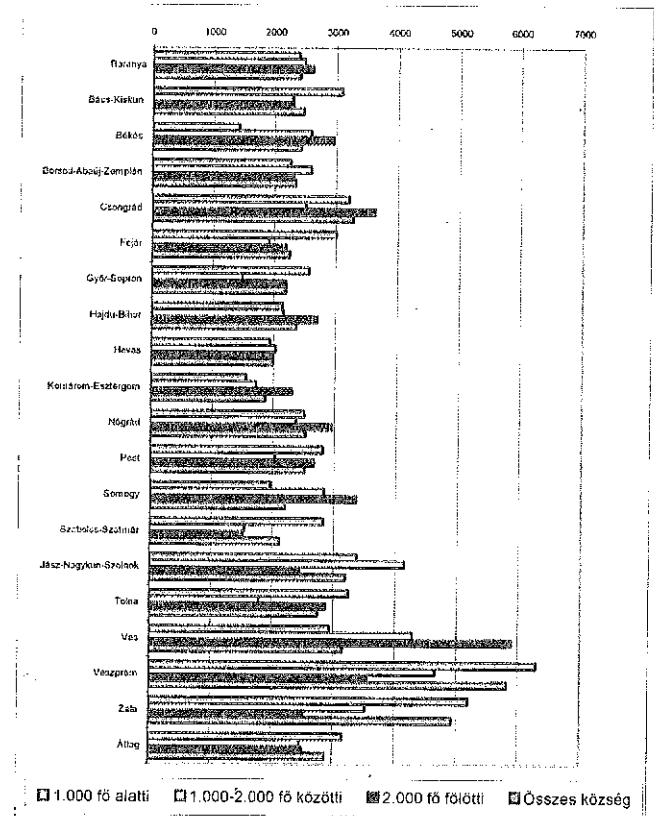
Mekkora volt az egy főre eső kulturális kiadás (Ft-ban)?

kiadás. A 2.000 lakos feletti községeknél Csongrád és Vas megyében magasabb az átlagosnál az egy főre eső kulturális ráfordítás, Szabolcs-Szatmár és Heves megyében pedig alacsonyabb.

Az egy főre jutó kulturális kiadás további értelmezésében segít, ha azt az önkormányzat összes kiadásához, illetve az önkormányzat saját bevételeihez viszonyítjuk. Ezekről az összefüggésekről későbbi tanulmányokban adunk számot.

Mekkora volt az egy főre eső összes kulturális kiadás (Ft-ban)? Bázis: az összes község

3.4. A kulturális ráfordítás és az állami normatíva aránya

Mivel a kulturális ráfordításokon belül nem tudtuk elkülöníteni a közművelődési célúakat, a továbbiakban a kulturális ráfordítást elemezzük.

A vizsgált 14 kulturális szakfeladatra könyvelt kiadások összegeként számított teljes kulturális ráfordítást nézve, a községek 9,2%-a egyáltalán nem költött kultúrára, 12,9%-uk a normatíva felénél kevesebbet, 12,7%-uk pedig a normatíva felénél többet, de a normatívánál kevesebbet. Tehát az összes község **34,9%-a kevesebbet költött a normatívánál**. A normatívánál kevesebbet költők aránya a településnagyság növekedésével csökkent: az 1.000 fő alatti településeknél 42,7%, az 1.000-2.000 fő közöttiekénél 30%, a 2.000 fő felettiekénél 16,5%-ot tett ki arányuk.

Az interjúk tapasztalatai alapján ritka lehet az, hogy egy település egyáltalán nem költ kultúrára, különösen a nagyobb községek körében. A normatívánál kevesebbet költők aránya a leírt módosító tételekkel jelentősen csökkenhet, de még mindig számottevő (az interjúk tapasztalataink alapján ez mintegy 7%-os csökkenést jelent).

A két véglet – a nem vagy alig költők, illetve az átlagnál sokkal többet költők – jóval nagyobb arányban fordulnak elő a kistélepelepeken. Ez többek között arra vezethető vissza, hogy

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

esetükben egy felújításnak vagy beruházásnak a normatívához képest jóval magasabb az értéke.

A normatíva összege 2002-ben a községek esetén 3,1 Mrd Ft-ot tett ki. A községek összes kulturális ráfordítása ennek körülbelül a háromszorosa volt. A kulturális ráfordítás a normatívához viszonyítva az 1.000 fő alatti településeken volt a legnagyobb (a normatíva 3,35-szöröse). Az, hogy a kisebb települések többet költöttek, a Veszprém és Zala megyei aprófalvak kiugróan magas kiadásaiból származik (akárcsak az egy főre eső kulturális ráfordítás számításakor).

Az önkormányzatoknak a Magyar Államkincstár számára jelentett adatai jobb becslést adnak a nagyobb településekre, mint a kisebbekre, mert kiadásaik nagyobb része jelenik meg annak rovataiban. A kistelepülések feltehetően többet fordítanak a normatíván kívüli forrásokból, mint a nagyobbak, ám ez nem jelenik meg a Magyar Államkincstár önkormányzati költségvetési adataiban. E hipotézis vizsgálata kutatásunk egyik feladata.

A kultúrára fordított összeg az állami normatíva hányzorosát teszi ki (%)?

Bázis: összes községi önkormányzat

	1.000 fő alatti községek n = 1.693	1.000–2.000 fő közötti községek n = 658	2.000 fő fölötti községek n = 538	Összes község n = 2.889
Egyáltalán nem könyveltek kiadást kulturális szakfeladatra	13,2	4,7	2,0	9,2
Kevesebb, mint 50%-át (de 0-nál többet)	15,0	13,4	6,1	13,0
50- 99% között	14,5	11,9	8,4	12,7
100-149% között	10,2	12,6	10,2	10,8
150-199% között	6,8	11,4	12,6	8,9
200-299% között	9,3	17,3	24,0	13,8
300-399% között	6,4	8,6	15,1	8,5
400-499% között	5,0	6,4	8,7	6,0
500-599% között	4,3	4,4	5,4	4,6
600-699% között	3,5	2,3	2,4	3,0
700-799% között	1,9	1,2	1,1	1,6
800-899% között	1,1	1,2	0,6	1,1
900-999% között	1,1	0,5	1,0	0,9
1000% felett	7,7	4,1	2,4	5,9
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0
Átlagosan	3,35	2,85	2,97	3,02

4. Összefoglalás, következtetések

A községek 90,8%-a költött a 14 kulturális szakfeladat valamelyikére, ám ez a fennmaradó 9,2%-nál sem azt jelenti, hogy egyáltalán nem költöttek a kultúrára. Kisebb településeknél a fő ok az lehet, hogy nincsen kulturális intézmény, s az egyéb tevékenységek (jellemezően a rendezvények) költségei más, nem kulturális szakfeladatokon jelennek meg. Mind kisebb, mind nagyobb községek esetén előfordulhat, hogy a kulturális intézmények költségei beleolvadnak az iskoláéba. Az,

hogy egy falu egyáltalán ne költson a kultúrára, már csak azért is igen ritkán fordulhat elő, mivel a településszintű rendezvények a helyi önkormányzat számára a reprezentáció és a legitimitáció egyik fontos eszközét jelentik.

Azt, hogy egy településen hány szakfeladatra könyvelnek, befolyásolja a település nagysága és ezzel összefüggésben a funkciók differenciáltsága: minél nagyobb egy település, annál több szakfeladatra könyvelnek. A nagyobb települések több funkciót látnak el, illetve a funkciók a méret növekedésével differenciáltabban, önállóan jelennek meg, így költségeik is elkülönülten jelentkeznek. A használt szakfeladatok számát az is befolyásolhatja, hogy az adott képviselőtestület mennyire differenciált információkat igényel. A több szakfeladat használata viszont többletmunkát jelent, s erre inkább a nagyobb pénzügyi apparátussal rendelkező önkormányzatok képesek.

A 14 kiválasztott szakfeladat alapján a községek kulturális kiadásainak költségvetési támogatása 2002-ben 9,3 milliárd forintot tett ki. A valós kulturális ráfordításokra azonban a statisztika csak korlátozott érvényű becslést ad, mivel számos növekvő, illetve csökkentő tényező módosíthatja.

A kulturális ráfordítás szakfeladatok szerinti bontása a fenti problémák miatt csak igen durva közelítést ad az egyes tevékenységekre valóban jutó kiadásokról. Emiatt a használt adatforrás nem teszi lehetővé a közművelődési és közgyűjteményi normatíva törvény szerinti felhasználásának ellenőrzését, ehhez helyszíni vizsgálatra van szükség.

A kapott eredmények alapján első ránézésre úgy tűnik, hogy a kultúra területén elsősorban intézmény-, s nem feladatfinanszírozás folyik. Figyelembe véve azonban azt, hogy a kulturális feladatokat ellátók nagy része nem felel meg az intézménykritériumainak, a kérdés jelenlegi formájában inadekvátnak tűnhet. Ami nem intézményfinanszírozás, az nem feltétlenül egyenlő a feladatfinanszírozással. A kettő fogalmi szétválasztásához nagyon alapos, esettanulmányos vizsgálatok szükségesek.

A finanszírozási célok mellett vizsgáljuk a finanszírozás módját is: az önkormányzat milyen döntési mechanizmus alapján osztja el a támogatásokat, hajlandó-e lemondani a közvetlen támogatásról, milyen kimondott vagy kimondatlan elvárásokat támaszt a támogatásért cserébe. A finanszírozás módjának elemzése elvezethet az adott tevékenység jelentőségének és a hatalom, illetve a hatalom centralizáltságának kérdéséhez.

Hipotézisünk szerint minél nagyobb jelentőséget tulajdonít az önkormányzat valamely tevékenységnek, annál valószínűbb, hogy azt **közvetlenül** fogja finanszírozni. A tevékenységet végző intézmények/szervezetek súlyának és erőforrásainak növekedése viszont afelé hat, hogy a finanszírozás rajtuk keresztül folyjon. Így a helyi önkormányzat a – számára a legitimitáció és a reprezentáció miatt a falun belül nagy fontossággal bíró – „falunap-típusú” vagy a települést a többi község előtt megjelenítő megyei, kistérségi rendezvényeket közvetlenül finanszírozza. Kérdés, hogy ez az önkormányzati törekvés háttérbe szorítja-e, s ha igen, milyen mértékben az önálló intézményi aktivitást a nagyobb települések esetében.

Az akár jogi személyiséggel rendelkező, akár az ezzel nem rendelkező csoportosulások viszont a településmérettől függetlenül olyan közvélemény-formáló erőkként vannak jelen a falu életében, melyeket az önkormányzatnak, hogy saját működését megkönnyítse, illetve a későbbi választások miatt, érdemes közvetlenül kézben tartania.

G. FURULYÁS KATALIN

RÉSZTANULMÁNY „A KÖZMŰVELŐDÉST ÉRINTŐ JOGSZABÁLYOK HÁTÁSVIZSGÁLATA” CÍMŰ KUTATÁSHOZ

1.1. Ez a dolgozat „A közművelődést érintő jogszabályok hatásvizsgálata” című kutatás részeként készült. A kutatás célja annak a jogi környezetnek a bemutatása, amely a közművelődést, mint a társadalom egy szféráját körülveszi, továbbá feladatunk a jogi szabályozásból eredő következmények, a napi gyakorlat szintjét emelő vagy visszahúzó elemek leírása.

A helyi önkormányzatok jog biztosította mozgástere igen megnövekedett, szabad mozgásukat inkább az anyagi lehetőségeik korlátozzák. Elméletileg a települések közművelődési feladatellátásuknak a legeltérőbb módon tehetnek eleget, a szakfelügyelet tapasztalatai azonban nem igazolják ezt a sokszínűséget.

1.2. A kutatás empirikus anyagát a szakfelügyeleti jelentések adják.¹ Az első szakaszban a vizsgálat a falvakra terjedt ki. A települések kiválasztásánál törekedtünk egy településnagyság és régió szerinti kiegyenlített eloszlásra. Figyelemmel voltunk arra is, hogy kitekintéssel lehessünk az *immovatív finanszírozású, kváziipari feladatellátási formákra* és a hagyományosnak tekintett „intézményi formák” sokszínűségére. Az elemzés során kigyűjtöttük a közművelődési feladatellátás jogi környezetére vonatkozó állításokat, a szakfelügyelők e tárgykörben leírt megállapításait. (Ebben a dolgozatban csak a szakfelügyelők által jelzett problémák szerepelnek, itt most nem térünk ki a tartalomelemzés által feltárható problémákra.) Az első gyűjtésnél azokat a szöveghelyeket emeltük ki, ahol a szakfelügyelők törvényteleniséget, szabálytalanságot, összeférhetetlenséget, vagy olyan működésbeli anomáliát jeleztek, amelynek feltételezett oka a törvényi vagy a helyi szabályozás, illetve annak elégtelensége volt. Ennek az adathalmaznak a több szempontú csoportosítása során alakítottuk ki a dolgozat kategóriáit, melyek a változók alapjául szolgálnak. A kategóriarendszer bemutatása előtt tekintsük át a jogi szabályozás legfontosabb elemeit, a finanszírozás és a felelősségvállalás sajátos kapcsolatát, a jog által definiált közművelődés kereteit, a feladatellátás szereplőit és a használók megjelenését a különféle jogi szabályozásokban.

2. A jogi szabályozás legfontosabb elemei

2.1 Közös finanszírozás, megosztott felelősség

A közművelődés jelenlegi jogszabályi környezetét legjelenebbben az Önkormányzati törvény² és a Kulturális törvény³ határozza meg. Mindkettő alapegysége a település, a települési önkormányzatok, mint önálló egységek. Az önkormányzati törvény és a kulturális törvény is a települési önkormányzatok számára szab meg feladatokat és jogokat.

Az 1990-es Önkormányzati törvény logikája szerint az önkormányzatoknak kötelező és önként vállalható feladataik vannak. Az Alkotmány mondja ki az Önkormányzatoknak azon jogát, hogy feladatellátásuk módjának megválasztásában a

ban a lehető legnagyobb autonómiát élveznek, azokon a kereteken belül, amelyeket a magasabb rendű jogszabályok lehetővé tesznek. Törvények a helyi önkormányzatoknak kötelező feladat- és hatásköröket állapíthatnak meg, egyszersmind az Önkormányzati törvény azt is kimondja, hogy az Országgyűlés biztosítja az ezek ellátásához szükséges anyagi feltételeket. (Bár elbizonytalanító, hogy a kötelező feladatok ellátását hozzájárulás formájában biztosítja, amely hozzájárulás kifejezés nem annyira biztosítást, mint támogatást jelent.) „Törvény a helyi önkormányzatnak kötelező feladat- és hatáskört is megállapíthat. A kötelezően ellátandó önkormányzati feladat- és hatáskörök meghatározásával egyidejűleg az Országgyűlés biztosítja az ellátásukhoz szükséges anyagi feltételeket, dönt a költségvetési hozzájárulás mértékéről és módjáról.” 1990. évi LXV. tv. 1. §. (5)

Ha következetesen szétválasztható lenne a kötelező feladatok és a vállalható feladatok köve, érvényes lehetne az a megállapítás, hogy az önkormányzatok az államtól kötelező feladatokat kapnak, amelyek ellátásához a finanszírozást az állam biztosítja, és az önkormányzatok (hacsak valamely törvény másként nem szabályoz) saját belátásuk szerint ellátják kötelező feladataikat, olyan módon, ahogyan ezt helyben meghatározzák. Ha az Önkormányzatok nem kötelező feladatokat vállalnának, ezek finanszírozásáról saját maguknak kellene gondoskodniuk. (Még hozzá úgy, hogy az önként vállalt feladataik nem veszélyeztetik a kötelező feladataik ellátását.) A következőkben láthatjuk azonban, hogy a kötelező feladatok és a vállalt feladatok köre nem választható el még a szabályozás elvi szintjén sem, még kevésbé a gyakorlatban. Így a kötelező feladatokért járó állami hozzájárulás és a vállalt feladatokhoz tartozó saját finanszírozás elve sem különül el egyáltalán. Így tehát az sem érvényesül, hogy az önkormányzatok kötelező feladataik megvalósításához teljes körű állami finanszírozásban részesülnek.

Az önkormányzatok kötelező feladatai témánkra koncentrálva: 1. a közösségi szintér **biztosítása**, 2. a közművelődési, tudományos, művészeti tevékenység és a sport **támogatása**. Ezeket az Önkormányzati törvény II. fejezete 8. §-ának első bekezdésében találhatjuk, ahol ezt a két feladatot az „Önkormányzatoknak a közszolgáltatások körében különösen fontos feladatai” között állapítják meg. A 2. 3. 4. bekezdések azonban ennek a „közszolgáltatások körében különösen gondozandó feladatrészeknek” az értelmezését tovább elemzik. „Utalnunk kell arra is, hogy a (...) meghatározott feladatok nem jelentenek valamennyi települési önkormányzat számára teljes terjedelemben teljesítési kötelezettséget.” A teljes terjedelem kitétel miatt nem konkretizálható, hogy melyik önkormányzatnak valójában milyen kötelező feladatai vannak a közművelődés területén.

Az önkormányzatok (település mérettől függetlenül) kötelező feladatainak felsorolásánál az ún. obligatórius feladatok között csupán a vízellátás, az óvodai nevelés, az általános iskolai oktatás és nevelés, az egészségügyi és szociális alapellátás, a közvilágítás, a helyi utak és a köztemető biztosítása, továbbá a nemzeti és az etnikai kisebbségek jogai érvényesülésének biztosítása szerepel. Más bekezdésben írja elő az Önkormányzati törvény az önkormányzatok feladatait a lakosság önszerveződő kö-

¹ A kutatást a jelentések 70 %-os mintáján végezzük. Azért nem teljes körűen, mert a mintát arányosítani kell. A jelen dolgozat 60 települési jelentés elemzésére épül.

² 1990. évi LXV. tv. a helyi önkormányzatokról

³ 1997. évi CXL. tv. a kulturális javak védelméről és a múzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről

zösségeinek támogatásával, illetve a közösségekkel való együttműködésével kapcsolatban. Itt is kötelező feladatok megfogalmazását láthatjuk, de a „támogat” és „együttműködik” kifejezések ezt a kötelező jelleget erősen felpuhítják.

A településtípus szerinti feladat-meghatározás motívuma megjelenik a kulturális törvényben is. A CXL. törvény (témánk szempontjából) vitathatatlan előnye, hogy két különféle megfogalmazásban is nevesíti (73.§, 76.§) önkormányzati feladatként a közművelődési feladatokat. A feladat meghatározásával a következő szövegezésben találkozhatunk:

A 73.§ (2) bekezdésében: „A közművelődés feltételeinek biztosítása alapvetően az állam és a helyi önkormányzatok feladata.” A 76. § (1) bekezdésében olvasható: „A települési önkormányzat kötelező feladata a helyi közművelődési tevékenység támogatása.”

A továbbiakban a törvény a feladat ellátásának módjában két szintet határoz meg:

- a, megyei jogú város, város, fővárosi kerület esetében az önkormányzat intézményt biztosít,
- b, községekben az önkormányzat közösségi színteret, illetve intézményt biztosít.

Az, hogy a feladat kijelölésben falu és város szerint különbség van, nem jelent automatikusan minőségi szinteket a különféle feladatellátások között. Ugyanakkor ne menjünk el amellett, hogy más feltételeket ír elő/garantál a törvény egy állampolgári jog gyakorlásához falu és város szerint.

A feladat meghatározásának szövegezésében is azt az elkülönítő logikát látjuk felolvadni, ami egy optimális állapotot jelentene, miszerint az állam kötelező feladatokat ró az önkormányzatokra, és ehhez forrásokat csoportosít; az önkormányzatok saját maguk is vállalnak pluszban feladatokat, és ehhez önmaguk társítanak forrásokat.

A kulturális törvény 73-as paragrafusa – a közművelődés feltételeinek biztosításánál – óvatosabban (állami és önkormányzati) közös feladatról szól. A 76-os paragrafus is csak a helyi közművelődési tevékenység támogatását (enyhébb formát, mint a biztosítás) nevezi meg a települési önkormányzatok kötelező feladataként. Ennek háttérben természetesen annak belátása áll, hogy mindkét fél (az önkormányzat és az állam) alkalmatlannak tartja magát, és feltételezhetően egymást is a feladat teljes ellátására. A közös finanszírozás, vagy mondjuk így, megosztott finanszírozás, közös felelősséget jelent, azaz megosztott felelősséget.

Ha az önkormányzat nem tud vagy nem akar meghatározó összeget erre a területre koncentrálni, a normatíva önmagában kevésbé vagy egyáltalán nem hasznosulhat. Az önkormányzatok határozhatják meg a közművelődési rendeleteikben az állami normatíva, a különféle pályázati összegek és saját eszközeik hasznosításának elveit. A normatívát, mint normatív előírást természetesen a területre köteles költeni az önkormányzat. Ennek garanciáit a közigazgatási hivatalokon túl az Állami Számvevőszéknek kell megadnia, az Állami Számvevőszék azonban igen ritkán végez egyedi ellenőrzéseket, munkáját kötött vizsgálati terv szerint végzi. (A dolog egyébként is vizsgálhatatlan lenne, mert kidolgozatlan, hogy a normatíva milyen felhasználása törvényes vagy törvénytelen.)

2.2. A jog által definiált közművelődés, ennek szabályozási elemei

Az önkormányzatok kötelező feladata tehát, amit az önkormányzati törvény és a kulturális törvény is előír (településtípus-

tól függően), szintér, illetve intézmény biztosítása, valamint a közművelődési tevékenység támogatása. Utóbbi tartalmának megközelítéséhez a kulturális törvény 76. §-ának (2) a-h pontja szolgál, amely értelemszerűen bővebb, mint az önkormányzati törvény idevágó mondata.

A törvény a közművelődési tevékenység alatt, amit az önkormányzatoknak kötelező támogatniuk, a következőket érti, illetve nevesíti: a különféle felnőttképzési lehetőségek megteremtését; a település sajátos helyi kultúrájának gondozását és gazdagítását; az egyetemes kultúrától a kisebbségi kultúráig mindennemű kultúra gondozását, egy kitételben az ünnepek kultúrájának gondozásával; a különféle kultúrák közötti kapcsolatok kiépítésének és fenntartásának segítését; az ismeretszerző, az amatőr alkotó, a műkedvelő közösségek tevékenységének támogatását, a szabadidő kulturális célú eltöltésének biztosítását, egyéb művelődést segítő lehetőségek biztosítását. Ezeket azonban nem tartja kizárólagosnak a felsorolás előtti „különösen” megjelölésből következtethetően. („Ennek formái (ti. a közművelődési tevékenység támogatásának) különösen:”)

A felsorolás elemeinek megvalósítása még akkor is nehéz feladat lehet bármelyik önkormányzat számára, ha a támogatás kifejezés sokat enyhíthet a feladat súlyán. A támogatás megjelölés azt implikálja, hogy ha ezek a tevékenységek vannak, kötelező is őket támogatni. Elgondolkodhatunk azon, hogy a támogatás megfogalmazás nem meglévő tevékenységek esetén mit jelenthet, anélkül hogy elmennénk az elsődleges kérdésfeltevés mellett, *mit jelenthet egyáltalán a támogatás kötelezettsége* (akár már meglévő kezdeményezések esetén, akár ezek hiányában).

Miután végigvettük, mit tekint a jog közművelődési feladatnak, illetve hogy azt, hogy milyen tevékenységek támogatását érti ezek alatt, nézzük meg, hogyan szabályozza mindezt. A meglehetősen rugalmas módon megfogalmazott feladatrendszernek természetesen sokféleképpen eleget lehet tenni. A törvényben meghatározott keret jellegű feladatokat a közművelődési rendeletekben kellene településre szabottan konkretizálni, majd a feladatok megvalósításának módját leírni. **Igy a feladatok konkrét kijelölésének garanciáit és az ellátásuk garanciáit is csak a települési rendeletekben kereshetjük.**

Az önkormányzati rendeletek törvényességi „felügyeletét” az önkormányzatok törvényességi felügyeletét ellátó szervek közül az e tárgykörben illetékes közigazgatási hivatalok látják el. Tudnunk kell azonban, hogy a közigazgatási hivataloknak közvetlen beavatkozási lehetőségük még törvénytértés észlelése esetén sincs.

A tartalom tekintetében tehát a helyi rendeletekhez jutotunk, a „forma” oldaláról konkrétabb a törvény előírása: településtípustól függően szintér, illetve intézmény biztosítását írja elő. A két fogalom (szintér, intézmény) definiálására a CXL. törvény mellékletében találhatunk eligazítást. A két fogalom nem kölcsönösen kizáró. A szintér a nagyobb kategória, amely magában foglalja az intézmény kategóriáját is. Az intézmények (a költségvetési intézmények) alapítására, működtetésére, megszüntetésére az államháztartási törvény részletes előírásokat tartalmaz. A közösségi szintérre azonban a kulturális törvényen kívül nem találhatunk meghatározást és előírásokat sem. Sajnos ez az egy jogszabály sem tartalmazza azokat a kritériumokat, amelyeknek egy közösségi szintér mindenképpen meg kell hogy feleljen. **A közösségi szintér, amely a törvény fő normatív, tulajdonképpen kulcs eleme, nem elégségesen definiált.**

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

2.3. A feladatellátás többszereplős, széttagolt

A szabályozás lehetőséget ad tehát az önkormányzatoknak, hogy a közművelődési feladatellátásuk tartalmának meghatározása után, ezt akár megosztva, több „feladatellátóval” hajtassák végre. A következő helyzeteket különíthetjük el, ha a szabályozás által adott lehetőségeket vesszük figyelembe:

1. feladatellátás saját fenntartású intézménnyel,
2. feladatellátás közművelődési megállapodással (jogi személlyel vagy magánszeméllyel),
3. feladatellátás társulásban.

Anélkül, hogy a vizsgálat eredményeit előrevetítenénk, jelezni kell, hogy a feladatellátás módjainak ilyen elkülönülése a gyakorlati példákban nehezen fedezhető fel. Sokkal gyakoribb az a jelenség, hogy a településeken az intézményi vagy annak vélt feladatellátás (ennek definiálásáról később) mellett, helyett vagy annak meghatározó elemeként civil szervezeti, képviselőtestületi, bizottsági, egyházközségi, iskolai, óvodai vagy más közösségek, illetve magánszemélyek által végzett feladatellátás is megjelenik.

A közművelődési feladatellátókkal kapcsolatos alkalmazási feltételeket és a szükséges szakképzettséget intézményi feladatellátás esetében a KJT⁴ és végrehajtási utasítása⁵ tartalmazza, egyéb esetekben a közművelődési megállapodásnak kell tartalmaznia a „közművelődési feladat megvalósításában közreműködőktől megkívánt szakképzettséget”, illetve a foglalkoztatás módját.

2.4. Az igénybevevők

Ha a használók, igénybevevők – bár a terület sajátosságait figyelembe véve a szerepek nem különíthetők el élesen – oldaláról közelítjük meg a közművelődési feladatellátást, a törvény alapelvei között találhatjuk a mindenki számára garantált jogot, hogy (a szűkebb témánk szerint) megismerhesse a kulturális örökség javait; igénybe vehesse a közművelődési intézmények szolgáltatásait; közművelődési jogainak érvényesítésére közösségeket és szervezeteket alapíthasson és működtessen; a törvény által meghatározott művelődési céljainak megvalósításához közművelődési közösségi színteret, szervező, szervezeti és tartalmi segítséget kapjon. Logikusan ennek gyakorlati kivitelezése megint csak meghatározott helyi formák segítségével alakulhat, így pedig újra a közművelődési rendeletekhez jutunk. A civil szervezetek helyben Közművelődési Tanács alakítását kezdeményezhetik, amely forma jó lehetőséget adhat arra, hogy a működő civil szervezetek és a hozzájuk kapcsolódó más, kevésbé formalizált közösségek és az egyének a területet érintő döntések előkészítésében részt vehessenek, érdekeiket megjeleníthessék, bár jogkörük a szerény véleményezési jogkörben merül ki. A Közművelődési Tanácsok működése egyébként sem elterjedt.

A szabályozás a gyakorlatban a testületi döntésként létrejövő rendeletekben jelenik meg. A testületi döntést optimális esetben a terület gondozására létrejött bizottságok, esetleg a tanácsnokok készítik elő. A döntésre pedig a különféle civil szervezetek, akár a Közművelődési Tanácson keresztül, akár tanácskozási jogok gyakorlásával lehetnek hatással.

Míndez, akárcsak a szabályozás minden eleme, erős társadalmi aktivitást, tudatosságot feltételez a modell minden

szereplőjétől. Ilyen optimális működés esetén az ellenőrzés, szankcionálás persze nem tűnhet elsődlegesnek.

A helyi (fenntartói, munkáltatói) ellenőrzés mellett, a közigazgatási hivataloknak a területre kevésbé koncentrált figyelmén túl, a területet a szakfelügyeleti rendszer vizsgálja, ellenőrzi.

A szakfelügyeletről szóló rendelet⁶ nevesíti a szakfelügyelők feladatait. Eszerint a szakfelügyelőknek ellenőrző, értékelő, vizsgáló, feltáró joguk van. Jelentéseiket a NKÖM Közművelődési Főosztályának küldik meg. A szakfelügyeletről szóló rendelet nem tartalmaz a szankcionálásra vonatkozó előírásokat.

3. A jogszabályi hivatkozások rendszere a szakfelügyeleti jelentésekben

Ahhoz, hogy a szabályozás elvi keretein túl meg tudjuk vonni azoknak a jogszabályoknak a körét, amelyek a gyakorlatot döntően meghatározzák, vizsgáljuk meg a kiválasztott szakfelügyeleti jelentések jogszabályi hivatkozásait, amelyek várhatóan közelebb visznek minket a valós működéshez. A következő tábla tartalmazza azokat a jogszabályi hivatkozásokat, amelyeket a szakfelügyelők a települések közművelődési feladatellátása törvényességének vizsgálatánál fontosnak tartottak megemlíteni.

Sor szám	A hivatkozott jogszabály	Említések száma n=618
1.	A kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (általánosan a törvényre)	145 (23%)
2.	2. § A jogok érvényesítése során nem lehet különbséget tenni...	1
3.	3. § Az intézmény nem lehet elkötelezett vallás, világnézet vagy politikai irányzat mellett...	1
4.	4. § Mindenkinek joga, hogy megismerhesse a kulturális örökség javait...	1
5.	8. § Védetté nyilvánítás	2
6.	52. § A kulturális javak védelmének pénzügyi alapjai	1
7.	53 § A könyvtárhasználati jog gyakorlását a könyvtári ellátás rendszere biztosítja...	3
8.	54. § A nyilvános könyvtár alapkövetelményei...	2
9.	64.§ A települési és a megyei könyvtári ellátás biztosítása a helyi önkormányzatok kötelező feladata...	3
10.	73. § A közművelődéshez való jog közérdek...	2
11.	74.§ A közművelődési intézmény...	1
12.	75.§ A közösségi színtér...	2
13.	76.§ A települési önkormányzat kötelező feladata a helyi közművelődési tevékenység támogatása...	40
14.	77.§ A települési önkormányzat rendeletben határozza meg...	27
15.	78.§ A települési önkormányzat a közművelődési tevékenységek folyamatos megvalósíthatósága érdekében közösségi színteret, illetve közművelődési intézményt biztosít...	43

⁴ 1992. évi XXXIII. tv. a közalkalmazottak jogállásáról

⁵ 150/1992. (X. 20.) Korm. rend. a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. tv. végrehajtásáról

⁶ 5/1999. (III. 26.) NKÖM rendelet a közművelődési feladatellátás országos szakfelügyeletéről

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

16.	79.§ A települési önkormányzat megfelelő jogi személlyel, magánszeméllyel közművelődési megállapodást köthet...	7
17.	80.§ A települési önkormányzat pénzügyi támogatásban részesítheti...	1
18.	81.§ Az önkormányzati rendelet hatálya alá tartozó közművelődési intézmény létesítése, átszervezése, megszüntetése illetőleg tevékenységének 60 napon túli szüneteltetése esetén a testületi döntés meghozatala előtt 30 nappal a miniszterium véleményét be kell szereznie...	8
19.	82.§ Közművelődési Tanács	7
20.	83.§ A Tanácsot azok a közművelődési célú társadalmi szervezetek hozhatják létre, melyeknek bejegyzett székhelye az adott település...	5
21.	88.§ A miniszter közművelődési ágazati irányító hatásköre...	9
22.	89.§ A közművelődést szolgáló és lehetővé tevő feltételek megteremtésében a revékenységekben résztvevők saját ráfordításaihoz, az intézmények működési bevételeihez és egyéb forrásokhoz társulva, meghatározó a központi költségvetési hozzájárulás és a helyi önkormányzati támogatás...	2
23.	90.§ A települési és megyei (fővárosi) önkormányzatok a közművelődési feladataik ellátásához a költségvetési törvény szerinti normatív állami hozzájárulásban részesülnek...	1
24.	92.§ A kulturális javak védelmével, a muzeális intézményekkel és a levéltárakkal, a nyilvános könyvtári ellátással, a közművelődéssel kapcsolatos központi költségvetési források...	2
25.	94.§ Az állami és önkormányzati fenntartású muzeális intézményekben, nyilvános könyvtárakban, közlevéltárakban és közművelődési intézményekben alkalmazottként...	3
26.	1. sz. mell. o. pont	1
27.	A törvényen belüli konkrét hivatkozások összesen	175 (28%)
28.	Összes hivatkozás az 1997. évi CXL. törvényre	320 (52%)
29.	1990. évi LXV. tv. a helyi önkormányzatokról (általánosan a törvényre)	12 (2%)
30.	1.§ A helyi önkormányzat a feladat-hatáskörébe tartozó helyi érdekű ügyekben önállóan jár el...	1
31.	8.§ A települési önkormányzat feladata a helyi közszolgáltatások körében különösen...	27
32.	9.§ Az önkormányzat jogi személy. Az önkormányzati feladat és hatáskörök a képviselő-testületet illetik meg...	3
33.	10.§ A képviselő-testület hatásköréből nem ruházható át...	1
34.	16.§ A képviselő-testület a törvény által nem szabályozott helyi társadalmi viszonyok rendezésére, továbbá törvény felhatalmazása alapján, annak végrehajtására önkormányzati rendeletet alkot...	1
35.	18.§ A képviselő-testület a működésének részletes szabályait a szervezeti és működési szabályzatról szóló rendeletében határozza meg...	5
36.	19.§ A települési képviselő a település egészéért vállalt felelősséggel képviseli a választóinak érdekeit...	2
37.	23.§-27.§ A bizottság – a feladatkörében – előkészíti a képviselő-testület döntéseit, szervezi és ellenőrzi a döntések végrehajtását....	11

38.	35. § A polgármester az önkormányzati, valamint az államigazgatási feladatait, hatásköreit a képviselő-testület hivatalának közreműködésével látja el.	1
39.	36.§ A képviselő-testület – pályázat alapján – a jog-szabályban megállapított képesítési követelményeknek megfelelő jegyzőt nevez ki...	2
40.	69.§ A megyei önkormányzat, területi önkormányzat, köteles ellátni azokat a törvényben előírt feladatokat, amelyek megoldására települési önkormányzat nem kötelezhető...	3
41.	97.§ A miniszter rendeletben határozza meg a polgármester ...	5
42.	A törvényen belüli hivatkozások összesen	62 (10%)
43.	Az 1990. évi LXV. tv. összesen	74 (12%)
44.	5/1999. (III. 26.) NKÖM rendelet a közművelődési feladatellátás országos szakfelügyeletéről	37 (6%)
45.	1992. évi XXXVIII. tv. az államháztartásról (a törvényre általában)	8
46.	88. § Költségvetési szervek alapítása...	18
47.	Az 1992. évi XXXVIII. tv. összesen	26 (4%)
48.	217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet az államháztartás működési rendjéről	25
49.	15/1998. (III. 31.) MKM rendelet a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdeklésgnővelő támogatásáról	21
50.	1993. évi LXXIX. tv. a közoktatásról	20
51.	1/2000. (I. 14.) NKÖM rendelet a kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról	14
52.	150/1992. (X. 20.) Korm. rendelet a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. tv. végrehajtásáról és az ezt módosító 112/2001. (VI. 26.) Korm. rendelet	14
53.	1992. évi XXXIII. tv. a közalkalmazottak jogállásáról	10
54.	161/1998. (IX. 30.) Korm. rendelet a nemzeti kulturális örökség miniszterének feladat és hatásköréről	7
55.	2/1993. (I. 30.) MKM rendelet az egyes kulturális közalkalmazotti munkakörök betöltéséhez szükséges képesítési és egyéb feltételekről, és ennek módosítása 2/1997. (I. 31.) MKM rendelet	7
56.	9/1989. (IV. 30.) MM rendelet a művelődési intézmények nevééről, elnevezéséről és névhasználatáról	5
57.	20/1992. (I. 28.) Korm. rendelet a helyi önkormányzatok egyes szerveinek és a köztársasági megbízottaknak a közművelődési, közgyűjteményi, művészeti továbbá más kulturális tevékenységgel kapcsolatos államigazgatási feladat és hatásköréről	5
58.	156/1995. (XII. 26.) Korm. rendelet a költségvetési szervek tervezésének, gazdálkodásának, beszámolásának rendszeréről	5
59.	108/1984. (MK. 8.) MM utasítás a művelődési otthonok tevékenységének nyilvántartásáról	4
60.	1993. évi LXXVII. tv. a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól	3
61.	138/1992. (X. 8.) Korm. rendelet az 1992. évi XXXIII. tv. végrehajtásáról a közoktatási intézményekben	3

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

62.	1992. évi LXXXIX. tv. a helyi önkormányzatok címzett és céltámogatási rendszeréről	2
63.	1997. évi CXXXV. tv. a helyi önkormányzatok társulásáról és együttműködéséről...	2
64.	24/1989. (VIII. 10.) MM rendelet az egyes munkakörök betöltéséhez és kulturális szolgáltató tevékenység folytatásához szükséges képzési előírásokról	2
65.	173/1996. (XI. 29.) Korm. rendelet az 1997. évre szóló Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programról és a statisztikáról...	1
66.	173/2000. (X. 18.) Korm. rendelet a 2000. évre szóló Országos Statisztikai Adatgyűjtési Programról	1
67.	1998. évi XXVI. tv. a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségükről	1
68.	1991. évi XXXII. tv. a volt egyházi ingatlanok tulajdoni helyzetének rendezéséről	1
69.	1989. évi II. tv. az egyesülési jogról	1
70.	1999. évi XXXVIII. évi tv. a gazdasági társaságokról szóló 1997. tv. CXLIV tv. módosításáról	1
71.	1998. évi XC. tv. a Magyar Köztársaság 1999. évi költségvetéséről	1
72.	1999. évi CXXXII. tv. a Magyar Köztársaság 2001–2002 évi költségvetéséről	1
73.	9/1995. Korm. rend. a köztisztviselők képzési előírásairól	1
74.	64/1999. (IV. 28.) Korm. rendelet a nyilvános könyvtárak jegyzékének vezetéséről	1
75.	8/1996 (VII. 25.) MKM rendelet a Magyar Köztársaság címerének a művelődési és közoktatási miniszter ágazati irányítása alá tartozó kulturális intézmények általi használatáról	1
76.	8/1994. (IV. 26.) MKM rendelet a Nemzeti Kulturális Alapról szóló 1993. évi XXIII. tv. végrehajtásáról	1
77.	1992. évi XXIII. tv. a köztisztviselők jogállásáról	1
78.	Σ Hivatkozások	618 (100%)

A várt módon az említések több mint 50 százaléka a CXL. törvényre vonatkozik. Jól látható a törvényen belüli hivatkozások eloszlásánál, hogy a legtöbb hivatkozás a 78. §-ra esik, amely a közművelődési tevékenységek folyamatos megvalósíthatósága érdekében közösségi szintér, illetve intézmény biztosítását írja elő. Ez is mutatja azt, hogy a közösségi szintér, illetve intézmény biztosítás, mint törvényi garancia kulcselemnek minősül a szabályozásban. Az azonban érdekes, hogy a két fogalmat leíró melléklet (fogalomtár) csupán egyszer szerepel az említések között. A második leggyakrabban idézett paragrafus a törvényből a feladatellátás tartalmára vonatkozik, jóval kevesebb említés esik az ennek helyi megvalósítását rögzítő 77. §-ra.

Az említések 12 %-a az önkormányzati törvényre vonatkozik. A törvényen belül a leggyakrabban a 8. §-ra esik utalás, amely a közművelődés támogatását a közszolgáltatások körében nevesíti.

Az összes említés 64 %-a a CXL. törvényre, valamint az önkormányzati törvényre vonatkozik, és mint láttuk, a két törvénynek három helye adja meg a hivatkozások csomópontját. Az említések további 6%-a magára a szakfelügyeletről szóló rendeletre vonatkozik.

Az államháztartási törvényre utal az említések 4,1 %-a. Itt a hivatkozások főként a 88. §-t érintik, ahol a költségvetési szervek alapítását, megszüntetését stb. írja le a jogszabály. További 4 % az államháztartás működési rendjéről szóló kormányrendeletre vonatkozik, amelyben szintén a költségvetési szervek gazdálkodásával, gazdálkodásának fajtáival, a költségvetések összeállításával foglalkozó helyeket idézik. A hivatkozások 8 %-a érinti tehát az intézményes működés jogi előírásait.

Az említések 3,4 %-a mutat az érdekeltségnövelő támogatásról szóló rendeletre,⁷ a szakfelügyelők erre főként a javaslataik között mint lehetőségre hivatkoznak.

Sokkal kevésbé határozottan jelennek meg a munkavállalókkal kapcsolatos jogszabályi hivatkozások. A közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény és a területre érvényes végrehajtási utasítása mindösszesen együtt az említések 4 %-át teszik ki.

A szükséges képzésekkel foglalkozó két jogszabály⁸ (MKM és MM rendelet) együtt is csak az említések 1,3 %-át adják.

Elenyésző az említések között az önkormányzatok társulásáról és együttműködéséről szóló törvény (az említések 0,3 %-a), s az egyesülési jogról szóló törvény (az említések 0,2 %-a).

Ez mutatja a szakfelügyelők preferenciáit, ami a területet meghatározó szemléleti preferencia is egyben.

4. A jogi anomáliák típusai

A jelentésekből gyűjtött jogsértésekből, szabálytalanságokból, anomáliákból most csak a szakfelügyelők által jelzett problémákra tudunk kitérni. Ezek korántsem merítik ki a tartalomlemezéssel feltárható anomáliák teljes körét. Az elemzés bővíti a jogi problémák számát, nemcsak új típusok jelennek meg, de a típusokon belüli arányok is módosulnak.

4.1 A rendeletekkel kapcsolatos szabálytalanságok

A közművelődési rendeletek – a terület szabályozásának elvi keretei szerint – a közművelődési feladatellátás alapdokumentumai. A felépített jogi szabályozórendszer egyik alappillére inog meg azonban, ha azt látjuk, hogy a mintába került települések 43 %-ában egyáltalán nem alkotott az önkormányzat közművelődési rendeletet a törvény életbe lépését követő öt éven belül.

A vizsgált települések hány %-ában említették a szakfelügyeleti jelentések a közművelődési rendelet hiányát, a törvény életbe lépését követő öt éven belül

	1000 fős alatt n= 21	1000 és 2000 fős között n=19	2000 fős felett n=20	Összesen n=60
Van rendeletere	57	53	60	57
Nincs rendeletere	43	47	40	43
Összesen	100	100	100	100

⁷ 15/1998. (III.30.) MKM rendelet a helyi önkormányzatok könyvtári és közművelődési érdekeltségnövelő támogatásáról

⁸ 2/1993. (I. 30.) MKM rendelet az egyes kulturális munkakörök betöltéséhez szükséges képzési és egyéb feltételekről

24/1989. (VIII. 10.) MM rendelet az egyes munkakörök betöltéséhez és kulturális szolgáltató tevékenység folytatásához szükséges képzési előírásokról

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

Nincs értékelhető különbség a különféle településtípusok rendelet alkotó „fegyelme” között.

Az elkészült rendeletek elemzésénél a következő jelenségeket figyelhetjük meg. Az önkormányzatok a rendeletalkotásnak kevés jelentőséget tulajdonítanak. A közművelődési rendeletek általában nem részei valamely átfogó fejlesztési koncepciónak, ha rendelkeznek is ilyenekkel az önkormányzatok, a készülő rendeletet nem egyeztetik ezzel. Típushibának tekinthető a rendeletek formalitása, túlzott általánosság. (Gyakran a segédanyagként kiadott mintarendeletek másolataira akadunk.) Pont a CXL. törvény 76. §-ának „testre szabása” nem történik meg a rendeletekben, aminek pedig feladat kijelölő szerepe lenne. Így az általánosságban felsorolt feladatoknak természetesen eleget sem lehet tenni, az általánosságban kijelölt feladatokat végrehajtani sem lehet, de nem is lehet ezek végrehajtását ellenőrizni.

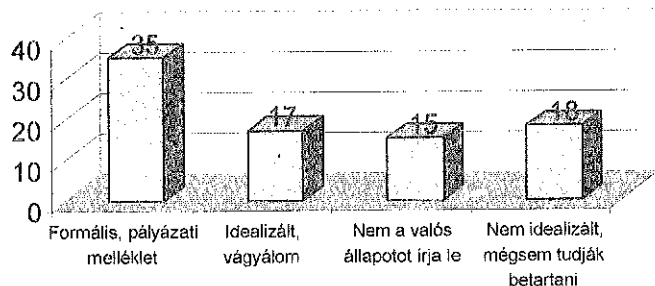
Jól érzékelhető, hogy a rendeletek alkotásának fő indoka a pályázat írás. Nem a feladatellátás tudatos átgondolása sarkallja a testületeket rendelet alkotásra, sokkal inkább az, hogy valamilyen pályázati előírásnak eleget tegyenek. A rendeletek inkább csak a formális feladatokat sorolják fel, arról hogy a kijelölt feladatokat hogyan kívánja az önkormányzat megvalósítani, keveset vagy egyáltalán nem szólnak. Olyan ellentmondásos helyzeteket tapasztalhatunk, hogy a településeknek van ugyan rendeletük, ezekből azonban nem deríthető ki, hogy ki a feladatellátó, az önkormányzat intézményt működtet, vagy közösségi színtér biztosításával tesz eleget feladatainak.

A meglévő rendeletek másik típusa egy ideális, valamikor elérendő állapotot ír le, ehhez méretezve a feladatait. Az egyébként imponáló feladat-meghatározás mellé azonban gyakran a minimális feltételek rendszer sem adott, hatalmas ellentmondás feszül a leírtak és a realitás között.

A rendeletek harmadik típusának tekinthetjük azt a helyzetet, amikor a rendelet nem a valós állapotot tükrözi. Meglévő és fenntartandó intézményről szól, azonban nem tart fenn intézményt vagy legalábbis nem azt, amelyről rendeletet hoz, vagy korábban létező állapotot ír le, amely a szakfelügyelet idejére megváltozott.

A rendeletekhez fűződő szakfelügyelői jelzésekből negyedik típusként azok a rendelet típusok rajzolódnak ki, amelyek nem tartalmaznak ugyan vágyálomszerű elemeket, elvileg betarthatóak lennének, azonban az önkormányzatok a célkitűzéseiknek mégsem tudnak eleget tenni.

Típusproblémák a vizsgált rendeleteknél az összes említés %-ában

4.2. A közművelődési terek megállapodás (dokumentum) nélküli más funkciójú használata

A megvizsgált esetek 37 %-ában jelezték a szakfelügyeleti jelentések olyan helyzetet, ahol az alapfunkcióra telepedve,

adott esetben azt hátráltatva vagy teljesen kiszorítva jelentek meg más funkciók megállapodások, használatbavételi engedélyek, bérleti szerződések nélkül.

A megjelenő funkciók típusainak eloszlása az összes említés %-ában

Típusok	%
Könyvtári funkció (nem többfunkciós intézmények esetében)	18
Testnevelés óra a nagyteremben (nem többfunkciós intézmények esetében)	18
Művészeti alapiskolák, zeneiskolák órái	27
Teleház funkció	18
Kábeltévé	5
Egyéb	14
Összesen	100

Ezeknek a funkcióknak a fontossága nem kétséges, helyénvaló lenne, ha integrált intézményekről lenne szó, vagy ha a fenntartó valamilyen dokumentumban rögzítené más funkcióra való igényét a közművelődési térből. Ebben az esetben nyilván lehetőség nyílna a befogadott új funkció és a korábbi funkciók igényeinek egyeztetésére, erre azonban ezekben az esetekben nem került sor. Az önkormányzatok, tulajdonosnak érezve magukat minden intézményben, globálisan gazdálkodnak a térrel, átcsoportosítják a különféle funkciók elhelyezését. Így jelenhet meg délelőtrőnként, iskolai órarend szerinti rendszerességgel a testnevelés óra a nagyteremben. A helyiségeket természetesen átalakítják az új funkció szerint, ez az átalakítás viszont akadályozza a nagyterem eredeti rendeltetés szerinti használatát. Még nehezebb helyzetet okoz a művészeti iskolák néptánc- és zeneóráinak megjelenése. Az önkormányzatok támogatják a településen folyó művészeti nevelőmunkát azzal, hogy átadják a művelődési ház termét a próbák számára, nem számolnak azonban azzal, hogy ettől kezdve a művelődési házat egyéb célra, a jelentős óraszámú folyó próbák idején nem lehet használni.

Hasonlóképpen rendezetlen néhány esetben a teleházak megjelenése a művelődési házakban. Ezeket a helyzeteket tovább bonyolítja, hogy a teleházak működtetője többnyire valamilyen alapítvány, amely alapítvány hozzájuthatott a teleház eszközeinek megvásárlásához szükséges pályázati pénzhez. Ezek elhelyezésére azonban nincsen alkalmas helyiségük, így a felszerelés a művelődési házba kerül. Az eszközök használatára, felügyeletére vonatkozó megállapodás azonban nem születik meg.

A „térfoglalás” funkciócsökkenéshez vezet. Groteszk módon jelennek meg korábban hagyományos művelődési házas tevékenységek „külső” tevékenységként (pl. a néptánc csoport, a kamarazenekar, az énekkar, a rajzkör pl. művészeti alapiskolai csoportként).

4.3. A szakfelügyelőnek adatot, dokumentumot nem adtak át

A szakfelügyelők a vizsgált esetek 10 %-ában jelezték, hogy valamilyen kért dokumentumot, iratot az önkormányzatok nem adták át számukra. Ezek például: intézményi dokumentáció (alapító okirat, SZMSZ), költségvetési adatok, statisztikai adatok, munkaügyvel kapcsolatos dokumentációk voltak. Az együttműködő önkormányzatok esetén is jellemző, hogy a kü-

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

lönféle iratok nehezen kerülnek elő, meg- és hollétükről nincs az intézmény vezetőjének vagy a hivatalban dolgozóknak tudomása. Sokszor párhuzamosan egymásnak ellentmondó dokumentációk vannak érvényben (pl. az alapító okiratnak ellentmondó SZMSZ, stb.), amelyek érvényessége így kétséges.

4.4. A normatíva

A megvizsgált esetek 20 %-ában a normatíva szerinti összeg nem került a területre, további 3 %-ában pedig csak a normatíva került.

A vizsgált települések hány %-ában jelezték a szakfelügyelők, hogy a normatíva összege nem a területen hasznosul

A normatíva	1000 fő alatt n=21	1000 és 2000 fő között n=19	2000 fő felett n=20	Összesen: n=60
a területen hasznosul	86	79	75	80
nem a területen hasznosul	14	21	25	20
Összesen	100	100	100	100

Nincs jelentős különbség településtípus szerint abban, hogy a települések a területre fordították-e a normatívát vagy sem. Valamivel jobb a helyzet a kistelepülések esetében. Az 1000 fő alatti települések esetében különösen erős a művelődési házhoz való ragaszkodás, főként azokon a településeken, ahol nem működik iskola. Ugyanezt állapította meg Andrassy Mária „A klubkönyvtárak országos, teljes körű vizsgálata” című kutatásában.⁹

4.5. A gazdálkodással kapcsolatos anomáliák

4.5.1 Költségvetés nélküli működések

A szakfeladati könyvelési rend miatt nagyon nehezen követhetőek a települések közművelődési kiadási, mert az ez irányú kiadásai több szakfeladaton is megjelenhetnek. Sőt sok esetben más jellegű szakfeladatokon is szerepelnek (pl. igazgatási szakfeladat).

Nagyon gyakori az a jelenség, hogy intézményinek deklarált működés esetén sincs az intézménynek önálló költségvetése az önkormányzati költségvetésen belül, azaz nem az intézményfinanszírozás szakfeladaton jelenik meg („Művelődési központok, házak tevékenysége”). A pénzek nyomom követésével rengeteg probléma van. A szakfeladatok valós tartalmának tisztázását kísérli meg Dudás Katalin a „Kísérlet a községek 2002. évi kulturális és közművelődési kiadásainak becslésére” című munkájában.¹⁰

4.5.2. Különfinanszírozások

Egy másik jelenség az önkormányzatok gazdálkodásában, miszerint az önkormányzatok az éves költségvetésekben, intézményi finanszírozás esetében is, csak egy alapműködést finanszíroznak. A különféle állandó költségeken (személyi jellegű költségek és az általános költségek) túl az önkormányzat saját maga esetileg dönt a különféle programok finanszírozásáról, te-

szi ezt a különféle közösségek, körök, stb. támogatásánál is. Így a területen foglalkoztatott szakembernek, ha van egyáltalán, csorbul az önállósága. A szakfelügyeleti jelentések mindössze 7 %-ában tettek a szakfelügyelők ilyen különfinanszírozásról említést. (A valóságban ez teljesen általános.)

Semmiképpen nem szabálytalan az az eljárás, hogy a képviselőtestület a területre juttatott összeg egy része felett külön rendelkezik, de mint működési jelenségre fel kell figyelniünk. Arról van tehát szó, hogy az önkormányzatok testületi döntési hatáskörben tartanak szakmai kérdéseket azzal, hogy a területre jutó pénz meghatározó hányadát nem engedik át szakmai kézbe, önállóan döntenek az általuk jelentősnek vélt események tartalmáról és finanszírozásáról ott is, ahol szakembert alkalmaznak vagy intézményi működést deklarálnak. (Ez még akkor is igaz, ha tudjuk, a szakmai kompetencia nem köthető minden esetben az intézményi működéshez.) Ezek a szakmai kompetenciából kivett tevékenységek jellemzően a nagyrendezvények és ezeken belül is a falunapok.

A rendezvények különfinanszírozásán túl a különféle közösségek külön támogatása is megjelenik. Nem azt az esetet vesszük figyelembe, amikor az önkormányzatok a civil szervezeteknek nyújtanak támogatásokat, hanem azokat az eseteket, amikor jogi személyiséggel nem rendelkező „művelődési házi” köröket, csoportokat támogatnak a képviselőtestületek az intézményi költségvetésen kívül.

4.6. Közösségi szintér

A jelentések 23,3 %-ában említik azt a tényt a szakfelügyelők, hogy „az önkormányzat nem nevez meg közösségi szintert”. Ez a kitétel nem jelenti azt, hogy nincs is a településen az önkormányzat tudatos kijelölő, fenntartó funkciója nélkül, esetleg más intézmények, szervezetek közreműködésével. A „nem nevez meg közösségi szintert” említések 57 százalékaiban azonban, a szakfelügyelő helyszíni tapasztalata alapján, a településen nincs is alkalmas hely erre, további 14 %-ában csak részben alkalmas szintér van. Annak ellenére, hogy a közösségi szintér a tágabb logikai kategória, amelybe az intézmény fogalmilag beletartozónak tekinthető, a szakfelügyeleti jelentések és a szakmai konvenció is ezt a két fogalmat – kialakulásának története miatt is – egymást kölcsönösen kizárónak tartja. Így tehát a szakmai konvenció sosem nevezi az intézményt szintérnek, mert a két fogalom között hierarchikus viszonyt feltételez, eltérő feltételrendszerük miatt.

A közösségi szintér biztosításának fogalma érdekesen keveredik a szakfelügyeleti jelentések nyelvezetében a közösségi szintér megnevezésével. A szakfelügyeleti jelentésekben az elmarasztalásoknál többnyire nem azt a megfogalmazást találjuk, hogy a település önkormányzata nem biztosít közösségi szintert, bár ez kötelező feladata lenne, hanem „a nem jelöl ki”, „nem nevez meg” kitételekkel találkozunk. Ezek a kifejezések is jól szemléltetik a szakmai gondolkodás bizonytalanságát a közösségi szintérrel kapcsolatban, valamint a formalitások preferálását a valósággal szemben. Holott az is szabálytalan, ha az önkormányzat kijelöl, megnevez ugyan közösségi szintert vagy intézményt, majd ennek működtetéséről nem gondoskodik. Ennek megfogalmazásával azonban óvatosabbak a jelentések. Ahhoz, hogy egyértelműen megállapítható legyen, hogy egy önkormányzat eleget tesz-e vagy sem a közösségi szintér biztosításának, mindenképpen szükséges volna annak meghatározása, milyen minimális működési feltételekkel tehet eleget az önkormányzat a

⁹ Andrassy Mária: A klubkönyvtárak országos, teljes körű vizsgálata. Szín 6/5

¹⁰ Dudás Katalin: Kísérlet a községek 2002. évi kulturális és közművelődési kiadásainak becslésére, az önkormányzatok adatszolgáltatása alapján. Szín – Közösségi Művelődés 2004. 9/3

szintér vagy az intézmény biztosításának. Jelenleg az önkormányzatok a szintér biztosítását jellemzően nem annak pusztán deklarálásával oldják meg, holott erre lehetőségük lenne. (Akkor gyakrabban jelölnének meg e célra iskolai tornatermeket, közösségházak nagytermeit, emlékparkokat vagy óvodai „nagytermeket”).

4.7. Intézmény

Ahhoz, hogy azt vizsgáljuk, hogy az önkormányzatok intézmény biztosításával vagy közösségi szintér biztosításával tesz-e eleget feladatuknak, ezt a két fogalmat a működés szintjén is szét kellene tudnunk bontani. A CXL. tv. fogalmakat tartalmazó melléklete a közművelődési intézmény kritériumaként megfelelő szakmai, személyi, infrastrukturális feltételek és az alapító okirat meglétét köti ki. Nem tudható azonban, mit fed a megfelelő meghatározás. A szakmai feltételekről a képzési előírások rendelkeznek, arról azonban, hogy a feladatellátáshoz milyen mértékű személyi állomány tartozzon, nincs szabályozás. Nem is lehet, hiszen a feladatokat a települési önkormányzatok konkretizálják. Így a helyben meghatározott feladatokhoz méretezett létszám és a struktúra megállapítása is a települési önkormányzatok joga. A struktúra rögzítésére a szervezeti működési szabályzatok szolgálnak. Azonban ezeket is csak keretként határozzák meg az előírások, a tartalmukról a településeken születik döntés (CXL. tv. 93. §., 217/1998. Korm. rend.).

Az infrastrukturális feltételekről normatív előírásokat egyáltalán nem találhatunk.

Továbbra is kérdéses, mely feltételek megléte esetén tekinthetünk egy működést intézménynek: pl. ahol alapító okirat rendelkezik erről és/vagy (mert ezek egyezése a gyakorlatban nem jelenik meg konzekvensen) azokat a feladatellátásokat, ahol a közművelődési rendelet szerint intézményt biztosítanak; és/vagy azokat az intézményeket, ahol kinevezett vezetőt találunk. (Így is csak jogi megközelítéssel élünk, és a működés formai és tartalmi minőségét nem tettük szemponttá.)

Nehéz eldönteni, mi a teendő olyan működések kategorizálásánál, ahol a település a közművelődési rendelethez szerint intézményt tart fent, azonban ennek az „intézménynek” nincsen alapító okirata. Vagy csak (intézményi) alapító okirata van és az intézmény még vagy már nem működik, de szintérként funkcionál. Vagy abban az esetben, ha nincsen a településnek közművelődési rendelete, nincs érvényes alapító okirat, viszont a művelődési háznak kinevezett igazgatója van. Vagy mit tegyünk azokkal az alapító okiratokkal, amelyek teljesen elavultak, nem rögzítenek alapfeladatokat, ezek „intézményesítének-e” egy működést? A döntést tovább nehezíti, hogy a települések különböző dokumentumai között gyakran nincs összhang, így a szakfelügyelő sem lehet következetes. Egyébként is tipikus a területen a dokumentumok és a valóság diszkrépanciája. Így a szakfelügyeleti jelentések sem alkalmasak arra, hogy azokból az intézmény fogalma jobban meghatározható legyen.

Ha pusztán elméletileg közelítenénk meg a kérdést, az Államháztartási törvény¹¹ 88/A §-a segítségünkre lenne a kategorizálásban. E paragrafus rendelkezik a költségvetési intézmények törzskönyvi-nyilvántartásba vételének kötelezettségéről. Az önkormányzatok által létrehozott intézmények alapításának tényét, az alapító okirat adatait a Magyar Államkincstár Terü-

leti Igazgatóságainak kell eljuttatniuk, melyek az adatokat a központi adatgyűjtést végző Törzskönyvi Nyilvántartó Osztályhoz továbbítják. A nyilvántartás akkor lenne teljes, ha az önkormányzatok minden esetben szolgáltatnák ezeket az adatokat az Államkincstár számára. Ennek elmulasztása azonban nem szankcionálható, így a nyilvántartás érthető módon hiányos.

Ha a nyilvántartás teljes lenne is, ismét abba a problémába ütköznénk, hogy csak azon intézmények számát tudnánk, amelyekről alapító okirat készült. Az Államkincstár azt nem vizsgálhatja, hogy a lajstromba vetett intézmények valóban megfelelnek-e az intézményes működés más paramétereinek, egyáltalán működnek-e a valóságban.

Ezért a dolgozatban a szakmai konvenciók által intézményes működésnek tartott működésekhez közelebb álló fogalmat veszünk a számítás alapjául. Egy operacionális fogalmat alakítottunk ki, tudomásul véve, hogy a fogalom csak segédjellegű, arra szolgál, hogy általa megjeleníthetők legyenek bizonyos működést jellemző anomáliák. Itt most a vizsgálhatóságot szem előtt tartva, intézménynek tekintjük azokat a működéseket, ahol a következő három feltétel legalább egyike jelen van:

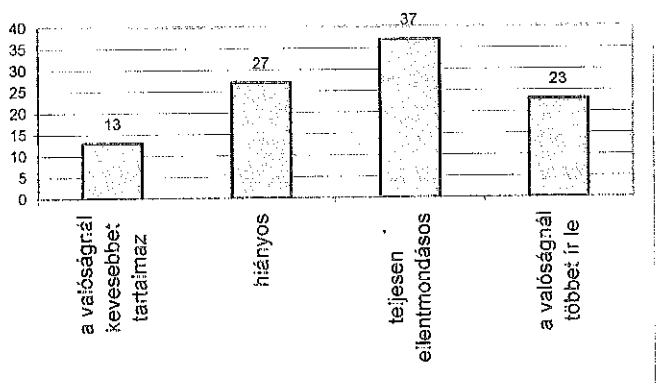
1. alapító okirata szerint intézmény,
2. a közművelődési rendelet szerint intézmény,
3. kinevezett vezetője van.

(Az általunk használt megközelítés szerint a vizsgált települések 63 százalékában működött intézmény, ha az Államkincstár által vezetett nyilvántartást vesszük figyelembe, a települések 38 százalékában működött intézmény.)

4.7.1. Alapító okiratok

A vizsgálatunkban intézménynek tekintett esetek 13 százalékában egyáltalán nem volt alapító okirat, és 58 százalékánál jeleztek a szakfelügyelők hibás alapító okiratot.

Hibatípusok az alapító okiratokban az összes említés %-ában

1. A teljesen ellentmondásos alapító okiratokra vonatkozó említések az olyan típusú alapító okiratokra vonatkoznak, ahol az alaptevékenységet érintő kérdések nem tisztáztak, illetve ellentmondásosak (pl. az ÁMK alapító okirata szerint Általános Iskola).

2. A hiányos alapító okiratok csoportjába tartoznak azok, amelyekben kisebb, az egész működést nem érintő, inkább formainak tekinthető hiányosságok vannak (pl. a KSH szám hiánya, az utalványozási rend pontos menetének leírása, stb.).

3. A „többet ír le az alapító okirat, mint a valóság” típusú tartalmában hasonlít a vágyalom típusú rendeletekhez. Részben olyan jövőbeni (felújításra, átalakításra váró) intézményekről szólnak, amelyek léte legtöbbször egy pályázati döntés-

¹¹ 1992. évi XXXVIII. tv. az államháztartásról

A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZET KUTATÁSI OSZTÁLYÁNAK EREDMÉNYEIBŐL

től függ, részben a valóságnál bővebb működést írnak le (pl. három alkalmazott foglalkoztatásáról ír, és csak egy felállású alkalmazott van az intézményben).

4. A valóságnál kevesebbet leíró alapító okiratok típusába soroltuk azokat az említéseket, amelyekben az alapító okirat bizonyos, a valóságban működő funkciókat nem ír le. Nem tüntet fel egy működő telephelyet vagy egy működő vállalkozói tevékenységet (pl. egy büfé működtetését), vagy ami még gyakoribb, egy létező társfunkciót (pl. a könyvtár).

4.7.2. Szervezeti és működési szabályzatok

A szervezeti és működési szabályzatok áruhatnának el legtöbbet az intézmények működéséről. A vizsgálathoz intézménynek minősített működések felében azonban egyáltalán nem volt ilyen dokumentáció sem az intézmény, sem a fenntartó birtokában. Tehát még a meglehetősen hiányos, hibás alapító okiratoknál is rosszabb a helyzet az SZMSZ-ek tekintetében.

A meglévő SZMSZ-ek 37 %-ában találtak hibát a szakfelügyelők. Ilyen jellemző hibák fordultak elő: az ÁMK SZMSZ-e nem tér ki a közművelődési intézmény egységre, az intézmény SZMSZ-ébe kézzel vezették be a változásokat, a szervezeti és működési szabályzat a valóságnak és az alapító okiratnak nem felel meg, stb.

A nem létező vagy hibás SZMSZ-ek esetében nem tisztázható a szervezeti egységek egymáshoz való viszonya. Követhe-terlen az alkalmazottak és a vezetők szervezeti hovatartozása, de az alá-fölérendeltségi és függelmi viszonyok is. Nehéz a szervezeti egységek elkülönítése a területre különösen jellemző átfedések miatt, ahol a tér és az alkalmazott is legtöbb esetben „többfunkciós”. Nem könnyű eldönteni, hogy a négy órában dolgozó könyvtáros-népművelő, aki délelőtt tanít, valójában hol áll alkalmazásban. Az SZMSZ-ekből nem derül ki, hogy a közművelődésnek van-e valamifajta szervezeti önállósága, tulajdonképpen az válik követhetlenné, hogy az önkormányzat a feladatellátásának milyen szervezeti keretben tesz eleget. Nem változott a helyzet a 2000-ben történt ÁMK kutatásunk óta.¹²

4.7.3. Egyéb dokumentáció

A szakfelügyelők az intézmények 29 százalékában jelezték, hogy az intézmény nem vezet nyilvántartó könyvet, illetve munkanaplókat. (Feltételezhető, hogy ez az arány a valóságban rosszabb, mivel a szakfelügyelők a nagyobb jelentőségű alapító okiratok, SZMSZ-ek állapotának jellemzése után ezekre már nem tértek ki.) Ezek a dokumentációk képezhetnék a beszámoló, értékelések és a statisztikai jelentések alapját. A területen azonban az az általános, hogy nem dokumentálják frásban a tevékenységet. Erre intézményes működés esetén is kevés figyelmet fordítanak, pedig nem intézményes működés esetén is nagy szerepe lenne. A munkavédelmi szabályzat, a házirend és a tűzvédelmi előírások, a használati szabályok hiányát egy-egy elszórt említés jelzi csak. Megint csak azt kell azonban valószínűsíteni, hogy a helyzet nem ennyire jó. Inkább arról lehet szó, hogy ezek hiánya nem jelenik meg a szakfelügyeleti jelentésekben.

4.7.4. Munkatervek

A megvizsgált szakfelügyeleti jelentések 50 %-ában jelezték a szakfelügyelők, hogy nem készül munkaterv a feladat-

ellátáshoz. A munkatervek készítése természetesen az intézményekben¹³ kötelező, azért érdemes mégis az összes működéshez viszonyítani meglétüket, mert mindenfajta működés esetén nagy jelentősége van a tervezésnek. Az általunk intézménynek minősített működések 79 %-a nem rendelkezett érvényes munkatervvel. Itt most az ún. rendezvényterveket nem vettük figyelembe, hiszen a rendezvények a hagyományosan értelmezett közművelődési tevékenységeknek csak egy szeletét jelentik. A rendezvénytervek, eseménynaplók figyelembevételével javult volna a kép. Ez a tény is jól példázta, hogy a figyelem a rendezvényekre fókuszálódik, az egyzetetést is ezen a területen várják el a fenntartók és az együttműködők.

4.8. Az ellenőrzés, értékelés

A megvizsgált esetek 12 %-ában jelezték a szakfelügyelők, hogy nem készült éves beszámoló a terület működéséről. A beszámoló pénzügyi és tartalmi jellegűek lehetnek. A pénzügyi beszámolás kötelezettségét költségvetési szerveknél az Államháztartási törvény, az államháztartás működési rendjéről, és az államháztartás szervezeteinek beszámolási és könyvvezetési kötelezettségeinek sajátosságairól szóló kormányrendelet írja elő.¹⁴ Arra, hogy egy szakmai beszámolóban mit kell tartalmaznia, költségvetési intézmények esetében is csak a pénzügyi beszámolás rendjét meghatározó szabályozásban találunk utalást. Mivel a pénzügyi beszámoló szöveges része a szakfeladatok rendjében lévő feladat- és teljesítménymutatók alapján készül, elvileg a pénzügyi adatokon túl ebből az is kiderül, milyen feladatokra költöttek az összegeket, tehát közvetve a pénzügyi beszámoló utal a tartalomra. Ez a szöveges beszámoló azonban a pénzügyi beszámoló része, tehát semmiképpen nem tekinthető a tevékenység tartalmára koncentrált szakmai beszámolóhoz. A szakmai beszámoló összeállítására intézmények esetében érdemben nincs szabályozás, és egyáltalán nincs szabályozás a nem intézményi működések esetében. Természetes, ha a munkatervek készítése, elfogadása nem volt következetes, az értékelés sem lehet az. Mit ellenőrizhet a fenntartó, ha nincs jóváhagyott munkaterv, adott esetben még közművelődési rendelet sem? Az ellenőrzés, értékelés módjának kimunkálatlansága egyfajta fenntartói bizonytalanságot is rejt, miszerint a fenntartó többnyire tisztában van arról, hogy a működés feltételeit csak részben tudja biztosítani, „részben” azonban nem tud ellenőrizni, még kevésbé értékelni. Így azonban az elégedettség is csak látszólagos lehet, az elégedetlenség pedig differenciálatlan.

4.9. Alkalmazottak

A vizsgált esetek 18 %-ában jelezték a szakfelügyelők, hogy egyáltalán nincs alkalmazott a területen. A szakfelügyeleti jelentésekből nem deríthető ki egyértelműen, hogy ha van is valaki a területen, munkaviszonyban áll-e vagy megbízásos jogviszonyban (esetleg társadalmi munkában) végzi a munkáját. (Általában nem derül ki a jelentésekből, hogy a munkaerő közalkalmazott vagy köztisztviselő, esetleg egyik sem.) Azokban a működésekben, ahol alkalmazottak vannak, az esetek 24 %-ában az alkalmazottak – kinevezésük szerint – a képzési elő-

¹³ 1997. évi CXL. törvény 78. § (5) b.

¹² Lipp Márta: Az Általános Művelődési Központ. =Lipp Márta: Közművelődési jelenségek és jelentések. Bp. 2001. Magyar Művelődési Intézet-Novák József Alapítvány. 46-61. p.

¹⁴ 1992. évi XXXVIII. tv. 88/B §, 92 § (1); 217/1998. (XII. 30.) Korm. rendelet az államháztartás működési rendjéről 77§.; 249/2000. (XII. 14.) Korm. rendelet 6-7§.

írásban nem létező munkakört¹⁵ töltenek be. Ilyen munkakörök pl.: gondnok-szervező, szabadidő-szervező és turisztikai főelőadó, propagandista-igazgató, animátor-ügyelő, szakalkalmazott, kulturális szervező, házigondozó-nővér, klubkönyvtáros. Ezeket a sajátos munkaköröket egyrészt a képzés hiányának elleplezése szüli. (A fenntartó, ismerve az előírások és a saját lehetőségei közötti eltéréseket, a hiányokat a különféle helyben használatos munkakörök megnevezésével próbálja áthidalni.) A nem létező munkaköröknek természetesen képzési előírásuk sincs. A képzés hiányát, szűkítve azokra a feladatellátásokra, ahol van alkalmazott, az esetek 28, 5 %-ában jelezték. A sajátos munkakörök megjelenésének másik oka, hogy az önkormányzatok gazdaságossági okokból különféle munkaköröket sűrítenek össze. Olyan sajátosan komplex munkakörök jönnek létre, amelyek csak helyben értelmezhetők, szabályozásukra csak helyben lenne lehetőség a munkaköri leírásokban. A munkavállalóknak érvényes munkaköri leírásuk viszont rendszerint nincs. (Ezek az összevont munkakörök sokszor nem is csak egy szakterületet érintenek. Gyakran keverednek bennük a szociális, egészségügyi, oktatási terület elemei.)

A szervezeti működési szabályzatok vizsgálatánál már jeleztük, hogy azokból kevésbé követhető az intézmények szervezeti struktúrája, még kevésbé igazítanak el minket az alkalmazottak esetében. A vezető nélküli, szintérszerű működések esetében, ahol részmunkaidős alkalmazottat foglalkoztatnak, illetve rendezetlen dokumentumú intézmények esetében még nehezebb annak nyomon követése, hogy a munkavállalókat milyen szervezeti egységben alkalmazták, ki gyakorolja felettük a munkáltatói jogokat, s mit várnak el tőlük. A megvizsgált esetek 14 százalékában jelezték a szakfelügyelők, hogy nem állapítható meg, milyen szervezeti egységhez van sorolva, hol áll alkalmazásban az alkalmazott. Ez a bizonytalanság erősíti a kiszolgáltatottságot, amit az a helyzet, hogy a települések jelentős hányadában az önkormányzat az egyik fő munkaadó, tovább erősíti.

A helyi munkavállalói érdekvédelemnek sokkal inkább maga az álláshely, az alkalmazás a tétje, ezután következik csak az ellátandó feladatok kérdése, és csak sokadik a sorban a kinevezés vagy megbízás szabályossága.

4.10. Vezetők

Az intézménynek minősített esetek 26 százalékában jelezték a szakfelügyelők, hogy nincs az intézménynek kinevezett vezetője. Az intézmények 21 %-ában nem volt az intézményvezetőnek megfelelő képzése, és 13 százalékában pályázat nélkül választották meg az igazgatót. Az intézmények 13 százalékában megbízási viszonyban alkalmazták a vezetőket, 5 százalékában szabálytalanul határozatlan időre nevezték ki az intézmény élére a vezetőt. Ugyancsak az intézmények 5 százalékában az intézmény vezetője nem kapott vezetői pótlékot.¹⁶

4.11. A szervezeti átalakítások minisztériumi véleményezése

Gyakori szervezeti átalakítások jellemzik a területet, ezek nem mindig jelennek meg a dokumentumokban. Tehát az át-

alakítások után nem módosítják az alapító okiratokat, a szervezeti és működési szabályzatokat. A megvizsgált esetek 13 %-ában nem kérte ki a települési önkormányzat a döntése előtt a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának véleményét közművelődési intézményének átszervezése vagy megszüntetése esetén.

4.12. A kulturális szakemberek szervezett képzési rendszerének tervezése

Ha kizárjuk azokat a működéseket, ahol senki nem áll a közművelődés területén alkalmazásban, az esetek 13 %-ában jelezték, hogy nincs képzési terve a fenntartónak, tehát nem tesz eleget az 1/2000. (I. 14.) számú, „A kulturális szakemberek szervezett képzési rendszeréről, követelményeiről és a képzés finanszírozásáról szóló” NKÖM rendeletnek.

A jellemzően magas számú szervezeti és egyéb változtatások miatt a képzés keretét megadó 7 év a fenntartók számára „beláthatatlan” időegységnek tűnik

4.13. Összeférhetetlenség

A 150/1992. (XI. 20.) Kormányrendelet szól az összeférhetetlenség eseteiről. Eszerint nem bízható meg vezetői beosztással kulturális intézményben az a személy, aki vagy akinek közeli hozzátartozója az intézmény alaptevékenységével azonos vagy hasonló vállalkozói tevékenységet végez.

A közművelődés területére jelenleg a piaci vállalkozások kevésbé jellemzőek, mégis került olyan eset a mintába, ahol a fentieknek a vezető nem felel meg.

Sokkal gyakoribb azonban az a fajta összeférhetetlenség, ahol a vezető és közeli hozzátartozója irányítói, elszámolási, ellenőrzési kapcsolatba kerülhet a településen. Ha a rendeletben a következő kitétel nem nyújtana felmentési lehetőséget, a kis települések nagy többsége emiatt működésképtelen lenne. („E tilalom alól – indokolt esetben – a munkáltató felmentést adhat.” 150/1992. Korm. rend. 6. § 2. bekezdés.)

Így előfordulhatnak olyan helyzetek, ahol az intézményvezető családtagja a munkáltató testület vezetője, tagja, vagy az ellenőrzéssel megbízott bizottság egyik tagja maga az ellenőrzött stb. Ezek az összeférhetetlenségek tehát munkáltatói engedélyvel feloldhatók, mégis sajátos működéshez vezethetnek. A jelentések 13 %-ában jelezték ilyenfajta összeférhetetlenséget a szakfelügyelők.

4.14. A testület

Ebben a kategóriában a képviselőtestületek működésével kapcsolatos anomáliákat gyűjtöttük össze.

A testület működésére vonatkozó említések megoszlása az összes említés %-ában

Sorszám	Típus	%
1.	A képviselőtestület SZMSZ-e a képviselőtestület működését a közművelődés tárgykörében nem szabályozza	27
2.	A testület vagy a bizottság maga a feladatellátó	27
3.	A testület nem hívja meg a napirendi pontban illetékest az ülésére	13
4.	A testület szakigazgatási tevékenységének nem tesz eleget	13

¹⁵ 2/1993. (I. 30.) MKM rendelet az egyes kulturális közalkalmazotti munkakörök betöltéséhez szükséges képzési és egyéb feltételekről

¹⁶ Az MMI Kutatási Osztályán az 1999-től meghirdetett állásokkal és azok betöltésével kapcsolatos teljes körű kutatás folyik. Kutatásvezető: Lipp Márta

5.	A testület hatáskörét szabálytalanul ruházza át bizottságára	7
6.	A testület a közművelődés tárgyi feltételeit nem biztosítja	7
7.	A testület civil szervezetet „számoltat be” a tevékenységéről	7
	Összesen	100

A szabályozatlanságok újabb típusát fedezhetjük fel a képviselőtestületek SZMSZ-einek hiányosságaiban. A képviselőtestületek itt foglalhatnak össze a rendeletükben megfogalmazott közművelődési feladataik megvalósításának irányítási, ellenőrzési, felügyeleti teendőit, ezek ellátásának módját, a bizottságok jogait és kötelezettségeit, tanácsnoki rendszer esetén a tanácsnokok feladatait és jogait.

A képviselőtestületek sajátos működési jelensége, hogy kötelező feladataiknak az önkormányzatok közvetlenül maguk próbálnak eleget tenni. (Ez valójában nem jogsértő, de problematikus.) Ez a fajta feladatellátás főként a nemzeti ünnepek megünneplésére, falunapokra, községi nagyrendezvényekre koncentrál. Az önkormányzat „biztosítja a községi alkalmakat”. Nem csak ún. hiánypótló tevékenységet végeznek, olyan esetekben is megfigyelhető ez, ha az önkormányzat intézményt tart fenn.

Minden testületi ülés nyilvános mindaddig, amíg a képviselőtestület szavazással zárta nem nyilvánítja, így azokon mindenki részt vehet. Joggal várhatják azonban az érintettek, akár civil szervezetről, akár intézményekről vagy bármilyen közösségről is van szó, hogy az őket érintő napirendi kérdésekről értesítést és meghívót kapjanak. Ennek hiányáról számol be az említések 13 %-a.

Az említések mindössze 7 %-a nevesíti azt a tényt, hogy a testület nem biztosítja a feladatellátás tárgyi követelményeit.

Az önkormányzatnak vannak olyan jogkörei, amelyeket nem ruházhat át bizottságaira, ilyen például az intézmény alapítása, illetve megszüntetése. Ezekben az ügyekben a bizottság a döntést előkészítheti, javaslatot tehet, de a döntést nem hozhatja meg a képviselőtestület helyett. Ilyen hatáskör-átruházást az említések 7 %-a jelöl. Az önkormányzatok a civil szervezeteknek támogatásokat nyújthatnak, illetve velük közművelődési megállapodást köthetnek. Ezekben az esetekben természetes a beszámoltatás. Támogatás esetében is érthető, hogy a szervezetet elszámoltatják arról, hogy mire költötte az összeget. Az viszont nem, hogy a támogatás fejében egész működéséről beszámoltatják.

4.15. A polgármester

A képviselőtestület esetében is kérdéses, ha önmaga vállalkozik a közművelődési feladatok ellátására. Ennél még ellentmondásosabb, ha a polgármester egymaga gyűrűkzik neki a feladatnak, mint kényszerű vagy önkéntes kultúrfelelős. A megvizsgált települések 15 %-ában találkozhatunk ezzel a jelenséggel. Ennek néhány formája: a polgármester társadalmi munkában vezeti a művelődési házat; a polgármester feladata a képviselőtestületi SZMSZ szerint, hogy a település méltó módon ünnepelhesse meg nemzeti és helyi ünnepeit. De a polgármesterek feladatátvállalásai közé tartozik esetenként a pályázatok összeállítása vagy a mobilszínpad-ácsolása is.

Ilyen esetekben természetesen a polgármester arányérzékétől függ a tevékenység tartalma.

4.16. A pályázatok

A terület finanszírozási elvei miatt nagy jelentősége van a különféle pályázatokon nyert összegeknek. Az elemzett szakfelügyeleti jelentések (ezek főként a revitalizációs pályázatokra tértek ki) szerint a pályázaton nyert pénzeket nagyon kevés kivételtől eltekintve szabályosan használták fel. Mindössze egy esetben fordult elő, hogy az elnyert összeget nem egyértelműen a pályázati kiírásoknak megfelelően használták fel.

Előfordul, hogy a pályázók ugyanazt az egy felújítandó épületet hol művelődési intézményként, hol teleházként, hol idegenforgalmi központként vagy nemzetiségi központként nevesítik a pályázati feltételeknek megfelelően (7 %). Sikeres pályázás esetén persze kérdéses lehet, hogy az elkészült épületet ki, melyik funkcióra veszi birtokba.

Az esetek 7 %-ában jelezték azt, hogy a felújított szintér vagy intézmény működtetésére, fenntartására az önkormányzatoknak nem marad erejük. A pályázati pénzek célszerű felhasználását nehezíti az is, hogy a pályázók többnyire csak a megpályázott összegek töredék részét nyerik el, még ha tudjuk is, hogy nyilván „rátartással” pályáznak. A pályázati célkitűzés attól nem változik, hogy a pályázó nem kapja meg a szükséges pénzt. A pályázati pénzek elköltése ilyenkor könnyen válhat ésszerűtlenné. A vizsgált esetek 3 %-ában jelezte a szakfelügyelő ezt a problémát, ami sokkal általánosabb.

4.17. A gondatlan gazda

Az önkormányzatok a tulajdonukkal önállóan rendelkeznek. Az Alkotmány 44/A. § (1) bekezdés „b” pontja szerint a helyi képviselőtestület gyakorolhatja az önkormányzati tulajdon feletti jogokat. Az Önkormányzati törvény 107. § (7) bekezdéséhez tartozó kommentárban olvashatjuk: „... jól lehet, hogy a törvény kifejezetten nem mondja ki, de a közösségi tulajdon... megőrzése és gyarapítása a helyi önkormányzatok alapvető kötelessége.... Ebből fakad az önkormányzati vagyon megőrzésének, gyarapításának kötelessége. A helyi önkormányzat a jó gazda gondosságával törődik a közösség vagyonával...”

Az önkormányzatok mégis gyakran kerülnek a gondatlan gazda szerepkörébe. A vizsgált települések 17 %-ában jelezték a szakfelügyelők, hogy a településen van vagy vannak olyan épületek, amelyeket az önkormányzat nem tud felújítani, kénytelen pusztulásra ítélni. Ezek az épületek korábban, ha csak időszakszerűen is, kulturális funkciót láttak el, 33 %-uk korábban nem tanácsai tulajdon volt. Váratlanul kerültek az önkormányzatok birtokába, az önkormányzatok örültek a vagyongyarapodásnak, azonban nem képesek még ezek állagmegőrzésére sem, nemhogy eredeti funkciójukban való működtetésükre (volt helyi önkormányzati klub, vállalati kultúrház, tsz kultúrterem, stb.)

A „gondatlan gazda” önkormányzatok településeinek 40 %-ában nincs is más közösségi színtérnek alkalmas épület.

4.18. Megállapodás nélküli feladatellátások

Ebben a vizsgálati kategóriában gyűjtöttük össze azokat az eseteket, ahol az önkormányzatok nem kötöttek közművelődési megállapodást nyilvánvaló feladatellátókkal. Nem soroljuk ide azokat a helyzeteket, amikor a közművelődési könyvtár, az általános iskola vagy bármely civil szervezet kulturális tevékenységet folytat, hiszen ez működése miatt természetes. Az alábbi esetekben a megjelölt intézmények, civil szervezetek, közösségek biztosítják a település számára a közművelődési feladatellátást részletében vagy teljes egészében. Ezt azonban megállapodás

formájában nem dokumentálják.

A megállapodás nélküli feladatellátók az összes említés %-ában

Sorszám	A megállapodás nélküli feladatellátók típusai	%
1.	Civil szervezetek (alapítvány, egyesület)	31
2.	Iskola	25
3.	Egyházak (közösségei, intézményei)	13
4.	Közösségek (nyugdíjas klub, társaság)	9
5.	Könyvtár	9
6.	Óvoda	6
7.	Idősek napközije	3
8.	Kisebbségi önkormányzat	3
	Összesen	100

5. Összegzés

1. A felépített szabályozórendszer a területet meghatározó szereplők nagy tudatosságára és aktivitására épít, holott ez nem áll fenn. Az önkormányzatiság elve szerint a települési önkormányzatokra bízva a döntést, hogyan tesznek eleget a törvényben meghatározott kötelező feladatainak. *A gyakorlati működés során a figyelem középpontjában nem a jogszerűség, hanem a működtetőképesség megtartásának kétségbeesett igyekezete áll.*

2. A feladatellátás módját sem úgy választják az önkormányzatok, hogy tervszerűen eldöntik, milyen (létező, szabályos) működési forma lenne számukra optimális, hiszen többnyire választási helyzetbe sem kerülnek. Ehelyett *vagy a már meglévő működéseket próbálják lefedni jogszabályszerű kategóriákkal, vagy teremtenek egy szabályosnak vélt papírműködést (formális rendeletekkel), amely mellett a kialakult működés folyhat tovább saját régi medrében, függetlenül a szabályozástól.*

3. A szabályozás kevésbé meghatározott és a helyi döntésektől függő fogalmai egy szinte *modellálhatatlan közművelődési feladatellátó-rendszert eredményeznek, azonban ez egy kevésbé változatos és színes gyakorlatot fed.*

4. Bár az önkormányzatoknak lehetőségük lenne, hogy a településeken a legkülönbözőbb helyszíneket jelöljék ki közösségi szintéreként, ezzel eleget téve kötelezettségüknek, a képviselőtestületek nem választják ezt a lehetőséget. Nincs azonban olyan minimális feltételrendszer egyik működés esetén sem megszabva, amely kötelező lenne a település által biztosított szintér vagy intézmény számára.

5. A szabályozó rendszer hatását tovább gyengíti a szankcionálás mechanizmusának hiánya.

6. Miután a területre közvetlenül ható döntések helyi döntések, *így a működés erősebben szokás, mint szabályozás függő.*

SAKMAI HÍREK

DIÁKFOTÓS ALKOTÓTÁBOR BALATONALMÁDIBAN

A Fényképezés és Vizuális Nevelés Szolgálatában alapítvány másfél évtizede rendez minden nyáron az általános és középiskolás diákok részére fotós alkotótábor. Ennek időpontja **2004-ben: július 26-tól augusztus 8-ig tart. A 10-14 évesek július 26. és augusztus 1. közötti, a 15-21 évesek augusztus 1. és 8. közötti turnust választhatják. A nyolcadik osztályt éppen befejezett diákok választhatnak, hogy az első**

turnusban lesznek a legnagyobbak, vagy a másodikban a legkisebbek. Mint ahogyan az is eldönthető, hogy a sátorban vagy kőépületben kívánnak-e aludni. Ez persze csak a rendelkezésre álló férőhelyek maximális számáig lehetséges. Ezért nagyon fontos a gyors döntés, a jelentkezési lap visszaküldése és a részvételi díj mielőbbi befizetése. Sátorról és az ehhez szükséges további felszerelésről mindenkinek saját magának kell gondoskodni. Mosdók, zuhanyzók és egyéb kiszolgáló helyiségek a Magyar Művelődési Intézet oktatóházában, Balatonalmádiiban, a Martinovics u. 18. sz. alatt. A sátrak elhelyezése kerített és zárt telken. Mindkét turnusban 3-4 pedagógus, szakkörvezető felügyeli a gyerekeket. A diákfotós alkotótábor régi hagyománya, hogy az ide érkező gyerekek viszonylag szabadon tervezhetik napi elfoglaltságukat, különösen a második turnusban. Mivel a program központi része a fényképezés, az új művek létrehozása, ezt egy időben, egy helyszínen 30-50 fő nem tudja gyakorolni. Ezért fotósétákra kisebb csoportokban, esetleg egyénileg is elmehetnek a gyerekek a település határain belül. Ennél távolabbi kirándulásokat csak csoportosan terveznek. Mindkét turnus közös célja, hogy a tábor végére minden résztvevő készítsen legalább egy, de inkább több kiváló művet, amelyet bemutathat mind a táborzáró kiállításon, mind pedig az országos, esetleg nemzetközi fotókiállításokon. Az előző évben rendezett tárlatról például nyolc szerző egy-egy alkotása jutott be Luxemburgban egy nemzetközi ifjúsági fotókiállításra. A téma kiválasztásában és a bemutatás mikéntjében mindenki szabadon dönthet. Ha szakmai tanácsra, segítségre van szükség, az elképzelés megvalósításához, akkor a jelenlévő felnőtt szakvezetők mindenben támogatják a táborlakókat. A házban berendezett fekete-fehér fotólaborot ki-ki szabadon igénybe veheti, kérésre, tanári felügyelettel. A színes felvételeket és nagyításokat részben Balatonalmádiiban, részben Veszprémben készítik el a szaklaborok. A programban szerepel egyéni képelemzés, közös képolvasási gyakorlat, címadási gyakorlat, diavetítés és sajátos fotográfiai kifejezőeszközökről, fotogram és kémiagram készítés; a camera-obscura használata, képkeregetés, kiállításrendezés, fotómontázs készítése, és egy jó sztori felvázolása esetén képregény készítés is. Mindemellett marad idő kirándulásra, városnézésre, fürdésre és más szabadidős programokra is. A táborlakók napi háromszor közösen étkeznek egy vendéglőben. A táborba mindenki jelentkezhet, azok is, akiknek még nincs semmilyen szakmai gyakorlatuk, vagy tapasztalatuk nincs a fényképezőgép használatát illetően. Őket intenzíven segítik majd a pedagógusok. Viszont alapfeltétel, hogy mindenki hozzon magával saját, működtetőkép fényképezőgépet. Ennek típusa, márkája, tudása és értéke nincs meghatározva, de kompakt kamerával csak korlátozott fotográfiai feladatok valósíthatók meg. A felvételek elkészítéséhez szükséges fekete-fehér és színes filmet az Alapítvány biztosítja a gyerekeknek, mint ahogyan a fotólaborban a vegyszer és fotópapírt is. Mindkét turnusban egy-egy telerkes fekete-fehér és egy-egy telerkes színes film áll majd rendelkezésére minden táborlakónak. Aki viszont láthatóan érdeklődő, és szorgalmasan alkot, számíthat ennél több felvételi nyersanyagra is. A diákok közreműködhetnek a tábor ideje alatt a Magyar Fotográfia Napjának előkészítésében és a 27. FIAP Kongresszus megnyitó ünnepségéhez kapcsolódó divatbemutató megrendezésében is. A tábor részvételi költsége, amely az utazási költség kivételével mindent magában foglal: 18 éves korhatár alatt 14.900 Ft/fő; 18 év felett – a helyi idegenforgalmi adókötelezettség miatt – 17.000 Ft/fő. A diákok a tábor végén 2-3.000 Ft értékű szakirodalmi ajándékcsomagot kapnak, amelyben fényképezési szakkönyvek, szakkönyvek és egyéb kiadványok egyaránt megtalálhatók. A táborral kapcsolatban további információk kérhetők Győri Lajostól, a délelőtti órákban az (1) 201-5692-es telefonszámon, délután pedig az (1) 212-5692-es számon. Jelentkezési lap igényelhető e-mailen: gyori@mmi.hu; vagy levélben a Fényképezés Alapítvány címéről: 1538 Bp., Pf.: 457.

„...MÉLYSÉGES MÉLY A NEMRÉG...”

Vázlat a kultúra fogalmáról

Művelődésszervező, kulturális menedzser, kulturális vállalkozás szervező post graduális képzésben résztvevőknek többször idéztem Tóth Krisztina: „Budapesti árnnyekok (álom, fotó, moraj)” című verséből (Tóth, 2001. 73. old.) a X. részt:

„Néz lefelé a lassú vízbe:
milyen mélységes mély a nemrég,
Holdlátta csend, semmit se tükröz.
Mióta folyik ez a képtelenség.”

Eleinte meglepett, hogy a poént nem igazolta vissza értő figyelem; csak néhányan és csak magyarázat után vették a parafrazist; Thomas Mann: „József és testvérei” című monumentális műve kezdődik így: „Mélységes mély a múltnak kútja.” E kedves, szép, törekvő hallgatók többsége alig tanul könyvből: fénymásolatokat, egymás közt keringetett, kalákában kidolgozott zanzákat olvasnak; s ezekben nincs utalás a mai művelődési, kulturális, művelődés-gazdaságtani problémák közelmúlt irodalmára. Segíteni szeretnék e vázlat és irodalomjegyzék közreadásával.

„Művelődés-gazdaságtan. Kulturális tervezés” címmel készülő könyveimben az általam átlátott (és részben általam vezetett ill. végzett) hazai művelődés-gazdaságtani kutatásokat, ezek jellemző szakirodalmát és az empirikus elemzések egy részét tekintem át. Ezen kutatásoknak gazdag (részben nem publikált) kézirat, táblázati, számítási, bibliográfia háttere van. Az irodalom mögött létezik továbbá egy (az akkori publikációs szokásoknak és lehetőségeknek megfelelő) terjedelmes, ma már nehezen hozzáférhető kiadványi háttér. E kutatásoknak volt és van továbbá egy szerteágazó, szóbeli dimenziója: a művelődési vezető- és továbbképzések, a népművelő, művelődésszervező, művelődési menedzser szakos főiskolai és egyetemi oktatás, a hazai és végül a nemzetközi konferenciákon, a tervezési, művelődéspolitikai viták során elhangzott több száz előadás.

Mindezek hatására ma már több hazai felsőoktatási intézményben működnek művelődés-gazdaságtani tanszéki csoportok és a művelődés-gazdaságtan kötelező tantárgy a művelődésszervező ill. a kulturális menedzser főiskolai és egyetemi képzésben. Az „anabázis” az 1970-es évek elején, a Vitányi Iván vezetésével működő Népművelési Intézet (a mai Magyar Művelődési Intézet) volt. Egy helyen és együtt dolgoztunk, az évek során összességében közel százan, akik ma a teljes – politikai, gazdasági, közművelődési palettán – szétszóródva és nyomot hagyva vannak jelen. Fontos hangsúlyozni, hogy ott, egy ma szinte elképzelhetetlen társaság működött együtt; a sokszínűség, az interdiszciplináris, multidiszciplináris és európai szemléletmód segítette feltárni és megérteni a régi összefüggéseket és az új jelenségeket.

Kutatási problémák az 1970-es években

Az 1970-es évek elején, amikor közgazdasági egyetemi hallgató és ezzel párhuzamosan aktív újságíró voltam, feltűnt nekem és nagyon izgatott egy elméleti és egy gyakorlati ellentmondás. Az

elméletben jól megtanultuk, hogy a termelőerők és termelési viszonyok dialektikájában az előbbi a meghatározó; a termelőerők körében pedig kiemelkedő szerepe van az embernek a maga termelési tapasztalataival. Ám a tankönyvekben és a kötelező irodalomban akkor nyoma sem volt az emberi tudás közgazdasági elemzésének. Azt a hiányt fedeztem fel én is, amiről később Berend T. Iván így írt: „A gazdaságelmélet hosszú ideig elhanyagolta a műveltség, a képzettség szerepét a gazdasági folyamatokban. A növekedés tényezői között még a marxista közgazdaságtudomány is megfeledkezett ezen összefüggésről, amely pedig minden alapfokú összefoglalás legelején, az alapfogalmak tisztázásaként, hűségesen megismételte azt a marxi gondolatot, hogy a legfőbb termelőerő az ember a maga tapasztalataival, ismereteivel... A marxista közgazdasági elmélet megújulására volt szükség, hogy e gondolat eredeti erejével hassa át a közgazdasági gondolkodást”. (Berend, 1978. 141. old.)

A legfontosabb klasszikus és kortárs forrásokra (akkor elsősorban Berend T. Iván, Jánossy Ferenc, Kovács Géza, Vitányi Iván és Oskar Novotny közvetítésével) hamar rábukkantam, s egy csodálatos világ nyílt meg előttem: az emberi tényező, s ezen belül a tudás gazdaságtana. Kínlódtam a tananyagként tanultak és a felfedezett irodalom egyeztetésével, értelmezésével. (Sokan küzdöttünk akkor ezzel. Évfolyamtársaim közül erről legizgalmasabban Bogár László számolt be.)

Erőfeszítésbe került az is, hogy az új témát művelőnek kijáró meg nem értéssel megküzdjek. Komoly elméleti és módszertani problémám azonban mégis csak az volt, amit Keynes így fogalmazott meg híres könyve előszavának végén: „nem az új gondolatok megértése a nehéz, hanem a régiektől való megszabadulás, mert ezek behálózzák agyunk minden zugát annak a nevelésnek a következtében, amelyben legtöbbszörünk részesült.” És most, kutatói múlttal fedezem fel a híres könyv nekem is szóló záró mondatait: „Az emberek ma különösen türelmetlenül várnak a szokásosnál alaposabb diagnózisra... Előbb vagy utóbb azonban az eszmék és nem a hagyományos érdekek törnek új utakat és vezetnek jóra vagy rosszra.” (Keynes, 11. és 407-408. o.)

Noha a művelődés-gazdaságtan, kultúra-gazdaságtan, a közművelődés közgazdasági kérdései sok helyen kötelező tantárgy, a számos tanulmány mellett nincs a témának átfogó tankönyve. Ezért a hiányért a magam részéről érzem és vállalom a szakmai felelősséget. A művelődés-gazdaságtan szót ugyan nem én írtam le először (ez valószínűleg néhai Kiss Árpád, debreceni professzor úr érdeme), viszont a kategóriát magyarul én dolgoztam ki. A tervezett kötetben pótolom tehát a hiányt.

„Ha egy évre tervezel, vess magot. Ha tíz évre tervezel, ültess fát. Ha száz évre tervezel, tanítsd a népet. Ha magot vetettél, egyszer aratsz, ha fát ültettél, tízszer aratsz. Ha tanítod a népet, százszor aratsz.” (Kuan-Cu) A közgazdasági elméletek történetében ez a felismerés számos változatban fordult elő, amikor a társadalmi fejlődés, a gazdasági növekedés gyökereit,

mozgató rugóit elemezték. Kutatásaim során magam is ennek konkrét megnyilvánulásait, intézményi, szervezeti összefüggéseit kerestem.

Kutatói munkám két, szorosan összefüggő problémakör áttekintésére irányult. Az egyik a művelődés közgazdasági összefüggései. Ennek során elsősorban a művészetek, a közművelődés és az iskolarendszeren kívüli oktatás közgazdasági kérdéseit vizsgálva, elméleti, statisztikai és intézményi elemzéseket egyaránt végeztem. Majd a gyakorlati oktatás szervezés és (a számos előadás mellett) a kulturális menedzsment módszertanával foglalkoztam. A másik problémakör a művelődés társadalmi tervezése. Ennek során a jövőkutatás, a társadalmi tervezés és a művelődés (avagy kulturális) tervezés elméleti és metodológiai problémáit vizsgáltam. Konkrét előrejelzések és tervek kidolgozásában, az ezekkel kapcsolatos vitákban is részt vettem.

A művelődés-gazdaságtani, tervezési és előrejelzési kutatásokat a kultúraelmélet, a közgazdaságtan, a szociológia és a politológia érintkezési területén végeztem, elméleti és empirikus dimenzióban egyaránt. Több tucat kisebb-nagyobb írásban számoltam be munkáimról (nem egy idegen nyelven is megjelent), a mindenkori belső és külső munkatársaim is közzétették eredményeiket. Legtöbb időt egyrészt a fogalmakkal való birkózás, másrészt a rendezetlen statisztikai források feltárása és megfejtése, harmadrészt pedig a téma művelhetőségéért, elismertetéséért folytatott viták vették igénybe. Miközben az 1970-es és 1980-as években a kapitalizmus éppen attól újult meg, kapott fejlődési lendületet, hogy a szellemi munka vált a növekedés és fejlődés alapvető tényezőjévé, hazánkban akkor a művelődés gazdasági megítélésében olyan állásfoglalások is születtek, amelyek a művészetek és a közművelődés sajátosságait nem véve figyelembe, merev pénzügyi (és nem közgazdasági) szempontok szerint ítélkeztek. Publikációinkkal arra törekedtünk, hogy a „gazdaság” és a „kultúra” más nyelven beszéléséből származó, tragikus tendenciákat megakadályozzuk. Azt szorgalmaztuk, (...akkor elsősorban Kuti Évával és Marschall Miklóssal), hogy a kulturális szféra reális, a nemzeti újratermelés egésze szempontjából történő megítélésére törekedjünk; a távlati, közösségi, nemzetgazdasági szempontokat juttassuk érvényre a pillanat mindenkori kényszerpályáival és bürokráciájával szemben.

Ennek hangsúlyozása azért volt akkor fontos, mert a művelődés gazdasági problémái nem csupán a tervezés rendszerével, a finanszírozás mértékével és allokációjával voltak összefüggésben, hanem jelentős részben a rendszer ellentmondásait, a szabályozástechnika anomáliáit, diszfunkcióit tükrözték.

Az emberi tényező gazdasági szerepének elemzése csak a történelem, a közgazdaságtan, a szociológia és a politika (ma inkább úgy mondjuk: politológia) közös részeként, multidiszciplináris megközelítéssel lehetséges. Úgy éreztem akkor, hogy rám is igaz, amit Kárteszi Ferenc írt Gerolamo Saccheriről, aki 1733-ban már „Jöllehet elérkezett a hegyesszög-felvetésből levezethető nem euklideszi geometria felfedezésének kapujához, mégis kívülről rekedt, mert a becsontosodott euklideszi szemlélet és filozófia nézetei bezárták előtte a kissé megnyílt kaput.” (Boilyai, 1977. 16. old.) Itt most a paradigmaváltás nehézségeinek személyes élményére utalok. A közgazdaságtudomány felől indultam, így a növekedés és munkaerő összefüggései ragadtak meg. Az

1970-es évek elejének politikai gazdaságtani, filozófiai tan-könyvei között a *reveláció erejével hatott rám is Jánosy Ferenc trendvonal-elemzése.* ⇒ Trendvonal (Ezzel a jellel a keretes illusztrációkra utalok.)

Trendvonal

„A géporiasok sokasága mellett homályba vész az emberi tudás és tevékenység: holott végső soron éppen ez határozza meg a javak áradatának bőségét. Még itt, az áradat forrásánál is főként termelési eszközökben tárgyiasult munkát veszünk észre; az élő munka pedig – a nagyarányú munkamegosztás következtében – a géphez képest alárendelt jelentőségűnek látszik... Lassan feledésbe megy az a tény, hogy a gazdasági fejlődés igazi hordozója maga az ember, az emberiség saját fejlődése, és gyakran már úgy tűnik, mintha a haladás ütemét döntően az egyre tökéletesedő gépek terjedése szabná meg... Azt senki sem vitatja, hogy a termelőerők két összetevője – a termelési eszközök és a munkaerő – állandó és elválaszthatatlan kölcsönhatásban fejlődik. Mégis igen eltérőek a nézetek abban, hogy a termelőerők e két összetevőjének kölcsönhatásával milyen jelentőség tulajdonítható a munkaerő szerepének. Mi azt az álláspontot képviseljük, hogy e kölcsönhatáson belül a döntő tényező mindenkor a munkaerő fejlődése, és ezért valamely ország gazdasági fejlődése végső soron – vagyis hosszú távra – a munkaerőben rejlő adottságok kibontakozásától függ; hiszen a társadalom – bár gyakran késedelmesen és lemaradásokkal – végül mindig újból és újból előteremt a munkaerő mindenkori fejlettségi szintjének megfelelő termelési eszközöket...” (Jánosy, 1975. 17. old. Kiemelés: K.G.)

Akkor még nem ismertem Schultzt, Denison, Drucker, Toffler, Hauser stb. munkásságát vagy a frankfurtiak kultúripar-elméletét. Így Jánosy úgy hatott rám, hogy ma is Engelsnek a Feuerbachról írt egyik mondata jut eszembe: „E könyv felszabadító hatásáról csak annak lehet elképzelése, aki maga is átélte.” (Engels, 1973. 21. old.)

A növekedés és munkaerő összefüggéseinek, az oktatás és tudomány gazdaságtanának világában tájékozódva hamar kiderült: a művészetek, a tömegkommunikáció és általában az iskolán kívüli művelődés (hazai szóhasználatban: a közművelődés) közgazdasági vizsgálata hiányzik. Az ilyen elemzésekre tehát a hazai gyakorlati ellentmondások felismerése nyomán köteleztem el magam.

Ami ezeket a gyakorlati ellentmondásokat illeti, az 1974-es közművelődési párthatározat, majd az 1976-os közművelődési törvény előkészítésének, vitájának lelkes hangulatában egyrészt deklaráltatott a közművelődés társadalmi szerepének elméleti felismerése. A felismerés politikai rangra emelésének időszakában bontakoztak ki a jövőkutatási viták, amelyek – gyakran hivatkozva a külföldi forrásokra – a távlatiaságra s ezzel összefüggésben a tudás jövőt formáló szerepére is felhívták a figyelmet. Am nemcsak erről volt szó, hanem már akkor világossá vált, hogy a tudás-termelés és -elosztás világában is mechanizmus reformra van szükség. Emlékezzünk az akkoriban sokat idézett, 1967-ben készült, Radován Richta-féle csehszlovákiai jelentésre. ⇒ Válaszúton a civilizáció

Válaszúton a civilizáció

„...A termelőerők szubjektív alkotóelemében végbemenő változások összessége szükségképpen kultúrforradalomba toroklik, mégpedig a szokásosnál lényegesen mélyebb és szélesebb értelemben, mert nem korlátozódik a kultúrán belül végbemenő változásokra, hanem magát a kultúra helyzetét is megváltoztatja a társadalom életének kereteiben, anyagi előfeltételeinek kialakítását pedig közvetlenül az ember fejlődésétől, az emberi erők művelésétől teszi függővé... A fejlődés bizonyos fokán szükségképpen megmutatkozik, hogy a társadalmi termelőerők és az emberi életerők megsokszorozásának leghatékonyabb módja magának az embernek a fejlődése, az ember képességeinek, alkotó erejének fejlődése, végül pedig az emberé, mint öncél... Amennyiben távlatilag a társadalmi folyamat döntő mozgatóerejévé a tudomány válik, annyiban már a jelen korban kulshelyzete van a művelődésnek és az iskolának. Túlzás nélkül állíthatjuk, hogy a jövőben legjobb tudományos és művelődési rendszerrel rendelkező társadalom olyan helyzetet foglal majd el a világban, mint valamikor a legnagyobb természeti gazdasággal, később pedig a legnagyobb ipari potenciállal rendelkező állam...” (Richta etc. 1968. 272. old. Kiemelés: K. G.)

A számos kínálkozó magyarországi megfelelő közül számomra Szakasits D. György emlékeztet: „...társadalmi-gazdasági fejlődésünk meggyorsítása nemcsak azon múlik, milyen anyagi lehetőségekkel rendelkezünk új tudományos-műszaki ismeretek megszerzésére és technikai realizálására, hanem egyre inkább azon, mennyire vagyunk képesek az alkotó jellegű munka társadalmi méretű elterjedését és az új technika adaptációját biztosítani. A fő kérdés az, sikerül-e olyan szabályozási rendszert, olyan társadalompolitikát kialakítani, amely az emberek fejlődését, alkotó aktivitásuk kibontakozását kedvezően befolyásolja, és ezután is elősegíti az új technika terjedését és továbbfejlesztését.” (Szakasits, 1973. 13-14. old.)

Az 1970-es évek végére számos vizsgálat alapján vált nyilvánvalóvá, hogy a fejlődésben elmaradott országok kútrési kísérleteinek kudarcai, a közepesen fejlett országokban a hátrányos helyzetű rétegek újratermelődése, s általában a modernizáció kibontakozásának vagy gyorsításának akadályai az alacsony képzettségi-műveltségi szinttel vannak összefüggésben. Berend T. Iván szerint: „A műveltségi, képzettségi szint különböző fokú elmaradása helyenként a legkorszerűbb technika adaptációjának s mindenhol a korszerű innovációs képességnek a rovására megy... ma már – legalábbis elvileg – mindenki nagy jelentőséget tulajdonít a képzettségi-műveltségi szintnek, a gazdaság műveltségi-képzettégi meghatározottságának...” (Berend, 1978. 143. old.)

Mindezekkel együtt, az 1970-es évek közepén, azt tapasztaltuk, hogy a művészeti, közművelődési, tömegkommunikációs intézményekben dolgozók permanensen panaszkodnak a romló anyagi feltételek, a gazdasági ellehetetlenülés miatt. Egyrészt a beszédekben, a sajtóban gyakori volt az életmód-gazdaság-művelődés összefüggésének hangoztatása. Másrészt viszont az országot járva tapasztaltam a művelődési intézmények kritikus gazdasági helyzetét, a merev, nem rájuk illő tervezési és szabályozási mechanizmus által okozott károkat; a falvak és peremkerületek kulturális leépülését és mindezrel együtt azt, hogy a művelődési intézmé-

nyek és folyamatok gazdasági összefüggéseiről nemcsak átfogó elemzés, de rendszeres statisztikai adatszolgáltatás sincs. Az elméleti felismerést tehát nem követte a tervezési, finanszírozási, szabályozási elismerés.

Adott volt a feladat, csak meg kellett fogalmazni. Először az akkori Népművelési Intézet Kutatási Osztályán Vitányi Iván teremtett lehetőséget arra, hogy elkezdjem a tudományos kutatáson és az oktatáson kívüli művelődés (a közművelődés, kommunikáció, művészetek) közgazdasági kérdéseinek vizsgálatát. Mindenekelőtt azt tartottam feladatommak, hogy kidolgozzam egy komplex kutatás programját. Ez amolyan szukcesszív approximációval (fokozatos közelítéssel) sikerült; a bolero zenei formát követte; mindig mélyebben és átfogóbban. Nemcsak azt tanultam meg, hogy a siker nem egyéb, mint a túlhaladott kudarcok sorozata, de azt is, hogy a pontos kutatási kérdések megfogalmazása maga is kutatást igényel. Arisztotelész írta a tudományos kutatás módszereit máig érvényesen összegző munkájában: „Aki a tudományos kutatásban helyes úton akar előrehaladni, annak jó, ha munkája megkezdése előtt helyesen tud szembenézni a kérdésekkel. A későbbi helyes belátás ugyanis a megelőző kérdésfelvetések megoldása, s aki a csomót nem ismeri, az nem is tudja megoldani.” (Arisztotelész, 1936. 72. old.) Számomra nagy élmény volt ugyanez a gondolat W. Heisenbergnél: „A tapasztalati anyaggal való találkozás során a fizikusok lassanként megtanulták a helyes kérdésfelvetést. A helyes kérdés pedig gyakran több, mint a fele út a probléma megoldásához.” A helyes kérdéshez a témát mintegy magában foglaló (vagy érintő), lelkesítően széles körű és reménytelenül bő nemzetközi szakirodalom feldolgozására volt szükség. Ebből kellett kihámozni a lényegét, s eljutni a konkrét politológiájának szervezeti elemzéséhez.

A második világháború után, a művelődési folyamatokhoz és feltételekhez kapcsolódó közgazdasági, tervezői érdeklődés közvetlen oka egyrészt a munkaerő szerkezet megváltozása volt. Másrészt ettől teljesen eltérő gyökerű ok a művelődési intézmények (az ismeretközvetítő rendszerek) napi gazdasági, finanszírozási problémája. Ezekből fakadóan a mélyebb, az alapvető ok a tudatos – vagy bizonyos mértékig tudatosságra törekvő – társadalmi irányítás (szűkebben: az állami beavatkozás) dilemmájára vezethető vissza. Az iparilag fejlett országokban, a helyreállítási periódus utáni gazdasági növekedés, az életszínvonal javítása nem volt folytatható csupán a hagyományos termelési tényezőkre (föld; egyszerű fizikai munka; anyagi javakban megtestesülő tőke) alapozva. A fejlődő országokban az elmaradottság és fejlettség közötti mélyülő szakadék nem volt áthidalható a „szellemi infrastruktúra” megteremtése nélkül. Felmerült tehát a kérdés, mit kell tennie a központi (gazdasági és politikai) vezetésnek ahhoz, hogy dinamikus összhang alakuljon ki a gazdasági fejlődés és a műveltségi-kulturális szint között. Mégpedig úgy, hogy a tanulás, művelődés, ismeretszerzés a gazdasági növekedés szerves tényezője legyen. Az alapvető oktatás-gazdaságtani munkák szemlélete arra utalt, hogy nemcsak a szakképzettséget, hanem társadalmi műveltséget, tájékozottságot tekintették növekedési tényezőnek, noha ezek gazdasági hatását nem tudták mérni.

Az 1970-es évek közepétől, a kutatásaink egyik alapkérdése az volt, hogy milyen okok indokolták az oktatás és az oktatáson kívüli művelődés, ezen belül a művészetek gazdasági összefüggéseinek feltárását. Az érdeklődés hátterében, az 1970-es, 1980-as évek-

ben, öt lényegesebb ok-csoportot tekintettem át, amelyekből kiindulva a közművelődés közgazdasági kérdései (Koncz, 1974) majd a művelődés-gazdaságtani (Koncz, 1980, 1982.) illetve a tervezési (Káposztás – Koncz – Monigl) kutatásokat végeztük. Az akkor feltárt okok az 1980-as évek végétől nyilvánvalóan továbbiakkal egészültek ki. *Milyen ok-csoportokat, motíváló szempontokat láthatunk és láthatunk ma az érdeklődés mögött?*

1. A gazdasági és a társadalmi struktúra változásai.
2. A két világrendszer akkori küzdelmének kulturális összefüggései.
3. Az akkori döntési alternatíva és kényszer.
4. A tudomány és a tudományos kutatás belső fejlődése.
5. A tervezés fejlődése.
6. Az oktatás diverzifikálódása.
7. A civil szerveződések szerepének növekedése és a nonprofit szektor kialakulása.
8. A közép-kelet-európai rendszerváltás és a négy szektoros gazdaság kialakulása.
9. A globalizáció és a lokalizáció tendenciái.
10. A szegénység és művelődés, illetve a jólét és művelődés összefüggései.

A tervezett kötet elemzi ezeket az okokat; itt most a kultúra-fogalmával kapcsolatos dimenziókat tekintem át.

Tudomány és kavalkád

Győztünk! – kanyarítottam oda az Európai Unió Kultúra 2000. program, 2004-re érvényes pályázati kiírását olvasva. Ebben a célok között szerepel az európai párbeszéd, a kreativitás, a mobilitás, a fiatalok és hátrányos helyzetűek segítése; a sokszínűség szolgálata; a figyelem felkeltés, a kultúrák közötti párbeszéd. Számomra most különösen lényeges az, hogy pályázati cél „a kultúra szerepének figyelembe vétele a társadalmi-gazdasági fejlődésben; ... a kultúra mint gazdasági tényező, valamint a társadalmi integráció ... tényezőjeként való kifejezett elismerése; (Kiemelés: K.G.) a lehető legtöbb állampolgár számára az európai Unió kultúrájához való hozzáférés és az abban való részvétel javítása.” (Kultúra 2000. 1. old.)

A mai főiskolai, egyetemi hallgatók talán nem is értik, hogy mindez pár évvel ezelőtt még egyáltalán nem volt magától értetődő. Az idézett célkitűzésekben tükröződik az UNESCO égisze alatt évtizedekig folytatott küzdelem eredménye: egyrészt a kultúrához való hozzájárulás (access to) és részvétel (participation in) elismertetése érdekében. Másrészt a fenti idézetekben manifesztálódik a tágabb és szűkebb kultúra fogalom közötti (ugyan csak az UNESCO égisze alatt szorgalmazott) átjárás, kapcsolat; s végül a kultúra mint cél és mint eszköz tételezése. Mindezeket a tanácskozások, konferenciák és viták százait összefoglaló UNESCO-kötet már deklarálta. ⇒ Kreatív sokszínűség

Kreatív sokszínűség

„Az emberi vagy kulturális összefüggésektől elválasztott fejlődés egyenlő a lélek nélküli növekedéssel. A gazdasági fejlődés teljes egészében valamely nép kultúrájának a része. Ez nem általánosan elfogadott nézet. Egy konvencionálisabb nézet a kultúrát a gazdasági fejlődés segítőjének vagy hátráltatójának minősíti, ennek a következménye az a felhívás, hogy 'vegyük figyelembe a kulturális tényezőket a fejlesztés során'. Am az e Jelentésben bemutatott érvelés szerint a fejlődésbe nemcsak a javak és szolgáltatások elérhetősége tar-

tozik bele, hanem az a lehetőség is, hogy teljes, elégedett, értékes és megbecsült, közös életmódot válasszunk, az emberi lét nagyszerűségét annak minden formájában és teljességében. A szűkebb, konvencionális nézet által hangsúlyozott javakat és szolgáltatásokat is azért értékeljük, mivel hozzájárulnak a szabadságunkhoz, hogy tudniillik úgy éljünk, ahogyan értékesnek tartjuk. A kultúrát éppen ezért, bármilyen fontos legyen is mint a fejlődés eszköze (vagy annak akadályálya), végső soron nem lehet alárendelt szerepre korlátozni, a gazdasági növekedés pusztá elősegítőjévé (vagy akadályává) alacsonyítani. A kultúra szerepe nem merül ki a célok kiszolgáltatásában – bár a fogalom szűkebb értelmében ez az egyik funkciója –, hanem ezeknek a céloknak a társadalmi alapja. A fejlődés és a gazdaság része az emberek kultúrájának...

Egy-egy nép kultúráját nem határozhatják meg kormányok: sőt részben őket magukat is az határozza meg. De hathatnak rá, jobbra vagy rosszabbá tehetik, és ezáltal befolyásolhatják a fejlődés menetét. Az legyen az alapelv, hogy minden olyan kultúrát tiszteletben kell tartani, amelynek értékei tolerálják más kultúrák értékeit, és amely tiszteletben tartja a globális etikát. A tisztelet több mint tolerancia. Magában foglalja a más népekhez való pozitív viszonyt, az örömet az eltérő életmódok kreatív sokszínűsége miatt.”

Kreatív sokszínűség. A Kultúra és Fejlődés Világbizottságának jelentése. UNESCO, 1996. 17. old.

Külön öröm az, hogy ezekben a munkákban jómagam is tevőlegesen, a nemzetközi szinten is részt vehettem. Azonban a gazdaság és kultúra dichotónikus felfogásának meghaladásáig, a tágabb és szűkebb kultúra értelmezése közötti szerves kapcsolatok megteremtéséig, a szűkebb kultúra gazdasági növekedést befolyásoló és a fejlődést meghatározó értelmezéséig hosszú elmélet-történeti út vezetett.

A társadalmi lét és a művelődés összefüggéseinek, az interdependencia konkrét, szervezetekre is érvényes elemzésének bonyolultságát jelzi a „művelődéssel”, a „kultúrával” kapcsolatos hazai értelmezési bőség és ugyanakkor fogalmi zűrzavar. Az összefüggések elméleti és empirikus vizsgálata nyomán (hazánkban az 1960-as évek végétől, majd nagyobb lendülettel az 1970-es és később az 1980-as évek elején) egyrészt számos kultúraelméleti, művelődéselméleti tanulmány, majd kötet jelent meg. Másrészt viszont e húsz év során a hivatali (minisztériumi, tanácsai, tervhivatali) anyagokban, az intézmény irányítási (ezen belül tervezési, szabályozási) vitákban elképesztő fogalmi kavalkádó tapasztalhattunk. Ez a fogalmi bizonytalanság nem csupán a tudomány hivatali „begyűrűződésének” általános problémáit tükrözte, hanem a viták élénk tompítására és az elhalasztott vagy rossz döntések felelősségének elkenődzésére is alkalmas volt. Ha mondjuk a beázó mozikról, összeomló művelődési házakról stb. volt szó, egyesek szívesen terelték a figyelmet például a munkakultúrára, a politikai kultúrára. Ha mondjuk a politikai kultúráról volt szó, a vitákban a legkritikább esetben sikerült ennek intézményi, szervezeti feltételeihez eljutni. Ha a művészeti infrastruktúra ellehetetlenülése vált kritikussá, mindjárt előkerült az aktív közösségi művelődés. Viszont ha ennek egy-egy konkrét megjelenése (mondjuk az amatőr színpajzsítás) ütközött intézményi, szervezeti korlátokba, akkor... és folytathatnám. ⇒Emlékek

Emlékek

A tágabb és a szűkebb kultúra értelmezés *keveredésével* kapcsolatos egyik maradandó élményem az Országos Tervhivatalból, az 1970-es évek végéről datálódik. Egy vita során a lakosság alacsony kulturális ráfordításait elemeztük. Az egyik közgazdász leszólta a „kultúrnyikokat”, mondván, hogy miért sírnak a színházi látogatások vagy az olvasási statisztikák megdöbbenőnek ítélt adatain, amikor a fogkefe vagy a fogkrém forgalom albániai szinten van. Kategorikusan még nem tudtuk megfogalmazni, de már éreztük és jeleztük az összefüggéseket.

Az 1970-es évek közepén, munkahelyi *esztétikai szakosító* tanfolyamot hallgattunk. A neves előadó már harmadik alkalommal a kultúra fogalmát elemezte, a mi a kultúra kérdésre keresve a választ. „Hát nincs itt egy lexikon, hogy megnézzük, aztán haladjunk már tovább”, mondta be egy kedves, kétkezi munkás tanfolyami társunk. Volt lexikon: a kultúra az emberiség felhatalmazott anyagi és szellemi öröksége... Nem sokra mentünk vele. Később vált világossá, hogy a szemináriumon *elméletekben és emberekből is kultúrát találtak*.

Az 1960-as évektől nevésséges és siralmas volt tapasztalni azt, hogy miközben tetszetős kultúraelméleti konstrukciók születtek, a gyakran változó megnevezésű kulturális avagy művelődési államtitkárok, miniszterhelyettesek oly sűrűn követték egymást, hogy ki sem igazodtak az *elméleti és hivatalnoki megközelítések* keveredésében. „Miközben a lelkes elméleti irodalom – idézem Thoma Lászlót – ‘az ezredforduló iskoláján’ dolgozott, miközben az irodalom a C. P. Snow-vita hazai interpretálásával egy korábbi tradicionális humánkultúra-eszményt igyekezett felváltani egy természettudományos kultúrával (jövendőlvé azt, hogy az ezredforduló szakmunkásának már főiskolai műveltséggel kell rendelkeznie), s miközben a tudományos-technikai forradalom utópikus ábrázolásával foglalkozó művekkel teltek meg a könyvtárak polcai, az oktatásügyi és kulturális infrastruktúra fejlesztésének kérdése voltaképpen kimaradt a reform s a technikai modernizáció szerves társadalmi feltételeit körvonalázó kérdések közül. A szocialista kultúra által felvetett ellentmondások elemzése, a gazdasági továbblépéshez szükséges iskolareform tartalmi előkészítése *nem mint a reform sikerének feltétele jelent meg, hanem mint annak következménye*; a tudományos-technikai forradalom mítosza elfedte a szocialista kultúrára és a műszaki kultúrára vonatkozó rövid távú igényeket, s elfedte az egyre inkább nyomasztó infrastrukturális hiányból adódó kérdéseket.” (Thoma 1986., 232-233. old. Kiemelések: K. G.)

Siralmas volt a tágabb és szűkebb kultúra fogalomról folyó vitákat figyelemmel kísérni, miközben az iskolák, művelődési otthonok, színházak és mozik dolgozói a fizikai összeomlással és az *esztelen szabályozással küszködtek*. Am lassan világossá vált az *elméleti megközelítések és a gyakorlati problémák interdependenciája*. Kiderült, hogy a *realitás a nevésséges és siralmasság között van*. Az 1980-as évek közepén már világos volt, hogy a *fizikai elhasználat és a szabályozás problémája szorosan összefüggött az elméleti megoldással*. Triviális lesz az „átjárás” magyarázata, ám a „felfedezéshez” – legalábbis vázlatosan – át kell tekinteni az előzményeket. Az itt vállalt feladataim:

⇒ Áttekintem a kultúra fogalmának különböző (külföldi forrásokra támaszkodó, ám elsősorban hazai) értelmezéseit; vázolom az elméleti történeti hátteret és rámutatok a kultúraelméleti viták társadalmi, gazdasági, ideológiai okaira,

⇒ A széleskörű, általam is szisztematikusan feldolgozott irodalom egy-egy jellemző példájára utalva bemutatom, hogy az UNESCO égisze alatt publikált (angol nyelvű) szakirodalom az elmúlt 30 év során hogyan kezelte a kultúra fogalmát, s az elemzők milyen úton jutottak el a fejlődés kulturális dimenziójának hangsúlyozásáig,

⇒ A tapasztalatok leszűrésével definiálom a *kulturális szféra* kategóriát, amely – nézetem szerint – alkalmas eszköz a gyakorlati problémák elméleti kezeléséhez is. Megfogalmazom a tágabb és szűkebb kultúra összefüggéseinek kategóriáit. A kultúra-elméletek és a gazdasági elemzések között kapcsolatot teremtek; operacionalizált fogalmakat használok. A fogalmi viták persze sohasem lezárhatók; az áttekintések nem lehetnek teljes körűek. Éppen a további elemzések elősegítése érdekében tartom fontosnak az üzenő múltat: a fejezet irodalomjegyzékében együtt van a témakör elmúlt harminc évének mérvadó magyarországi irodalma.

A kultúra definíciója kapcsán hazánkban is gyakran utaltak Kroeber és Kluckhohn munkájára: szerintük 1871 és 1919 között összesen még csak hét ismert meghatározása volt a kultúrának. Az 1920 és 1950 közötti időszakból viszont már a fogalom 157 általánosságra törekvő definícióját gyűjthették össze. (Kroeber 1952.) Az 1970-es években gyakran idéztük Markanjan, aki szerint a kultúra jellemzésére irányuló számtalan kísérlet és a kultúra fogalma iránti érdeklődés korántsem véletlen, „...hiszen ez a fogalom, bármilyen különbözőképpen értelmezzék és tárgyalják is, arra szolgál, hogy kifejezze az emberi élettevékenység sajátosságát, és határvonalat húzzon közte és az élet biológiai formái között.” A fogalom mindennapi használatát ma is röbbnyire axiológiai tartalom jellemzi, hiszen a köznap beszédben a „kulturált” vagy „kulturálatlan” kifejezések minősítést jelentenek. „A kultúrának ez az érték jellegű felfogása... eleinte sok tekintetben jellemző volt a szó tudományos használatára is. A XIX. század második felétől kezdve azonban fokozatosan kialakul és dominánssá válik a tudományos gondolkodásban a ‘kultúra’ terminusnak egy másféle, nem axiológiai jelentése... A kultúra fogalmába kezdtek sorolni mindazt, amit a hagyomány hozott létre és halmozott fel, s ami a maga részéről az emberi magatartást formálta... a ‘kultúra’ fogalmának megismerő funkciója ebben az értelmezésben azt kezdte rögzíteni, hogy miben áll az emberi élettevékenység általános minőségi sajátosság és különbsége az élet biológiai formájától. Ez az általános értelme a ‘kultúra’ terminusnak a mai társadalomtudományban... Az e fogalommal kifejezett jelenség nem más, mint az embereket sajátosan jellemző tevékenységi mód és a tevékenység különböző termékekben tárgyiasult eredménye.” (Markanjan, 1971. 6. és 9. old.)

Az elmúlt mintegy négy évtized során világszerte fokozatosan kibontakozó kultúraelméleti viták Magyarországra is „begyűrűztek”. Az 1960-as évektől számos tanulmány jelent meg a kultúra fogalmáról. Ezek és a hagyomány együttes hatásaként a hazai szóhasználatban, szakirodalomban és a viták során – tapasztalataim szerint – a *kultúra fogalmát legalább tízféle, több ponton összefonódó értelmezésben használták és használják*.

1. Az ember által nem érintett természet ellentétéként értelmezve a kultúra a munkának; a tanult, a természettől nem örökölt értékeknek, magatartásformáknak; az ezek segítségével átalakított, létrehozott, megformált tárgyi világnak az összessége. Ebben az értelemben a kultúra a társadalmi léttel, a megformált valósággal (objektívációkkal) azonos. A kultúra mindazon objektívációk gyűjtőfogalma tehát, amelyekre az ember mint társadalmának tagja tett szert, amelyek mintegy nembeliiségének velejárói is kifejezői. Itt az objektívációk fogalmát a megformált valóság értelmében használják. Így beleértik a munka által megformált tárgyi világot; a magatartásformákat, a közösségi viszonyokat és a szimbolikus objektívációkat; a jeleket, a hiteket, hiedelmeket stb. Ebben a megközelítésben a legtagabb hazai értelmezést Ágh Attila fogalmazta meg. „A kultúra az az ontológikus közeg, amelyben az ember él; a humanizált emberi szubjektumok világa. A kultúra egyben viszony is, egyrészt azért, mert az emberi tevékenység viszonyokban is objektíválódik, másrészt feltételezi az állandó aktív viszonyulást a humanizált világhoz, vagyis a társadalmi gyakorlat megszakítatlanságát, amely nélkül nem maradhat fenn.” (In.: Szerdahelyi 1980., 33.p.) A kultúra fogalmának valamennyi értelmezése végső soron ebből a megközelítésből származtatható, azaz valamennyi visszavezethető a kultivációra, a „nyers” természeti anyag művelésére és ebből következően a természeti, társadalmi körülmények tudatos alakítására.

2. Elterjedt volt egy olyan kultúrantropológiai értelmezés, amely a kultúra fogalmát lényegében véve a marxi társadalmi-gazdasági formáció (a társadalmi-gazdasági alakulat) fogalmával, illetve ennek egy-egy konkrét termelési módban való megnyilvánulásával azonosította. A kultúra fogalma ebben a megközelítésben felöleli a termelőerőket, a termelési viszonyokat és a felépítményt (tudás, hit, erkölcs; magatartási, érték- és normarendszer). Ebben az értelmezésben tehát ha óegyiptomi, mezopotámiai, görög, római, középkori, inka, észak-amerikai, nyugati stb. kultúráról van szó, akkor nemcsak művészetet, valást, tudományt, jogot stb. értenek a kultúra fogalma alatt, hanem az újratermelés módjának egészét. Ez a megközelítés az előzőeknek egy szűkített változata, az egyes társadalmak viszonyát jelenti a nyers természeti környezethez és az ember által megformált objektívációkhoz, továbbá e sajátos viszonyok során megformált tárgyi világot is magában foglalja.

3. A hazai művelődéskutatásra, a közművelődés gyakorlati problémáinak elméleti értelmezésére jelentősen hatott Vitányi Iván fogalomrendszere. E szerint a kultúra az ember és az általa megformált, létrehozott valóság viszonya; tehát: az ember és az objektívációk viszonya. Gondolatmenetének lényege szerint a kultúra egyrészt tevékenységeket, másrészt termékeket jelent. Kategóriái alapján beszélhetünk *anyagi kultúráról*, tehát arról, hogy az egyes embereknek, közösségeknek milyen a viszonya a létrehozott anyagi objektívációkhoz; s ez a viszony milyen emberi, közösségi viszonyokat közvetít. Hasonló logikával *beszélhetünk érintkezési kultúráról* és *szellemi kultúráról*. Ez utóbbi a jellegű objektívációkhoz való emberi, közösségi viszonyokat foglalja magában, s Vitányi innen jut el a tudás szervezésének konkrét intézményrendszeréhez.

4. Az előző megközelítés egy sajátos, közvetlenül Lukács György ontológiájára és Tőkei Ferenc formációelméletére építő összegezés. Ez a megközelítés, a kultúrát a társadalmi lét egy aspektusaként értelmezi. Bujdosó Dezső szerint az 1970-es évek hazai filozófiai kultúra-felfogásának legfontosabb sajátossága,

hogy a kultúrát nem a társadalom (társadalmi lét) valamely szférájaként fogalmazza meg, hanem „...a társadalmi lét olyan aspektusaként, amely átfogja az egész társadalmi létet. Ez a felfogás tehát visszamegy a kultúrafogalom legősibb gyökereihez, amely a szó általános emberi értelmében... nemesít, a természeti anyagok (beleértve az embert is) társadalmiasítását jelenti”. (Bujdosó, 1978. 9. old., lásd még Bujdosó, 1988.)

5. Az 1960-1990 közötti tudományos, oktatási, művészeti, közművelődési viták során nemcsak hazánkban, de az európai, észak-amerikai országokban is a viták háttérében a kultúrának rendszerint egy olyan értelmezése húzódtott meg, amely a fogalmat elsősorban a társadalmi lét szellemi folyamatainak, jelenségeinek megjelölésére használta. E megközelítés esetében tehát a szellemi termelés és a hozzá kapcsolódó tevékenységek, objektívációk alkották a fogalom tartalmát.

6. Az előzőhöz viszonyítva még szűkebb értelmezésben kultúrának az elsajátított ismeretek, magatartásformák összességét és a velük való bánni tudást tekintették (kulturált vagy kulturálatlan ember). Kétségtelen, hogy e megközelítés is származtatható az első, legtagabb értelmezésből, hiszen itt is a kultiváció egy (redukált) fajtájáról van szó. Ennek az értelmezésnek egy változataként tekinthető a kulturáltság és a műveltség (tudással, a világra vonatkozó ismeretekkel rendelkezés) szinonimaként való használata. Értékelő redukálást jelent a kulturáltság, műveltség humán műveltséggel való azonosítása, s ennek mintegy „pars pro toto” kiemelése.

7. Az előbbi értelmezés további szűkítése: a kultúra a művészeti (esztétikai) alkotások összességét, a létrehozásuk és elsajátításuk folyamatát kifejező kategória.

8. A kultúra egyedi jellegű termelési tevékenység (mono-) megjelölésére szolgáló kategória (például szőlőkultúra; gyapotkultúra).

9. A kultúra mint a társadalmi-gazdasági újratermelés kategóriája, a szellemi termelés speciális szakágazatokba rendezhető intézményeit, szervezeteit és az itt folyó tevékenységeket jelenti. Tehát a kultúra a társadalmi lét újratermelésének egy szférája; részrendszere.

10. Egy másik szűkítés szerint az előző értelmezéstől elkülönítve az intézményekben is viszonylag jól definiálható tudományt és oktatást, a kultúra az oktatáson és tudományos kutatáson kívüli szellemi termelés speciális intézményrendszerét és a bennük folyó tevékenységeket jelenti.

Kétségtelen, hogy az elméleti vitákban is lehetnek fogalmi csúsztatások, ám a konkrét problémát az jelentette és jelenti, amikor a társadalomirányítás gyakorlatában keveredtek és keverednek a fogalmak és értelmezések. Az ilyen keveredések esetére utalva idézem Mátrai László (egy konkrét megközelítésre adott) megállapítását: „...a kultúra fogalmával kapcsolatban a történeti és logikai mozzanatok viszonyának zűrzavarosságáról van szó, amikor is a logikum, hol mint kerülendő, absztrakt kategorizálás, hol pedig mint nagyon is kívánatos, sőt egzisztenciális konkrétum bukkan fel.” (Szerdahelyi, 1980., 302. old.)

Komolyan vettem a fogalmi vitákat, ám egyetértettem Szerdahelyi Istvánnal, aki a kultúra fogalmát értelmező, az 1970-es évek jelentősebb írásait egybegyűjtő tanulmánykötet bevezetőjében, a legfontosabb hazai meghatározások áttekintése után, 1980-ban ezt írta: „Ami e kultúrafogalmak helyességének kérdéséről, szeretném nagyon nyomatékosan hangsúlyozni, hogy a kérdés teljesen értelmetlen, ha pusztán azt firtatjuk, ki

mit nevez kultúrának. Így, önmagában véve ez merőben terminológiai probléma, s mint ilyen, formális, érvelni legfeljebb amellet lehet, hogy a szóhasználat hagyományai a szó melyik értelmét teszik – az érthetőség szemszögéből nézve – szerencsésebbé. A helyesség vagy helytelenség kérdése csak akkor vehető fel, ha azt vizsgáljuk, hogy a szóban forgó meghatározások a valóságban ténylegesen léteznek és bizonyos szempontból valóban együtvé tartozó jelenségcsoportokat... különítenek-e el, s a fogalomrendszer egésze, amelybe a szóban forgó fogalom beleilleszkedik... magyarázni tudja-e az adott valóságszféra egészének tényeit.” (Szerdahelyi, 1980. 10. old.)

Ami a fogalomhasználat hazai elmélettörténetét illeti, a legvilágosabb áttekintést egyrészt Mátrai László adta. Szerinte a kultúrafogalom fejlődésének klasszikusan két útja volt. A német idealizmus filozófiájában a fogalomhoz érték társult, és így a kultúrát mindig az úgynevezett „magas kultúra” értelmében használták. Ennek megfelelően a szellemtörténeti iskola a kulturális értékeket hangsúlyozza. Ugyanakkor a francia kultúra-meghatározás a kultúrát a civilizációval azonosította. Itt is értékelő mozzanattal párosult a kifejezés, ám átfogó értelmet kapott. Míg a német szellemtörténet elválasztotta a kultúrát és civilizációt, a francia gondolkodók ötvözték e kategóriák tartalmát. A romantikából eredően az angolszász kultúrafogalom leíró értékű. Ez a szóhasználat ment át az etnológiába és a szociálanthropológiába. Ennek megfelelően az etnológusok a kultúra kifejezésen tulajdonképpen a társadalmi viszonyok egészét értik. Mátrai szerint a modern kultúraértelmezések is e két szélsőség mentén rendezhetők el. Szerinte az akkori marxista kultúra-meghatározás új vonása: a kultúra mint tevékenység rendszerszemlélete. Itt a kultúra fogalma nem egyszerűen leíró vagy értékelő jelentésű, hanem egyúttal tettekre is mozgósít. (Mátrai)

A másik legvilágosabb és részletezett elmélettörténeti áttekintés Kozma Tamás munkája. Ő úgy vélte, hogy a kultúra három leggyakoribb értelmezésével találkozhatunk. Az egyik: a kultúra mint „műveltség”, amely köré főként az irodalomról és művészetekről szerzett ismeretek tartoznak. A másik: a kultúra mint egy-egy kor, egy-egy társadalom szellemi teljesítményeinek a köre. A harmadik: a kultúra mint termelési szakkifejezés. (Kozma, 1977.)

Bárhogyan csoportosítjuk is a fogalmakat, azt mindenképpen látni kell, hogy az elmúlt mintegy negyven év során, a társadalomtudományok nemzetközi szakirodalmában legalább háromféle vita bontakozott ki a kultúra fogalmáról.

⇒ Az egyik filozófiai, teoretikus jellegű. Ennek során mint lételméleti probléma merült fel a társadalom, a kultúra, az életmód legáltalánosabb fogalmi és lényegi összefüggéseinek kérdése.

⇒ A másik etnográfiai jellegű: ebben az esetben (elsősorban a primitív társadalmak kutatása nyomán) az empirikus kutatási adatok értelmezése és értékelése, illetve a tapasztalatok elméleti általánosítása kérdésében vetődött fel a kultúra problémája. E két vonulat át- meg átszötte egymást, s a kulturális antropológiában önálló tudományos kutatási területté válva viták sokaságát szülte.

⇒ A harmadik megközelítés a hagyományos gazdasági, elszámolási, tervezési rendszerekhez kapcsolódott, s mint statisztikai probléma merült fel. Az volt ugyanis a kérdés, hogy a nemzetgazdasági számbavételi rendszerek (tehát a pénzügyi, statisztikai adatgyűjtések során) mit tekintsenek, mit tekinthetnek kultúrának. Nyilvánvaló, hogy az utóbbi megközelítés lényegesen eltér a két elő-

zótól, nemcsak az absztrakció más szintje, hanem az állásfoglalás közvetlen gyakorlati következményei miatt is.

Ami a hazai elmélettörténeti fejlődést illeti, Szerdahelyi 1980-ban úgy jellemezte a kutatásokat, hogy „A kultúraelmélet problémáinak kutatása intenzívebb formában Magyarországon csak az utóbbi egy, másfél évtizedben indult meg, a koncepciók körvonalai napjainkban kezdenek határozottabb formát ölteni. A kutatások megindulása konkrét társadalmi-művelődéspolitikai feladatokhoz kapcsolódott; a tudományos-technikai forradalom által felvetett kérdésekhez, a békés egymás mellett élés időszakára jellemző ideológiai konfrontáció igényeihez és a fejlett szocialista társadalom viszonyaihoz igazodó új közművelődési program alapelveinek kidolgozásához. E kutatások középpontjában ennek megfelelően három problémakör állt: a humán és természettudományos kultúra kapcsolatainak vizsgálata, másrészt a szocialista és kapitalista kultúra közötti különbségek tisztázása; harmadrészt pedig a kultúra vívmányait minél hatékonyabban közvetítő közművelődési rendszer kidolgozása.” (Szerdahelyi 1980. 5. old.)

Ahhoz, hogy lássuk, mi történt e téren az elmúlt cca húsz évben, szükséges összefoglalni, hogy az 1970-es, 1980-as évek fordulóján milyen tényezők motiválták a kultúraelméleti viták kibontakozását.

⇒ A gazdasági növekedés társadalmi forrásainak keresése; a társadalmi fejlődés okainak kutatása. Tehát: megrendült a hit a (mindig is naiv) gazdaságcentrikus növekedésben, s a társadalmi összetevők keresése gyorsan vezetett el a kultúra problémáihoz.

⇒ Harc kezdődött a lét és tudat, az alap és a felépítmény mechanikus, sztálinista értelmezése ellen. Tehát: a teleologikus emberi munka társadalomszervezési következményeinek felismerése más megközelítést igényelt.

⇒ A modernizációs törekvések. Tehát: a társadalmi újratermelés részrendszerei közötti interdependencia felismerése és a konkrét dialektikájának, azaz a hierarchia konkrét értelmezésének kutatása.

⇒ A világra vonatkozó tudás rohamos bővülése és egyes rétegek tudásának hiányai. Tehát: a művelődési egyenlőtlenségek felfedezése.

⇒ Az anyagi fogyasztás szerepének növekedése. Tehát: az elidegenedés és ezzel együtt az értékelt fogyasztás problémája.

⇒ Az új kommunikációs technikák megjelenése. Tehát: a szellemi termelés nagyipari jellegűvé és globálissá válása.

⇒ Az auklárlista, szocialista népművelés válsága. Tehát: a rétegzett, tagolt társadalom és ezzel együtt a szellemi választás tényének és lehetőségének felismerése. (Ne feledjük, az auklárizmus Goethe weimari minisztersége idején született: „A népnek nem azt kell adni, amit kér, hanem amit kérnie kellene.” Ennek a sztálinista-rákosista eltorzítása volt a tervutasításos szellemi diktátum.)

A hazai kultúraelméletben az 1970-es és az 1980-as évek vitái során alakult ki a társadalmi lét és kultúra összefüggéseinek feltárása. Egy kultúraelméleti, szociológiai és művelődés-gazdaságtani vizsgálatokat összegző, úgynevezett munkaanyagunk ezt a folyamatot – 1977-ben – így jellemezte: „Korábban a mindennapi gondolkodás, de sok esetben a politika és maga az elmélet sem haladhatta meg a termelő, a politizáló és a művelődő embert külön tekintő nézőpontot. Ennek egyik kedvezőtlen kö-

verkezménye volt a három szféra egymáshoz viszonyított súlyának és kölcsönös determinációjának önkényes megítélése... Az utóbbi 15 évben világossá vált egyrészt, hogy a termelés fejlesztésének és a társadalmi demokrácia szélesítésének egyaránt fő tényezője az ember *kulturáltságának* növelése, másrészt pedig az, hogy a kultúra belső céljai éppen a társadalmi és gazdasági célok függvényében fogalmazhatók meg... A filozófia és a kultúraelmélet terén... a korábbi egyoldalúan ismeretelméleti orientáció helyét az *ontológiai* – a társadalmi lét egésze felől közelítő – álláspont foglalja el...” (Vitányi, szerk. 1977. 23. old.) Idézett összefoglalónk szerint akkor úgy véltük, nem véletlen, hogy például Lukács György alapvető ontológiai munkája éppen ebben az időszakban alapozta meg a filozófia (és ezen belül a kultúraelmélet) ontológiai „fordulatát”, amikor ezt az intenzív gazdasági fejlődés társadalmi igénye is napirendre tűzte. Korábban az egyoldalúan ismeretelméleti beállítottságú kultúraelemzés, az ember tevékenységeinek szerepszerű felfogása nyomán a szociológia „...a kultúrát és a művelődést a munkától és a társadalmi tevékenységtől független minőségként vizsgálta. Ennek jellemző megnyilvánulása volt például, hogy a művelődést egészében a szabadidős tevékenységek körébe utalta. Az ontológiai megalapozású kultúraelmélet megfelel egy széles társadalmi alapokra épülő kulturális politika követelményeinek is. A kulturális politika... megalapozhatja eredményeinek szélesebb kiterjedését, ha működését a társadalmi összefolyamatra tekintettel tervezi meg. Ehhez nyújt segítséget az összefüggések teljes rendszerét átfogó kultúraelmélet, szociológia, művelődés-gazdaságtan és a többi társadalomtudományok...” (Vitányi, szerk. 1977. 4-5. old.)

Ágh Attila ezt a folyamatot így jellemezte: „A marxista kultúraelmélet fejlődésének *első szakaszában* az extenzív iparosítás logikájának megfelelően a kultúra hagyományos felfogása uralkodott. A kultúra szellemi életként, illetve szellemi értékek rendszereként való felfogásában egyaránt az egyéni művelődés és a kultúra társadalmi rendszere *rögzített világot* fejezi ki. A polgári iparosodás intenzív szakaszának jellegzetes kultúraelmélete, a kultúranropológiai megközelítés a maga sajátos logikája szerint („tanult viselkedés”) az egész személyiség és a társadalom mozgó, *dinamikus világot* fogalmazza meg. Ezért különböző formáinak hatása szükségképpen felerősödött a hagyományos kultúrafelfogás krízise idején a szocialista országokban is, a marxista kultúraelmélet fejlődése *második szakaszában*. Kritikai átvétele számomra ponton azzal az előnnyel járt, hogy a hagyományosan kultúraorientált társadalmi szaktudományok és az általános kultúraelmélet közelebb kerültek egymáshoz. Az átfogó rendszerezés igényét azonban az általunk lételméletinek nevezett felfogás, mint *harmadik szakasz*, hozta meg, amely magában hordozza a társadalmi totalitás módszertani követelményét, ezért sajátos változataiban egyaránt a szocialista iparosítás intenzív szakasza adekvát elméletének ígérkezik, mint a közművelődés elméleti megalapozása.” (Ágh 1978. 59. old.)

Az én kutatási kérdésem *akkor* (tehát az 1970-es évek közepén, a művelődés-gazdaságtani vizsgálatok megalapozása és elindítása idején, majd az 1980-as években, azok kiteljesedésekor) a következő volt: *a kultúraelméleti megközelítésből hogyan juthatunk el a fogalom operacionalizálására igénylő konkrét művelődés-gazdaságtani kutatások alapvető kategóriáihoz?* Hiszen a közgazdasági elemzés vagy a tervezés során bizonyos mértékig *mindenképpen el kell különíteni egymástól a társadalmi-gazdasági élet főbb szféráit*. A már kialakult gazdasági elemzési és tervezési

rendszerekhez kell *alkalmazkodni, illetve azokat meghaladva* kell érvényesíteni a társadalmi lét nem gazdasági vetületeit, dimenzióit. Szükséges bizonyos mértékű elhatárolás azért is, mert a tervezés logikája és metodikája nem engedte meg magának az „összfolyamattal” a közvetlen vizsgálatát, illetve szabályozását. Ezt a problémát (a gazdasági tervezés esetében) *Augusztinovics Mária* szellemesen így fogalmazta meg: „Az összefolyamat tudatos társadalmi szabályozása az összefüggésrendszer konzisztenciáját és eredményességét hivatott biztosítani. A szabályozás mégsem irányulhat közvetlenül az összefolyamatra; az összefüggésrendszer közvetlenül nem engedelmeskedik semmiféle döntésnek. (Senki sem utasíthatja a nemzeti jövedelmet, hogy mekkora legyen.) A szabályozás a részekre vonatkozó, valóságos, konkrét döntések összehangolását jelenti. Azt igényli, hogy a gazdaság egészét alkotó összefüggésrendszer konzisztenciája és eredményessége kritériumként szolgáljon az egyes résztvevők jövő fejlesztését megszabó döntésekhez.” (Augusztinovics 1979. 18. old.)

Ennek analógiájára az én problémám az volt, hogy elkülöníthetjük-e egymástól (és milyen módon) *a társadalmi-gazdasági folyamatok gyakorlati irányítása céljából* a kultúrát és a gazdaságot. Már idézett tanulmányában Ágh is foglalkozott ezzel a problémával úgy, hogy áttekintést adott a *filozófiai kultúrafogalom szaktudományosodásának* folyamatáról, a legjellemzőbb elméleti-módszertani irányzatokról. Elemezte, hogy az „emberi beruházás” igénye nyomán a szocialista országok az 1970-es években egy újabb kulturális forradalomhoz érkeztek el. Ebben a szakaszban „a filozófiai igényű kultúraelmélet orientáló szerepe igen megnőtt, de a filozófia eszközei önmagában semmiképpen sem elegendőek egy marxista kultúraelmélet kidolgozásához. A feladat mindenképpen az alkalmazottá forduló társadalmi szaktudományokra való széles körű támaszkodás és azok rendszerezése... hiszen ezekben foglaltatnak a valódi problémák...” (Ágh 1978. 64.p.) A szaktudományosodással kapcsolatban Ágh (számomra és számunkra akkor igen biztató módon) *kiemelte a művelődésszociológia és művelődés-gazdaságtan jelentőségét*, ugyanakkor rámutat e kutatási területek akkor még megoldatlan filozófiai problémáira is: „...a kultúraelmélet szaktudományosodásában a legfontosabb előrelépés a művelődés-avagy kultúrgazdaságtan és a művelődésszociológia önálló diszciplínává szerveződése. Mindkét diszciplína igyekszik újragalmazni, lehatárolni vizsgálat tárgyát, vagyis a közgazdaságtan, illetve a szociológia egzakt igényű módszereivel igyekszik a kultúra szféráját, illetve a műveltség állapotát és a művelődés folyamatát megragadni... Ám ezzel szükségképpen egy sajátos „tudathasadás” következett be az újonnan létrejött diszciplínákban, hiszen a kultúrát, mint a társadalmi élet egyik lehatárolt területét felfogva a lehető leghagyományosabb kultúrafelfogáshoz kötődnek (a társadalom szellemi élete), ugyanakkor azonban leginkább a saját vizsgálatuk állította szembe őket ezzel a felfogással. A kultúra-gazdaságtant felfoghatjuk ugyan a kulturális intézmények gazdaságtanánaként, de csak a ráfordítás oldaláról, hiszen mihelyt feltételezzük a megtérülés kérdését, a zárt modell azonnal felbomlik és a társadalmi élet legkülönbözőbb területein jelentkezik a hatékonyság problémája... Azonban csakis ilyen *konkrét megközelítés* (Kiemelés: K.G.) képes feltárni a szocialista fejlődés sajátosságait és konkrét ellentmondásait az iparosítás intenzív szakaszában a művelődés és az emberi beruházás területén.” (Ágh 1978. 64.p.)

A konkrét megközelítés számomra alapvetően szükséges volt, hiszen az akkori, és akkor ismert kultúraelméleti megfontolásokat és az akkori gazdasági elemzési lehetőségeket kellett összekapcsolni. Persze ez utóbbiakon belül is hatalmas küzdelem folyt: az alap és felépítmény, az anyagi és szellemi termelés, a produktív és improduktív munka ellentéteinek csapdájából kifelé tekintve egy másik csapdát láttam. A mindent megmérni akaró, az összefüggéseket legalább sztochasztikusan, ám mindenképpen számokra alapozva igazolni kényszerítő, akkor uralkodó gazdasági megközelítés béklyóját éreztem. Az elméletileg megalapozott konkrét megközelítés mégiscsak sikerült. Ehhez egyrészt az UNESCO munkához való kapcsolódás lehetősége, másrészt az 1980-as évek újabb irodalma adta meg a kulcsot:

A fejlődés kulturális dimenziója

Amikor az 1960-as évek végén nemzetközi szinten is elkezdődött a „kulturálpolitikák intézményi, adminisztratív és pénzügyi aspektusainak” vizsgálata, már a témakörben tartott első kormány szintű UNESCO-konferencia (1970. Velence. Lásd: *Intergovernmental... 1972. és Instruments... 1972.*) határozataiban is szerepelt többek között az, hogy

⇒ megegyezésre kell jutni egy olyan kultúrafogalom használatában, amely alkalmas a statisztikailag is mérhető, gazdaságilag elemezhető kulturális területek „lefedésére”;

⇒ megegyezésre kell jutni abban, hogy egy ilyen kultúrafogalom csupán megközelítő lehet, de az összehasonlítás érdekében szükséges a közös részeket kiemelni, az eltéréseket behatóan elemezni.

E követelmények ellenére a következő konferenciákon természetesen újra meg újra felmerült a probléma. A végső megállapítás mindig az volt, hogy a kutatások során olyan definíciót kell használni, amely megfelel az összehasonlításban részt vevő államokban kialakult „kulturális hálózatnak,” s ajánlásul szolgálhat a fejlődő országok számbavételi, finanszírozási és tervezési rendszerének kialakításához.

A „tágabb” és „szűkebb” kultúrafogalom problémája minduntalan visszatért a vitákban, és elsősorban a nemzetközi összehasonlítások során okozott gondot a fogalom tisztázatlansága. „A kulturális fejlődés céljainak meghatározásához alkalmazható módszertan” címmel rendezett UNESCO-szakértői tanácskozássra Heiskanen és Mitchel elvégezte az UNESCO „Kulturális politikák” című sorozatának ebből a szempontból való elemzését. (Heiskanen 1976., Lásd még Gronow tanulmányát ugyanott.) Azt állapították meg, hogy szinte annyiféle megfogalmazás van, ahány ország beszámolóját figyelembe vették. Ezekben a kötetekben a kultúra adminisztratív értelmű jelentése rendszerint a művészeteket és azok intézményeit foglalta magában. (Ugyancsak maradandó élmény: egy moszkvai tanácskozáson, belekavarodva az értelmezési nehézségekbe, a szovjet kollégák egyszerűen minisztériumi kultúrának nevezték azt a kultúrát, aminek a finanszírozási problémáiról tárgyaltunk. Miközben az elemzések, vizsgálatok során az alkotás, terjesztés, befogadás gazdasági meghatározottságaira voltunk kíváncsiak, például a statisztikák rendszerint nem ezt, hanem az intézményi besorolás logikáját követték.)

Az UNESCO égisze alatt publikált írásokban, dokumentumokban a kultúra fogalmának értelmezése éppúgy a szűk, művészet-centrikus, elitista megközelítésből haladt a lélelméleti értelmezés felé, mint azt a hazai fejtegetésekben tapasztaltuk. Csakhogy míg nálunk egy-egy elméleti konstrukció gyakorlati kivé-

tési kísérletéről volt szó, az UNESCO által támogatott irodalom a gyakorlati (globális és regionális) problémákra adott elméleti igényű választ. Nézzük meg a folyamatot, hogyan alakult ki és mi az eredménye! A számos lehetőség közül csupán néhány, röviden jellemezhető példát választok.

Hecker (1972) a kulturális fejlődésről mint új koncepcióról írt. Landheer (1972) a kultúrát a globális társadalmi szisztéma egy faktoraként értelmezte. Schafer (1975) szerint egy új világrend, a kultúra kora felé tartunk. (Vers un nouvel ordre mondial: l'âge culturel.) Maheu és d'Ormesson (1975) beszélgetése már a kultúra és fejlődés konkrét összefüggéseit vetette fel. Benmate a kultúra változó koncepciójáról írt. Azt vázolta, hogy a második világháború utáni időszakban (a kultúra fogalmát szűkebben értelmezve) elsősorban a kapcsolatokat kellett újjáépíteni és a megszakított kulturális cseréket kellett beindítani. Ezzel szemben az 1970-es években a kulturális program már a különböző kultúrák (sic, többes számban!) egymásra hatásának programjává vált, s ez a kultúra értelmezésének valóban egyetemes karaktert adott. (Benmate 1976. 263. old.) Emlékeztetek arra, hogy hazánkban a művelődésszociológiai és életmód kutatások nyomán, még a politológia térhódítása előtt, az 1980-as évek elejétől kezdett terjedni a nézet: tág értelemben is egymás mellett élő kultúrák vannak egy nemzeti keretek között szervezett társadalomban is. Már a politológiának nyitottunk befogadói teret akkor, amikor azt hangsúlyoztuk, hogy az irányításban is egymás mellett, párhuzamosan létező művelődéspolitikák vannak.

Bár a „Cultures and time” (1976) kötet nem foglalkozott a gazdasági és tervezési problémákkal, témánk esetében mégis külön emlékeztetek rá. A gyűjtemény ugyanis tíz világhírű szerző tanulmányát tartalmazza az idő fogalmáról a különböző kultúrákban. Ebben az esetben a kultúrát a társadalmi-gazdasági formáció fogalmával megközelítően azonos értelemben használták. Így a kínai, indiai, görög, zsidó, moszlim és keresztény gondolkodás időfelfogását elemezték. Ha a kultúra változó koncepciója a kultúrák elismeréséhez vezetett, akkor a beavatkozások és a be nem avatkozások logikájának megértéséhez mindenképpen számolnunk kell az egymás mellett élő idő-értelmezésekkel. A kötetnek fontos tétele volt az, hogy nemcsak az egyes korokon és kultúrákon, hanem az egyes társadalmakon belül is eltérő idő-értelmezések vannak (Lásd például Im. 238-239. o.)

Henry (1977) egy analitikus modellt adva foglalta össze a kultúra és fejlődés összefüggéseit. Elemezte azt a folyamatot, amelyben a gazdaságcentrikus növekedés kritikája megszületett. Nézete szerint a korábbi felfogásban a fejlett társadalom egyenlő volt a fogyasztói társadalommal, amely elfogyasztotta (sokszor elpusztította) a megújítható és a meg nem újítható forrásokat. Henry a kultúrát úgy értelmezte, hogy az az ember és környezete viszonya. Kimutatta, hogy a fejlődés mindenképpen változás, és ennek lényege az anyagi fogyasztói modell és az így értelmezett fejlődés meghaladása.

Még inkább globális szemszögből, ám ugyanerre hívták fel a figyelmet az 1978-ban publikált „Suicide or survival” (1978) kötet tanulmányai. Stanovnik például azt hangsúlyozta, hogy a globális problémákkal való megküzdésben csökkenteni kell az anyagi javak szerepét. Kirpal szerint a nagy kihívások egyike a fizikai túlélés, a másik az ember morális integritása, a harmadik pedig szellemi lényegének megőrzése. Mindehhez olyan cselekvési programra van szükség, amelyben hangsúlyt kap a fejlődés kulturális dimenziója.

Az áttekintett anyagból csak ezt a néhány, jellemző illusztrációt kiválasztva úgy vélem, hogy az elméleti tanulmányok egyrészt integrálási, másrészt redukálási metodológiát követtek. Az integrálás itt azt jelenti, hogy a részproblémák megoldási lehetőségét úgy tudták elképzelni, hogy a fejlődés egész célrendszerén és a fejlesztési politika érdekrendszerén változtatunk. A redukálási módszer pedig ebben az esetben azt jelentette, hogy a követelmény megvalósításának eszközeit keresve mindig eljutottak egy konkrét intézményrendszerig, amely a társadalmi nyilvánosság, az oktatás, a kultúra, a kommunikáció rendszere; röviden: a tudás közvetlen infrastruktúrája.

„Az információ tudás. A tudás hatalom.” August Comte e maximáját idézve kezdődik az a jelentős tanulmánykötet, amely két szakértői tanácskozás (1975. és 1978.) anyagára támaszkodva az endogén fejlődés és a tudás átadásának problémáit tárgyalta. (Domination or sharing... 1981.) Igen fontos, hogy a tanulmányok felhívják a figyelmet arra, hogy a technológiai transzfer kapcsán eddig csak annak gazdasági aspektusára figyeltek, a szociokulturális következményekre nem, holott a technológiai transzfer visszafordíthatatlan folyamatokat indít el a kultúrában. Ma már, az „e” kultúra világában, a turizmus felértékelődésével, a nagy integrációk kialakulásával és bővülésével ez nem csupán bizonyított, de magától értetődő.

A fejlődés fogalmának értelmezésével is számos tanulmány és szakértői tanácskozás foglalkozott. Ezek lényege a gazdaság- és technika-centrikus modell kritizálása. Az új koncepciójú fejlődés céljait illetően egyre határozottabban fogalmazódott meg a követelmény: az identitás megőrzése és a népesség valódi, nem manipulált szükségleteinek kielégítése, különös tekintettel azokra, akik a korábbi, illetve jelenlegi modell áldozataiként hátrányos helyzetbe kerültek. Az ilyen elemzések mindig eljutottak a tervezés szükségességéhez. Eshete például a fejlett tőkés, a szocialista és a fejlődő országok kulturális politikájának struktúráját és eszközeit vizsgálva foglalkozott a tervezéssel. Szerinte a tervezés a fejlődés előrelátása és irányítása valamely cél elérése érdekében. Az iparilag fejlett országokban a cél: a fogyasztói társadalomban felszabadítani az embert az elidegenítéstől, „kalmár szellemű kultúra” alól egy populáris, emberarcú kultúra létrehozása érdekében. A fejlődő országok esetében a cél: megőrizni a kulturális örökséget az idegen kultúrák támadásaitól. (Eshete 1981.) Ezt hangsúlyozta több tanulmányában pl. Huýnh is, aki az oktatás, kultúra és az endogén fejlődés összefüggései kapcsán (már 1977-ben) rámutatott a helyi értelmiség funkciójára. (Huýnh 1982.) Egy másik tanulmányában többek között azt fejtegette, hogy a fejlődő országok esetében nem szabad csupán az úgynevezett alapvető szükségletek kielégítésére koncentrálni, mert minden magasabb rendű tudományos, oktatási, kulturális tevékenység e szint fölött van, és éppen ezektől függ a „basic needs” önálló kielégítési lehetősége. A hosszú távú, alternatívákban gondolkodó tervezés mellett foglalt állást. (Huýnh, 1981.) Kritizálta az ökonomista, technicista fejlődési modellt. Az a követelményt fogalmazta meg, hogy a fejlődés a tudomány, technika, gazdasági növekedés kultúrává válása az endogén fejlődés talaján. Röviden: a gazdasági növekedés eufóriája után és helyett az emberközpontú fejlődés korszakára van szükség. (Huýnh 1982., 1983.)

Jogosan vetődött fel az a kérdés, hogy a mindennapi és az irányítási viták során miért van szinte közvetlen átjárás a tá-

gabb, ontológiai értelmű kultúra fogalom és a szűkebb kulturális szféra fogalom között? A logikai szálát és a választ (a nemzetközi, elsősorban az UNESCO által kiadott szakirodalóm elemzésével) én az alábbiakban találtam meg. A jövőkutatási és az általános, fejlődés elemzési munkák mondanivalójának lényege: rendkívül veszélyes helyzetbe került az emberiség. Felismertté vált a gyors, kollektív, nukleáris öngyilkosság lehetősége. A környezet szennyezésével és a környezeti, ipari katasztrófákkal naponta szenvedtük a lassú öngyilkosság gyakorlatát. Mindezek mellett a túlnépesedés és az éhezés réme és valósága, továbbá a számos összetevőből álló egyenlőtlen ségek feszültsége bomlasztotta az emberiség túlélési reményét. Az öt tényező egyike is elég volt ahhoz, hogy kijelentsük: kritikus időszakban élünk, amikor a szavaknak és tetteknek feltétlenül találkoznuk kellett. Az öngyilkosság és túlélés alternatívájában az egyetlen lehetőség az volt, hogy meg kell próbálni élni. Ehhez pedig új stratégiára volt szükség. A túlélési érvelés ahhoz a felismeréshez vezetett, hogy egy világméretű kulturális forradalomra van szükség, amelynek során a fejlődés céljai is megváltoznak. A túlélés cselekvési programjának (a jövőkutatási munkák szerint) az a lényege, hogy hangsúlyt kapott a fejlődés kulturális dimenziója. A dokumentumok és a szakirodalom elemzése alapján úgy vélem, hogy az UNESCO 1970-es velencei és 1982-es mexikói kulturális politikai világkonferenciája között (a szakértői tanácskozások, regionális konferenciák sorozatában) ez volt a nemzetközi kulturális életben az egyik vezérgondolat, és nem csupán az UNESCO berkeiben! Az 1970-es években a „jövők” kifejezés annak a feszültségnek és szédületnek a leírására szolgált, amely elfogja a rövid idő alatt túlságosan kíméletlen változásoknak kitett embert. (Toffler, 1970.)

Az alkalmazkodóképesség határainak kiterjesztésére – sokak szerint – olyan társadalmat kellett életre hívni, amelyben a nevelés a mindennapi élet változásainak megmagyarázására, megértésére és alakító elviselésére irányul. (Drucker 1971.) Sokan úgy vélték, hogy a tudás vált a leglényegesebb tőkévé, a gazdaság kritikus energia forrásává. Tapasztalhattuk, hogy már a korai, alapvetően technikai-gazdasági összefüggéseket bemutató világmodellekből is kiszűrhető volt a szerzők állásfoglalása: a fejlődésben (és ellentmondásainak lektüzdésében) meghatározó szerepe lehet és lesz a tudománynak. *Ebből fakadóan az oktatás korszerűsítése, de általában a társadalmi élet kulturális dimenziója a jövő kulcskérdésévé vált.* Nem véletlen, hogy a Római Klub jelentéseinek sorában a „Növekedés határai” óta a leghatározottabb felszólító címmel és tartalommal a tanulási, kulturális problémákat feszegető világmodell, a „No limits to learning” (A tanulásnak ne legyenek határai) jelent meg. (Botkin etc. 1979. Lásd még: Korán, 1984.) S az sem véletlen, hogy a Római Klub elnökének ugyancsak világhírű könyve kulturális témával zárult. Azt hangsúlyozta ugyanis, hogy *az új társadalom kifejlesztésének fő eszköze a nevelés, kutatás, tanulás, elmélkedés – s ezek együttesen alakítják ki a részvét, előrelátás, szolidaritás és egyetemesség szellemét.* (Peccei 1984.)

A világon tehát kialakult egy olyan szellemi áramlat, amely (a globális és szektorális problémák tárgyalása kapcsán) felhívta a figyelmet a fejlődés kulturális dimenziójára. Sőt, a problémák megoldását éppen a kulturális dimenzió segítségével tartotta megvalósíthatónak. Tehát a rövid távú gazdasági racionalitás, a széttagoltság és anyagiasság gyakorlatával szemben kialakult a távlati szolidaritásra, egyetemességre és szellemiségre apelláló nézetrendszer. A növekedés koncepcióját a fejlődésé váltotta fel.

A globális és szektorális problémák jövőkutatási elemzése során a kultúra kérdése kétféleképpen merült fel. Egyrészt, mint a természethez és az ember által létrehozott világhoz való viszonyt jelentő fogalom. Az új stratégia lényege: e viszony (megmaradást szolgáló) megváltoztatása. A kultúra ebben az értelemben az emberi lét egy dimenziója. Másrészt az ember és környezete viszonyának értékelését és az értékelés szellemi folyamatait hangsúlyozva a kívánatos stratégia első konkrét eleme mindig az a társadalmi intézményrendszer volt, amely a tudás megőrzésére, termelésére, forgalmazására szakosodott. S mivel a stratégia mindig csak konkrét lehet, ezért volt az, hogy az interdependens feszültségek globális tárgyalása során a legtöbb jövőkutatási munka eljutott oda, hogy az emberiség tudásával s e tudás intézményrendszerével kell valamit kezdeni. Míg a logikai lánchban az 1960-as évek során többnyire csak a tudományos kutatásról és az oktatásról volt szó, addig az 1970-es és 1980-as évek jellemző: a közművelődést, a művészeteket, a tömegkommunikációt is jövőt formáló társadalmi alrendszernek, megmaradási tényezőnek tekintették.

Érdekes a logikai szál egyik hazai megjelenésére felfigyelni. Az életmódkutatások egyik (sajnos jelzés nélküli) munkaanyagát idézem, amely a szocialista fogyasztás jellemzőit elemezte a nem anyagi fogyasztás szférájában. E munkaanyag szerint a társadalmi növekedés kategóriája a társadalom működésének összetettebbé válását, az együttműködés kiterjesztésének és elmélyülésének folyamatát fejezi ki. ⇒ Társadalmi növekedés

Társadalmi növekedés

„Ennek a folyamatnak az értelmezése annyiban épül a kultúra tágabb felfogására, amennyiben a társadalmi növekedés előrehaladása az ember kezdeményezőképességének döntő jelentőségű szempontjából éppen a gyakorlat kulturális, azaz társadalmilag tanult elemei felhalmozódásának függvénye. A társadalmi szabályozásban, a természeti és kulturális elemek kölcsönhatásában hosszabb távon mindenképpen a kulturális összetevők és ezek aránya - amit a későbbiekben kulturális összetételnek vagy kulturális hatás-keresztmetszetnek hívunk - játssza a döntő szerepet... A kulturális oldal felhalmozása a természeti eredetű előfeltételekkel állandó kölcsönös meghatározottságban haladnak csak előre, az elért kulturális összetétel azonban a társadalmi működés egészének is legfontosabb minőségjelző mutatója. Másként szólva: a társadalmi növekedés sebességének nem egyetlen, de távlatilag legfontosabb meghatározója a társadalmi szabályozás kulturális hatás-keresztmetszetének relatív és abszolút bővülési üteme. Kizárólag vagy elsősorban a szabályozás természeti jellegű erőforrásaira alapozni próbáló eljárások képviselőivel szemben a legnagyobb valószínűséggel tartósan azok jutnak előnybe, akik a szabályozási kapacitás fenntartását, főként pedig a bővítését a gyakorlat kulturális, azaz a társadalmilag tanult összetevőinek felhalmozása révén törekuszenek elérni.” (A szocialista... 1978. 5-6. old. Kiemelés: K. G.)

Végül ezen a szálon is az ágazatokba szervezett intézményekig jutottunk el, ám kétségtelen, hogy a kulturális szféra, mint elméleti kategória, aprólékos pontossággal nem volt megfeleltethető az ágazati rendszer egyes elemeinek. A kulturális intézményekkel, tevékenységekkel, szolgáltatásokkal és folyamatokkal kapcsolatos viták nem kis mértékben az ágazati és a rendszerszemlé-

let eltéréseire s ezzel együtt a rövid táv és távlat ellentétére vezethetők vissza. Az ágazati szemléletű elemzések ugyanis adminisztratív (jogi) értelemben is meghatározható szervezetekre irányultak, s csak ezeken keresztül jutottak el a tevékenységekhez és produktumokhoz. De nem jutottak el a szervezet, tevékenység, produktum, környezet összefüggéseiben kialakuló társadalmi, kulturális folyamatokhoz. A rendszerszemléletű elemzések viszont társadalmi (kulturális) folyamatokra, tevékenységekre irányultak, s mint ezek összefonódó, élesen el nem különíthető hordozóit vizsgálták a szervezeteket.

Az azonos irányba mutató megközelítések és példák sorát hosszasan lehetne folytatni. A fenti törekvések s az általam integrációs és redukciós módszereknek nevezett megközelítések nem csupán az általános fejlődési kérdéseket tárgyaló írásokban, hanem az oktatás, kommunikáció, művészetek problémáinak konkrét taglalása során is megjelentek. Az 1980-as évek közepétől a magyarországi politikai, társadalmi, gazdasági feszültségek nem érthetők meg és nem oldhatók fel a kulturális szféra és a társadalmi újratermelés összefüggéseinek komplex, ám a szervezet mélységéig eljutó elemzése és a működési mechanizmus nélkül.

Az UNESCO-munkák összefoglalásaként, az 1996-ban magyarul is megjelent, már hivatkozott kötet (*Kreatív sokszínűség*) egyértelműen meghaladta a korábbi dualisztikus, dichotomikus szemléletet. A közölt ⇒ Kreatív sokszínűség idézetből is kitűnik, hogy a kötet a tágabb kultúra fogalmat használja; ebből vezeti le az anyagi és szellemi fejlődés összefüggéseit és határozza meg a követelményeket.

Fogalmi háló

A saját kategória rendszer kialakításához, a hazai irodalomból leginkább Kozma Tamás, Vitányi Iván, Bujdosó Dezső és Maróti László munkáira támaszkodtam. Ami az elméletek és szervezetek „összerendezését” illeti, Kosáry Domokos kötete volt példaadó. Ő a művelődés szektorait úgy mutatta be, ahogyan történelmileg lezajlott az ideológia (a vallás) differenciált intézményesülése. „Nézetünk szerint ... írta – elvi meggondolásból is helyesebb ez a felosztás, amely a történelmi folyamat által létrehozott struktúrát veszi alapul. A történelem ugyanis nem az anyagi – szellemi vagy politikai – művelődési ellentétpár, mint fő tengely körül forog. E felosztások segítségével lehet esetleg érdekes állóképeket, tablókat összeállítani, de mozgást rekonstruálni nem. S ettől függetlenül az már semmiképpen nem látszanék helyesnek, hogy egyszerre két egymást keresztező felosztási elv alkalmazásával kísérletezzünk. Vagyis, hogy elfogadjuk a marxizmus képét e történelem folyamatáról és struktúrájáról, ugyanakkor ezzel egyidejűleg az elvek hierarchiájának ugyanazon szintjén az anyagi-szellemi vagy a politikai-művelődési metszsvonalakat is megpróbáljuk alkalmazni.” (Kosáry 1980., 12. old.)

A fogalmak definiálásakor abból indulok ki, hogy a társadalmi lét újratermelése során kölcsönösen összefüggő, ám mégiscsak elkülöníthető tevékenységi szférák (társadalmi részrendszerek vagy alrendszerek) alakultak ki. A társadalomtudományi kutatások során az alapvetően fontos kérdés az, hogy milyen szempontok szerint, milyen módon különíthetjük el ezeket a szférákat és milyen a meghatározottságok konkrét iránya, mértéke, mechanizmusa. A társadalomirányítás (és ennek bármely eszköze: a tervezés, szabályozás és intézményrendszer) korszerű-

sítése során viszont az a fontos kérdés, hogy miként tudjuk használni, érvényesíteni (tehát például a politika irányításban vagy a tervezésben kifejezésre juttatni, elismerni) a felismert kapcsolatokat, összefüggéseket.

A kultúraelméleti viták, a közgazdasági és szociológiai szempontok együttes elemzésével arra a (ma már persze triviálisnak tűnő) következtetésre jutottam, hogy a társadalmi lét újratermelésének folyamata (s ezen belül a gazdasági növekedés magyarázata) nem redukálható csupán az anyagi, a gazdasági tevékenységre. Az ember társadalmi életének bővített újratermelése az integrálódási, adaptálódási és munkavégző képesség megújításával kezdődik. Ennek szükséges, de nem elégséges feltétele az anyagi javak termelése és az anyagi jellegű fogyasztási igények kielégítése. Bár a nemzetközi és a hazai szakirodalomban a kultúra és kulturálódás fogalmának számos definíciója van, kétségtelen, hogy a meghatározások egy csoportja a társadalmi lét újratermelésének nem anyagi, nem gazdasági dimenziójához kapcsolódik.

A feldolgozott irodalom, különösen Vitányi Iván munkái alapján, ma úgy vélem, hogy a kultúra tágabb értelmezésében viszony-fogalom. Ugyanakkor a viszonyoknak viselkedésben, életmódban, társadalmi folyamatokban, továbbá az ezeket hordozó, kifejező, megjelenítő tárgyakban, szolgáltatásokban és szervezetekben (intézményekben) való manifesztálódását jelenti.

A kultúra az ember viszonya önmagához. Azért és attól más, eltérő az egyik ember kultúrája a másiktól, mert más a viszonya önmagához, és ez eltérő viselkedésben, használt tárgyakban, igénybe vett szolgáltatásokban, keretül szolgáló intézményekben jelenik meg. És azért azonos vagy hasonló két ember kultúrája, mert azonos vagy hasonló az önmagukhoz való viszony és ennek manifesztálódása. (Példák: a dohányzó és nem dohányzó ember; az egészséghez–betegséghez; fizikumhoz–pszichikumhoz, táplálkozáshoz stb. kapcsolódó viszonyok...)

A kultúra az ember viszonya a másik emberhez. (Pl. meg akarom-e változtatni a szüleimet, társamat, gyermekeimet. Milyen a toleranciám...)

A kultúra az ember viszonya a természethez: leigázom, kirabolom; megértem, óvom, felhasználom; szemetelek, nem szemetelek; gátak köré szorítom a Dunát vagy félek ettől...

A kultúra az ember viszonya a tárgyi környezethez. (Pl. épület, lakás, lakberendezés...)

A kultúra az ember viszonya a már kialakult és alakuló társadalmi viszonyokhoz. (Ki – kinek nyújt kezét; ki – kit regez...)

A kultúra az ember viszonya a jelekhez, a jelszerű objektívációkhoz, ezek fizikai és szolgáltatási megjelenéséhez, gyűjtő intézményeihez. Itt tehát a hang, az írás, a síkban és térbeni ábrázolás; vagy mondhatjuk, hogy a hét szabad művészetből kialakult hetvenhét megjelenítési, leképezési, tükrözési, értelmezési módról van szó. Ezek intézményesülésével alakultak ki a szűkebb kultúra: a tudomány, az oktatás, a művészetek, a tömegkommunikáció, a közművelődés, az elektro-kultúra rendszerei.

Elemzéseim során (e tanulmányban is) azokat a tevékenységeket, amelyek elsődlegesen és közvetlenül anyagi javakat és anyagi jellegű szolgáltatásokat hoznak létre, a társadalmi lét (a tágabb kultúrán belüli) gazdasági szféra körébe sorolom. Ezzel szemben azokat a tevékenységeket, amelyek elsődlegesen és közvetlenül az emberi alkotóképesség fejlesztésére, az információk, a tudás az ismeretek előállítására, megőrzésére, létrehozására és közvetítésé-

re irányulnak, a társadalmi újratermelés kulturális szférája körébe sorolom.

Szóhasználatomban a kulturális szféra fogalom a társadalmi lét, a tágabb kultúra intézményesült dimenziója: az információk, a tudás, az ismeretek, a szellemi termékek megőrzésének, alkotásának (termelésének) terjesztésének (elosztásának) és befogadásának (fogyasztásának) speciális, az anyagi termeléstől részben elkülönült intézmény- és tevékenységrendszerét, a velük kapcsolatos irányítást és társadalmi folyamatokat jelenti.

Elméletileg tehát a kulturális szféra az alábbiakat foglalja magában:

- ⇒ a tudás megőrzésének, termelésének, elosztásának és fogyasztásának speciális szervezet- avagy intézményrendszerét;
- ⇒ ezen intézményrendszer elsődleges tevékenységeit és az ezek nyomán létrejövő produktumokat és produkciókat (kulturális cikkek és szolgáltatások);
- ⇒ az intézmény- és tevékenységrendszer közvetlen, erre irányuló társadalmi szabályozását;
- ⇒ az előzők által együttesen meghatározott kulturális viszonyokat és folyamatokat.

Ha a társadalmi újratermelés ágazati szemléletű megközelítését és a fenti meghatározást összevetjük, akkor a kulturális szféra fogalomhoz többek között és döntően az oktatás és a kulturális szolgáltatás ágazat; a tudományos kutatás és fejlesztés ágazat (és elméletileg az igazgatás ágazat kulturális dimenziója); a hírközlési ágazat intézményei, speciális tevékenységei és az általuk közvetlenül motivált társadalmi folyamatok tartoznak. A kulturális szférának a társadalmilag szervezett, intézményesített oktatáson és tudományos kutatáson kívüli részét szűkebb kulturális szférának nevezem. Ám nyilvánvaló, hogy ha az ágazati besorolással leírjuk, elkülönítjük, rendezzük a társadalomban folyó tevékenységeket és ezek jellemző intézményeit, akkor a szféra fogalom ezt mintegy hullámvonalban átmettszi; hiszen minden ágazatban vannak (szűkebb értelemben vett) kulturális jelenségek és folyamatok.

A művelődés fogalma alatt az embereknek a társadalmi újratermelés folyamatába, „a társadalom teljes viszonyrendszerébe” (Kozma Tamás) való bekapcsolódáshoz, az abban való eligazodáshoz szükséges tudás speciális feltételekhez kötődő megszerzési (fogyasztási, elsajátítási, befogadási) folyamatát értem. Nyilvánvaló, hogy ez a tudás a munkavégzés és a mindennapi társas kapcsolatok során is bővül, az újratermelés konkrét követelményeinek megfelelően változik. De az is nyilvánvaló, hogy a történeti fejlődés során egyre inkább kialakult és bővült egy olyan intézmény- és tevékenységrendszer, amely elsődlegesen a társadalmi viszonyokra és a munkára vonatkozó ismeretek megőrzésére, termelésére, elosztására és fogyasztására szakosodott. Művelődés alatt e speciális feltételekhez kapcsolódó információáramlást, az információk elsajátítását értem.

Szóhasználatomban ezen a ponton – és csak ebben a logikai felvezetésben – kapcsolódik össze a művelődés és a kulturális szféra fogalma... A művelődés a kulturális, avagy művelődési szféra intézményeiben létrehozott és intézményei által közvetített produktumok (cikkek és szolgáltatások vagy más kifejezésekkel kulturális javak) elsajátítási folyamata, amelynek során a létrehozás (alkotás) és a fogyasztás (befogadás) aktusa nem minden esetben különíthető el. A művelődés ebben az értelemben „a kulturális

javak elsajátítása”. Mielőtt a társadalmi fejlődés és modernizáció lényegét, a tágabb és a szűkebb kultúra összefüggéseinek tételekbe szűkített összefoglalásával jellemezném, szükséges még néhány fogalom vázolása.

Nézetem szerint a *kulturáltság* a tágabb értelemben vett uralkodó kultúra (pl. egyiptomi, kínai, európai; felvidéki, délvidéki; felvégi, alvégi) ismerete és az ezen belüli kisebbségi, (személyes) kultúra tudása; tudatosan mérlegelt érvényesítésének vállalása. Tehát a „Rómában légy római” tájékozódási és megmaradási elv megélése.

A *műveltség* az adott tágabb kultúrán belül a jelszerű objektívációk (viszonyok, információk, tárgyak, cselekvések, intézmények), tehát a szűkebb kultúra ismerete.

A *tájékozottság* a pillanatnyi léthez, az adott (vállalt, ránk mért) cselekvéshez (az adaptációhoz, az önérvényesítéshez) szükséges műveltségelemek tudása.

E fogalmak és a modernizáció emberi tényezői kapcsán felmerül az *értelmiség*, *értelmiségi* meghatározásának szükségessége is. Véleményem szerint *értelmiségi ember az, aki*

⇒ a társadalmi lét, a tágabb kultúra összefüggéseiben hajlandó és képes gondolkodni; tehát hajlandó és képes helyének és viszonyulásainak, alternatív lehetőségeinek feltárására és felmutatására;

⇒ felelősséggel viseltetik a családján túli nagyobb közösségek kultúrájának megértése és formálása iránt;

⇒ a jövőbe vetett értelmes hittel és cselekvő erkölccsel a szűkebb és a tágabb kultúrák közötti személyes és személyen keresztül közvetítést vállalja.

További három, a művelődés intézményesülését megragadó fogalomra térek még ki. Ezek: közoktatás (vagy köznevelés); közművelődés; az oktatás diverzifikációja. A *közoktatás* vagy *köznevelés* (ezeket a fogalmakat itt szinonim értelemben használom) *tágabb*, *lexikális értelemben* az oktatás-nevelés szervezetébe tartozó intézmények munkáját öleli fel. Az iskolán kívül magában foglalva valamennyi szociológiai értelemben vett intézmény (család, szervezetek, művészeti intézmények stb.) nevelési-oktatási funkcióját. *Szervezeti, intézményi értelemben* (például a tervezésben kialakult szóhasználat szerint) e fogalom az iskola-előkészítést, az alsófokú és a középfokú oktatást öleli fel.

Bonyolultabb a *közművelődés fogalmi problémája*. Újabb keletű elterjedése (az 1960-as évektől, de döntően az 1970-es években) a *népművelés* fogalmának és koncepciójának meghaladásához kötődik. A *népművelés* ugyanis az iskolán kívüli művelődési tevékenység felvilágosító jellegét, *művelő* funkcióját hangsúlyozta, ahol döntő szerepe volt az *ismeretek átadójának*. A *közművelődés viszont* az állampolgárok és közösségeik művelődésben való aktivitását hangsúlyozza, tehát egyre inkább arról van szó, hogy nemcsak a népművelők művelik a népet, hanem a polgárok művelik önmagukat, a közvetítő rendszer (így többek között a népművelők, művelődésszervezők) segítségével is.

Az 1960-as évek végének közművelődési koncepcióját átfogóan az 1970-es Országos Népművelési Konferencia körvonalazta. Eszerint: „A közművelődés a különböző művelődési, közoktatási, közművelődési, tudományos és művészeti intézmények, a tömegközlelési eszközök, a társadalmi szervezetek kulturális nevelő munkája révén megvalósuló, a társadalom fejlődő szükségleteire épülő, az egyének és csoportok műveltségét, személyiségét fejlesztő, mindezt az egyének öntevékenységének állandó erősítésével megvalósító tevékenység... Részben társa-

dalmi méretekben tervszerűen irányított folyamat, részben az egyének – társadalmilag ugyancsak meghatározott – önművelési tevékenysége. (Országos... 1970. 148. old.) A témakör hatalmas hazai irodalmában a legtöbb szerző kiemelte: lényeges *tartalmi jegye* aktív és alkotó jellege. Akkor beszélhetünk *közművelődésről*, ha a múltban és a jelenben létrehozott művelődési értékek a *lakosság tömegeinek birtokába* kerülnek, az életmód szerves részévé válnak; ha maga az elsajátítási folyamat alapvetően *aktív, alkotó és közösségi tartalmú*. A mindennapi szóhasználatban persze kialakult a közművelődésnek egy szűkebb értelmezése, amely csak (vagy elsősorban) az úgynevezett közművelődési intézmények tevékenységét foglalja magában. Ugyancsak kialakult egy olyan értelmezés is, amely a különböző tevékenységek ismereteket terjesztő és átadó funkcióját érti a fogalom alatt. Az 1997. évi CXL. törvény, az úgynevezett *kulturális törvény* szerint: „közművelődés a polgárok iskolán kívüli, öntevékeny, önművelő, megismerő, kultúraelsajátító, műkedvelő és alkotó célú cselekvése, amely jellemzően együttműködésben, közösségekben valósul meg.”

A közművelődés fogalma alatt – szerintem – a *köz* (a nép, a polgárok életkori vagy más, pl. érdek- és érdeklődési csoportjainak) olyan *művelődéséről* van szó, amely közösségi jelenlétet, aktivitást feltételez, és meghatározható szervezetekhez, intézményekhez, fizikai terekhez is köthető. A *tér* lehet földrajzi (főter, sétáló utca) vagy épület: „*tedő az együttlét fölött*”. Ez utóbbiak közül a statisztikailag is mérhető művelődési otthon típusú intézmény, nyilvános könyvtár, múzeum, kiállítóhely és *persze a sok stb.*, például a kávéház... képzelhető ide. A *szervezet* lehet épület nélküli vagy épülettel is bíró olyan jogi személy, amely a fenti típusú tevékenységet szervezi, szolgálja és szolgáltatja. Az *intézmény* lehet szokás, folyamat, mozgalom vagy szervezetben és épületben is megjelenő jogi személy (pl. önkormányzati művelődési otthon, könyvtár).

Az *oktatás diverzifikációja* a formális, reguláris iskolarendszeren kívüli oktatás térnyerését és formáit jelenti. (Inkei, Koncz, Pócze 1985.) Tehát átmeneti terület az intézményesen szervezett oktatás és a közművelődés között. A felnőttképzés, egész életen át történő tanulás intézményekben, szervezetekben való megjelenését tartalmazza.

A *kultúra és a gazdaság elvi összefüggései, a modernizáció alapvető jellemzői a következők:*

⇒ A gazdaság a tágabb kultúra része.

⇒ A gazdaság glob-lokál; tehát globálisan meghatározott, ám a lokális kultúrában működik.

⇒ Rövidtávon a gazdaságtól függ a szűkebb kultúra, tehát az imént tárgyalt kulturális szféra finanszírozása, működése.

⇒ Hosszabb távon a gazdaságot és a tágabb kultúrát a szűkebb kultúra határozza meg.

A könyvnyomtatás felfedezése és a reformáció (majd a reformáció és ellenreformáció harcának együttes következménye) óta, történelmileg belátható, hogy a *fejlődés hajtóereje a kulturális szféra*. Mennél inkább közeledünk napjainkhoz, annál inkább érzékelhető, hogy a gazdaság szerkezeti átalakulását a kulturális szféra által formált információ és emberi tényező határozza meg.

Aki belenéz a hivatkozott irodalom kútjába, ám főleg ha merít is belőle, bizonyára jobban megérti a modern szakirodalom – Scitovsky,

Sen, Huntington, Fukuyama – üzenetét. Ők a fenti értelmezéshez hasonlóan a XXI. századi megmaradás és lehetséges fejlődés középpontjába a kultúrát helyezik.

Aki belenéz e kútba, bizonyára jobban tudja értékelni a kulturális antropológia (Bohannan etc; Bujdosó 1998; Bujdosó 2000) gyakorlatban hasznosítható üzeneteit is.

Hivatkozások

A szocialista életmód a nem anyagi fogyasztás szférájában. [1978] Munkaanyag. Jelzet nélkül. 81 old.

Ács Ferencné (szerk.) [1980]: Szocialista közművelődés. A Marxizmus-Leninizmus Esti Egyetem tankönyve. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 657 old.

Ács Ferencné (vál. és szerk.) [1980]: Szocialista közművelődés. Szöveggyűjtemény. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 1172 old.

Adorno, T.W. [1980]: Összefoglaló a kultúriparról. In: Filozófiai Figyelő, 1-2. sz. 53-63. old.

Ágh Attila [1974]: A történelem kérdőjelei. Tanulmányok. Bp., Magvető Kiadó, 469 old.

Ágh Attila [1978]: A marxista kultúraelmélet története. = Kultúra és Közösség, 3. sz. 52-67. old.

Aristoteles: Metafizika (ford.: Halasy-Nagy József). Az Akadémia Filozófiai Könyvtára, Budapest, 1936.

Augusztinovics Mária (szerk.) [1979]: Népgazdasági modellek a távlati tervezésben. Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 448 old.

Benmate, N. [1976]: The changing concept of culture. UNESCO's 30 th anniversary; achievements and prospects. Unesco Chronicle. vol. XXII. No. 9. 262-266. old.

Berend T. Iván [1975]: A szocialista gazdaság fejlődése Magyarországon, 1945-1968. Bp., Kossuth és KJK, 237 old.

Berend T. Iván [1978]: Öt előadás oktatásról és gazdaságról. Bp., Magvető Könyvkiadó, 247 old.

Bogár László [1983]: A fejlődés ára. Bp., Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 190. old.

Bohannan, Paul – Mark, Glazer (szerk) [1997]: Mérföldkövek a kulturális antropológiában. Bp. Ponem Kft. 744 old.

Bolyai János: Appendix. A tér tudomány. (Szerkesztette, bevezetéssel, magyarázatokkal és kiegészítésekkel ellátta: Kárteszi Ferenc.) Akadémiai Kiadó, 1977.

Botkin, I.W.– Ehmndjara, M. – Malitza, M. [1979]: No limits to Learning. Bridging the Hunem Gap. A report to the Club of Rome. (A tanuláshoz ne legyenek határai. Az emberi szakadék áthidalása. Jelentés a Római Klubnak.) Pergamon Press, Oxford 159 old.

Bujdosó Dezső [1978]: Társadalmi lét és kultúra. (A kultúraelmélet alapjai.) Bp., Tankönyvkiadó, 208 old.

Bujdosó Dezső [1988]: Társadalmi lét és kultúra. A kultúraelmélet paradigmaváltása. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 212 old.

Bujdosó Dezső (szerk.) [1998]: Kulturális antropológia. Szöveggyűjtemény kommunikáció szakos hallgatók részére. József Attila Tudományegyetem, Budapest, Média Intézet, 111 old.

Bujdosó Dezső, Vörös Gizella (szerk.) [2000]: Kultúraelmélet. A kultúra gazdaságtana. ELTE BTK Kulturális Menedzserképző Program, Bp. 326 old.

Cultures and time (At the crossroads of cultures) 1976. Paris, UNESCO, 245 old.

Domination or sharing? Endogenous development and the transfer of knowledge. Paris, UNESCO, 1981. 292 old.

Drucker, P.F. [1971]: The Age of Discontinuity. (A diszkontinuitás kora.) New York, Pan Books. 480 old.

Engels [1973]: Ludwig Feuerbach és a klasszikus német filozófia vége. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 99 old.

Eshete, A.: Politiques culturelles et interventions des pouvoirs publics. Pour Division du Développement culture de l'UNESCO. Paris, Septembre 1981. 28 old.

Expert Meeting of the development of cultural policies in Europe. Finlandia Hall, Helsinki, Finland, December 8-12., 1980. Final report. Helsinki, 1981. Finnish National Commission for UNESCO, 305 old.

Faure, E. (szerk.) [1973]: Learning to be. The World Education Today and Tomorrow (Tanuljunk meg élni. A világoktatás ma és holnap.) UNESCO, Paris, 313 old.

Fukász György [1972]: Munka, technika, kultúra. Bp., Magvető Kiadó, 610 old. (Élvek és utak)

Fukuyama, Francis [2000]: A Nagy Szétbomlás. Az emberi természet és a társadalmi rend újjászervezése. Európa Könyvkiadó, Bp. 494 old.

Gondi József [1984]: A szellemi termelési mód elméletének körvonalai Marxnál és részletes kidolgozásának szükségessége napjainkban = Egyetemi Szemle, 2-3. sz.

Habermas, Jürgen [1971]: A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása. Vizsgálódások a polgári társadalom egy kategóriájával kapcsolatban. Bp. Gondolat Könyvkiadó

Hecker, M. [1972]: A new concept: cultural development. UNESCO Chronicle, October vol. XVIII. No. 10. 375-381. old.

Heiskanen, I. – Mitchell, R. [1976]: Defining the Objectives of Cultural Development, Empirical Assesment Via the Analysis of the its Majos Economic, Political and Social Determinale. = Expert Meeting on the Methodology Applicable to the Definition of the Objectives of Cultural Development. In: Planning for Cultural Development: Methods and Objectives, Cultural Development. Documentary dossier, 9-10. Párizs, UNESCO, 31-77. old.

Heiskanen, I. – Mitchell, R. [1976]: Notes on the Different Ways of Defining Culture and on the Culture. (Megjegyzések a kultúra különböző meghatározási módjairól és a kultúra különböző típusainak differenciálódásáról és integrálódásáról) In: Expert meeting on the Methodology Applicable to the Definition of the Objectives of Cultural Development. Hana-saari, 1976.

Henry, P. [1977]: Culture and Development; The Growth Process of Contemporary Society. = Cultures, vol. 4. No. 3. 11-41. old.

Hermann István [1974]: A mai kultúra problémái. Kapitalista kultúra – szocialista kultúra. Bp., Kossuth Könyvkiadó. 411 old.

Hermann István [1982]: Ideológia és kultúra a hetvenes években. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 543 old.

Huntington, Samuel P. [1998]: A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása. Európa Könyvkiadó, Bp. 650 old.

Huszár Tibor [1974]: Közművelődés, közösség, társadalom = Valóság, 5. sz. 1-18. old.

Huynh Cao Tri [1981]: Le concept du développement endogene et centre sur l'homme. Paris, UNESCO. 14 old. Division for the Study of Development Reports (Studies STY. 7/SS-81/WS/35)

Huynh Cao Tri [1982]: Identité culturelle et développement. Paris, UNESCO, 24 old. Division for the Study of Development Report (Studies STY 15 F REV)

- Huynh Cao Tri [1983]: Les pays moins avancés: principales caractéristiques et éléments de stratégies pour un développement endogène et auto-centre. Paris, UNESCO. 26 old. Division for the Study of Development Reports/Studies STY. 13. F/SS-83/SI
- Inkei Péter – Koncz Gábor – Pócs Gábor [1985]: Az oktatás diverzifikációja Magyarországon. Bp. Országos Pedagógiai Intézet, 44 old. (Iskolakutatási Főosztály, Belső Műhelytanulmányok) *Intergovernmental Conference on Cultural Policies in Europe*. Helsinki, 19-28 June 1972.
- Intergovernmental Conference on Institutional, Administrative and Financial Aspects of Cultural Policies*, Venica, 24 August – 2 September 1970. Final report. Paris, UNESCO, 73 old. (Doc.SWC/MD/13)
- Instrument for the analysis of cultural development*. Paris, UNESCO, 1972. 46 old. (SCH/EUROCULT/9) + Reference documents. 68 old. (SHC/EUROCULT/9b/IMF).
- Jánosy Ferenc [1969]: Gazdaságunk mai ellentmondásainak eredete és felszámolásuk útja. In: *Közgazdasági Szemle*, 7-8.sz.
- Jánosy Ferenc [1975]: A gazdasági fejlődés trendvonaláról. Magvető Könyvkiadó, Bp. 388 old.
- Józsa Péter [1970]: A kulturális javak fogyasztása a fejlett társadalmunkban. In: *Valóság*, 11. sz. 9-19. old.
- Józsa Péter [1978]: Kód – kultúra – kommunikáció. Tanulmányok. Bp. Népművelési Propaganda Iroda.
- Káposztás Ferenc – Koncz Gábor – Monigl István [1984]: A kulturális szféra tervezése. Tankönyvkiadó, Budapest, 206 old.
- Keynes, J. M. [1965]: A foglalkoztatás, a kamat és a pénz általános elmélete. Bp., *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, 431 old.
- Koncz Gábor [1974]: A közművelődés közgazdasági kérdései. Kutatási terv. Bp., Népművelési Intézet, (Sokszorosítás), 17 old.
- Koncz Gábor [1977]: Mi a művelődésgazdaságtan? A gazdasági és kulturális fejlesztés összefüggéseinek vizsgálatáról. In: *Kultúra és Közösség*, 3. szám, 16-34. old.
- Koncz Gábor [1980]: Művelődésgazdaságtan és a kulturális szféra távlati tervezése. Bp., Kulturális Minisztérium Tudományos Koordinációs Bizottság, 74 old.
- Koncz Gábor [1981]: A művelődésgazdaságtan szakirodalmi. Bp., Statisztikai Kiadó Vállalat, 108 old.
- Koncz Gábor [1981]: Problems of Cultural Planning (A kulturális tervezés problémái.) Párizs, UNESCO, Division for Cultural Development, 104 old.
- Koncz Gábor [1982]: Művelődésgazdaságtan és a kulturális szféra tervezése. Jelentés a kutatássorozat 1978–1980 közötti szakaszáról. In: *Tanulmányok a közművelődés helyzete és fejlődésének távlati című kutatási főirány 1978–1980. évi vizsgálatairól*. Bp., Művelődéskutató Intézet, 7-53. old.
- Koncz Gábor [1985]: Coordinating education policies and plans with those for culture and communication within the framework of long term economic and social policies. With a selected annotated international bibliography. (Az oktatási, kulturális, kommunikációs politika és tervezés koordinálása a hosszú távú gazdasági és társadalmi politikák keretében. Válogatott, annotált nemzetközi bibliográfiával.) Paris, UNESCO, Division of Educational Policy and Planning, 46 + 69 old.
- Koncz Gábor, Illés Iván [1986]: A critical analysis of the notion of planning, with particular reference to the Hungarian experience. A case study prepared at the request of the UNESCO Division of Philosophy and Human Sciences. (Kritikai elemzés a tervezés értelmezéséről, különös tekintettel a magyarországi ta-
- pasztalatokra.) Paris, UNESCO, Division for the study of Development; Report/Studies, STY. 38, 61 old.
- Koncz Gábor [1986]: Unesco's action in the field of cultural planning. A synthesis of the work carried out within Unesco's programme since the end of 1960's... (Az Unesco tevékenysége a kulturális tervezés terén, az 1960-as évek végétől) Paris, UNESCO, Section for Cultural Policies and Studies on Cultural Development. Report/Studies, CC/CSP/CP02, 92 old.
- Koncz Gábor [1986]: A művelődésgazdaságtan aktuális kérdései Magyarországon és az információgazdaságtan kidolgozásának szűksége. In: Szabó József (szerk.): *Tanulmányok az információgazdaságtanról*. Bp., OMIKK KSH, 139-149. old.
- Koncz Gábor [1989]: A tábori konyha és a szétfolyó fagyalt esete; avagy: elég-e több pénz a kultúrára? In: *Társadalmi Szemle*, 12. szám, 22-29. old.
- Koncz Gábor [2000]: A művelődés-gazdaságtantól a kultúragazdaságtanig. Szubjektív kutatás-történeti és szakirodalmi áttekintés. In: Daubner Katalin, Horváth Sándor, Petrő Katalin (szerk.): *Kultúra-gazdaságtani tanulmányok*. Bp., Aula, 346-361. old.
- Koncz Gábor [2002]: Rendszerváltó közművelődés. In: *Új Holnap*, Tél, 134-157. old.
- Koncz Gábor [2004]: Magyar kulturális hozomány. Mit kínál Magyarország az Európai Uniónak? In: Ágh Attila (szerk.): *Magyar hozomány. Magyarország az EU-csatlakozás küszöbén*. Bp. BM Kiadó, 195-217. old.
- Korán Imre [1984]: A Római Klub VI. jelentése: „A tanulásnak nincsenek határai” In: *Prognosztika* 3-4. szám. 3-14. old.
- Kosáry Domokos [1980]: Művelődés a XVIII. századi Magyarországon. Bp., Akadémiai Kiadó, 758 old.
- Kovács Éva (szerk.) [1984]: *Kultúra, műveltség. Szöveggyűjtemény*. Zalaegerszeg, Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ, 98 old.
- Kozma Tamás [1977]: A kultúrafogalom értelmezései a polgári társadalomkutatásban. In: *Népi kultúra – népi társadalom*. X. köt. Bp., Akadémiai Kiadó, 279-306. old.
- Kreatív sokszínűség. [1996]: A Kultúra és Fejlődés Világbizottságának jelentése. Osiris, Magyar Unesco Bizottság, 299 old.
- Kroeber, A.L. – Kluchohn, C.: *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions* (Kultúra. Kritikai áttekintés a koncepciókról és a definíciókról.) Papers of the Peabody Museum of American Archeology and Ethnology Vol. 47., No.1. 1952.
- La culture clef du développement* 1983 Paris, UNESCO, 195. old. Fonds international pour la promotion de la culture.
- Landheer, B. [1972.] The factor „Culture” in the global social system = Kultúra (Beograd) 1972/17. 25-32. old.
- Larger access to and participation in culture*, Paris, UNESCO, 1972. 9 old. (SHC/EUROCULT/4)
- Leroy, R. [1973]: A kultúra napjainkban. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 300 old.
- Maheu, R. [1973]: La culture dans le monde contemporain.
- Marzsisovszky János (összeállította) [1984]: Szöveggyűjtemény. A művelődéspolitikai tanulmányozásához (1943-1956.) Bp., Tankönyvkiadó, 404 old.
- Markarjan, E. [1971]: A marxista kultúraelmélet alapvonásai. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 183 old.
- Márkus György [1998]: *Metafizika – mi végre?* Osiris Kiadó, Bp. 318 old.
- Maróti Andor [1984]: *Tanulmányok a művelődésről*. Bp., Művelődéskutató Intézet, 179 old.

- Maróti Andor (szerk.) [1980]: Forrásmunkák a kultúra elméletéből. Szöveggyűjtemény. Bp., Tankönyvkiadó, 355 old. (ELTE Bölcsészettudományi Kar)
- Marx, Engels, Lenin [1982]: A kultúráról. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 405 old.
- Mátrai László [1977]: A kultúra történetisége. Válogatott tanulmányok és cikkek. Bp., Gondolat, 418 old.
- Methodology of cultural planning (P. Thenevin; A. Tavrilenko; L. Szupagin) -- Cultural Development, Documentary Dossier, Vol. 1. UNESCO SCH/1974/WS/31. 54 old. (A kulturális tervezés metodológiája)
- Mikecz Tamás [1981]: Polgári kultúra-felfogások a hatvanas és hetvenes években. In: Társadalomtudományi Közlemények 2. sz. 198-208. old.
- Móhnár Tamás [1993]: A liberális hegemonia. Gondolat, Bp. 113 old.
- Munkásmozgalom és kultúra. 1867-1945. A magyar munkásmozgalom kulturális tevékenységének válogatott dokumentumai. (Szerk.: Szilágyi János) Kossuth Könyvkiadó, 1979. 464 old.
- Peccei, Aurelio [1984]: Kezünkben a jövő. A Római Klub elnöke világproblémákról. Bp., Gondolat, 193 old.
- Radnai György (szerk.) [1986]: Áru-e a kultúra? Bp., Kossuth Könyvkiadó, (Vélemények/Viták) 438 old.
- Richa, R. etc. (szerk.) [1968]: Válaszúton a civilizáció. A tudományos-technikai forradalom társadalmi és emberi összefüggései. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 283 old.
- Rubovszky Kálmán, Sz. Szabó László (szerk.) [1994]: Művelődéstudományi tanulmányok. Felnőttnevelés, Művelődés. Acta Androgogiae et Culturae sorozat. 15. szám. Debrecen, 119 old.
- Sen, Amartya [2003]: A fejlődés mint szabadság. Bp., Európa Könyvkiadó, 593 old.
- Schafer, D.P. [1975]: Vers un nouvel ordre mondial; l'age culturel. Cultures, vol. II. No. 3. 13-32. old.
- Scitovsky Tibor [1990]: Az örömtelen gazdaság. Gazdaság-élet-tani alapvetések. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp. 245 old.
- Suicide or survival? The challenge of the year 2000. 1978. Paris, UNESCO. 192 old.
- Szabó József (szerk.) [1986]: Tanulmányok az információgazdaságról. OMIKK-KSH, Budapest, 234 old.
- Szakasits D. György [1973]: Magyarország és a tudományos technikai forradalom. Bp., Kossuth Könyvkiadó.
- Szerdahelyi István (szerk.) [1980]: A kultúra fogalmáról. Bp., Kossuth Könyvkiadó, 439 old. (Vélemények, Viták)
- Thoma, László [1985]: Esszé művelődéspolitikai gondolkodásunk alakulásáról. In: Kultúra és Közösség. 6. szám 12-26. old.
- Thoma László [1986]: Tézisek művelődéspolitikai gondolkodásunk alakulásáról. In: Gazdasági fejlődés, kultúra, ideológia. Gazdaság és társadalom a nyolcvanas években Magyarországon. II. Bp., MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete. 225-247. old.
- Toffler, A. [1964]: Culture Consumers. A Study of Art and affluence in America. (Kultúra-fogyasztók. Tanulmány a művészetről és gazdaságról Amerikában.) New York, St. Martin's Press.
- Toffler, A. [1970]: Future Shock-Bantam Books. Torontó, New York, London. 562 old.
- Tóth Krisztina (2001): Porhó. Új és válogatott versek. Bp. Magvető
- Vitányi Iván [1971]: Közönség – közösség. Cikkgyűjtemény. Bp., Népművelési Propaganda Iroda 176 old.
- Vitányi Iván [1971]: Második prométheuszi forradalom. Bp., Magvető Kiadó, 386 old. (Elvek és utak)
- Vitányi Iván [1974]: A szocialista művelődés elméletéhez. In: Kultúra és Közösség. 1. sz. 14-32. old.
- Vitányi Iván [1975]: Kultúra, művelődés, közművelődés. In: Magyar Filozófiai Szemle, 5-6. sz. 513-535. old.
- Vitányi Iván (szerk.) [1977]: A tudományos kutatások eredményeiből leszűrhető tapasztalatok a kultúra távlati fejlesztési tervének kidolgozásához. Népművelési Intézet. (Sokszorosítás) 191 old.
- Vitányi Iván [1981]: Kulturális demokrácia – a kultúra demokratizálása = Világosság, aug. - szept.
- Vitányi Iván [1981]: Társadalom, kultúra, szociológia. Kossuth Könyvkiadó, Bp. 317 old.
- Vitányi Iván [1983]: Vitairat a mai magyar művelődésről. Bp. Gondolat Könyvkiadó, 275 old.
- Vitányi Iván [1985]: Az idő felosztása mint társadalmi probléma. = Világosság, január 1-9. old.
- Vitányi Iván [1985]: Egyharmad ország. Tanulmányok. Bp. Magvető Könyvkiadó, Elvek és utak sorozat, 469 old.
- Vitányi Iván [1986]: Az etikai tudat szerkezete. Történelmi vázlat. Bp., Művelődéskutató Intézet, 136 old.

SZAKMAI HÍREK

VESZPRÉMI KIADVÁNYAJÁNLO

- ADD TOVÁBB! - Drámajáték-gyűjtemény 6-10 éves gyermekek foglalkoztatásához (900 Ft)
- DRÁMA-JÁTÉK-TANULÁS - alkalmazott drámajátékok 1-10. osztályosoknak (900 Ft)
- IRODALMI MŰVEK FELDOLGOZÁSA DRÁMAJÁTÉKKAL - segédanyag általános és középiskolai tanároknak (850 Ft)
- ÉLJÜNK VELÜK! - alkalmazott drámajátékok a gyógypedagógiai gyakorlatban (850 Ft)
- MÉLTÓ ÜNNEPET! - Március 15. - iskolai megemlékezéshez (700 Ft)
- ÖT SZÍNJÁTÉK GYERMEKEKNEK - színpadi játékok 6-14 éveseknek (850 Ft)
- A kiadványok megrendelhetők levélben vagy telefonon:
CANDY Bt. 8200 Veszprém, Lóczy u. 6./C, tel./fax: (88)422-493

ÍTÉLET ÉS ÍZLÉS

Debrecen kulturális életének perspektíváiról – két tételben

2002. november 4-én négyéves külszolgálatból, a világ vezető hatalmának tekinthető, soknemzetiségű, vegyes kultúrájú, nagy demokratikus hagyományokkal rendelkező Amerikai Egyesült Államokból hazatérve kitágult horizonttal, nagy lendülettel, az ott belém ivódott pozitív életszemlélettel, de a magyar viszonyokat illetően felfrissítendő ismeretekkel láttam munkához, mint Debrecen kulturális ügyekért felelős alpolgármestere. Azóta eltelt egy esztendő, volt alkalmam szembesülni a magyar valósággal, és némi józansággal kell megállapítanom: a vártnál nehezebbnek bizonyul annak a célorientált, ésszerű problémamegoldásra irányuló, dinamikus magatartásnak a fenntartása és képviselése, ami az óceán túlszéljén oly természetesnek tűnt. A jelen Magyarországa politikailag kaotikus, gazdaságilag ingatag, értékrendszerében zavarodott, erkölcsileg irányt vesztett állapotokat mutat. Nem kurzuskényszer, hanem saját tapasztalataim mondatják velem: önmegtartó ösztönünk és kultúránk, nyelvünk ereje adhat bizakodást ahhoz, hogy megbecsült, reményekre jogosító tagként találjuk meg helyünket az európai népek számunkra újra megnyílt közösségében.

Programadó gondolatok, 2003

Gondolkodásunk tengelyében az a tétel áll, hogy a kultúra a közösségek létezésének alapja, támogatása az emberi fejlődésbe történő beruházás. A kultúra fogalmát kiterjesztjük, nem szűkítjük le a művészetpolitikára. A világban végbement változások – amint azt a Kultúra és Fejlődés Világbizottságának jelentése (UNESCO, 1995) is megállapítja – átértelmezték a kultúra „magas” vagy „közkeletű”, „hivatásos” vagy „amatőr”, „üzleti” vagy „támogatott” ellentéppárral jelzett meghatározását. A megosztó fogalmak érvényüket veszítették, mindenféle kulturális tevékenység egyaránt hozhat létre értékeset és értéktelent.

Kulturális koncepciónk célja, hogy a város lakói egyénileg és közösen is tevékenyen gyarapítsák a városi élet erőforrásait, gazdagítsák az élet minőségének javítását elősegítő szellemi, lelki, tárgyi javakat, és részesedjenek azokból. A város kulturális életének hajtóereje a kreativitás mint közösségteremtő erő, ami a kifejezés szabadságán alapszik. Elsődleges törekvésünk az egyén és a közösség kreatív önfejlesztésének, a kulturális önkifejezésnek a támogatása.

A kultúra meghatározó tényező Debrecen arculatának formálásában. Ez feltételezi, hogy a városfejlesztésre, a kulturális életre és az idegenforgalmi szolgáltatásokra vonatkozó tervek egymással szoros kölcsönhatásban fogalmazódjanak meg. A kultúra ugyanakkor számottevő gazdasági tényező is, a kulturális iparág fontos szerepet tölt be a helyi gazdaságban: hozzájárul a foglalkoztatottság növeléséhez, közvetve vagy közvetlenül elősegíti a város épülését, lakóinak boldogulását.

A kultúra a világban mindenütt támogatásra szorul, nincs ez másképp Debrecenben sem. A támogatást átlátható, több lábon álló feltételrendszer révén igyekszünk biztosítani. Ez az önkormányzat költségvetésén, a helyi, országos és Európai Unió pályázatokon, a magán és a nonprofit szektor önkéntes hozzájárulásán, valamint a rendezvények belépődíján alapul.

Hozzájárul ehhez a város polgárainak áldozatkészsége és a helyi mecenatúra kialakulása. Arra törekszünk, hogy a támogatás odaítélésében a minőségelv érvényesüljön a mennyiségi szempontokkal szemben. A kulturális teljesítményt nem a művészeti formák vagy a művészek közvélekedés szerinti rangja, hanem a kezdeményezés és a létrehozott produktum minősége alapján kívánjuk mérni. A hagyományörzésen túl kiemelt támogatásban részesítjük a születőben lévő vagy kísérleti művészeti formákat.

A dinamikus kulturális élet, az érdeklődő és tájékozott közönség létrejöttének alapvető feltétele az oktatás, az iskolai és ifjúsági kulturális tevékenységek, a művészeti nevelést célzó közösségi programok erősítése. Az alkotókat fokozottabban szükséges bevonni a művészeteket népszerűsítő, a közönségkapcsolatokat erősítő kezdeményezésekbe. A kulturális tudatosság fejlesztésében, az értékek felmutatásában, a programok iránti érdeklődés felkeltésében és a tájékoztatásban fontos küldetése van a helyi médiának.

A kultúráról szólva számba kell venni annak a történelmi fordulatnak a várható hatását, amely Debrecen az Európai Unió csatlakozással éri. A megváltozott körülmények, valamint a város múltja és földrajzi fekvése arra készítetnek bennünket, hogy Nyugat és Kelet, Észak és Dél tengelyében, a 21. századba lépve újragondoljuk Debrecen helyét és szerepét. Két út felszik előttünk. Az egyik Európa fejlettebb részébe vezet, és táblájára az van írva: felzárkózás. A másik út Kelet felé, a határon túli, magyarlakta területek irányába mutat, feliratán az olvasható: felzárkóztatás. Tudnunk kell: ez a koordináta-rendszer nem tartalmazza a választás lehetőségét. Olyan geopolitikai adottság, amely kijelöli közlekedésünk irányait. Új életstratégiánkat ennek tudatában kell kidolgozunk. Ennek tengelyében annak előrevetítése állhat, hogy a határokon átvelő kapcsolatok erősítése Debrecen kulturális és gazdasági hídfő-állássá, a határok két oldalán élő magyarság egységesülését elősegítő tényezővé teheti. Kezdeményező szerepet kell vállalnunk azokban a programokban, amelyek a térség és a magyarság integrációját szolgálják. A romániai, ukránjai, felvidéki és délvidéki magyar kulturális műhelyekkel és vállalkozásokkal kialakítandó együttműködés növekvő esélyt ad arra, hogy sikerrel induljunk az Európai Unió pályázatokon is.

Az új rendezvénycsarnok, a belátható időn belül elkészülő városi galéria és a konferenciaközpont megépülésével létrejönnek azok a környezeti feltételek, amelyek lehetővé teszik, hogy Debrecen nemzetközi rangú kulturális események rendszeres házigazdája legyen, és a fővároson kívül a legjelentősebb, regionális, esetenként nemzetközi vonzáskörű kulturális központtá váljon. Ez piacérzékeny tájékozottságot, kezdeményező-készséget és professzionális rendezési gyakorlatot kíván.

Az új kulturális koncepció jegyében áttekintjük a városi művelődés szerkezetét, helyszíneit és műhelyeit. Az intézmények, épületek és terek funkcióinak meghatározásakor figyelmet fordítunk az öntevékeny, önszerveződő körök, egyesületek működési feltételeinek javítására. Igényeljük együttműködésüket a programok kidolgozásában és megvalósításában is.

Terveink egyik sarokpontja a város és az egységesült egyetem szellemi és érzelmi kapcsolatának erősítése. Arra törekszünk, hogy az egyetem kulturális programjai a város kulturális életének szerves részévé váljanak, ugyanakkor az egyetemek hallgatóit és oktatóit szervezőként, közreműködőként és közönségként fokozottabban bevonjuk a város kulturális programjaiba. Az együttműködést szabályozó szerződés további bővítése módot nyújt a költségeket optimalizáló, közös események szervezésére. Történelmi hagyományai, egyeteme révén Debrecenben az országos átlagnál magasabb a kiművelt emberfők aránya. Több ezerre tehető a felső fokú képzettséggel rendelkező, világlátott, önmagával és környezetével szemben magas igényeket támastzó, nyitott, dinamikus gondolkodású polgárok száma. A befogadói oldalt tekintve tehát nem lehet okunk az elégedetlenségre: ez a közönség, hozzászámítva a tehetősek egyre számottevőbb rétegét, igényli a színvonalas kultúrát.

Mi a helyzet az alkotói oldallal? Városunk e téren is az országos átlagot meghaladó kínálatot mutat fel. Vannak jegyzett művészeink, jeles előadók, kiváló együtteseink, ismert és elismert rendezvényeink, van működő művészetpártoló gyakorlatunk – e téren sincs különösebb okunk a panasza. Ami hiányzik, az a megfelelő értékrend, ami a természetes kiválasztódást segíthetné. Tudatában vagyunk annak, hogy a művészetek világa hierarchizált, amelyben nem feltétlenül az érték határozza meg az érvényesülési lehetőségeket. Éppen ezért alapvető fontosságú, hogy meg tudjuk ítélni, mi a helyi érvényű, mi az országos figyelemre számot tartó, és mi a nemzetközi szintű teljesítmény. Szem előtt tartjuk Kölcsey Ferenc intelmét: „Törekedjél ismeretekre! de ismeretekre, melyek ítélet s ízlés által vezéreltetnek.”

Nálunk tehát kevésbé a kultúra keletkezése és befogadása, mint inkább a közvetítése körül mutatkoznak hiányok. Vajon mi a magyarázata annak, hogy alig valami jut el ide abból, ami Budapesten a világ izgalmas, sokszínű kulturális kínálatából rendre megjelenik? Miért maradnak hosszú időn át érdemleges kínálat nélkül az érdeklődők? Miért nevezünk fesztiválnak olyan programsorozatot, amely nem több véletlenszerűen egybeeső műsorok láncolatánál? Miért torlódnak esetenként össze rendezvények, egymástól ragadva el a közönséget? Miért van az, hogy jobb sorsra érdemes programok kellő előkészítés, időztetés és publicitás hiányában érdektelenségbe fulladnak?

Magyarországi viszonylatban Debrecen nagyvárosnak számít, ahol sok minden történik. De ne csapjuk be önmagunkat: a mennyiség nem értékmérő a kultúrában. Látványos megoldások, rögtönzött mutatványok helyett tervszerű, tudatos építkezésre, a város belső kohézióját erősítő, minőség- és érték-központú kulturális életre van szükség.

Játsszunk kicsit a képzelettel. Bele tudunk gondolni abba, mit jelentene, ha a város befogadná a Millenárison éppen bezárt, „Álmok álmodói” című magyarságismereti kiállítást? Vagy ha a Kisvárdánál alkalmasabb játszási helyekkel és közönséggel rendelkező Debrecen adna otthont a határon túli magyar színházak éves fesztiváljának? Nem volna-e indokolt a város értékeit bemutató Debrecen-termet, kulturális képviseletet nyitni a fővárosban? Nem segítené hatékonyabban művészeti együtteseink menedzselését saját koncertiroda alapítása? Hasonlóképpen: önálló lemezkiadó létrehozása? Nem lehetne szakszerű irányítással visszaadni a jazznapok régi fényét? Kivitelezhetetlen ötlet olyan rockfesztivál megszervezése, amely retrospektív jelleggel számba venné azokat a jelentős eredményeket, ame-

lyeket az ifjúság világméretű meghatározó zenei irányzat terén a város az elmúlt négy évtizedben elért? Miért ne lehetnénk gazdái olyan, Magyarországon előzmények nélküli költészeti fesztiválnak, amelyen a hazai poézis jeles művelői olvasnak fel friss alkotásaikból, és találkoznak az érdeklődő közönséggel? Erőt meghaladó vállalkozás volna olyan minőségi kulturális programokat rendezni, amelyek vonzó idegenforgalmi célponttá tennék Debrecen?

Mernünk kell nagyot álmodni, hogy többre jussunk annál, amit önmagunkról feltételezünk. Öletgazdagsággal, szakértelemmel, átgondolt, személyre szóló szervezéssel sokszínű, élénk kulturális életet teremthetünk, amelyben a kor szíve lüktet. A provincializmus nem törvényszerűen a vidéki létből következő tudatállapot. Marginális érvényességűvé válik valaki akár Budapesten is, ha örökösén New York viszonylatában akarja meghatározni önmagát. Ha tehetségesek, kezdeményezőek és vállalkozó szelleműek vagyunk, magunk lehetünk érték, színvonal mértéke. Körülményeink, habitusunk, szándékaink szerint mi alakíthatjuk ki életünk, aspirációink, cselekedeteink normáit, kereteit.

Értékelő gondolatok, 2004

Egy éve az alábbi kijelentést fogalmaztam meg: „Merjünk nagyot álmodni, hogy többre jussunk annál, amit önmagunkról feltételezünk.” A visszhangokból ítélve ez a gondolkodásbeli dimenzió sokak fantáziáját megmozgatta, míg mások a messziről jött ember képzelgésének tudták be az illusztrálásként felsorolt ötleteket; és akadtak olyanok is, akik cselekvési programként fogták fel az elhangzottakat. Tény, hogy néhány felvetés – mint az Álmodók álmodói kiállítás befogadása vagy a határon túli magyar színházak fesztiváljának áttelepítése – a kezdeményezés fázisába is lépett, hogy aztán a körülállások miatt ad acta helyeződjön vagy elnapolódjon; míg mások – önálló koncertiroda, cd-kiadó, fővárosi kulturális képviselet, retrospektív rockfesztivál – megvalósítása továbbra is a terveink között szerepelnek.

Adódik a kérdés: álmodtunk volna, hogy aztán a valóságra ébredve megcsúfolva lássuk magunkat? Nem így éltem meg. Ezekkel a javaslatokkal Debrecen a hangját hallatta; kifejezésre juttatta azt, hogy peremszerepéből kilépni, az ország és a nemzet kulturális térképén láthatóbban megjelenni kíván. Törekvéseink mércéje nem egy-egy program megvalósulása vagy éppen kudarca: hanem annak a fejlődési irányynak az érvényre jutása, amely – mint akkor utaltam rá – felszabadítja és működésbe hozza az alkotóenergiákat, ötletgazdagsággal, szakértelemmel, gondoskodó figyelemmel megteremti a virágzó kulturális élet kialakulásának feltételeit. Ha nem távlatos célok vezetnek lépéseinket, ha nem becsüljük meg saját értékeinket, felőrölnek bennünket a mindennapok terhei, elapadnak energiáink, kiszikkadnak életnedveink. Ennek kivédéséhez felül kell emelkednünk a vidéki léttudatban gyökerező kishitűségen, az akadályként a körülményekre hivatkozó tehetetlenségérzeten, az egyéni érdekeltségek hálóján, a rosszindulaton – önmagunkon. Hogy ismét Kölcseyt idézzem: „Az erény nyugalomával párosult akarattal, mely szelíd hatalommal munkálva állítja elő a jót, s hárítja el a gonoszt.”

Bizonyos: nehézségeink számosabbak a kellenél. Vannak örökölt, megoldásra váró tennivalóink, és keletkeztek olyan hajaink is, amelyeket a szakmai szempontok fokozottabb érvényesítésével elkerülhettünk volna. Törekszünk úgy eljárni,

hogy a jövőben ne ismétlődjenek meg ilyen helyzetek. Már csak azért is, mert érezzük: megkülönböztetett figyelem övezi munkánkat. Debrecen arculatának a fővárosétól markánsan különböző kirajzolódása, a magyarság- és nemzettudat megőrzésében vállalt szerepünk olyan erőterbe helyezett bennünket, amely tétet ad minden lélegzetvételünknek és cselekedetünknek.

Az eltelt évben a kultúra több területén sikerült jelentőset előre lépni. A Főnix csarnok felépültével az ország második legnagyobb sport- és rendezvénytermével gazdagodtunk. Kihasználása és működtetése több év kemény, professzionális munkájával érhető el. Megújítottuk a Bartók Béla Nemzetközi Kórusverseny művészeti tanácsát, elismert vezető karnagy került a Kodály Kórus élére, új szemléletmód jegyében terveztük meg a jazznapokat, rendkívüli siker fogadta az első debreceni költészeti fesztivált, az alkotók középpontba helyezésével módosult profillal rendeztük meg az irodalmi napokat, önálló arcélt igyekeztünk adni a tavaszi és az őszi fesztiválnak. Tágasabb helyre költözött a városi könyvtár központja. Aktív külpolitikánk részeként 2003-ban Debrecen volt a vendége a kapolcsi Művészetek Völgye fesztiválnak, elsőként mutatkozhattunk be a Nemzeti Színház „Megyejárás” programjában, és kulturális küldöttség jelenlétével pecsételtük meg a Szentpétervárral kötött testvérvárosi kapcsolatot.

Mindannyiunkat foglalkoztat a kérdés: lehet-e Debrecen emberi léptékű, mozgásban lévő, szellemi és anyagi javaival okosan sáfárkodó, polgárainak otthonos közérzetet nyújtó, vonzó lakó-helyként tételezni. Mi úgy hisszük: igen. A közelgő európai uniós tagsággal új szakasz kezdődik az ország életében. Szabad legyen ezt a magunk szempontjából értelmezni. A regionalitás elve az eddiginél jóval nagyobb mozgásteret nyit meg a vidék, a városok fejlődése, együttműködése, kapcsolatteremtési szándékai előtt. Önállóságunk nem a központi kormányzat által biztosított kegyelmi állapot, hanem alanyi jogon élvezett, saját kezdeményezőnkészségünkön múló lehetőség lesz. Eljön az idő, amikor egyes területeken nem a főváros, hanem akár Debrecen lehet a viszonyítási pont – mint volt az 1970-80-as években a kaposvári színház. Ehhez azonban az kell, hogy tág kereteket biztosítsunk az alkotószellem kibontakozásának, a kreativitásnak, a tehetség önmegvalósító akaratának. A múlt hasznosítható üzenetei között ezt találhatjuk meg Kölcsey Ferenc intézésében is, amit végezetül, de nem utolsó sorban, nyomatékkal ajánlok szíves figyelmükbe: „Szállj versenyre magyar; s fog kelni körülled az élet.”

(A Magyar Kultúra Napja alkalmából Debrecenben 2003. január 22-én és 2004. január 22-én elhangzott ünnepi beszédek szerkesztett szövege.)

SZAKMAI HÍREK

IV. NEMZETKÖZI MAGYAR FOTÓKIÁLLÍTÁS – 2004

Beküldési határidő: 2004. július 20.

A Magyar Fotóművészek Világszövetsége fotókiállítást rendez 2004. augusztus 28-tól a határainkon túl élő és alkotó, magukat magyar nemzetiségűnek valló fotográfusok, továbbá a Magyar Fotóművészek Világszövetsége tagjai részére. A tárlat célja bemutatni és népszerűsíteni mindazon alkotók munkásságát, akik a Kárpát-medencében, vagy azon is túl gazdagítják az egyete-

mes fotókultúrát, ugyanakkor művészeti tevékenységükkel kapcsolatokat teremtenek a különböző országok és népek között. Életkortól és foglalkozástól függetlenül, bárki részt vehet a pályázaton, aki nem magyar állampolgár, viszont magyar nemzetiségűnek vallja magát, bárhol is él a nagyvilágban. A magyar állampolgárok közül csak az MFVSZ tagjai pályázhatnak. Egy szerző maximum öt fekete-fehér, vagy színes papírképet adhat be. Képsorozattal pályázni nem lehet. A fotók hosszabbik oldalának legkisebb mérete 23 cm, legnagyobb mérete 40 cm lehet. A fotók témája és műfaja kötetlen, bármilyen technikával készíthetnek és a felhasznált fotografiai kifejezőeszközök tekintetében sincs korlátozás. A rendezők azonban fenntartják maguknak a válogatás jogát a beküldött képanyagból. Minden kiállító emléklapot kap a tárlaton való bemutatkozásért.

Az I., II. és III. helyezettet a Magyar Művelődési Intézet Fotóművészeti plakettjével, további öt alkotót pedig 4000 Ft értékű, fotóművészeti albumokkal díjaznak. Az alkotásokat kasztolás és paszpartu nélkül postán lehet beküldeni, vagy a megadott címen személyesen beadni: A fotók hátoldalán szerepeljen az alkotó neve, postacíme (ahová a képek visszaküldését kéri) vagy annak a fotóklubnak, alkotócsoporthoz a neve és címe, ahová más fotográfusok pályázataival együtt visszapostázhatók egy csomagban a képek. A rendezők körültekintéssel kezelik a fotókat, de az esetleges sérülésekért, jogtalan eltulajdonításból eredő károkért felelősséget vállalni nem tudnak. Nevezési lap kitöltése kötelező, amely igényelhető az MFVSZ címéről. Ez a cím azonos a fotók beküldésének, illetve beadásának címével. A kiállított és a ki nem állított képeket együtt, legkésőbb 2005. szeptember 30-ig postán kapják vissza az alkotók, hacsak másként nem rendelkeznek (pl. személyes átvétel). Az alkotások beküldésével a szerzők hozzájárulnak ahhoz, hogy a fotókiállítás népszerűsítése érdekében szerzői jogdíj fizetése nélkül, időbeli és térbeli korlátozás nélkül jelenjenek meg a sajtóban felvételeik, nevük feltüntetésével.

A kiállítás időpontja: 2004. augusztus 28-tól október 5.

A kiállításához nemzetközi szakmai tanácskozás is kapcsolódik. További információk kérhetők Győri Lajostól a 201-5692-es telefonszámról (hétköznap reggel 7-9 óra között).

A fotók beküldési (beadási) címe: Magyar Fotóművészek Világszövetsége, 1011 Budapest, I. ker., Corvin tér 8. II. em. 409.

A kiállításon nem szereplő művek visszaadásának időpontja: személyes átvétel esetén bármikor (előzetes időpont egyeztetéssel), 2004. október 10. után. A kiállításon szereplő művek, valószínűleg ismét egy évig vándorolnak a Kárpát-medencében. Ezért visszaadásuk időpontja: 2005. szeptember 30.

LUKIN LÁSZLÓ

„MÉG AZ FÁK IS SÍRNAK”

Maróti Gyula emlékezete

„Azhol én elmegyek...” – egyszólamú székely népdal törte meg a gyülekező gyászolók csendjét: a Kodály Zoltán Magyar Kórusiskola tündérlányainak éneke a Fiumei úti sírkert ravatalozójában. Ifjabb Sapszon Ferenc keze alatt 92 esztendő üzenete hullámszórt át a termen: Kodály Zoltán 1912-ben jegyezte fel az éneket Kászonimpér (Csík vm.) községben Vanca György 56 éves énekes ajkáról. Különös találkozás: ugyanabban az évben, 1912-ben született Budapesten a XX. századi magyar kórusművészet fáradhatatlan művelője, harcosa és kutatója: Maróti Gyula. Köréje sereglettünk sokan, hogy mielőtt porát az őselemek, a tavaszi szél, a vízsugár a napsugárral ölelkezve birtokukba vennék, végső búcsút vegyünk tőle.

A Magyar Kórusok és Zenekarok Szövetsége (KÓTA) elnöksége nevében Dr. Baross Gábor volt elnök pillantott végig az elhunyt életútján. A „curriculum vitae” hivatalosnak induló hangjai hamarosan a személyes kötődés meghatódott zengésébe csaptak át. Megjelent az asztalmesterséget kitanuló ifjú Maróti Gyula alakja, akinek életét végigkísérte az anyag szeretete és tisztelete. Az egykor élő fa a mester keze alatt új alakot ölt, és elkíséri az embert a bölcsőtől a sírig. A formáló, alkotó kéz tolat ragad, hogy kutatásait megismertesse, átadja eredményeit az utókoroknak. A zenéhez autodidakta módon közelítő tehetség megtalálja a nagy mesterekhez vezető utat, és másokat is elvezet hozzájuk. A Bartók Béla Szövetség, a Népművelési Intézet tisztségviselője, a KÓTA főtitkára, majd alelnöke funkcionáriusból szenvedélyes pedagógussá nő: tanári pályája az ELTE, majd a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, a Zeneakadémia katedrájáig ível.

Mi hajtotta az ismeretlen területek kutatása felé?

Maga vallott róla egyik műve előszavában:

„Bármilyen hihetetlen, Kodály országában, ahol a hazai kóruskultúra mind a hazai, mind a nemzetközi fórumokon kimagasló sikereivel előkelő rangot vívott ki magának; amelynek a XX. századi irodalma a zenei köztudatban egyedülálló értéket képvisel, és amelynek előadói erőneveit annak idején Ádám Jenő, Bárdos Lajos és Vásárhelyi Zoltán alapozták meg, ennek a mozgalomnak, ennek a hazai „kultúraszületnek” máig feltáratlan a múltja!

Hogy miért? Szabolcsi Bence egy ezt firtató kérdésemre kezen kijelentette, mert a zenetörténet kutatói a hazai dalárdák tevékenységét mindvégig a magyar zenei élet periférikus jelenségének tekintették, amelynek történeti feltárása nem éri meg a fáradságot.” (Fölszállott a páva, 1994. Kecskemét, Kodály Intézet)

Maróti Gyula vette magának a fáradságot, és nyomába szegődött a neves és névtelen karnagyok és dalosok művészi erőfeszítéseinek, hogy megrajzolja a másfél évszázados Éneklő Magyarországot térképét. A rajzolás szinte életének végső percéig tartott, legfrissebb vonásait a hamarosan megjelenő utolsó írásában vehetjük kezünkbe. Még belepillantott a nyomdakész műbe, majd élete párjának, Vera asszonynak karjaiban örökre lehunyta szemét. A korrektúra végső vonásait már ő végezte el.

A mi búcsúnk Kosztolányi Dezső „Halotti beszéd”-ének felolvasásával folytatódott. A családtagok megilletődve hallgatták az író el nem évülő gondolatait.

E sorok írója fejet hajtott a XX. század egyik szeretetreméltó „self-made man”-je előtt, akihez baráti szálak kötöttek. Nemrég régi fényképet kaptam Gyuszi bácsitól. Mellékelte a Népművelési Intézet tanfolyamának hallgatóiról készült névsort is, akik vele együtt ott mosolyognak a népes csapatban. Az élet sokak számára már véget ért, vigaszunk az „Ars longa – vita brevis” figyelmeztetés lehet csupán. Vagy a fiainkban-lányainkban továbbélő zenei képességek kivirágzása, a folytatás boldog ígérete.

A teremben jelen volt a család több tagja. Mindenekelőtt Vera asszony, a Maróti Gyula életében fél évszázadon át társ, tervek megértő támogatója és segítője. Szívéhez közel állnak József Attila sorai: „Aki halandó, csak halandót szerethet halhatatlanul...” Megérkezett Svédországból az elhunyt zongoraművész-zeneszerző fia Maróti László, feleségével, Beátával. A négy unoka: László, Gyula, Elisabeth, Ádám és a dédunoka, Sebastian a muzika bűvkörében éli gyermekkorát, benne a zene tanulás örömeivel.

Az elkövetkező percek arra készítettek, hogy megidézzük évzredek figyelmeztetését: „Memento homo quia pulvis est et in pulverem reverteris...” A hívő embert Hamvazószerdán figyelmeztető mondat sokakat elgondolkoztató ismét. A nem hívő tekintete a gyászjelentő mottóján gondolkozhatott el, a Kr. e. 96-55 között élt Titus Lucretius Carus írásán: „... zálogként kaptuk az életet és nem örökre”.

Gyuszikám!

Ritka hosszúságú életet, 92 évet kaptál zálogul a sorstól. Mindannyian úgy érezzük, hogy jól sáfárkodtál a kincscsel, talánumaidat megosztottad velünk, mosolyod elkísér bennünket mindenüvé, ahol felzeng az énekszó, a kórusok hangja. Akárcsak az elválás perceiben Palestrina háromszólamú kórusdalában, Nádasdy Kálmán magyar versével:

„Már búcsúmat veszem,
Ég áldjon édesem!
Elválnom tőled sajnóbb minden bűnál,
Nincs olyan óra, eszembe ne jutnál.

Szép ifjú napjaim
Sok vigasságaim
Zálogul néked íme, így ajánlom:
Hűségemért én hűséged kívánom.”

BESSENYEI GYÖRGY-DÍJAS

Kiss László

Bessenyei díjjal tüntették ki a múlt év őszén Kiss Lászlót, az amatőr művészetben és művészetért kifejtett tevékenységéért. Legyen a kiténtetése alkalom, hogy róla és példája nyomán szóba kerüljenek értékek, amelyeket a mai mindennapi élet és az azt meghatározó társadalmi állapot minduntalan háttérbe szorít, perifériára sodor, elfelejtet, vagy csak kiváltságos helyzetben lévőik sajátjává tesz. Azokévá, akiknek az értékek teremtése, az értékekkel foglalkozás a tevékenységéhez kötődik. Ma már nincs folytonosság, belenövés, „beletanulás” ezen a területen. Ma már nem lehet a Rubljov filmből ismert módon harangot önteni tudni. Nekifeszülve – az eltanultból. Eredményt érve, felszabadultan.

Kiss Lászlót az amatőr művészetekkel kapcsolódó tevékenységéért tüntették ki. Ő erre a területre összpontosít, mert az ő tapasztalata ennek a fontosságáról beszél. Ahogy a Danuvia gyári irodalmi színpad, a kaposvári Fonómunkás Kisszínpad, amelyeknek tagja volt, hatottak rá, ahogy kimozdították a kerékvágásból, amelyen élte kerekere ezek nélkül futott volna, úgy történt ez meg – számára is érzékelhetően – az általa beavatottakkal. Kiss László a rajta érvényes és az általa adódó hatás tudása okán akarja, hogy ennek minél több ember a részese lehessen. De aki nem, az is tudjon róla, hogy létezik ilyen, s hogy ezen a területen ráadásul alkotás és közösség együtt járnak. Kiss László számára a Danuviában a gyári irodalmi színpad Csomák Ervint és az ottani közösséget jelentette. És ez együtt adta az erőt, ami őt egy – az eleve adódótól – eltérő pályára röpítette. És ugyanez látható, amikor már maga szervez irodalmi színpadot Kaposváron. Ahol ráadásul az ő közösségük is hozzáteszi a magáét a „kaposvári jelenséghez”. Annak a színházi csodának, ami a kaposvári színház volt egykor, ők is a tartozékai voltak, érto közösségként. A csodák ugyanis csak bizonyos közegben jönnek létre. S csak ebben a bizonyosban vesszük észre őket.

– Milyen díjat adna magának Kiss László, ha ez úgy lenne, hogy – mert az ember maga tudja ezt a legjobban – maga mondhatná meg?

– Ha lenne egy díj, ami arról szól, hogy van egy ember, aki végigküzködve az életét megpróbál – nem tudom, hogy mennyire időszerű ma ilyeneket mondani – közösségekben, országban, jobbításban gondolkodni, akkor én ilyen díjat adnék magamnak. És ebben az is benne van, hogy az ember életének egy része arról szól, amit korán, fiatalon valamiért elkezdett csinálni. Az érdekelte, rááldozta az életének egy részét, és ezzel végül is azért a nagy közösségért tett valamit. Ezért adnék magamnak díjat, ha ilyen díj lenne. De amit kaptam, az amatőr művészeti mozgalomban, az amatőr művészetért kifejtett tevékenységemért kaptam, hiszen akik ismernek, azok tudják, hogy régóta foglalkozom ezzel a területtel, s végül is, valamilyen módon az ezért a tevékenységért kapott díj is azt fedi, amit mondok. Nem más.

– Beszéljünk egy kicsit erről a területről!

– Én amatőr színjátszóként teremtettem meg az egész egzisztenciámat. Ez volt, ami elindított az értelmiségivé válás útján. Szoktam is mondani, hogy első generációs értelmiségi vagyok. Ami nagyon sok küszködéssel, nagyon sok lemondással és izgalmal járt. Tehát kezdetben vala a színjátszás, a versmondás.

Ahogy Kiss László a Szín 2/5-ös számában, a Népművelésért

díj díjazottjaként elmondta Háromy Gabriellának: Ipari tanuló koromban érintett meg a színjátszás, a legendás Danuvia gyári irodalmi színpad tagja voltam. Nagyon sokat köszönhetek Csomák Ervinnek és az ottani közösség erejének. Azt is, hogy felébredt bennem a tanulás vágya, a dolgozók esti giannáziuma után a főiskolát, majd az egyetemem is elvégeztem. Kaposváron, ahova házasságom révén kerültem, én pesti vagyok eredetileg, hamarosan megtaláltam a kapcsolatot az ottani kulturális élettel. 67-ben kerültem Kaposvára, amiről változatlanul azt mondom, mind a mai napig, hogy a legszebb tíz évem volt. Ott teljesedtem ki. A Fonómunkás Kisszínpad oszlopos tagja lettem, a hetvenes évek elején számos országos érdeklődést keltő előadást hoztunk létre. Máig meghatározóak nekem az ott töltött évek. A szakma mélyvízébe kerültem. Lelkes üzemi kultúros voltam, irodalmi színpadot szerveztem, könyvtárat hoztam létre. Romantikus hevülettel targoncáról kínáltam a könyveket a műhelyekben. Még azt is megkíséreltem, hogy az általam hígnak tartott szerzőket kiiktassam az állományból. Ez talán ma megmosolyogtató, de amikor látom, hallom az egykori társak, tanítványok életútjának alakulását, azt gondolom, nem volt hiábavaló az akkori munkám.

Életem különböző állomásai után 1982-ben a minisztériumban kaptam azt a megtisztelő feladatot, hogy az amatőr művészeti ügyekkel foglalkozzak. Ma már egészen más területtel foglalkozom, de a civil életem egy része ehhez a területhez kötődik. Máig fontos nekem, hogy nekem is köszönhető, hogy a konferencián, amit 1989-ben Tihanyban csináltunk, s ami „tihanyi konferencia” néven híresült el, összejöttek mindazok, akik az amatőr színjátszásban tettek vagy szándékoztak tenni. Ott megbeszéltük, hogy hogyan tovább. Az alkalom kultúrtörténeti érdekesség. Felfokozott hangulat volt, mert mindenki azt gondolta, hogy az a kor jött el, amikor részesülhetünk az anyagi javakból, az elosztás más lesz. Persze nem így lett. Akik a konferencia szervezésében is és hangadóként is ott nyitáztunk, ezért határoztuk el, hogy ha másképp nem megy, akkor Münchhausen báró módjára, a saját grabancunknál fogva fogjuk kihúzni magunkat a mocsárból. Az én ötletem is volt, hogy alakítsunk szövetséget. Ez lett a *Nemhivatásos Színházak Szövetsége*. A neve úgy alakult ki, hogy akkor az amatőröktől mindenki ódkodott, viszont ki akartuk fejezni a különállásunkat a professzionális világtól. A konferencián megalakult egy bizottság, azzal a céllal, hogy megalakítsunk egy szövetséget. Ez egy külön történet, akár egy külön beszélgetés is lehetne, hogy is volt ez az egész. Tény, hogy az alakuló bizottság munkája után az első közgyűlésen engem választottak elnökül. Aminek most Soltész Tibor az elnöke és *Magyar Színháti Szövetség* a neve. A megválasztásom meglepetés volt a számomra, mert én akkor az OKISZ-ban dolgoztam, mint művelődési osztályvezető. S ezért is jelentett nekem ez a megbízatás örömtelien sokat.

De ha már az egyesületalapítási kezdeményezéseimnél tartunk, ezt követően egy másik egyesület is nekem köszönheti létét. Megalakítottam a *Magyar Versmondók Egyesületét*, aminek szintén elnöke lettem. Sokáig elnöke voltam, aztán alelnöke lettem, aztán újságot alapítottam, ez a *Versmondó*. A Magyar Színháti Szövetségnek is van egy lapja, a *Játékos*, azt is én

csináltam meg. Talán épp azért, mert amíg szó van róla, hogy kellene valamit, nagy a lelkesedés, a felajánkozás, aztán nem lesz belőle semmi, hacsak nincs valaki, aki igazán vállalkozik rá, hogy akkor majd én. Én vállalkoztam rá, hogy ezt a két új-ságot megalapítom, és csinálom a mai napig is. És nagy örömöm van benne. Ahhoz, hogy színvonalas legyen, sok energiát igényel. Nagy munka, nagy küszködés, nagy éjszakai gondolkodások, de szívesen teszem, mert jó dolog alkotni, jó dolog csinálni valamit. A hivatali munkám mellett erre szívesen áldozok időt, energiát.

– Beszéljünk akkor a két alkotó területéről! Előbb az amatőr színhátszásról, azután a folyóiratokról! Ha valaki egyszer belekóstol a színhátszásba, ezt a területet általában akkor is figyelemmel kíséri, ha másképp már nincs köze hozzá. Mik történnék ezeken a területeken?

– Az amatőr színházi világ egy sokszínű, átstrukturálódó, átalakuló rendszer, aminek fantasztikus eredményei vannak. És én a világát, a problémáit abból adódóan érzékelem, hogy bár a színházcsinálástól magától, a produkciók létrehozásától már rég távol kerültem – hisz Kaposváron csináltam utoljára, annak már majdnem harminc éve, a Kaposvári Főművelődési Központ berkeiben, meg később Budapesten a Zalka Katonai Főiskolán volt egy évig egy csoportom, ahol kísérleteztem, dolgoztam –, de valaha mégis csináltam. Szerintem az amatőr művészeteken belül azoknak a műfajoknak, amelyek társadalmi töltetűek voltak, például a képzőművészet, az amatőr színház, amatőr film, a 89 előtti időben egyszerűbb volt a helyzete, hisz ragyogó alkotások születhettek, engedelmességgel annak a parancsnak, hogy változtasd meg a világot. Most ez az egész nem tud ilyen egyszerű, s ezért erőteljes lenni. A művészetek is társadalomfüggők, és most más szerepet töltenek be, mint azelőtt. Nem mintha ebben a mai világunkban nem lenne annyi probléma, annyi ellentmondás, annyi disszonancia, annyi gond, hogy ezekre ne lehetne odafigyelni. És az amatőr művészetek egy része ezt is teszi. De a több szempont szerint strukturálódó társadalom hatása nem olyan erős, a művészetet létrehozó motiváció tekintetében, mint a korábbié. Korábban az amatőr művészeti csoportban való részvétel is egyértelműbben hatott. Debrecenben egy ragyogó színházi társulatnak a vezetője, főszeplője az a fiú, aki Kaposváron az én kezem alatt volt. Az üzemi csoporttal csoportvezetőként öt évig csináltam a színpadot, ez idő alatt negyven ember fordult meg a kezem alatt, akikkel mind a mai napig el tudok számolni. Olyan értelemben, hogy vagy pedagógusok, népművelők lettek, vagy ha nem váltak értelmiségiekké, akkor is a társadalom alkotó, felelős polgárai. Ez szerintem nagyon-nagy dolog.

Az *Amatőr amatőriség* címmel megjelent tanulmányomban megkülönböztetem az amatőr művészeti mozgalom közösségi fogantatású művelődési tevékenység voltát, amelyből kinőhet, létrejöhet bármely más közösségi, ún. közművelődési vagy művelődési tevékenység, s ez a terület a társadalom szempontjából ma mindennél fontosabb. Emellett beszélek az amatőr mozgalom értékalkotó tevékenységéről, s itt elmondom, hogy az a művészeti alkotás, amely az amatőr területen jön létre, lehet az ún. professzionális művészettel egyenértékű alkotás. Tehát nem a minőség különbözteti meg az amatőr területet a profitól. Az kétségtelen, hogy a művészeti tevékenységek csak egy bizonyos része képes arra, hogy öntörvényű esztétikai produktumot, értéket létrehozson, de a másik rész, ami a nagyobb rész, mert

rendelkezik a fent említett másik sajátossággal, mindenkor nagyon fontos. Egy a művelődést jelentő, ahhoz segítő út.

– A *Szín 8/1* számában Andrassy Mária recenzálta az *Alkotó emberek. Amatőr művészetek az ezredfordulón* (NKÖM.2001.) kötetet, s kiemelte ezt az írást. S ez nyilván összefügg a területhez fűződő minden módon létező kapcsolattal, a színházcsinálással, a terület animálásával, az egyfajta kritikai rálátással. Kik és miért említésre méltók ma az amatőrök között?

– Mondhatom az élvonal nagy csapatait, akár a Stúdió K-t, mert vitathatatlanul értékeket hoznak létre. De számos olyan kezdeményezést is tudok, így a veszprémiek Alig színpada, akiknél az a fontos, amit ők megteremtettek maguk között, s annak a kisugárzó ereje. A Stúdió K fantasztikus értéke és ez, nekem egyforma értékek.

Ami elgondolkodtató úgy az amatőr színházi területen, mint a bábjátszásban, az az, hogy bekövetkezett egy szakadás, ami a 80-as évek közepétől elindult erőteljes folyamat következménye, miszerint különvált az amatőr világon belül az alternatív színházi világ. Ezzel lefejeződött az amatőr színhátszás. Más a státusuk, hiszen egy alternatív csoport már nem kedvtelésből, már nem szabadidejében csinálja a dolgokat, a tevékenységük egzisztenciális kérdéssé is vált. S miközben az amatőr világba az alternatív színház egy új dimenziót hozott, közben ez a kettéválás nem tett jót az amatőr színházi világnak. Megszűntek a valódi kapcsolódási pontok, lehetőségek, az alternatívok elkülönültek a fesztiválok terén is. Ma már azt fedezem föl, hogy egy valamire való amatőr csoport, ha sokra tartja magát, jól dolgozik, egyre inkább azt célozza meg, hogy alternatív színházzá válhasson. És az alternatívok különválása nem egészséges. Nem hathatnak, pedig ez korábban megvolt.

Az amatőr színhátszás polarizálódott korosztályok szerint is. Egyetemi, főiskolai színhátszás, gyerekszínhátszás és a hagyományos amatőr színhátszás, amibe innen is, onnan is jönnek csoportok, itt már nem korosztályok szerint oszlik meg. De hát ez is polarizáció. És ami a baj, ami nem egészséges, hogy az amatőr színházi világ fesztiválrendszerében nincs átjárhatóság. Ma már egyre kevesebb olyan fesztivál van, ahol a diákok, a felnőttek egyaránt ott vannak. E tekintetben érdekes az ún. Belgák fesztiválja, amit Nagy András László csinál. Ez arról szól, hogy én se nem diákszínhátszó vagyok, se nem felnőtt, se nem amatőr, se nem alternatív, akkor belga. Nem férnek be egyik kategóriába sem, és csak színházat csinálnak.

Hozzáteszem az előbbi véleményemhez, hogy minél lejjebb megyünk, annál egészségesebben működik az egymás mellettiség, országos szinten van a legerőteljesebb elkülönülés. Aminek megvan az oka, tudniillik a különböző csoportokat nincs miért hasonlítsuk egymáshoz, de ennél fontosabb lenne az átjárás lehetősége és az egymásra hatás lehetősége.

– Beszéljünk most a másik vállalt feladatról, a szerkesztésről!

– Kezdem a *Versmondóval*, az a régebbi és zökkenő mentesebb. A *Játékos*hoz kellenének emberek, akik írnak, mi pedig nem tudunk honoráriumot fizetni, a pályázatokon is leg több esetben csak a nyomdaköltségre van lehetőségünk. Tehát az egy kicsit akadozva megy. Most már ott tartunk, hogy két év sajnos úgy telt el, hogy évente egy számot tudtunk megjeleníteni. Ez nagy baj, mert erre sokkal nagyobb szükség lenne. A *Játékos* című folyóiratnál úgy kodifikáltuk magunkat, hogy olyan szakmai lap szeretnénk lenni, amely orientáló cikkeket, kritikákat közöl, és szakmai segédanyagokat, amiket a csoport-

tok használni tudnak. A *Játékosnál* még azt is tudni kell, hogy ez a Magyar Színháztudományi Szövetség ernyőlapja, ha úgy tetszik. Valamennyi műfajra kitekintve próbáltuk szerkeszteni az újságot, tehát a bábtól a drámapedagógiáig minden dologgal foglalkoztunk az elején. Aztán egyre jobban szűkült a terület, az utolsó számok többnyire már csak színháztudományról, versmondásról és bábjátszásról szóltak. Azért is, mert a különböző területek többé-kevésbé megcsinálták már a saját szaklapjukat. Ennyit a *Játékosról*. Az impresszumban az van, hogy évente négyszer megjelenik, de ezt sajnos nem tudjuk tartani. Rangos szerzőgárdánk volt, az elején olyan embereket tudtunk megnyerni, tetszés szerint válogathattunk a nevek között, és olyan anyagokat tudtunk közölni, amelyek rendkívül izgalmasak, korszerűek voltak. Fesztiválokról, különböző bemutatókról kritikákat közöltünk. A színvonalát tekintve ez nem egy rossz periodika, csak ez az évi egyszeri megjelenés egyenlő a nullával. Csak visszamenőleg tudunk szólni eseményekről, elég későn. Ez nem jó.

A *Versmondó* jobb helyzetben van, anyagilag is, és az írástudó emberek jóvoltából, akik a lapjuknak tekintik a *Versmondót*, s ezért az írások száma megfelelő. De itt is összevont számokat adunk ki. Ez azt jelenti, hogy évi háromszori a megjelenés, dupla számokkal. Ennek a lapnak is az a célja, hogy szakmai anyagokkal segítse a versmondókat, hogy kritikákat adjunk közre, hogy versmondó eseményekről felhívásokat tegyünk közzé. Tulajdonképpen amolyan belső mozgalmi lap, többségében az egyesület tagjaihoz jut el. Ők pedig vannak 1700-an! A lap eljut számtalan határon túli szervezetekhez, középiskolákba, könyvtárakba. Tehát gondoskodni tudunk arról, hogy többen ismerjék a lapot, mint csak a tagok. 1500 példányban jelenik meg. Nem nagy példányszám, juttatjuk el az Írók Könyvesboltjába, de mindig elkel. Minden megjelenés alkalmával újra vizszik a friss példányokat.

Egységes szerkezetben készül a lap, már több év óta kialakultak a különböző fejezetcímek, amik köré csoportosítom a különböző tanulmányokat, írásokat. Különösen figyelek a grafikai megjelenítésére. A képzőművészet is az egyik gyenge pontom, és szeretem képzőművészeti alkotásokkal illusztrálni a lapot. Évek óta az a kialakult gyakorlat, hogy egy-egy grafikus képeiből válogatva készítik el egy-egy számot. Korábban képeket válogattam innen-onnan, de évek óta egységesült, s egy képzőművészt bemutatva készül el a lap.

Több alkalommal előfordult már, hogy egy egész számot tematikusan tudtam megszerkeszteni. Például az Illyés-évforduló kapcsán egy számunk Illyésről szólt a bevezető tanulmánytól kezdve a kritikáig, a könyvismertetőig bezárólag. A lapban alkalmanként mellékleteket is adunk ki. Az első időszakban kivehető tanulmányt közöltünk a mellékletben. Így a *Halotti beszédet*, és annak facsimile változatát is közzé tettük. Nagy örömmre Pusztai Ferenc, aki a NKÖM-ben volt miniszterhelyettes, kiváló nyelvész és kiváló ember, az egyetemen a diákoknak abból a facsimile kiadványból tanítja a *Halotti beszédet*, amit mi adtunk ki. Az *Ó-magyar Mária-sivalom*, a *Nyelvi jogok egyetemes nyilatkozata* is közlésre került. És a *Kőműves Kelemen* ballada több változatát is bemutattuk, bizonyítva ezzel, hogy olyan műről van szó, amely számos földrész kultúrájában megtalálható.

Az újság úgy születik, hogy járva az országot, a versmondó eseményeket, versenyeket, megkérek mindig valakit, aki írástudó ember, hogy írjon egy-egy beszámolót, cikket az adott versmondó-versenyéről. Ezeket kiegészítem odaillő versekkel, és

természetesen törekszem arra, hogy ezek mondhatók is legyenek. Ha a *Versmondókat* egymás mellé teszi az ember, akkor ez kvázi antológiaként szolgál, lehet válogatni belőle.

Egy valami van, amire a *Versmondó* szerkesztésében alapvetően törekszem. Ez a minőség. Ezért van, hogy többségében klasszikusok vagy megkérdőjelezhetetlen alkotások szerepelnek benne. Ez lehet, hogy egyféle védekezés, de azt gondolom, hogy nem a kísérletezés a dolgunk.

– *A minisztérium olyan munkahely, ahol komolyan veszik a munkaidőt, és azt végig is kell dolgozni. Honnan az idő az egyebekre?*

– *Hogy is volt a Mici néni két életében? Nekem is van a hivatali munkám, ami egyre megterhelőbb, egyre nehezebb, és van egy másik életem, ami este hat-hét órától kezdődik, amikor hazaérek, és tart éjfélig vagy éjszakába nyúlóan, ameddig tart. A helyzet egy-egy lapzártá kapcsán kulminál.*

– *Mint díjazottól azt kérdezem még meg, mi az, ami sajnálatra méltóan nem fér be a napokba, az életbe? Amit valóban sajnálni lehet.*

– *Sok van olyan dolog. Nem csak olyanok, hogy mit kéne még az embernek megcsinálnia, mit kéne megtanulnia, mert ezt a végtelenségig lehetne sorolni. Például nem beszélek nyelveket, ami egy hátrány, s amit nem is tudok, hogy megért-e valaki, aki beszél nyelveket. Szeretünk és járunk sokfelé a világban, és szembesülök ezzel. Bár én metakommunikációval meg tudom magam mindenhol értetni a világon. Még olyan helyen nem voltam, ahol ne tudtam volna megértetni, amit akartam. Ezzel együtt iszonyatos dolog szembesülni azzal, hogy Spanyolországban megkérdézi tőlem egy rendőr három nyelven, hogy mit is akarok, és akkor én magyarul elmutogatom neki, hova akarok menni.*

A másik, amire nagyon-nagy szükségem lenne, s nem teszem, fizikális dolog. Keveset mozgok, sportolok, pedig kötelező lenne, hogy az ember tovább életben tudjon maradni. Egy agy-görcsön már túl vagyok, egy picit kéne erre időt fordítani. De sajnálom az időt rá, amit jobban el tudok tölteni.

Sok mindent lehetne még sajnálni, de ez a kettő vezet. És, ha igaz, hogy most tényszerűen, pragmatikusan kell gondolkodni, mondhatom, amit egyszer elmondtam már valakinek, hogy azzal az energiával és ráfordítással, amivel megcsináltam két egyesületet, két lapot, olyan vállalkozást tudtam volna csinálni, hogy. De hát ez azért nem igaz, mert ahhoz át kéne tekerni az ember agyát, hogy más legyen. Nem azt mondom, hogy sajnálom, hogy ezt nem lehet, de a versenyképtelenség dűhét.

– *Mit lát ebből a saját gyereked, a 19 éves fiad?*

– *Büszke az apjára, de van az is, hogy engedj már oda engem is a számítógéphez. És akkor ott állunk, mert csak egy számítógép van. De a Debreczeni Tibor-féle Kuckóba is eljött velem, és amikor a körkérdés odaért hozzá, ahogy Tibor szokta azt csinálni, a gyerekek megkérdezte tőlem: Te hogy nevelnél engem másképpen? Válaszolni kellett rá. Nyilvánvalóan a szigorúságra gondolt. Mert én megpróbáltam a fiamat arra nevelni, hogy az élet kemény, meg kell küszködni mindenért, dolgozni kell nagyon sokat, és akkor lehet talán elérni valamit. Szoktam mondani, hogy én egy intézetben nevelkedtem, géplakatos szakmával rendelkező proligyerek voltam, aki csak úgy tudta megcsinálni a dolgát, hogy összeszorította a fogát és csinálta.*

Kiss Lászlónak beszélgetés közben most ezek jutottak eszébe. Mint ahogy a Szín 2/5-ös számában más dolgok, amiket újraolvasásra olvasóink szíves figyelmébe ajánlok. Nem került szó az első lapról, amit életében szerkesztett, az ACTÁ-ról sem, de azokról a kapcsolatokról se, amit máig élők, s jönnek a távolabbi és még távolabbi múltból. S ezekről árulkodnak akár a lapok is. Az ACTA 1993-as 2. számában például ott van Fajó János, és a vizualitásról és a szépre nevelésről elmélkedik. Ő a Józsefvárosi Galériából maradt kapcsolat, ahol együtt voltak Nádler Istvánnal, Keserű Ilonával, Bak Imrével, egy szellemi műhelyben. De 1979-82 között már az ELTE népművelés szaka is a kapcsolatokat szaporítja, még a tanárok esetében is, hisz Gelencsér Katalin, Heleszta Sándor, Király Jenő, Maróti Andor vannak közöttük. Velük a közösség már a végső-kig tart. Ebből már csak elmélni lehet, elfelejtődni nem, jó példa rá Heleszta Sándor.

És lennének szempontok, amik szerint el lehetne kezdeni egy újabb beszélgetést. Kiss László ugyanis egykori rádiós is – , riportterkedett az Ötödik sebességben, a Sulisajtóban, a Segíthetünk-ben, a Táskarádióban –, és kicsoda erőteljesen segítkezett, hogy létrejöhessen a Civil Rádió. 1982-től a NKÖM dolgozójaként a Közművelődési Főosztályon általában segítője a civil terület erősödésének. Közreműködött az első önálló szakmai egyesületek létrehozásában, támogatta a Magyar Népművészeti Egyesületet, a Fotóklubok és Szakkörök Szövetségét, a Táncsoport Szövetséget, az Országos Bábos Egyesületet, a Martin Alapítvány megalakulását. Ha tudta, amit tudott a színházról, a versmondás példájából, miért ne tett volna meg mindent, a hatásukban ugyanolyan területekért. Kapcsolódó területek voltak, egyéb fontos területek.

Mátyus Aliz

SZAKMAI HÍREK

MAGYAR DIÁKSZÍNHÁZI FESZTIVÁL

A Magyar Művelődési Intézet, Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata, Békés Megyei Jókai Színház, Megyei Művelődési Központ és Kézműves Szakiskola, Csabai Garabonciás Alapítvány, Steinwender József együttműködésével, 2004. június 21 – 25 között, Békéscsabán kívánja megvalósítani a Magyar Diákszínházi Fesztivál programot, amelyen résztvevő lehet: bármely magyar nyelven játszó középiskolai (és/vagy középiskolás korúak [14-18 évesek] alkotta) diákszínházi csoport, amely Magyarországon, a történelmi magyar területeken (Felvidéken, Kárpátalján, Erdélyben, Vajdaságban) és/vagy a diaszpórában él. A meghívás és/vagy a résztvevő csoportok kiválasztása a Magyarországon és a magyar nyelvterületeken élők diákszínházi fesztiváljain bemutatkozó csoportok szakmai zsűrijének ajánlása alapján történik. A fesztivál célja: a magyar nyelvű diákszínházi játékok eredményeinek rendszeres bemutatása, szakmai konzultáció lehetőségének biztosítása, (a program keretében a bemutatásra kerülő előadásokat szakmai zsűri értékeli, amelynek tagjai az egyes határon túli területeket képviselő, és magyarországi szakemberek), a résztvevő csoportok (és az általuk képviselt területek) közötti kapcsolatépítés. A cél és motiváció további meghatározására egy brassói csoport vezetőjének szavait idézzük: „A Magyar Diákszínházi Fesztivál gondolatát nagyon jó ötletnek tartom. A fesztivál nagy hozadéka az lenne, hogy a történelmi magyar terület diákszínházi és a csoportok vezetői találkoznak, egymást megismernék. Mindenki csupán annyit tud a diák-

színházszásról, amennyit szűk környezetében lát. Nagyon kevés az olyan határon túli csapat, amely a magyarországiak tevékenységét ismeri. Nem beszélve arról, hogy a más területeken élők munkáját ismernék. Minket nagyon érdekelne ez a rendezvény. Üdvözlettel, Bálint Ferenc”

A program meghirdetése a területi szervezetek, média, internet útján, a résztvevő csoportok jelölése, majd meghívása helyi szakmai zsűri ítélete/ajánlása alapján történik. (A meghívható csoportok száma: 20, egy-egy csoport létszáma nem haladhatja meg a 15 főt. A résztvevő csoportok száma a területi megoszlás szerint: Szlovákia: 2; Ukrajna: 2, Románia: 3, Jugoszlávia: 2, Horvátország: 2, Szlovénia: 1, Ausztria: 1, diaszpóra: 3, Magyarország: 3.) Tervezzük továbbá, minden évben más-más ország többségi nemzetéből 1-2 diákcsoportjának meghívását. (Így 20 a résztvevő csoportok száma.)

Bővebb információ, jelentkezés részvételre, együttgondolkodásra:

Steinwender József, 5600 Békéscsaba, Kazinczy ltp. 24/B.; steinwender.jozsef@mail.datanet.hu; 00/36/66/448-672; 36/20/938-99-06

DRÁMAPEDAGÓGIAI TÁBOR – HEVES

A VIII. Batty Drámapedagógiai Tábor 2004. június 28-július 3. között kerül megrendezésre. A helyszín Heves.

A Megyei Művelődési Központ szervezésében immár nyolcadik alkalommal találkozunk a drámapedagógia módszereivel dolgozó és az e módszer iránt érdeklődő pedagógusok egy intenzív képzést nyújtó szakmai tábor keretében. Az elmúlt évek során megismerkedtek a drámapedagógia alapjaival, alkalmazási lehetőségeivel és a kapcsolódó szakterületekkel. Vendégeink minden esetben országosan ismert szakemberek voltak.

Ebben az évben a tábor résztvevői a drámapedagógia egy új, még kevésbé ismert módszerével, a TIE programmal ismerkedhetnek meg. A TIE (Theatre in Education - Színház a nevelésben) gyermekekkel, fiatalokkal foglalkozó társulatokat, módszert jelent. A színház és a dráma eszközeivel nevelnek, oktatnak. A foglalkozások általános élettani tényezők alapján készülnek - meghatározott korcsoportokra. A foglalkozások részét képezi a színház. Nemcsak előadási formában, hanem a szereplők (emberi jelenlét), a hely, az idő kezelésére vonatkozó színházi konvenciók formájában is, de a színház mindig alárendelt annak a témának, amelynek megértésében változást kívánnak elérni a társulatok. A TIE (Tanítási dráma) és a TIE céljai azonosak. Céljuk a megértésbeli változás létrehozása. A TIE többszintű élményt tud előhívni. Épít a résztvevők már meglévő tapasztalataira, a fejlődés folyamatára koncentrálna igyekszik az objektív tudást a gyermek személyes tudásához kapcsolni.

A TIE programok tehát nemcsak színházi élményt nyújtanak a felkészült színész-drámatanárok vezetésével, hanem a színházi blokkot követő drámaóra keretében (gyakran analóg helyzeteket dolgozva fel) juttatják el a résztvevőket a megértésbeli változásig a választott területen. A Kerekasztal Színházi Nevelési Központ Kaposi László rendező-drámatanár, a Magyar Drámapedagógiai Társaság elnöke vezetésével 1992 óta dolgozik e programmal, sok száz foglalkozást tartva az érintett korosztály gyermekcsoportjainak, igen nagy sikerrel. A tábor vezetője hagyományosan Paptné Demeter Magdolna, a megyei Drámapedagógiai Műhely vezetője, drámapedagógiai megyei szaktanácsadó. Meghívott előadók: a Kerekasztal Színházi Nevelési Központ társulata, vezetője Kaposi László, illetve Lipták Ildikó, Nyári Arnold, e társulat tagjai. Érdeklődni és jelentkezni a Megyei Művelődési Központban (Eger, Knézich K. u. 8.), Nyeső Illdikónál lehet személyesen vagy a 36/510020-as telefonon.

HIDY PÉTER – SZEMÉLYI BIBLIOGRÁFIA

Könyvek, kéziratok

HIDY Péter: Az irodalmi nevelés lehetőségei és módszerei a klubokban. Eger, 1966. 21 p.

HIDY Péter: A „Kiváló Ifjúsági Klub” pályázat Heves megyei értékelése. Eger, 1968. 41 p.

HIDY Péter: Klub és közélet. Klubvezetők kiskönyvtára I. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda, 1971. 22 p.

HIDY Péter: Útmutató a gimnáziumi osztályozó vizsgára előkészítő tanfolyam III. osztályos magyar nyelvtan és magyar irodalom tantárgyához. Budapest, 1973. 18 p. gépelt kézirat

HIDY Péter: Magyar nyelv és irodalom. Útmutató és feladatlapgyűjtemény a gimnáziumi osztályozó vizsgára előkészítő tanfolyam IV. osztályához. Budapest, 1974. 57 lev. gépelt kézirat

HIDY Péter összeállításában: Magyar nyelv és irodalom útmutató és feladatgyűjtemény a gimnáziumi osztályozóvizsgára előkészítő tanfolyamok negyedik osztályához. Budapest, 1974. 57 p. kézirat

HIDY Péter: Az ifjúsági klub. Budapest: Ifjúsági Lapkiadó, 1974. 121 p.

HIDY Péter ed.: Studies in the Sociology of Culture, 1979.

HIDY Péter: Művelődéspolitikai döntések hatásmechanizmusa: Művelődési otthonok. Budapest: Népművelési Intézet, 1979. 29 p.

HIDY Péter: Tájékoztató A közművelődés helyzete és fejlesztésének feladatai című tárcaszintű főirány 1978-80-as vizsgálati tervéről. A közművelődési oktatók és kutatók XXIV. Tanácskozásának – Kaposvár, Tanítóképző Főiskola, 1979. [1978.] aug. 21-26. – előadásai, kutatási beszámoló. Szerk.: NOVÁK József. Budapest: Népművelési Intézet, 1979. 51-67. pp. sokszorosított példányok

HIDY Péter: Művelődéspolitikai döntések hatásmechanizmusa. Művelődési otthonok. Budapest: Népművelési Intézet Kutatási Osztálya, 1979. 29 lev. sokszorosított példány

HIDY Péter: Jelentés az 1978. évi kutatásokról. Budapest: Népművelési Intézet Kutatási Osztálya, 1979. sokszorosított példány

HIDY Péter, LOVAS Tünde: Művelődési otthoni tevékenységelemzés. Budapest: KM, 1980. 31 p.

HIDY Péter: Közművelődés, kutatás és irányítás. Párbeszéd Debrecenben – kutatók, oktatók, gyakorlók a művelődési otthonokról. In: SZÉKELYHIDI Ágoston szerk. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1980. 84-93. pp.

HIDY Péter: Közművelődés, kutatás és irányítás. Párbeszéd Debrecenben. In: SZÉKELYHIDI Ágoston szerk. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1980. 149-152. pp.

HIDY Péter: Felnőttek szocializációja – munkaközi jelentés: 1978-79. Budapest: Népművelési Intézet, 1980. 36 p.

HIDY Péter összeállításában: Magyar nyelv és irodalom útmutató a gimnáziumi osztályozóvizsgára előkészítő tanfolyamok első osztályában tanító tanárok részére. Szerk.: PÁLOS Éva. Budapest: Népművelési Intézet, 1980. 101 p.

HIDY Péter összeállításában: Magyar nyelv és irodalom útmutató a gimnáziumi osztályozóvizsgára előkészítő tanfolyamok második osztályában tanító tanárok részére. Szerk.: PÁLOS Éva. Budapest: Népművelési Intézet, 1980. 66 p.

HIDY Péter összeállításában: Magyar nyelv és irodalom útmutató a gimnáziumi osztályozóvizsgára előkészítő tanfolyamok harmadik osztályában tanító tanárok részére. Szerk.: PÁLOS Éva. Budapest: Népművelési Intézet, 1980. 67 p.

HIDY Péter összeállításában: Magyar nyelv és irodalom útmutató a gimnáziumi osztályozóvizsgára előkészítő tanfolyamok negyedik osztályában tanító tanárok részére. Szerk.: PÁLOS Éva. Budapest: Népművelési Intézet, 1980. 19 p.

HIDY Péter, LOVAS Tünde: Közművelődéskutatás c. sorozat. Békéscsaba: Kulturális Minisztérium Tudományos Koordinációs Bizottság, 1980.

HIDY Péter: A televízió Tiszaigaron. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1980. 118 p.

HIDY Péter: Kiket szórakoztatnak? Előfeltevések egy kutatáshoz. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1981. 25 p. sokszorosított példány

HIDY Péter szerk.: Jelentés A közművelődés helyzete és fejlődésének távlatai című tárcaszintű kutatási főirány 1978-80. évi vizsgálatáról. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1981. 107 p.

HIDY Péter: A 3/1979. művelődési otthonokról szóló MT rendelet megvalósításának útja, lebonyolítása. Interjúk. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1981. 108 p.

HIDY Péter szerk.: Kutatási program 1981-re. Programvázlat 1981-85-re. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1981. 53 p. sokszorosított példány

HIDY Péter szerk.: A Művelődéskutató Intézet Szervezeti és Működési Szabályzata Tervezet – vitára. I. rész: Szervezeti szabályzat. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1981. 19 lev. sokszorosított példány

HIDY Péter: Jelentés a Békés megyei művelődési otthoni tevékenységvizsgálatról. Tanulmányok A közművelődés helyzete és fejlődésének távlatai című kutatási főirány 1978-80. évi vizsgálatáról. Budapest, 1982. 35 p.

HIDY Péter, LOVAS Tünde: Művelődési otthoni tevékenységelemzés. Budapest: Kulturális Minisztérium Tudományos Koordinációs Bizottsága, 1982. 131 p.

HIDY Péter: Who are being entertained? Preconcepts for a Research Project. Budapest: Népművelési Intézet, 1982. 21 p.

HIDY Péter: Az ifjúsági klub. Szöveggyűjtemény az alapfokú klubvezetőképző tanfolyamokhoz. Budapest: Népművelési Propaganda Iroda, 1982. 261-283. pp. Részletek a szerző azonos című módszertani útmutatójából (Budapest: ILV, 1974.)

HIDY Péter: Jelentés a Békés megyei művelődési otthoni tevékenységvizsgálatról. Tanulmányok A közművelődés helyzete és fejlődésének távlatai című kutatási főirány 1978-80 évi vizsgálatáról. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1982. 291-324. pp.

HIDY Péter: Javaslat a VI. ötéves terv közművelődési cselekvési programjára. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1982. 22 p.

HIDY Péter: A televízió Tiszaigaron. In: LENGYEL Zsuzsa szerk.: Tiszaigár: Egy mai magyar falu képe. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1982. 146-176. pp.

HIDY Péter szerk.: A közművelődés helyzete és fejlődésének távlatai. Művelődési Minisztérium tárcaszintű kutatási főirány középtávú terve, 1981-1985. Budapest, 1983.

HIDY Péter, LOVAS Tünde: Tätigkeitsanalyse der Kulturhauser. Budapest: Institut für Kultur, 1984. 135 p.

HIDY Péter, GYARMATI Kálmán: Dialogue on Cultural Democracy. Budapest: Institut for Culture, 1984. 78 p.

HIDY Péter fel. szerk.: Párbeszéd a kultúráról és a demokráciáról. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1984. 319 p.

HIDY Péter szerk.: Média Archívum. Privát filmek gyűjtési és esetfelvételi kalauza. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1985. 22 p.

HIDY Péter szerk.: Munkaközi beszámoló A közművelődés helyzete és fejlesztésének távlatai című MM tárcaszintű főirány kutatásairól. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1985. 250 p.

HIDY Péter, KOVÁCS Erzsébet: A lokális döntések természetéről. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1986 [1987] 163 p. kézirat

HIDY Péter szerk.: Település, közösségek, művelődés. Bp.: TIT, 1986.

HIDY Péter, ANDOR Mihály: Város-szövevény: Kazincbarcika fel-
fejtése. Budapest: Művelődéskutató Intézet, 1987. 164 p.

HIDY Péter: El nem nyelt iratok. Budapest: Múzsák, 1988. 135 p.

HIDY Péter: Művelődési otthoni tevékenységelemzés. Bp: Múzsák, 1988.

HIDY Péter: Élni Kaposváron. Budapest: Vita, 1989. Békés, 186 p.

HIDY Péter fél. szerk.: A művészet kommercializálódása. Budapest:
OKK, 1989. 74 p.

HIDY Péter: Próféták helyett profik. Budapest: Művelődéskutató In-
tézet, 1990. 18 p.

HIDY Péter: Helyhatósági választások Orosházán. Budapest: Vita, 1991.

HIDY Péter: A kulturális potenciálról. In: CSEFKÓ Ferenc, PÁLNÉ
KOVÁCS Ilona szerk.: Tények és vélemények a helyi önkormányza-
torokról 1993. Pécs: MTA Regionális Kutatások Központja, 247 p.

HIDY Péter, [et. al.]: A kultúráközvetítés változásai. Miskolc: MTA
Regionális Kutatások Központja, 1994. 183 p.

HIDY Péter: A kultúra pénze, a pénz kultúrája II. konferencia (Bu-
dapest, 1995. április 11-12.). In: RADÁCSI Anikó szerk.: Elhangzott
előadások gyűjteménye. Budapest: Kultúráközvetítő Kamarája, 1996.

HIDY Péter szerk.: Szociológiai olvasókönyv. Pécs: Janus Pannonius
Tudományegyetem, 1996.

HIDY Péter szerk.: Az idő az életmódban. Egy Békés megyei kutatás
25 éve. Békéscsaba: Békés Megye Képviselőtestülete Megyei Művelő-
dési Központja, 1996.

HIDY Péter: A kulturális magatartásformák és intézmények. Buda-
pest: MTA Szociológiai Kutató Intézet, 1997. 52 fol.

HIDY Péter szerk.: Stratégiai elgondolások a magyar kultúra jövőjé-
ről. Az 1997. október 17-i konferencia előadásainak szerkesztett válto-
zata. Budapest: MTA Szociológiai Kutató Intézet, 1997. 9, 51 fol.

HIDY Péter: Válaszok az UNESCO kérdéseire. Az UNESCO 1997.
január 23-25-i szubregionális konferenciájára. Budapest: Új Mandá-
tum, 1997. 40 p.

HIDY Péter, VITÁNYI Iván, HARSÁNYI László: A magyar tár-
sadalom kulturális állapota. Az 1996-os országos vizsgálat
zárótanulmánya. Budapest: MTA Szociológiai Intézet, 1997.
(www.proinfo.hu)

HIDY Péter: A magyar társadalom kulturális állapota. Az 1996-os
vizsgálat zárótanulmánya. Budapest: MTA Szociológiai Kutató In-
tézet, 1997. 189 fol.

HIDY Péter: Miért velejéig civil a kultúráközvetítők társasága? In:
CSEFKÓ Ferenc, HORVÁTH Csaba szerk.: Magyar és európai civil
társadalom. Pécs: Prezident, 1999. 284-291. pp.

AGÁRDI Péter szerk.: A kultúra mint esélyteremtés, avagy az esély-
teremtés kultúrája. Szakmai ajánlások a baloldal művelődés- és mé-
diapolitikai programjához az új évszázad elejére. Összeállította:
AGÁRDI Péter, HIDY Péter, FOKTÓI János és
SZIRÁNYI János. Készült a József Attila Alapítvány felkérésére. Bu-
dapest, 2000.

HIDY Péter: Magyarország kultúrájának helyzete az 1990-es évtizedben a
művelődésszociológiai kutatások tükrében. In: AGÁRDI Péter szerk. Ké-
szült a József Attila Alapítvány megrendelésére. Budapest, 2000. 105. p.

HIDY Péter, SZOLNOKI Vera: Sütő a társadalomban. Társadalomisze-
retti olvasókönyv. Szerk.: BAUER Béla. Budapest: Új Mandátum, 2000.

HIDY Péter: A magyarországi kultúráközvetítő intézményrendszer.
Pécs: PTE TTK FEEFI, 2000. kézirat

HIDY Péter: Közművelődés [az ezredfordulón] In: ENYEDI György
szerk.: Magyarország az ezredfordulón. Országtanulmány. Budapest:
CEBAK, 2000. 484-505. pp. könyvrészlet

HIDY Péter: Magyarország kulturális politikájáról. In: Cultural Poli-
cies in Europe: a Compendium of Basic Facts and Trends Budapest:
NKÖM, 2000. kézirat

HIDY Péter: Magyarország kultúrájának helyzete a századfordulón.

József Attila Alapítvány, 2000. kézirat (www.jadat.hu)

HIDY Péter: Művelődésszervezők szerepfelfogása és pályaképe. In:
TÖRÖK József szerk.: Az elhangzott előadások gyűjteménye – III. Köz-
művelődési Nyári Egyetem (Szeged, 2001. június 26-28.). Szeged:

Csongrád Megyei Közművelődési Tanácsadó Központ, 2001. 19-38. pp.

HIDY Péter: Barátságos diskurzus. Tíz éves A kultúra pénze, a pénz kul-
túrája konferencia In: PADOS Virág szerk.: A társadalom ruhája. Ál-
lami kultúrátámogatás Magyarországon 1993-2003. Budapest: Új
Mandátum, 2003. 94 p.

HIDY Péter: A szükséges tudás települési metszetben. In: TÖRÖK
József szerk.: Az elhangzott előadások gyűjteménye – IV. Közművelő-
dési Nyári Egyetem (Szeged, 2002. július 1-5.). Szeged: Csongrád Me-
gyei Közművelődési Tanácsadó Központ, 2003. 121-133. pp.

Újságok, folyóiratok:

HIDY Péter: A klubok aktuális problémái. A Népművelési Intézet
Művelődési Otthon Osztályának felkérésére készített anyag. Kultúra
és Közösség, 1977. 1. sz. 86-96. pp.

HIDY Péter, SZOLNOKI Vera: A kulturális infrastruktúráról. Kul-
túra és Közösség, 1977. december, 53-65. pp.

HIDY Péter: Válaszok az UNESCO kérdéseire. Kultúra és Közösség,
1977. december, 109-131. pp.

HIDY Péter: Képzelt riport és valós meditáció... avagy „ifjú Macsek La-
jos a szomszéd szobában magnózik”. Hol-Mi? (Tara), 1980. 2. sz. 3-9. pp.

HIDY Péter: A Művelődéskutató Intézetéről. Népművelés, 1981. 1. sz. 7. p.

KAJDI Béla: A Művelődési otthoni tevékenységelemzés című könyv
ismertetése. Népművelés, 1981. 4. sz. 37-39. pp.

HIDY Péter: A cselekvő népművelőért. Varsányi Gyula: A népműve-
lők etikája című cikkéhez. Népművelés, 1981. 5. sz. 11-13. pp.

HIDY Péter, ANDOR Mihály: Művelődéspolitikai és településfej-
lesztés. Kultúra és Közösség, 1981. 6. sz. 3-16. pp.

HIDY Péter, FODOR Péter: A kulturális fejlődés feltételeinek hosz-
szú távú elgondolásai. Könyvtáros, 1989. 1. sz. 5-13. pp.

HIDY Péter, FODOR Péter: A kulturális fejlődés feltételeinek hosz-
szú távú elgondolásai II. Könyvtáros, 1989. 2. sz. 74-84. pp.

KAJDI Béla: A kultúratervezés és csapdái. Interjú Fodor Péterrel és
HIDY Péterrel a Könyvtáros 1989. 1., 2. számában A kulturális fejlő-
dés feltételeinek hosszú távú elgondolásai címmel megjelent írásukkal
kapcsolatban. Népművelés, 1989. 1. sz.

HIDY Péter: Házak a hazában. Dolgozat a művelődési otthonról. Juss,
1990. 4. sz. 80-88. pp.

HIDY Péter: „Mondd mama, a magyar nyelvet te találtad ki?” Iskola-
kultúra, 1993. 5. sz. 60-63. pp.

HIDY Péter: Meddig ér a város? Comitatus, Önkormányzati Szemle
(Megyei Önkormányzatok Országos Szövetsége), 1995. 10. sz. 11-18. pp.

HIDY Péter: Fészkalja (líra a szociológia tanításáról). Kultúra és Kö-
zösség, 1998. 4.-1999. 1. sz. 173-176. pp.

HIDY Péter: Művészet vagy mesterség? A kultúrát jó hírbe hozni. PR
Herald, 2000. 6: 11. 22-23. pp.

HIDY Péter: Művelődésszervezők szerepfelfogása és pályaképe. Tu-
dásmenedzsment, 2: 2., 2001. 3-25. pp.

Nekrológ:

Hidy Péter emlékére (1940-2004). Szín, 9/2 – 2004. március

Felhasznált források:

A Magyar Művelődési Intézet Szakkönyvtára, Fővárosi Szabó Ervin
Könyvtár, internetes adatbázisok.

Összeállította: Cséke Gyöngyi Mária, Gönczöl Gizella, Hargitai Mária.

MAGYAR FOTÓSOK A CSEHEK ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁSÁN ÉS VERSENYÉN

A Magyar Művelődési Intézet (MMI) és a csehországi Nemzeti Kultúra Információs és Tanácsadó Központja (NIPOS) közötti kapcsolatfelvétel eredményeként a magyar amatőr fotósok meghívást nyertek 2004. május 15-dikére Svitavyba, a cseh amatőr fotósok országos kiállítására és versenyére.

A 24. alkalommal megrendezett „Amatőr Fotósok Nemzeti Versenye és Kiállítás 2004” című, nagy tradícióval bíró esemény A3 kategóriájában versenyeztek fotósaink, amelynek témája: a művészeti alkotás születése és bemutatása a kultúra és az amatőr művészetek területén.

A kiküldött kollekciót Győri Lajos az MMI fotóművészeti referense állította össze.

A versenyre nevezett 50 képből 22 került kiállításra, amelyből **Frank Yvette** az egyéni kategória I. helyezését nyerte el, és Kollektív I. helyezés díjával ismerték el a magyar fotósok munkáját.

A zsűri elnökének Prof. Miroslav Vojtechovskynak értékelése szerint, a magyar fotósok részvételének köszönhetően kiemelkedő művészi értékű és technikai színvonalú alkotások emelték a kiállítás színvonalát.

Véleményét a kiállítás katalógusában is olvashatjuk.

Az ünnepélyes megnyitón jelen voltak:

Tóth Erzsébet az MMI művészeti igazgató helyettese, Radnai Johanna tolmács, az MMI munkatársa, Győri Lajos az MMI fotóművészeti referense, Nagy Attila operatőr, az MMI „Látószög” Stúdiójának vezetője, Dobos Szilveszter és Széman Richard, kiállító fotósok.

Az eseményről videofelvétel készült, amelynek segítségével az interneten is hírt adhatunk a sikeres szereplésről és a két intézmény együttműködésének legújabb állomásáról.

2004 decemberében – megbeszéléseink értelmében – Magyarországon láthatjuk a közös kiállítást.

Tóth Erzsébet

HA MEGINDUL AZ ADRENALIN...

Frank Yvette csehországi aranydiplomája fotóiért

A Magyar Művelődési Intézet együttműködési megállapodást írt alá a csehországi, hasonló feladatokat ellátó szervezettel. Az IPOS Artama – a 24. Nemzeti Amatőr Fotókiállítás megrendezése alkalmából – meghívott egy örven képből álló magyar kollekciót a pályázatra. A zsűri végül 22 magyar alkotást javasolt kiállításra, 12 magyarországi pályázótól. A szegedi **Frank Yvette** kollekcióját aranydiplomával tüntették ki. A teljes magyar kollekció pedig szintén kitüntetést kapott. A csehországi Svitavy városának Múzeumában kiállított magyar alkotásokat **Bóta Luca** (Budapest), **Dobos Szilveszter** E-MAFOSZ/G (Kőbányai Fotóklub, Budapest), **Fabó Katalin** (Szivárvány Fotóklub, Budapest), **Frank Yvette** (Lajos Sándor Fotóklub, Szeged), **Juhász Miklós** EFIAP (Diósgyőri Vasas Fotóművészeti Kör, Miskolc), **Lapinskas Attila** (Ostoros), **Lőkös Zoltán** AFIAP (Felföldi Fotográfusok Szövetsége, Budapest), **Papp Elek** (Ceglédi Fotóklub, Nagykőrös), **Szathmáry-Király Ádám** AFIAP (Felföldi Fotográfusok Szövetsége, Budapest), **Széman Richárd** (Budapest), **Vágvölgyi Mihály** E-MAFOSZ/B (Székely Aladár Fotóklub, Mezőberény) és **Váradai Károly** (Magyar Fotóművészek Világszövetsége, Hatvan) készítette. A teljes cseh és magyar anyagot bemutatja a Magyar Művelődési Intézet ez év decemberében Budapesten is. Sajnos a kiállítás katalógusában a magyar kollekció alkotóinak neve nem szerepel, de ettől még semmivel sem csökken érdemük, amivel tovább öregbítették a kortárs magyar fotóművészet külföldi elismerését. **Frank Yvette** viszont egy egész oldalt kapott a kiadványban mint egyéni díjas, ahol négy felvétele jelent meg.

*

Frank Yvettel még sohasem találkoztam személyesen. Csak a fényképeivel, kiállításokon és zsűrizéseken egyaránt. A nevét

is sokszor leírtam már, tudósításokban és a *Magyar fotográfiai évkönyvben*. Ezek tényszerűen tartalmazzák, hogy 1998 óta, mikor mi történt velem, Tőle azonban – telefonon több mindent is megtudhattam, például az érzéseit és a céljait. Elmondja Önöknek is.

"A szegedi érettségi után Békéscsabán tanultam mesterséget, fényképezést, de már akkor tudtam, hogy én ennél többet szeretnék. Számomra a fotográfia a létezést jelenti! Azt, hogy képekben gondolkodom, és képek által létezem. A pénzkeresés, létfenntartás okán persze olyan munkákat is elvégzek, amelyek nem éppen felemelőek. De tudom, hogy utána valóban azt tehetem, azzal foglalkozhatok, ami igazán érdekel.

Erre a képi világra **Révész Róbert** által találtam, aki színházi fotósként elvitt engem 1998-ban a Szegedi Színházba, kortárs balettel fényképezni. Nem sokkal később pedig a modern táncművészeti előadásokon találtam magam. Igen, ez az, ami hozzám is igazán közel áll! **Magam is pörgős vagyok**, csak nem a színpadon! Állandó mozgásban, dinamikus életet élek. Talán ezért is tudom követni oly nagyon a színpadon fellépők érzelmi világát. Azonosulok velük, és igyekszem megörökíteni azokat a pillanatokat, amelyekbe ott van összesűrítve MINDEN! Minden, ami miatt egy hosszú mozgásfolyamatot megalkot a koreográfus, és előad egy vagy több táncos. A közönség soraiban vajon mindenki észreveszi ezeket a pillanatokat? Vagy elsiklik fölöttük? **Én érzem, mikor kell exponálni, sűg az adrenalin szintem**. Ha elindul, tudom, hogy izgalmas pillanatok teszek maradandóvá. És ezeket szívesen mutatom meg másoknak is. A színpadhoz közel alkalmam van olyan nézőpontból, olyan képkivágásban hangsúlyozni egy mozdulatot, egy kifejező arcot, a kezeket vagy lábakat, ahogy, milyen szelektív módon a kö-

zönség nem teheti meg. Azért nem, mert ők mindent néznek, a teljes folyamatot, a teljes színpadképet.

A fotókat elsőként a koreográfusok és táncművészek látják. Az ő visszajelzéseik számomra a legfontosabbak. Ha azt hallom, hogy igen, ez az, ami miatt megszületett egy előadás, akkor nagyon boldog vagyok! De akkor is, ha rácsodálkoznak egy felvételre, s megkérdezik, hogy ez mikor készült, melyik pillanatban? És hogy nekik nem is jutott eszükbe, hogy így is lehet látni, értelmezni az előadást! Igazán klassz érzés megtapasztalni, hogy róluk szólnak a képek, de én is benne vagyok. Ilyenkor másodszer is elszabadul az adrenalin szintem.

Kezdetben csak a fióknak készültek a felvételek, de rájöttem, hogy az öröm akkor válik teljessé, ha mások, a nagyközönség is láthatja ezeket. Ezért küldtem el a képeket különféle pályázatokra. (A törtétiás csak zárójelben avatja be a kedves olvasókat abba, hogy Yvette egyik első pályázati szereplése éppen a Magyar Művelődési Intézethez kapcsolódik. Ugyanis 1998-ban, az *Utazás a világ körül* című kiállítássorozat első évében ő is szerepelt azon a tárlaton, amelyet az I. Országos Fotóhéten mutattunk be Budapesten, az Újpesti Ifjúsági és Gyermekházban.) 1999-ben az Alföldi Fotószalonon szerepeltem Szentesen, majd 2000-ben a *Mozgásban* című nemzetközi táncfotó pályázaton második díjat nyertem. Ez megismétlődött 2002-ben is. Ugyancsak 2002-ben nyertem I. díjat az Újvidéken megrendezett Nemzetközi Színházi Fotókiállításon, és ugyanitt kaptam FIAP bronz érmet is munkáimért.

Önálló tárlattal először 2001-ben jelentkeztem, amelyet Szegeden a Wagner Teaházban tekinthettek meg az érdeklődők. Lényegében ugyanez az anyag – *Madártánc* címmel – Budapesten, a Bethlen Galériában is látható volt 2002-ben, amely a Közép-Európa Táncszínházon belül működik. Ezek a nyilvános szereplések folyamatosan inspirálnak engem újabb és újabb alkotások létrehozására. Amihez kiváló alkalmat nyújt például a Veszprémi Táncfesztivál, ahol az idén már ötödik alkalommal vehettem részt. Egyébként ez az oka annak is, hogy nem tudtam személyesen átvenni a Csehországban elnyert első díjat. Természetesen jó lett volna utazás közben beszélgetni az alkotótársakkal, személyesen látni a kiállítást, kezet fogni a zsűri elnökével, fogadni a közönség tapsát, de úgy gondoltam, hogy nekem az alkotás sokkal fontosabb, mint az azt követő események. Kérem, ne haragudjanak érte!

Talán majd augusztus 29-én, a Magyar Fotográfia Napján eljutok Budapestre, amikor az Iparművészeti Múzeumban megnyílik a 27. FIAP Monochrom Biennálé, mert az ott szereplő 43 ország, 10-10 képes ország-kollekciójának egyikében én is érintett vagyok. Természetesen a magyar anyagban, amelynek közös témája az érzelmek és indulatok képi ábrázolása volt. A tánc, a mozgásművészet olyan téma, amely alkalmas az emberi indulatok és érzelmek felfokozott kifejezésére, nekem pedig a megörökítésre. Alkotótársaimmal együtt nyertük el a magyar fotográfia elismeréseként a FIAP aranyérmet.

Az én életem kitölti a fényképezés, fesztiválról fesztiválra járok, ott vagyok a fotópróbákon, figyelek és fényképezek. De csak akkor, ha az előadás hatással van rám is. Csakis így születhetnek olyan képek, amelyeket a cseh közönség is láthatott. Köszönöm a lehetőséget!"

Én pedig köszönöm a bemutatkozást! Végighallgatva, s felolvadva a feltett – ám itt le sem írt – sablonos kérdéseket, milyennek is képzelem el Yvette-t, a 26 éves tehetséges, fiatal, szegedi leányt? Mozgékony, céltudatos, szorgalmas, kitartó, és

nyitott egyéniségnek, aki jól kommunikál környezetével, és nagylelkűen osztja meg másokkal – a nézőkkel – mindazokat a vizuális élményeket, amelyekben neki – nem kevés áldozat árán – része volt.

Győri Lajos

SZAKMAI HÍREK

KÖLCSÖNÖZHETŐ FOTÓKIÁLLÍTÁSOK

A Magyar Művelődési Intézet Művészeti Osztálya (1011 Budapest Corvin tér 8.) júliustól 2005 márciusáig vándoroltatja az *Utazás a világ körül 2004* című fotókiállításán díjat nyert alkotásokat.

A 13x18 cm-es fotók 20x30 cm-es paszpartuban, üvegezett léckeretben kölcsönözhetőek. A kiállítás 86 képből áll. A szállításról oda-vissza a kölcsönző intézménynek kell gondoskodnia. Az MMI minden partnerének 100-100 db színes nyomtatású, 16 fotóval illusztrált képeslapot bocsát a rendelkezésére, amelyre a meghívó szövege utólag is rányomtatható. Időpont egyeztetés Győri Lajossal, az (1) 201-5692-es telefonszámon, hétköznapokon reggel 7 és 10 óra között. Más időpontokban emailen: gyoril@mmi.hu vagy faxon: (1) 225-3786.

Októbertől kölcsönözhető a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoporthoz Országos Szövetségétől a XXI. MAFOSZ Szalon anyaga, amely 142 művet tartalmaz. A fotókat 30x40-es üvegezett képkeretekben lehet elszállítani Budapestről, a Corvin tér 8. sz. alól és ugyanide kell visszahozni a 3-4 hetes tárlatok bezárása után. A kölcsönző intézményeknek 100-100 db színes nyomtatású, 16 fotóval illusztrált képeslapot bocsát a rendelkezésére a MAFOSZ, amelyre a meghívó szövege utólag is rányomtatható. Ezenkívül 50 db katalógust is átad, a rendezvény népszerűsítésére. Időpont egyeztetés Győri Lajossal, az (1) 201-5692-es telefonszámon, hétköznapokon reggel 7 és 10 óra között. Más időpontokban emailen: gyoril@mmi.hu vagy faxon: (1) 225-3786.

Ugyancsak októbertől tervezhető és kölcsönözhető az Országos Diákfotó Kiállítás, amelyet a Fényképezés a Vizuális Nevelés Szolgálatában Alapítvány indít majd útjára. Ez a tárlat száz általános- és középiskolás diák egy-egy alkotását tartalmazza majd. A képek mérete 13x18 cm, a keretek mérete 24x30 cm. Az igénylő iskolagalériáknak, közművelődési intézményeknek csak a szállítás költsége terheli. Egy-egy tervezett kiállítás időtartama – az érdeklődésre való tekintettel – ne haladja meg a két hetet, szállítással együtt három hetet. Időpont egyeztetés Győri Lajossal, az (1) 201-5692-es telefonszámon, hétköznapokon reggel 7 és 10 óra között. Más időpontokban emailen: gyoril@mmi.hu vagy faxon: (1) 225-3786.

A MAGYAR-LENGYEL KULTURÁLIS KAPCSOLATOK JELENE ÉS JÖVŐJE

A magyar–lengyel kulturális kapcsolatokat pártállami időben hosszútávú állam- és kormányközi egyezmények, barátsági együttműködési szerződések szabályozták. A kulturális programok cseréjének legfőbb lebonyolítója a varsói Magyar Kulturális Intézet és budapesti lengyel megfelelője volt. Egyezmény írta elő a könyvkiadást is. Ennek értelmében Magyarországon és Lengyelországban egyaránt évente 10–15 lengyel illetve magyar könyvet ki kellett adni – ajánló listák alapján. A magyar fél a hetvenes évek utolsó harmadától nem vette figyelembe a lengyelek által előírt listákat. Ez csak akkor váltott ki tiltakozást a lengyel elvárásból, amikor Czesław Miłosz Nobel-díja után jó néhány évvel az Európa Könyvkiadó meg akarta jelentetni az emigráns lengyel költő válogatott verseit.

A kulturális cserének lebonyolítására adott lehetőséget a partnervárosi kapcsolat, pl. Debrecen és Lublin, Miskolc és Katowice, és más városok között. Olykor színházak is kölcsönösen felléptek egymásnál. A Katona József Színház és a varsói Egyetemes Színház (Teatr Powszechny) sikerrel vendégszerepelt egymásnál. Nagyon eredményes volt a két filmszakma közötti együttműködés. Kooprodukciós és „szolgáltató” filmek születtek, s a lengyel színészek gyakran szerepeltek magyar mozikban.

A rendszerváltozással a kapcsolatok egyik napról a másikra összeomlottak. Leglátványosabban, legtorzabban a könyvkiadás. A torz jellegét ennek az adta, hogy míg Magyarországon változatlan mennyiségben láttak napvilágot lengyel könyvek – volt olyan év, hogy közel húsz kötet is –, Lengyelországban a kilencvenes évek végéig egy-két magyar könyv jelent meg. Ezek többsége is csak az esetben, ha a magyar fél a kiadást anyagilag támogatta. A filmesek közötti együttműködés csaknem teljesen megszakadt, a lengyelek a magyar társintézményeket jóval megelőzve igyekeztek megreformálni a lengyel filmgyártást – félsikerrel. Ennek ellenére, a lengyel film változatlan népszerűségnek örvendett Magyarországon – elsősorban Krzysztof Kieślowski-kínak köszönhetően. De népszerű maradt Krzysztof Zanussi és Andrzej Wajda is. A magyar film – elsősorban Szász János és Tarr művei – csak szakmai berkekben arattak sikert.

A legköltségesebb kapcsolat viszont nem halt el. A Katona József Színház a krakkói Régi Színházzal épített ki kapcsolatot – kölcsönösen fellépve egymásnál. Mind a Radomi Gombrowicz Színházi Fesztiválon, mind a Toruni Nemzetközi Színházi Fesztiválon sikeresen szerepeltek magyar színházak, sőt határon túli magyar színházak is. (Az idei toruni fesztiválon a sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház két darabbal is szerepel.)

Némi áttörést hozott a 2000. év, amikor Európa egyik kulturális fővárosa lett. Krakkói főkonzulként 120.000 USD-t nyertem magyar programokra. Felhasználva a krakkói Magyar Főkonzultátus infrastruktúráját, a jelzett összeg több mint nyolcvan százalékát programokra tudtam felhasználni. Legkiemelkedőbb rendezvény *Az impresszionizmus sodrában* címen a krakkói Művészetek Palotájában megrendezett kiállítás volt. Ezen a Magyar Nemzeti Galéria 100 híres impresszionista jellegű festményét mutattuk be két hónapon át. Társkiállításaként ugyanitt rendeztük meg a Szépművészeti Múzeum Rodin- és Menuet-szobrainak bemutatását is, valamint a Magyar Nemzeti Múze-

umnak az XIX. és XX. század Magyarországa fényképeken című kiállítását.

A nagysikerű kiállítás anyagát angol, lengyel, magyar nyelvű albumban mutattuk be. *Aki elment, aki maradt* címmel a krakkói Nemzetközi Kulturális Központ mutatta be a XX. század magyar fotóművészetét, amelyhez szintén megjelentettünk albumot. A magyar 1956 után érdeklődő lengyelek 2000 októberében *Budapest 1956 – Arcok és sorsok* címmel Csete Örs portrékiállítását mutattuk be. Az *arcok* és a hozzájuk tartozó *vallomások* igényes kivitelű albumban jelentettük meg. E kiállításhoz, amelyre ugyancsak a Művészetek Palotájában került sor, 56-os dokumentum-fotókiállítás is társult, sőt a mártírhalt Maléter Pál személyes tárgyait is külön tárlókban állítottuk ki. Ezen kívül még tizennégy magyar kiállítást nézhettek meg Krakkóban, Gorlicében, Jaroslawban és több más dél-lengyelországi városban az érdeklődők. Albumot azonban „csak” három adtunk ki.

Ez utóbbi tény azt jelenti, hogy a magyar könyvkiadás is elmozdult a holtpontról. A krakkói programokra folyósított pénzből sikerült könyvkiadási támogatást is kigazdálkodni. Így látott napvilágot Pilinszky János válogatott verseinek kötete, amely – mondhatni – Olasz Ferenc „húsvéti misztérium” című fotókiállításának volt kísérő társkiadványa. A fordítások finanszírozása révén látott napvilágot Márai Sándor *A gyertyák csonkig égnek* és az *Egy polgár vallomásai* című regénye. (Ezt azóta több Márai-mű követte. 2005-ben megrendezhető lenne Lengyelországban is egy nemzetközi Márai-konferencia.) Megjelent Kiss Gy. Csaba *Lengyel naplója* is a Szolidaritás magyarországi visszhangjáról. Megjelent egy kismonográfia a magyar–lengyel orvostörténeti kapcsolatokról és az I. világháborút megelőző időszak magyar nemzetiségi politikájáról.

2001-től a varsói Magyar Kulturális Intézet is bekapcsolódott a magyar könyvkiadás menedzselésébe. Támogatásuk révén jelent meg Kertész Imre *Sorstalanság* című regénye, még mielőtt az író Nobel-díjat kapott volna. Jerzy Snopeknek *A magyar művelődés története* című munkája nagy visszhangot váltott ki. A magyar könyvkiadás helyzete az ezredfordulótól kezdve fokozatosan javult. Ma már Lengyelországban is évente nyolc-tíz magyar könyvet adnak ki.

A kilencvenes évek végétől kezdve évről évre nőtt az egymással partnerkapcsolatot kiépítő települések száma. Dél-Lengyelországban megközelíti a százat azoknak a nagy és kisvárosoknak, községeknek, falvaknak a száma, amelyek kapcsolatot alakítottak ki magyar társtelepülésekkel. (A korábban meglévő kapcsolatok születtek leggyorsabban újjá.) A kapcsolat elsősorban kulturális cserét és kölcsönös gyermekküldtetést jelent. A kulturális csere legfontosabb tartozéka a múzeumok közötti együttműködések.

2001 májusában Tarnóuban került sor nagy szabású magyar kulturális napokra, amikor a krakkói Magyar Főkonzultátus átadta a magyar nemzet ajándékát Bem szülővárosának: egy Sepsiszentgyörgyön faragott székelykaput és a lengyel tábornok által vívott csatákat jelző tíz kopjafát, amelyeket a belvárosi Petőfi téren állítottak fel. Az ünnepségre negyvenen érkeztek

Tarnówa Erdélyből, köztük Sepsiszentgyörgyről, így első ízben kötött megállapodást lengyel város egy erdélyi településsel. 2003 májusában ennél is nagyobb ünnepség keretében került sor három Balassi-emléktáblának is a leleplezésére a Krosno mellett álló kamienieci várban és két közeli településen: Rymanówban és Nowy Żmigródban. Ezek az ünnepségeken közel százhusz magyar vendég vett részt. A kulturális napok társrendezője Zalaegerszeg volt. A krosnói kulturális napokra jelent meg Balassi Bálint válogatott verseinek második kiadása.

A Hadtörténeti Múzeum és Intézet tevékeny együttműködésének eredményeként a 450 I. világháborús galíciai temető legnagyobbikának 130 magyar sírját teljes egészében sikerült rendbe hozni: a hantokon felállították a formájában eredetit utánzó, névtáblácskákkal ellátott tölgyfakeresztek. A temetők gondozása a jelen gondja és jövőbeni feladat.

Elmondható, hogy a lengyelek és magyarok részéről egyaránt igény van a hagyományos barátság ápolására. Ehhez jótékonyan járul hozzá a nagy lengyel turistaforgalom a kelet-magyarországi fürdőhelyen. Ezek rendkívül népszerűek a lengyelek körében.

Aki egyszer Miskolc-Tapolcára vagy Hajdúszoboszlóra ellátogat, biztos, hogy visszatér oda. (Ha nem emelik drasztikusan az árakat.)

A lengyelek éreznek és szeretnek bennünket, de nagyon keveset tudnak rólunk. A mi érdekünk, hogy alapvető történeti munkákat megjelentessünk lengyelül. Monográfiákat is, hogy szakmabeli történészek ne szlovák és cseh feldolgozásokból próbáljanak tájékozódni rólunk. Sajnálatos, hogy nincsenek korszerű szótáraink. A lengyel-magyar nagyszótár pl. 1958-ban jelent meg, s ez tükröződik a szókincsében is. A magyar-lengyel nagyszótár a hatvanas években látott napvilágot. Mindkettő elavult. (Még rosszabb a helyzet szlovák-magyar, magyar-szlovák, román-magyar, magyar-román viszonylatban.)

Az Európai Unióba belépve a magyar diplomácia húzóágazata szükségszerűen a kultúra kell legyen. Erre a kihívásra azonban ún. karrierdipomatáink nincsenek felkészülve. Már pedig a kultúrában, irodalomban, történelemben jártas, művelt szakemberekre, mondhatni, kultúra-menedzserekre volna szükség uniós nagykövetéseinken is. Értékeinket közvetíteni és a fogadó ország bizalmát megszerezni leghatékonyabban ők képesek.

TANULMÁNYKÖTET KÖZÉP-EURÓPA NÉPEIRŐL

Beszélgetés Ábrahám Barna történésszel, a könyv egyik szerkesztőjével és szerzőjével

„A színek együtt adják ki a képet...”

(Babits Mihály)

Folyóiratunk előző számában röviden bemutattuk a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kara által a Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában címmel megjelentetett tanulmánykötetet.

Jelen beszélgetésünkben a kiadvány egyik szerkesztőjét, egyben szerzőjét, Ábrahám Barna történésszel, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem adjunktusát kérdeztük a könyv születésének, megvalósulásának körülményeiről, valamint további terveikről.

– „Nap mint nap tapasztaljuk, hogy sokunk tudása pontatlan, felületes és még az ismeretanyagban elmélyülni kívánók is, akik próbálnak informálódni – gyakran évtizedes könyvek adatait, leírásait, értelmezéseit ismételtetik, belevetítve azokat a mába.” – ezek Csorján Ferenc Erdélyről írott szavai, amelyek általánosságban is rendkívül jellemzőek, jól érzékeltetik ismereteinket a közép-európai országokról. Véleménye szerint mi az oka ennek a régóta fennálló információhiánynak, mennyiben pótolta ezt ez a kiadvány és a mögötte álló szisztematikus kutatómunka?

– Teljes mértékben aláírom Csorján Ferenc szavait. Szomszédainkat, a legtágabb értelemben vett Közép-Európa népeit lényegében soha nem törekedtünk alaposan megismerni. Sem a XIX. században, amikor már kialakult nagyjából a modern történetírás, irodalomtörténetírás, szárnyait bontogatta a szociológia, a néprajztudomány, nem születtek olyan munkák, amelyek megpróbáltak volna a felszín alá hatolni; sem az ún. rövid XX. században, amelyet lényegében az első világháború után szoktunk indítani a versailles-i békerendszerrel, amely aztán végképp lehetetlenné tette a szomszédágunkban élő népek megismerését. A XIX. századot már csak a pozitívizmus szellemében is a szorgos adatgyűjtés, illetve a kuriózumok keresése, az érdekes jegyek összegyűjtögetése vonzotta, jellemezte. Tehát egy

utazótól, egy történésztől vagy néprajzostól azt várták, minél több furcsaságot, érdekességet gyűjtsön össze az adott etnikumról. Legyenek azok akár csak a Nógrád megyei szlovákok, tehát itt a szomszédságunkban, vagy akár a montenegróiak, a szerb vagy a bosnyák vad hegyek lakói. A versailles-i békerendszert, azaz Trianont követő, nagymértékben megérthető, ha éppen nem is szerencsés és irredentizmus, revansizmus a térség velünk szemben ellenségesnek tekintett népeinek a negatív vonásait, bűneit hangsúlyozta, próbálta meg kifejteni. Sem a XIX., sem a XX. század nem törekedett arra, hogy Magyarországon népes szakértői gárdát neveljen ki. Lényegében kis számú elit letéteménye, sokszor hitbizománya volt a Közép-Európa-, Kelet-Európa-kutatás és az előzőek értelmében mindig is nagyon erősen érvényesültek az aktuál-politikai, ideológiai elvárások. A két háború között, majd a kommunista fordulat, a szovjetizáció kezdetéig a szláv népeket általában pánszláv, a polgári Európa, az európai civilizáció rendjét felforgató, fenyegető erőként illett vizsgálni. Ez igaz még a korszak kis számú magyar szlavistájára is, akiknek tárgyi tudása természetesen nagyon megalapozott volt. Viszont tőlük is elvárták, hogy a szláv népek, elsősorban a szlovákok, szerbek, horvátok, csehek és persze az oroszok kultúrájában, irodalmában elsősorban a magyarellenes és Monarchia-ellenes vonásokat emeljék ki. A kommunista fordulat után pedig – igaz, hogy elindult a tömegesebb képzés, egyre többen vettek fel a magyarországi egyetemeken Kelet-Európa-tanulmányokat – már egyértelműen és totális módon az ideológia érvényesült. Nem születtek, mert nem születhettek a felszín alá hatoló, a helyi sajátosságokat, az egyes nemzetek belső törésvonalait, földrajzi, vallási, felekezeti törésvonalait vizsgáló művek. A szovjet blokk, a kommunizmus ideológiájából fakadó nemzeti homogenizáció elvárása érvényesült minden szinten. Az

VISEGRÁDI NÉGYES

egyes etnikumokat egységes, ha úgy tetszik, időtlen idők óta létező nemzettestnek illett tekinteni. Másrészt nem volt szabad beszélni valamiféle Közép-Európáról, amely a Szovjetuniótól, a szovjet blokkról valamennyire is eltérő identitású lehetett volna, hiszen ez ellentétben állt a szovjet diplomáciával, a szovjet rendszer belső és hatalmi logikájával. Én magam is a 80-as évek második felében Kelet-Európa-tanulmányaimat a régi, teljes mértékben elavult és elfogadhatatlan szakirodalom alapján végeztem. Oktatóim rendelkeztek a megfelelő tárgyi ismeretekkel, viszont nem volt meg a háttér, a szakirodalom, és bizony még a 80-as évek derekán is érvényesültek azok az ideológiai elvárások, direktívák, amelyek egyfajta öncenzúrára kényszerítették az előadókat. Saját hőriömön tapasztaltam tehát, hogy nincs igazán forgatható szakirodalom, háttér ennek a régióknak a tanulmányozására. A nyugaton megjelent, általában angol, német vagy francia nyelvű kézikönyvekről pedig szintén az volt a véleményünk, akik a régióval kezdtünk foglalkozni, hogy meglehetősen felszínesek. Régebbi, az amerikai vagy nyugati diák érdeklődésének megfelelő alapismereteket közöltek, tehát végképp nem törekedtek valamiféle árnyaltabb látásmódra. Amellett ezeket a nyugati kézikönyveket ma is többnyire Közép-Európából származó emigránsok vagy azok leszármazottai írják, akik sok szempontból exportálják a térség problémáit, az együttélés nehézségeit. A nyugati kézikönyvek sem jelentenek tehát igazán pótlékot, megoldást a szakirodalom, a tudományos eredmények feldolgozása szempontjából.

Így lassan megérett néhányunkban az elhatározás, hogy legalább valamiféle vezérfonalat kellene kidolgozni, ha rövid írásokban is, de fel kellene vázolni a térség etnikumainak belső problémáit, belső törésvonalait.

– A Pázmány Péter Egyetem Bölcsészettudományi Karán működő Regionális és Kisebbségi Kultúrák Kutatóműhelye hozta létre ezt az igényes, nagylélegzetű munkát. Hogyan alakultak ki ennek a személyi feltételei?

– Gereben Ferenc olvasás-, művelődésszociológus, a kötet egyik szerkesztője korábban a Teleki László Intézetben dolgozott. Részt vett hasonló jellegű, a határon túli magyarsággal, illetve hungarológiával foglalkozó kézikönyvek összeállításában, bekapcsolódott a Magyar-Holland Felsőoktatási Együttműködési Programba, amelynek támogatása kötetünk megszerkesztését és megjelentetését is lehetővé tette. Már Egyetemünk Bölcsészettudományi Karán jelentette meg egy általa szerkesztett, angol nyelvű tanulmánykötetét Magyar kisebbségek és Közép-Európa (*Hungarian Minorities and Central Europe. Regionalism, National and Religious Identity*. Piliscsaba, 2001. Pázmány Péter Catholic University Faculty of Humanities.) címmel, amely már magában hordozta egy magyar nyelvű, tankönyvként, kézikönyvként is használható összefoglaló ígérletét. Ami a másik két szerkesztő személyét, tehát Jónagamat és Stekovic Ritát, feleségemet illeti: mindketten történelmet, illetve Rita még néprajzot, én pedig magyart végeztem. Ő elsősorban a moldvai csángókkal és a délvidéki magyarsággal foglalkozott, több alkalommal gyűjtött Moldvában és egy bukovinai búcsújáróhelyen, továbbá Pécs környéki délszláv menekültek között. Én viszont a szlovákok, a románok, a horvátok, a szerbek belső fejlődése, általában Közép-Európa népeinek újkori eszmetörténete, művelődéstörténete iránt érdeklődöm. A 90-es évek végéről az újraindult *Pro Minoritate* folyóirat szerkesztői voltunk. Már első számában több nemzetesszét helyeztünk el az osztrák,

a szlovák, a cseh, a szlovén, a macedón, az ukrán nemzetetté válás, nemzettudat fejlődéséről, majd a 2000. nyári számban ezt újabb, hasonló jellegű összefoglaló esszék követték a szerbekről (ezt mi ketten írtuk), a horvátokról, a görögökről, az albánokról, a bolgárokról, a bosnyákokról. Kiderült tehát számunkra, hogy személyes kapcsolatainkat kamatoztatva, kellő utánajárással találunk Magyarországon egy kellő tárgyi ismeretekkel rendelkező, a régiót, a célszázgot, célnemzetet jól ismerő, és véleményeim szerint kellőképpen elfogulatlan, objektív szerzőgárdát.

Amikor ennek a kötetnek a koncepcióját fogalmazgattuk, elsősorban hazai gárdában gondolkodtunk, ugyanis meggyőződésünk, hogy a legtagabb értelemben vett Közép-Európa összefoglaló képét magyar kutatók kiválóan meg tudják írni, sőt sok szempontból a magyar szakemberek predesztináltak erre. Egyfelől a régió földrajzi középpontjában, szívében élünk, másrészt a XX. században – talán a ruszinokat, vagy egy-két kisebb etnikumot leszámítva – éppen a magyarság szabdalattott fel a legnagyobb mértékben. A magyar etnikumnak és így a magyar értelmiségnek alapélménye, hogy politikai és sok szempontból kulturális, ideológiai határok választanak szét egy nemzettestet. A régió, a Kárpát-medence és egyáltalán Közép-Európa egységben látása, tehát elsősorban a magyar tudomány érdeke, és a határon túli helyzetnek, a szomszédos államnyelvek önkéntes, vagy kényszerű elsajátításának következményeképpen elsősorban a magyar szakemberek között találunk a szomszédos nyelveket és kultúrákat jól ismerő szakembereket. Mi tehát a magyarországiak mellett építhettünk romániai vagy ukránjai, szlovákiai magyar szakemberek háttérmunkájára vagy éppen együttműködésére a kötetben.

A *Pro Minoritate*, illetve a Gereben Ferenc által kiadott kötetekre építve határoztuk el tehát, hogy a Magyar-Holland Felsőoktatási Együttműködési Program és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem anyagi támogatásával szerkesztünk egy összefoglaló kötetet *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában* címmel. Az írások módszertanilag, a feldolgozás szempontjait illetően három csoportra oszthatók. Az egyik (I. fejezet) az elsősorban kvantitatív vizsgálatokon alapuló, szociológiai módszereket alkalmazó tanulmányokat tartalmazza. Berényi István, a kulturális földrajz kiváló ismerője, valamint Tomka Miklós a nemzetközileg ismert vallásszociológus és Gereben Ferenc írásai kaptak itt helyet.

Egy másik még mindig viszonylag egzaktabb csoportban (IV. fejezet) hazai és az adott országokban élő politológusok, történészek foglalták össze az ottani politikai földrajz fő kérdéseit az 1989 utáni politikai törésvonalak, választói magatartások tükrében. A kettő közé esik tulajdonképpen a kötet anyagának nagyobb része, amely inkább esszé jellegű, művelődéstörténeti, eszmetörténeti, néprajzi eszközök feldolgozásával készült írásokat tartalmaz. Ezek további két csoportra oszthatók. A *nemzetfejlődés főbb csomópontjai* című (II.) fejezetből kiderül, mely nagyobb etnikumokkal kívántunk foglalkozni e kötetben. Találunk itt magyar, osztrák, lengyel, cseh, szlovák, román, szlovén, horvát, bosnyák és szerb nemzetesszét.

– Mi volt a céljuk ezeknek a tíz, tizenöt oldalas írásoknak a közlésével?

– Semmiképpen nem valamiféle lexikon-címszót, kronológiai változatot kívántunk megírni, hanem egyfajta szellemi életrajzot az adott etnikumról. Melyek voltak a középkori, kora újkori nemzetetté válás kiindulópontjai? Milyen felekezeti, társa-

dalmi és politikai kötődések, identitások határozták meg az etnikumokat a korábbi századokban? Lassan-lassan – hangsúlyozom, igencsak lassan – hogyan indult el ezeknek a korábbi identitásoknak az átváltozása? Mikor jelen meg és milyen lépésekben fejlődött a modern nacionalizmus (ahogy fogalmazni szokás a szakirodalomban)? Milyen belső és külső körülmények határozták meg a nemzetépités folyamatát a XIX. és XX. században?

Nagyon lényeges kérdés, az egész kötetnek talán a vezérgondolata, alapproblémája: mennyiben zárult le ezeknek az etnikumoknak a nemzeté válása. Ha valaki belelapoz ezekbe az írásokba, talán belátja, hogy a modern nemzeté válás ebben a régióban ugyancsak hosszú távú folyamat, amely korántsem zárult le, és szinte naponta változik. Most, amikor ezekben a napokban léptünk be az Európai Unióba, azt hiszem elsődleges kérdés ez számunkra, hiszen nyitott probléma, hogy a csatlakozó és a tagjelölt etnikumok identitása, nemzeti kultúrája, hagyományai hogyan alakulnak majd, milyen védelmet élveznek, vagy milyen kihívásoknak néznek elébe az uniós keretekben. Megemlíteném például, hogy a szlovák parlament 2002 elején elfogadott egy Nyilatkozatot, amelyben azt hangoztatta, hogy Szlovákia a belépés után is meg kívánja őrizni szuverenitását a kulturális-etikai kérdésekben. Hivatalosan, a nemzetközi uniós jog szerint Brüsszel nem fenyegeti az egyes nemzetek identitását, hagyományait, oktatási rendszerét. Mégis él egy ilyen félelem, természetesen más országokban is, nemcsak Szlovákiában. Gondolok itt például a hazai belpolitikában egyes pártok állásfoglalásaira, miszerint fokozattan védenünk kell majd saját hagyományainkat, nemzeti kultúránkat az uniós központi elvárásoktól, kánontól.

A másik nagy kérdés azonban az, amelyet a *Regionális tudatok, kishaza- és tájhaza-kötődések* című (III.) fejezet fogalmaz meg: a vizsgált etnikumok önmagukban hogyan tagolódnak földrajzi, illetve felekezeti, kulturális törésvonalak mentén. Talán éppen ez a fejezet adja ennek a kötetnek az elsődleges nívóját, ezt ajánlanám elsősorban az olvasók figyelmébe, hiszen itt próbáltuk megragadni, összegyűjteni azt a tényanyagot vagy inkább problémahalmazt, amellyel a korábbi szakirodalomban nem nagyon találkozhattunk. Ha beleolvasunk ezekbe az írásokba, akkor tapasztaljuk, hogy akár lengyelekről, akár a Cseh Köztársaság lakóiról (nem véletlen használom ezt a kifejezést), akár a négy-öt országba széttagolt ruszinokról vagy a románokról legyen szó, mindenhol nagyon éles törésvonalakat találunk, és ezek több esetben erősebbnek bizonyultak, bizonyulnak, mint az anyanyelvi, etnikai vagy éppen vallási egység. A legnyilvánvalóbb, napjainkban, a szemünk láttára zajló folyamat Szerbia és Montenegró viharos elkülönülése. Montenegróban beszélnek a legtisztább szerb nyelvet, ettől függetlenül a montenegróiak, azaz crnogorácok hagyományosan más állami keretben fejlődtek, és a XX. század nem volt elég ahhoz, hogy a szerbekkel összegegyűrje őket. Most úgy tűnik, hogy néhány éven belül a két köztársaság végképp elválik, külön ENSZ-tagállamként keresi nemzetépitése és érvényesítése útját.

Csaknem ennyire erős a csehek és a morvák elkülönülése, holott hasonlóképpen főleg Morvaországban beszélnek a tiszta, irodalmi cseh nyelvet.

A ruszinok kicsit ellenpélda, ugyanis Ukrajnában, Szlovákiában, részben Magyarországon, Lengyelországban, Romániában, Szerbiában élve, máig nem jöhetett létre egységes ruszin nemzet, sőt közös irodalmi nyelv sem. A ruszinokkal nem vé-

letlenül, négy írásban is foglalkozunk. Egyfajta kontrollcsoport lehetnek a számunkra. Példájk arra figyelmeztet, hogy a politikai határok változtatása, a területi nemzetállami gondolkodás hogyan akadályozhatja meg hosszú távon egy etnikum nemzeté válását. Azért beszélek figyelmeztetésről, mert a XX. században a határon túli magyarokkal kapcsolatban is felmerült, elsősorban Romániában, kisebb mértékben Jugoszláviában, Csehszlovákiában az a törekvés, hogy ne csak politikailag, hanem kulturálisan és identitásukban is leváltszák őket az anyanyelvről. Hiszen a 80-as években Romániában már hivatalos tétel volt, hogy az erdélyi magyarok etnikailag sem azonosak a magyarországiakkal. Szlovákiában szintén nagyon erősen érvényesült már a 80-as években a magyar iskolarendszer felszámolására tett kísérlettel együtt az ottani magyarságnak az elkülönítése. Viszont ki kell mondanunk, hogy *legeredményesebben nem ebben a két volt kommunista, totális diktatorikus országban vezetett eredményre a leválasztási kísérlet*, hanem két úgymond liberálisabb, szabadabb országban, Jugoszláviában (különösen Szlovéniában, de a Vajdaságban is), valamint Ausztriában, Burgenlandban. Ki kérdőjelezné meg, hogy az erdélyiek magyarságtudata, nemzeti identitása erősebb, mint a burgenlandiaké vagy a szlovéniaiaké, akik pedig sokkal kedvezőbb gazdasági, politikai körülmények között és jóval magasabb életszínvonalon élhetnek és élnek.

További, búvápatakként létező törésvonal például a román etnikumon belül az erdélyiek, a moldvaiak és a havasalföldiek hagyományos szembenállása, az, hogy a Kárpátok a mai napig politikai választóvonalat jelent. De kikapinthatók a felekezeti, kulturális hagyományok és a választói magatartás összefüggései a szlovákok esetében is: elsősorban a katolikusok hagyományos politikai orientációját határozza meg a felekezeti hovatartozás. Viszont a katolikus, evangélikus szembenállás általában is a mai napig megosztja a szlovákságot. Eleve hozzájárult ehhez, hogy a szlovákság nemzeté válása csak nagyon későn indulhatott meg, és csak a XIX. század második felében sikerült valamennyire is felülemelkedni a felekezeti választóvonalon.

Ismét van itt egy kontrollcsoport, tulajdonképpen referenciaírás, Kósa Lászlónak a magyar nemzettudat változásairól írt esszéje a nemzetesszék sorában. Azt gondolhatnánk, hogy a magyar történelemről igazán kár összefoglaló esszét írni, hiszen megtanultuk az általános vagy a középiskolában. De mégis úgy vélem, nem haszontalan egy ilyen összefoglaló magyar szellemi életrajz (amelyet egyébként az említett Gereben Ferenc-féle angol kötetből vettünk át). Rávilágít, hogy a felekezeti és kulturális törésvonalak a magyarság esetében is nagyon erősek voltak. Azt hiszem, akkor érthetjük meg, érezhetjük át a közép-európai népek megkésett és szervesen nemzeté válásának a problémáit, ha először itthon próbálunk körülnézni. És rádöbbenünk, hogy *a mi nemzeté válásunk sem öröktől való*, hanem lényegében valamikor a XIX. század első felében, derekán alakult ki, és a mai napig kikapinthatók a kulturális és sok szempontból felekezeti törésvonalak a magyarságon belül. Ezt Gereben Ferenc és Nagy Attila olvasásszociológiai esszéje is megvilágítja, amely a 80-as években felvett vizsgálatokat 2000-2001-es adatokkal frissíti fel, és kimutatja, hogy a vizsgált nyugat-magyarországi és kelet-alföldi térség, megye között hagyományosan erős regionális különbségek érvényesülnek egyrészt a kulturális tőke vonatkozásában, másrészt az érték-, ízlésvilágban, az olvasási szokásokban. Ez a különbség nagyban csökkent az utóbbi két évtizedben, de ma is kikapintható. Egyébként sajnálattal meg kell

jegyeznünk, hogy a legerőteljesebb kulturális eróziót, kiüresedést, értékcsökkenést, kommercializálódást már nem a fönti nyugat-keleti szembenállás kapcsán találjuk meg, hanem ezek a negatív jelenségek, ha úgy tetszik, a globalizáció hatásai elsősorban a fővárosban és környékén, illetve az északi térségben a borsod-abaúj-zempléni és a hozzá csatlakozó régiókban érvényesülnek. Ez figyelmeztet minket ismét arra, hogy *a nemzeti kultúra és a nemzeti identitás formálódása nem lezárt folyamat.*

Nyilvánvalóan ennek a kötetnek is évek, évtizedek múlva újabb és újabb kiadásait kell elkészítenünk, aktualizálnunk. Már csak a térségben lezajló politikai választások, népszavazások, nemzetstratégiák folyamatos változásai miatt is. Hiszen természetesen a kötet, kézirat lezárulása, sőt kiadása óta is több választás zajlott. Több államban került sor kormányfordulatra azóta. Ez a kézikönyv lényegében a 2001-2002. körüli politikai állapotokat rögzíti. Egyébként hosszabb távú terveink között szerepel egy hasonló kötet szerkesztése Délkelet-Európa vonatkozásában. Igaz, hogy Közép-Európát mi meglehetősen tágan értelmeztük, hiszen a bosnyákok és montenegróiak is helyet kaptak benne, viszont kimaradtak azok a hagyományosan is balkáninak tekintett etnikumok, tehát a bulgárok, a macedónok, a görögök, az albánok és persze a törökök, akiknek a nemzetfejlődésében is, politikai magatartásaiban nagyon sok közös vonást fedezhetünk fel a mi régióinkkal.

Mintegy az eddigiek lezárásaként üzenném a remélt olvasóknak, hogy ne ezotikumot keressen ezekben az etnikumokban és a megjelent kötetben. Egyetlen esetben sem törekedtünk arra, hogy színes, izgalmas olvasmánnyal szolgáljunk. Sokkal inkább ezekkel az etnikumokkal, térséggel a múltban és máig fennálló kulturális kapcsolatokra, együttélésre, kötődésekre helyeztük a hangsúlyt, illetve próbáltuk a párhuzamosságokat, a közös vonásokat kiemelni, az alapismeretek talán új szempontú közlését tartottuk fontosnak.

– *A nemzet, nemzeti kisebbség, etnikai csoport, nemzeti közösség, nép fogalmak meghatározásában évek óta nincs megegyezés a társadalomtudósok körében. A szakirodalomban ezek igen gyakran elmosódnak, felcserélődnek. Arra sincs egyértelmű válasz, miért éppen a mai nemzetek alakultak ki, és nem mások. Még nehezebb az etnikai csoportok, a nemzeti kisebbségek meghatározásának fogalmaköre. Azt mondják, ezt a kérdést felvetve parttalaná válik a vita a szakemberek között, a gyakorlatban viszont egy-egy konkrét helyzetben született döntés jelentős pozitív vagy negatív következménnyel járhat. Milyen álláspontot képvisel a tanulmánykötet ebben az úgymond zárzavaros helyzetben (különös tekintettel arra, hogy a közép-európai térségben, amelyet vizsgál, Szarka László közlése szerint 107 olyan nemzeti, etnikai kisebbségi csoport található, amelynek lélekszáma a legutóbbi népszámlálás adatai szerint meghaladja az 1000 főt)?*

– A fogalmi vitákban, fogalmi megragadásban szkeptikus vagyok. Talán az eddigiekből is kiderült, minél mélyebbre próbálunk hatolni az egyes etnikumok fejlődésében, annál több a probléma, a kérdésfelvetés. Be kell vallanom a szerkesztőtársak nevében is, hogy lényegében nem foglaltunk állást a fogalmi kérdésekben. Ha ugyanis elköteleznénk magunkat a fogalomhasználat mellett, és utána próbálnánk azt szigorúan elvárható objektivitással használni, alkalmazni az egyes etnikumok esetében, akkor szinte leküzdhetetlen problémákba ütköznénk. Csak egy példa: a keleti szlovákok néprajzi, nyelvjárási tömbjét több alkalommal próbálták meg leválasztani a szlovák nemzetről a dualizmus korában, később a második világháború időszakában,

tehát az első bécsi döntést, a területi visszacsatolást követően. De ezen a területen ma is vannak olyan vonások, amelyek társadalmilag, mentalitásban kulturálisan, mondhatjuk etnikailag is elkülönítik a szlovák nemzetről a keleti szlovákokat. Hogyan foglaljuk állást ebben a kérdésben? Vagy mit mondjunk a morvákrol a morváknak? Határozzák-e meg ők nemzetként magukat, holott önálló nyelvük nincsen, és 1918 óta lényegében még külön politikai állással sem rendelkeznek, megszünt tartományi önállóságuk. Várható-e tehát csehek és morvák összeolvadása? Én azt hiszem, hogy esetükben a külön identitás hosszú távon fennmaradhat. Azért használtam a korábbiakban a Cseh Köztársaság lakói elnevezést, mert nem szabad az egész Cseh-medencére a csehek elnevezést használnunk. A publicisztika szóhasználatára is károsan ügyel arra, hogy a Csehország kifejezést általában ne alkalmazza, csak a Cseh Köztársaság a szalonképes. Ezekkel a problémákkal a többi etnikumnál is találkozhatunk.

– *Talán az maga állásfoglalás, ahogyan az egyes etnikumokat elhelyezték a nemzeti vagy a regionális tematikájú fejezetben.*

– Ezeket a kétségeket mi magunk is megfogalmaztuk és elismertük a kötet előszavában. Lehet, hogy a kötet várható újabb kiadásaihoz már változtatnunk kell. Lényegében két igazán vitatható megoldásunk volt: a ruszinok és a montenegróiak elhelyezése. E szempontból talán Montenegro egyértelműbb, mert néhány éven belül már esetleg nemzetközi jogilag is elválhat Szerbiától és akkor egyértelműen külön nemzetállamról kell majd beszélnünk. A ruszinoknál azért nem dönthettünk, legalább is egyelőre amellet, hogy önálló nemzetessé írjunk róluk, mert máig nem váltak egységesen elfogadott nyelvű és identitású csoporttá. A cseh-morva probléma szintén határeset. Ismét azt hangsúlyozom, hogy lépést kell tartanunk a változásokkal: egy ilyen kézikönyv nem örök időkre, évtizedekre szolgál vezérfonalként, hanem egy mostani állapotot próbáltunk meg rögzíteni.

– Visszatérek kicsit a beszélgetésünk elején felvetett gondolathoz, miszerint átlagos ismereteink meglehetősen felszínesek a szomszédos, tulajdonképpen velünk élő országok népeiről. Annak ellenére, hogy térségünkben a regionális gondolat ma, az uniós csatlakozás idején különösen jelentőssé vált, azt tapasztaljuk, hogy az alapfokú, de a felsőbb szintű oktatás történelem tananyagában is furcsa módon a korábban mindent elnyomó Szovjetunió-központúságot mintha felváltaná valami-fajta Nyugat-orientáltság, ezek a hiánypótló ismeretek nem jelennek meg, miközben tudjuk, hogy komolyabb szemléletváltáshoz hosszabb időre van szükség. Lát-e lehetőséget arra, hogy ez a tanulmánykötet az említett területeken is hiánypótló szerepet töltsön majd be?

– Az jelentene sokat, ha ez a felsőoktatási tankönyvnek és kézikönyvnek szánt kötet leszívárogná, lejutna az alsó fokú oktatásba, hiszen a Nemzeti Alaptanterv hangsúlyozza a helyi hagyományok beépítését, nem is jelentéktelen óraszámot előírva. Tehát, ha a térség iránt elkötelezett oktatók úgy vélik, hogy az adott terület, település, kistáj történelmi múltján, hagyományain túlmenően esetleg egy nagyobb régió történelmét is, hagyományait be tudják építeni az órakeretbe, az oktatási anyagba, akkor talán valóban nyúlhatnak ehhez a kötethez. Ahogy tehát az Európai Unión belül a regionális európai gondolkodás tesz a meghatározó, úgy talán *oktatásunkban is egyre nagyobb szerepet kaphatnak a helyi, kistáji, kistérségi hagyományok.* Hiszen lényegében a 90-es évek óta a magyarországi közigazga-

tásban is határozottabban érvényesül a regionális gondolkodás, már csak az uniós elvárások miatt is. Természetesen elkötelezett középiskolai oktatókra várhat az a feladat, hogy a kézikönyvben és hasonló kiadványokban megfogalmazottakat megpróbálják általános és középiskolai tankönyv, szöveggyűjtemény formába önteni.

Alapvető problémánk tartom azonban, hogy ahogyan 1989 előtt nem alakult ki, mert nem alakulhatott ki egy sajátos magyar látószög, egy sajátos magyar Kelet-Közép-Európa kép, úgy 1989 óta lényegében elég szervilis módon feltettük a nyugati, elsősorban amerikai szemüveget. Rendkívül nagy veszélynek tartom, hogy a magyar közvéleményt, sőt a szakembereket is a CNN-en vagy akár a BBC-n keresztül próbáljuk meg informálni saját térségünkről. Másrészt éppen azért volna szükség a hazai szakembergárda bővítésére, hogy ezt a tömegesen ránk zúduló híryanagyot próbáljuk meg itthon, a magunk látásmódja szerint értelmezni, szelektálni. Rendkívül sajnálatosnak tartom, hogy nagyon szegényes a magyar média tudósítói hálózata. Annak idején, éppen a rendszerváltás környékén példaértékűek voltak romániai vagy a délszláv háborúból érkező tudósításaink, hírszolgáltatásunk, ahhoz képest az elmúlt négy-öt évben mindenképpen folyamatos beszűkülésnek, szegényesedésnek leljük nyomait. Az egész délszláv világra lényegében egy belgrádi tudósítónk van, aki Szlovéniától Macedóniáig bezárólag tudósít az egész térségről, holott legalább minden fővárosban ott kellene ülnie egy magyar közszolgálati televízió vagy a magyar rádiós csatornák tudósítóinak, a főbb napilapok tudósítóinak. Itt viszsza akarunk megint a szakképzéshez. Úgy nem szabadna tudósítani egy térség eseményeiről, hogy a tudósító, a riportert nem kellően járatás az adott nyelven és persze a kultúrában. Nyelvtanítás, kultúraoktatás terén úgy érzem tehát, hogy a huszonnegyedik órában vagyunk. Nagyon erős verseny van kialakulóban az egyes hírügynökségek között, s nekünk a magunk hagyományos magyar „szemüvegével” és szakértelmével kellene betönnünk erre a piacra. Ilyen szempontból látok biztató jeleket a magyar felsőoktatásban. Hadd említsem, persze nem minden elfogultság nélkül, elsősorban a magunk egyetemén, ahol szeptemberben indítottunk egy Közép-Európa specializációt, amelyik elsősorban aktuális politikai, részben gazdasági diplomáciai ismereteket próbál közölni az adott térségről. Hasonló jellegű képzés fog indulni az ELTE-n 2005. szeptemberétől. Idén, 2004. szeptemberében a pécsi egyetemen indul egy balkanisztika-képzés posztgraduális keretben. Ilyen jellegű stúdiumok működnek máshol is. Tehát az elmúlt két-három évben valami megindult Magyarországon. Az lenne a fontos, hogy ezeken a graduális és posztgraduális tanfolyamokon a hallgatók kellő nyelvi és kulturális tudást is szerezzenek. Ne legyen elég az angol, esetleg a német annak a számára, aki a térséggel, a térség egy országával, etnikumával akar foglalkozni. És akkor elértünk a folyamatosan átalakuló, sok szempontból romokban heverő magyarországi felsőoktatás problémájához, hiszen a bolognai program teljesen új helyzet elé állítja az egyetemeket, főiskolákat. Ezen belül a hazai szlavisztika jövője is teljesen kétséges.

Az Európai Unió ajánlásának, elvárásának megfelelően néhány éven belül a magyarországi felsőoktatási képzést át kell alakítanunk. Az eddigi öt éves rendszert, ahol volt egy egyszeri bemenet felvételi vizsgával, majd öt-hat év után a hallgató diplomát kapott, át kell alakítanunk kétféle képzéssé. A felvételi vizsga megszűnik a következő tanévtől kezdve. Senki nem látja világosan, milyen paraméterek alapján fognak szelektálni.

Három év után kell egy alapidipломát, oklevelet kiadni az ezt igénylő hallgatóknak. Majd további két vagy adott esetben három év alatt folytathatják tanulmányaikat, és akkor fognak egy emeltebb diplomát kapni, ha pedig speciális ismereteket kívánnak szerezni, akkor posztgraduális formában, doktori képzés, PhD-program keretében képezhetik tovább magukat. Ez komoly kihívást jelent a kisnyelvi tanszékeknek (egyébként a negyvenmillió lengyel is kisnyelvnek számít, mint ahogy a kínai is az Magyarországon): a négy-öt évre kidolgozott oktatási programot gyökeresen át kell alakítanunk. Ennek meglesz legalább az a jó oldala, hogy az első három évben elsősorban a nyelvtanításra és csakis alapszintű kulturális, irodalmi, történelmi ismeretek átadására szorítkozhatunk. Az alapszintű oklevelet igénylő hallgatóknak piacképes, elfogadható fordítói, tolmácsolási, levelezői ismereteket kell átadnunk. Ezen oklevél birtokában azután az, aki kommunikáció, közigazgatási, jogi vagy politológiai tanulmányokat végez, az szakreferensként, egy-egy ország szakértőjeként elhelyezkedhet valamelyik minisztériumban, vállalatnál, vagy akár a média területén. Nem látjuk még a folyamat kifutását, de mindenképpen alapvetően át kell dolgoznunk képzési tervünket. Éppen ezekben a hónapokban kezdődött meg ez a folyamat. Sajnálatos módon a minisztérium állásfoglalása szinte hetente változik. Már tucatnyi verzió látott napvilágot, és jutott el az egyetemekhez, újabb és újabb állásfoglalásra, adott esetben tiltakozásra kényszerítve a tanári, oktatói karokat. Az azonban bizonyosnak látszik, hogy a kis tanszékek rövidtávon jobban megsínylik majd az átalakulást. Ugyanis az új képzési rendszer sajnálatos módon együtt jár a felsőoktatásra fordítható költségvetési összeg drámai csökkenésével. Kisebbség nagyobb mértékben a legtöbb hazai felsőoktatási intézményünk csökközelben van, legfeljebb egyes intézményeknél látványosabb, máshol kevésbé feltűnő. Pénzügyileg, gazdaságilag tehát nem vagyunk túl optimisták, de lehetséges, hogy ez a nehéz időszak egyben ösztönzőleg hat majd arra, hogy felülvizsgáljuk egész eddigi képzésünket. Az bizonyos, hogy a hagyományos, filológia-alapú, nemzeti kultúrát, irodalmat, nyelvészetet előtérbe helyező oktatás helyett elsősorban gyakorlati ismereteket kell átadnunk a hallgatóknak az alapképzés keretében. Aki a nyelvtudomány, tehát a leíró nyelvészet, nyelvtörténet, nyelvjárástan és az irodalomtörténet részletkérdéseiről érdeklődik, annak ezt majd a doktori program keretében kell elsajátítania. Az európai uniós belépésnek tehát nem csak politikai, hanem nagyon mélyre ható tudományszervezési és oktatáspolitikai következményei is vannak.

– *Közismert, mennyire áthatotta a társadalomtudományokat a rendszerváltás előtti években az akkori állami ideológia, említette, hogy akkor folytatta egyetemi tanulmányait. Honnan származik tehát az az objektív, elfogulatlan látásmód, a hivatása iránti elkötelezettség, ami alapvető fontosságú kellett legyen ennek a nagyszabású vállalkozásnak a létrehozásához?*

– Mindjárt az egyetemre kerülés után eldöntöttem, hogy a térség etnikumaival, kultúráival kívánok foglalkozni. Az első pillanattól tanultam nyelveket, először szerb-horvátul, majd románul, végül szlovákul. Jártam a Kelet-Európa-szemináriumokra, ahol ugyan csapnivaló tankönyvekből, de jó tanároknál tanultunk, majd egy évet ösztöndíjként Romániában töltöttem, a jászvásári (Iasi) egyetem történelem karán, ahol egy kicsit beleláltam egy szomszédos ország felsőoktatásába, a tananyag feldolgozásába, a tankönyvek, a szakirodalom helyzetébe.

VISEGRÁDI NÉGYES

Az ötöd év elvégzése, a történelem diploma megszerzése után a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán egyenes folytatásként végezhettem el a szlovák nyelv és irodalom szakot, ahol az ELTE hagyományos képzésétől eltérő új szempontok, más felfogás alapján végezhettem tanulmányaimat. Stekovics Rita szerkesztőtársam Pécsen végzett történelem-néprajz szakot, ahol szintén megkapta azt a szükséges képzést és készségzseléletet, amely elengedhetetlen ahhoz, hogy az etnikumokat, az etnikai kölcsönhatásokat egészükben láthassuk. A néprajztudomány az egyik legelhivatottabb arra, hogy feltárja a kulturális kölcsönhatásokat akár a gazdálkodás, akár az életmód, akár a folklór területén. Gereben Ferenc viszont az utóbbi két évtizedben intenzíven foglalkozik a határon túli magyarság olvasás-, érték- és művelődésszociológiájával.

Stekovics Rita és jómagam, mint akkori egyetemisták, és Gereben Ferenc mint már kutató arra törekedtünk, hogy alternatív információforrásokat is beszerezzünk. Akár Rita esetében a néprajz, akár nálam a szomszédos kultúrák megismerése (tehát a délszlávok, a szlovákok, a horvátok tanulmányozása, a telep-kijárás), valamint a személyes kapcsolatok lehetővé tették, hogy megismerjük az alternatív értékeket, gondolkodásmódot, betekintsünk a szomszédos országok történetírásába, és eleve konfrontálódjunk más álláspontokkal. Nem mondom, hogy ezek mindig termékenyítőek voltak, és hogy mindig ösztönzőleg hatottak volna ránk, de arra alkalmas volt ez a konfrontáció, hogy mindenképpen megtanuljunk plurálisan gondolkodni. Meg kell még említenem a Magyar Történelemhallgatók Egyesületét, amelynek tagjai voltunk, illetve az általam megszervezett Történelemhallgatók Nemzetközi Szervezetét, amely lehetőséget nyújtott számunkra utazásokra, kapcsolatfelvételre szomszédos országok történelem-, néprajzhallgatóival. Rita esetében az általa is alapított Magyar Néprajzhallgatók Egyesülete jelentette ugyanezt.

Azt üzenem, tanácsolom minden fiatalnak, hogy az első pillanatban próbálja meg eldönteni, hogy mely terület, régió, probléma érdekli. Ha vonzódik térségünkhöz, akkor az első pillanattól lásson neki a nyelvtanulásnak, a személyes kapcsolatok építésének, a kijárásnak. A nyelvet nem lehet elsajátítani egy-két év alatt, és van egy meglehetősen hosszú érési időszak is, amikor az ember még csak gyűjtögeti az alapismereteket, a nyelvtudást, és próbálja megfejteni az adott kultúrát, közgondolkodást, mentalitást, értékrendet, ami viszont már sokkal nehezebb és fáradtságosabb folyamat. Ahogy erősödni fog a munkaerőpiaci verseny, sajnálatosan egyre nehezebb lesz a megfelelő állások megszerzése. Történelem vagy néprajz diploma birtokában senki nem garantál megfelelő állást egy mai pályakezdő számára, tehát minél több és speciálisabb ismereteket kell szerezni. Az angol vagy a német tudás hosszú távon valószínűleg nem lesz elég ahhoz, hogy valaki eredményesen indulhasson a munkahelyekért, állásokért, megbízatásokért folytatott versenyben. A lengyel, a cseh, a szlovák és persze a magyar nyelv is az Európai Unió hivatalos nyelve lett, és nagyon gyorsan felzárkózhat hozzá a román, a horvát (ami lényegében még egyet jelent a szerbvel vagy Bosznia-Hercegovina, Montenegró nyelvével). Nagyon sok uniós dokumentum, jogforrás, pályázati kiírás fog megjelenni ezeken a nemzeti nyelveken. Már most megkerestek minket nemzetközi fordító cégek, szakfordítókat, tolmácsokat keresnek. Biztos, hogy bővíteni fog a nyelvvél és kultúrával kapcsolatos, nyelvtudásra épülő állások vagy legalábbis megbízatások, szerződések, felkérések száma.

Amikor én ezekkel a nyelvekkel foglalkozni kezdtem a 80-as években, minden ismerősöm csak legyintett: te akkor nemzetiségekkel, kisebbségekkel foglalkozol. Én pedig mindig öntudatosan visszautasítottam. Ha valaki románokkal, szlovákkal, délszlávokkal foglalkozik, akkor ezek nem nemzetiségek, hanem Közép-Európa nemzetei, saját nyelvvel, kultúrával. Most az uniós belépéssel ez már valósággá is vált, tehát senki ne tekintsen másodrendű, valóban csak nemzetiségi „tömegeket” ezekben a népekben. Szóltunk itt a hazai szlavisztika jövőjéről. Hosszú távon elfogadhatatlan lesz, hogy a szomszédos nyelvek nemzetiségi szakok legyenek a hazai tanítóképző, tanárképző főiskolákon, egyetemeken. Vagy elfogadják ezek az intézmények, hogy önálló, teljes értékű kultúráként oktassák ezeket az etnikumoknak a múltját, hagyományait, vagy pedig ezek a tanszékek meg fognak szűnni. Minderre rá is kényszerít minket a bolognai folyamat, az Európai Unió, másrészt pedig saját jól felfogott érdekünkben, talán mondhatjuk hivatásunknál fogva magunknak kell erre magunkat rákényszerítenünk.

– *Megjelenik-e ez a tanulmánykötet az érintett országokban is, Magyarországgal egy időben vagy esetleg később?*

– Történt erre felvetés még a szerkesztés időszakában éppen a magyar-holland projekt keretében. Indokolt lehetne az angol, esetleg a német fordítás elkészítése. Hosszú távú terveinkben szerepelnek, ez azonban pénzügyi és nem kevés szakmai problémával jár – elsősorban a megfelelő szakfordítók csoportját kellene ehhez megszereznünk. Mint már említettem, a XX. században a térség és Magyarország is elhanyagolta a szakemberképzést, igazán jó szakfordító tehát kevés van. Márpedig mindabból, amit megpróbáltam itt felvázolni, talán kiderülhet, hogy nemcsak a tények ismeretével, hanem azok értelmezésével is óriási problémáink vannak. Hiányoznak a kölcsönösen elfogadható alapfogalmaink is, például az egyes etnikumok megnevezésére, identitására; egyes régiók, települések megnevezésére. Ilyen szempontból talán a magyar-szlovák terminológiai viszony – a 900 éves magyar-szlovák politikai együttélés, amely kulturálisan, identitásban a mai napig nem zárult le – egyfajta állatorvosi ló lehet a számunkra. A szlovák tudomány hagyományosan a Szlovákia elnevezést használja, lényegében a kora középkorig, az államalapítás koráig visszamenőleg. Fővárosukra a Bratislava elnevezést vetítik vissza a korai századokra is. A magyar nyelvben viszont a Kárpát-medencére lényegében minden korra visszamenőleg a Magyarország elnevezést használjuk, a szentistváni államalapítástól kezdve pedig egyértelműen. Holott ez az állam a XIX. századig nem elsősorban magyar jellegű, magyar vezetésű volt, hanem egy multietnikus, latin igazgatási nyelvű és elsősorban latin kultúrájú, nyugati hagyományú ország, ahol tehát etnikai anyanyelvi kérdések tömegesen a XIX. századig nem vetődtek fel. Hogyan tudnak ebbe a csak Magyarországnak, magyarnak nevezett államba beépülni, hogyan tudják ennek az ezer éves hagyományait elfogadni a szlovákok, az erdélyi románok, a szerbek vagy akár a horvátok? Mindkét oldalnak el kell gondolkodnia és valamiféle engedményeket tennie azért, hogy egy kölcsönösen elfogadható terminológiát dolgozzunk ki.

Akárhova nyúlunk, tulajdonképpen ingoványos területre léptünk. A térképek, a helyesírási szabályzatok, a nyelvhasználat mind-mind elválaszt minket, és tulajdonképpen csak egy archimédészi pontunk lehetne. Az a meggyőződés, hogy elsősorban a másik megismerésén keresztül próbáljuk szigorúan közösen ki-

dolgozni ennek a térségnek a terminológiáját, földrajzi, közgazdasági, nyelvi, kulturális szóhasználatának valamiféle kánonját, közösen elfogadható normarendszerét. Visszatérve a nemzet, nemzetiség, etnikai csoport problémájára: azért is erősebbek talán a kétségek, mint a tisztázás vágya, mert az európai uniós belépés is a regionális gondolkodást fogja felerősíteni. Brüsszel már csak anyagilag is elsősorban régiókat fog támogatni, a régiós projekteket részesíti előnyben. Alakult már, alakul, sőt kell is, hogy még alakuljon számtalan etnikum feletti etnikailag, kulturálisan kevert euróregió ebben a térségben. Szerencsés módon esetleg a korábbi – Versailles, Trianon előtti – gazdasági, kulturális kötődések, piaci, munkamegosztási, művelődési kapcsolatok éledhetnek újjá. Például Győr-Sopron megye és az úgynevezett Szlovák-Alföld, Csallóköz területei között; vagy az Ipoly Euróregió, tehát a magyar és a szlovák Nógrád együttműködése, ha úgy tetszik; vagy Zemplénben és remélhetőleg majd Kárpátalján. Ezek szerencsés folyamatok, bár megnehezítik a dolgunkat abban, hogy az etnikumok, nyelvek, nemzetek közötti elhatárolódást próbáljuk megtalálni. Ez azonban nagyon kellemes és szerencsés nehézség. Mi, szerkesztők inkább a regionális, etnikum fölötti együttműködésnek voltunk, vagyunk hívei, tehát nem fogadjuk aggodalommal ezt a várható fejleményt. Általában is elmondhatjuk, hogy az euróregióktól való félelem inkább a szigorú, merev nemzetállami gondolkodáshoz, nemzetállami szuverenitáshoz ragaszkodó kormányköröket, politikai köröket aggasztja. Ahogy a belgrádi jugoszláv kormányt aggasztotta a 80-as években az, hogy Szlovénia és Horvátország csatlakozott az Alpok-Adria együttműködéshez, ez Magyarországon is jelentett problémákat annak idején Nyugat-Magyarország szempontjából. Vagy ahogyan a bukaresti kormányzat próbálta akadályozni a 90-es évek elején a Felső-Tisza menti, az akkor szerveződő Kárpátok Régiót, amelyben Szabolcs-Szatmár megyének, Kelet-Szlovákiának, a dél-kelet lengyelországi Vajdaságnak, Kárpátaljának és Északnyugat-Romániából Máramarosnak, Szatmárnak kellett, kellett volna részt vennie.

Ezek a *hisztérikus félelmek soha nem az adott régióból, az adott terület lakosságától erednek, hanem a központi kormányzattól, amely görcsösen ragaszkodik a fennálló államhatárokhoz és minden határokon, etnikumokon átnyúló együttműködésben a területi és nemzeti integritás fenyegetését, felforgató tevékenységet lát. Ez az állami gondolkodás nem szűnt meg 2004. május elsejével, hanem hosszú távú mozgósító erőt fog jelenteni az országos, illetve az európai uniós választásokon, tehát még nagyon sokáig képes lesz rombolni, mérgezni az inter-etnikus kapcsolatokat. Ezért vélem úgy, hogy egyrészt a huszonegyedik órában vagyunk, hogy megismerjük térségünket, mielőtt talán felszívódik a nagy közösben, másrészt viszont most valóban úgy korszak kezdődik számunkra. Tehát átléptünk a nulladik órába, és ez nemhogy elégedettséggel nem tölthet el minket, hanem lényegében most kezdődik az igazi, érdemi munka. Véleményem szerint kötetünk sem tudományos eredmények összefoglalása, hanem egy nagy projektnek, egy új típusú gondolkodásnak kell, kellene, hogy legyen a kiindulópontja.*

Ami személyes terveimet illeti, szeretném elmélyíteni, illetve folytatni a szomszédos etnikumok társadalomfejlődését célzó vizsgálódásaimat. Doktori disszertációm az erdélyi románság polgárosodásából írtam a XIX. század második felére vonatkozólag. Ez most jelenik meg monográfia formájában a csíkszeredai Pro-Print Kiadónál. Ezeket a vizsgálatokat szeret-

ném folytatni hasonló módszertan alapján elsősorban a korabeli kulturális társasági sajtó, illetve brosrák, népkönyvek, gazdálkodási, társasági értékeket közvetítő kis ponyvák, ponyvakiadványok, olcsó füzetek feldolgozásával. Végzettségem és elsődleges érdeklődésem is ösztönöz arra, hogy a továbbiakban a horvátok, illetve a szerbek vonatkozásában is hasonló vizsgálatokat végezzek.

Immár más kutatókkal összefogva szeretném majd megszerkeszteni, részben megírni a Dunatáj társadalom-, mentalitás-, eszmetörténetét. Ez egy óriási vállalkozás, hangsúlyozom, nem egy ember és egy emberélet munkája. Ezekben a vizsgálatokban, intenzíven szeretném majd érvényesíteni a társadalomtörténet, a néprajz, a nyelvtudomány és persze az irodalomtudomány eredményeit, tehát össze kell fognunk a kollegákkal, akár a mi egyetemünk kutatóival, akár más hazai szakemberekkel. Szintén optimista vagyok abból a szempontból, hogy az utóbbi években azért egyre több tehetséges fiatal végez már doktori tanulmányokat a térség történetéből. Ezt a szakembergárdát össze kell fognunk. Természetesen nem utolsóként említem meg a karunkon működő Szlavisztika – Közép-Európa Intézetet, amelynek keretében a cseh, a szlovák és a lengyel nyelvet oktatjuk alapszakként, de az orosz mellett szlovén, horvát és román lektori nyelvi kurzusokat is indítunk. Úgy érzem, hogy a Piliscsabán kialakult kis műhely önmagában is megadhatja a felvezető személyi alapját ezeknek a vizsgálódásoknak, további terveknek.

– *Köszönöm a beszélgetést, sok sikert kívánunk további munkájához, és szívesen hírt adunk a későbbiekben is hasonlóan érdekes kiadványaikról!*

(A *Nemzeti és regionális identitás Közép-Európában* című tanulmánykötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar kiadásában jelent meg Piliscsabán, 2003-ban. Megvásárolható Budapesten: a Teleki Tékában, a Litea, a Kis Magister és a Pedagógus könyvesboltban).

SAKMAI HÍREK

ITTHON VAGYUNK

Utazzon és fényképezzen! Ez a mottója a Magyar Művelődési Intézet által évről-évre Utazás a világ körül címen meghirdetett fotópályázatnak. Az Utazás a világ körül címet azonban nem kell senkinek sem szó szerint értenie. Nem a megtett kilométerek száma dönt a beküldött képek kiállításáról. Sőt! A rendezők nagyon is örülnek annak, ha valaki nem csak az országhatárokon túl, hanem azon belül is megörökíti úti élményeit.

Az idei kiállítás-sorozat utolsó válogatása, a hetedik tárlat kizárólag Magyarországon készült felvételeket tár a közönség elé. A június 18-tól július 5-ig nyitva tartó kiállítás megtekinthető Budapesten, a Magyar Művelődési Intézet aulájában (I. ker., Corvin tér 8.).

AZ ELTÉKOZOLT LEHETŐSÉGEKKEL SZEMBESÜLVÉ*

Kultúra, politika, erkölcs Közép-Európa múltjában és jelenében – a csatlakozás előestéjén

Előadásom kulcsszavai a *kultúra* és a *politika*, leszögezve azt, hogy a diplomácia a politikai és a kulturális cselekvés fogalmait egyaránt áthatja. Persze tisztában vagyunk vele, hogy egymáshoz illesztve e két fogalmat a rossz emlékező kultúrpolitika keveredik ki belőle, amely Illyés Gyulának a hatványakú görényt juttatta eszébe, tudván, hogy a kultúra semmilyen körülmények között nem lehet ideológiai monopólium, az annak jegyében folytatott politika kiszolgálójává. Az 1970-es évek derekán kultúra és politika kapcsolatára másként világított rá a Göttingi Egyetem egyik előadója nekünk, Közép-Európából érkezett hallgatóknak. Arról beszélt, hogy az akkori közelmúltban, tehát az 1970-es évek első felében, Tuniszban egyik napról a másikra megszüntették a gimnáziumokban és az egyetemeken a német nyelv oktatását – pénzhányra hivatkozva. A Német Szövetségi Köztársaság kultúrpolitikai elveitől vezérelve – így az előadó – magára vállalta a tuniszi iskolákban német nyelvet oktató tanárok fizetésének folyósítását. Az utóbbi esetben a kultúrpolitika sajátos kultúrdiplomáciát jelentett.

A kultúra közösségmegtartó erejét és a politika drámai változásainak közösségpusztító következményeit példázhatja a lengyel-litván állam három felosztása 1772 és 1795 között. Éppen az első felosztás sokkja indított el olyan kulturális mozgalmat, amely az irodalomszervezésen, az irodalom magas szintű művelésén, könyv- és folyóirat-kiadáson, közkönyvtár- és színházalapításon kívül az oktatás megreformálását, iskolahálózat kiépítését és a tankönyvkiadást is magában foglalta. E lázas, nagy tömegeket mozgósító tevékenység szellemi tüze hevítette azt a nemzedéket, amely 1791. május 3-án a lengyel reformkor lezárásaként (Európában iránymutatóan, még a francia előtt) korszerű alkotmányt szavazott meg. Az ezt megelőző két évtizeden át tartó kulturális munka olyan alapot teremtett, amelyen állva a lengyel nemzet túl tudta élni országának feldarabolását, vagyis a lengyel nemzet, kultúrájának is köszönhetően, megőrizte azonosságát.

Sajátos alakja ennek a korszaknak az 1770-ben született Adam Jerzy Czartoryski herceg, aki gyermekkorát a felvilágosodás korának egyik lengyel kulturális központjában, Pulavában töltötte. II. Katalin a Nemesi Köztársaság második felosztása után az arisztokrata ifjút, öccsével együtt, túszként Szentpétervárra hurcoltatta, ahol együtt nevelkedett a fiatal korában liberális eszmékkel kacérkodó I. Sándor cárral és egy Nyikolaj Novoszilcov nevű előkelő ifjúval. Ennek tudatában nem meglepő, hogy a lengyel Czartoryski 1803-tól néhány éven át Oroszország külügyének irányítója volt. Megbízásakor a következőket jegyezte meg uralkodójának: „...a politikát nemcsak az érdek, hanem az erkölcs is irányítja, ami azt jelenti, hogy a politika elé nemcsak becsületes és méltó célokat kell állítani, hanem e célok eléréséhez megfelelő eszközöket is kell alkalmazni.” Ehhez még azt is hozzáteszi: „...a cél az állam jóléte és biztonsága.”

Amióta az emberi társadalmak történetét írás rögzíti, vira folyik arról, hogy a politika és az erkölcs egymáson áttetsző, legalábbis egymást megtűrő fogalmak-e, vagy egymáshoz való viszonyuk olyan, mint a tűz és a víz. Ez utóbbi szerint a politika elé sohasem kerülhet az „erkölcsös” jelző. A XX. század szinte teljes története – leszámítva az utolsó másfél évtized rendszerváltoztató eseményeinek (de nem következményeinek) többségét térségünkben – azt bizonyítja, hogy az erősek kíméletlen érdekérvényesítése nem állja ki a morál szakítópróbáját. Egyik legcinikusabb példája ennek az a tény, hogy Sztálin a Katyában és más táborokban fogva tartott több mint tizenöt ezer lengyel hadifogoly tisztnek és rendőrnek a saját maga által elrendelt lemészárlását a náci Németország számlájára frandó, fel akarta vetetni a nürnbergi vádpontok közé. Elképzelhető, hogy Anglia és az Egyesült Államok mennyire megrémült az egész nürnbergi pert hiteltelenné, kompromittálónak tevő ördögi ötlettől. Ez utóbbi győztes hatalmak ugyanis – bár jól tudták, kit terhel ezért a tömeggyilkosságért a felelősség – politikai érdekből mindaddig fenntartás nélkül asszisztáltak szövetségeseik Katyánnal kapcsolatban rendezett színjátékához. A katóli tömeggyilkosság végül kikerült a náci bűnök tetőző vádpontok közül.

A Csehszlovák, majd Cseh Köztársaság volt elnöke, Václav Havel, akit 1992-ben a Wroclawi Egyetem díszdoktorává választott, ez alkalomból tartott előadásában azt fejtegette, hogy a politika mindaddig zsákutcába vagy egyenesen tragédiába viszi a kisebb és a nagyobb közösségeket, népeket, nemzetiséget, az emberiséget, ameddig azt nem irányítják morális elvek is. Napjaink feladata, mondta ő, hogy a politikát és az erkölcsöt mint rokon fogalmakat hitelesítsük. Részben hasonló tartalmú volt az a beszéde is, amelyet 1998 elején a Cseh Köztársaság Parlamentjében tartott: „Ha nem vagyunk az erkölcsi rendnek mint az emberi együttélés alapelvei iránti tisztelet forrásának [...] feltétlen hívei, nincs esélyünk a nyugalomra, a stabilizációra, a közmegelegedettségre és a sikeres fejlődésre. Ma sokkal inkább, mint eddig bármikor – meg vagyok győződve róla, hogy nekünk mindnyájunknak, kiknek befolyásunk lehet a hazánkban kialakult helyzetre –, magunkénak kell vallanunk ezen elveket, és arra kell törekednünk, hogy ők legyenek a napi politikában is irányadók.” Hogy ezeket az elveket a gyakorlatban milyen nehézzé követni, éppen annak a lehetőségnek az eltékozlása jelezheti vagy bizonyíthatja, amely a „visegrádi hármak”, majd „visegrádi négyek” tényleges együttműködésében rejlett. Igen, ez a lehetőség teljességgel kihasználatlan maradt. Havel köztársasági elnök fentebb idézett beszédében erre is kitért: „Úgy vélem, legfőbb hibánk a gőg volt. Annak következtében, hogy nálunk a transzformációs folyamatok 1989 novemberétől úgy mentek végbe, hogy nagy politikai változások nem akadályozták, bizonyos szempontból előbbre tartottunk, mint mások – legalábbis úgy tetszett, hogy előbbre tartunk. És ettől a fejünkbe szállt a dicsőség. Úgy viselkedtünk, mint az eminensek vagy az elkényeztetett gyerekek, akiknek joguk van mások fölé emelkedni és felülről kioktatni őket. Ez a gőg a fura módon kialakult pro-

*Megjelent a Kortárs 2004/2-es számában

vinciális kispolgárisággal vagy elmaradottsággal párosult. Megtorpedóztuk például a közvetlen szomszédjainkkal való szoros együttműködést – a visegrádiakra gondolok –, mivel úgy véltük, hogy jobbak vagyunk, mint ők.”

Pedig a rendszerváltoztatás kezdetén, még ha erőfentlül is, megfogalmazódott az a tétova igény: mi lenne, ha a három ország (akkor még Csehszlovákia létezett) egymást támogatva, egymásért kiállva, az egymás iránti szolidaritásukat külpolitikájukban is kifejezve, ha nem is tömbként, de együtt lépne be az Európai Unióba. Mi több, egy ilyen közös hozzáállást a csatlakozás diktálta feladathoz mintha az Európai Unió is szívesen látott volna. Más történt. Nyoma sem volt az egyes visegrádi országokban megfogalmazott közép-európai koncepcióknak. Magyarországon is csupán egy-egy évet bekarikázó kulturális kampányrendezvényeknek lehettünk tanúi. Bemutatták a magyar kultúrát Brüsszelben, Krakkóban, Franciaországban, Angliában, de kérdés, hogy módszeresen kiépített alapok híján lehetett-e maradandó hatásuk a befogadó országok közösségeire... (Nem beszélve a botránnyosan silány magyar szereplésre a Frankfurti Nemzetközi Könyvvásáron, amelynek 2001-ben Magyarországnak volt a díszvendége.)

Olykor már száználmas volt annak bizonygatása az egyes országok – hol Magyarország, hol Lengyelország, hol Csehszlovákia – részéről, hogy melyik miért a legjobb, melyik miért tart legelőbb az Európába vezető úton, s vele szemben a másik kettő miben maradt el, miért kellett szükségszerűen a második körbe visszacsúsznia... (A politikai beszéd logikával mit sem törődő, visszatérő fordulatait voltak: *az Európába vezető úton és az Európában ezer éve otthon vagyunk...*) Tragikomikus volt mindezt látni, átélni. (Különösen azt, ahogy ezen országok tömegtájékoztatása minderről – a szerencsétlen megfogalmazásokat, felelőtlen folyosói fecsegéseket még jobban eltorzítva – hírt adott, kölcsönösen egymás ellen hangolva a saját ország közvéleményét, és ezzel felesleges magyarizációkra kényszerítve a diplomáciai testületek vezetőit.) Legalább olyan volt ez, mint amikor a folyami átkelés első pillanatában, még a parti fővenyben lerobbant tank lámpalázas katonái azt hiszik, hogy már a meder közepén tartanak, s el kell árasztani a harcokcsit... És máris egymás fejéről kapkodják le az életmentő bűvármásmagot, miközben a világ kamerával figyel a jelenetet, amelyen a távolból nevetni lehet, a közelből csak sírni. Emlékezzünk a darab fináléjára: a „visegrádi négyek” iszabirkózását leállító döntésre, amely szerint 2004-ben egyszerre tíz ország lesz az Európai Unió tagja. A legjobb, legfelkészültebb, legeurópaiabb közép-európai ország vándortriofeája szappanbuboréknak bizonyult. A tanulság az, hogy a „visegrádi négyek” vezető politikusai között, sajnos, nem akadt egyetlen olyan befolyásos személy sem, aki térségben, a *Baltikum és Adriatikum közötti térségben, Közép-Európában* gondolkodott volna, tudván-tudva azt, hogy a régió érdekei a különböző országok érdekeivel összhangban vannak, összhangba hozhatók, s *közös esélyünk ez az összhang.*

Pedig Milan Kundera Közép-Európát a nemzetközi érdeklődés homlokterébe emelő híres esszéje révén a mi közös régióunk hosszú éveken át divatos téma lett – még Lengyelországban és Csehszlovákiában is. Magyarországon Trianon óta az.

A történészek tudják, mennyire divatos téma ez már 1832-től kezdve. Azóta, hogy az ifjú olasz forradalmár, Giuseppe Mazzini – az 1830–31-es lengyel szabadságharc visszhangjaként – kifejtette a Giovine Italia hasábjain, hogy a német államok keleti és az orosz birodalom nyugati peremén morzsolódó, vagyis a hajdani Jagelló Birodalom és a Magyar Királyság területén élő kis népeknek, nemzeteknek össze kell fogniuk, együtt kell működniük, szövetséget kell kötniük, ha meg akarnak maradni. Mazzini voltaképpen egy Közép-európai Unió létrehozását ajánlotta. Ezméjét az 1831-es lengyel emigráció, az úgynevezett Nagy Emigráció tartotta életben, a demokratikus pánszlávizmus összefogó ideológiáját vonva fölé. Általa akarta kivonni a térség szláv népeit a távlati célként cári jogar alatt egységesíteni szándékozó orosz pánszlávizmus befolyása alól. Az összefogás Czartoryskiék által képviselt eszméje – azáltal módosítva, hogy egyensúlyt teremtett a dunai térség szláv népei, valamint a magyarok és románok között – Kossuth számára is elméleti forrás a Dunai Konföderáció tervezetéhez.

Az 1830–31-es szabadságharc leverése után nyugat-európai emigrációba kényszerült lengyel politikai tábor nemzetközileg legbefolyásosabb szárnyának vezetője a már említett Adam Jerzy Czartoryski herceg volt, aki csaknem két évtizeddel azután, hogy cári külügyminiszterré avanzált, az I. Miklós cár ellen felkelt Lengyel Királyság Nemzeti Kormányának elnöke lett. Tanúja s időnként aktív részese is volt mindazon változásoknak, amelyek a XIX. század Európájában lejátszódtak, Napóleon Európát egyesíteni szándékozó véres kísérleteitől a krími háborút lezáró párizsi békekötésig. Czartoryski arra a meggyőződésre juthatott – kicsit az emigrációs pártharcoktól is megkeseredve –, hogy noha honfitársai az elveszett haza feltámasztásáért tízezrével hullottak el Napóleon zászlai alatt, s százezerszám lettek a cári hadsereg kényszerbesorozottjai és szibériai számkivetettek, a felosztott és szakadatlanul küzdő lengyel nemzetet nem a Népek Krisztusával azonosították, mint ezt a legkülönfélébb politikai messianisztikus irányzatok hitték és hirdették, hanem... Fryderyk Chopinnel. Az önmagát varsói börtöncellájában az 1840-es években felgyújtó cárellenes összeesküvőről, Karol Levittoux-ról nem tudott semmit a világ, de Adam Mickiewicznek a Sorbonne-on tartott előadásain ott ült az egész korabeli francia értelmiség Michelet-től, Quinet-től George Sandig. A Lengyel Királyságban és Litvániában retteggett Novoszilcov szenátor rendfihetetlen kedéllyel börtönözte be az összeesküvéssel gyanúsított diákokat, de epeömlést kapott akkor, amikor olvasta, hogy ezt Mickiewicz az Európa-szerte ismert drámában, *Az Ősökben* megírta. (Novoszilcov értelmes ember volt: tudta, hogy a világ előtt olyannak marad meg, amilyennek a lengyel poeta bemutatta.) A történelemnek az államiságuktól megfosztott lengyelekre szakadó égboltozatát a költőtíriász, Adam Mickiewicz, Juliusz Słowacki és Zygmunt Krasiński tartotta meg, nem pedig a hősi halott hadvezér, Józef Poniatowski, a számkivetett szabadsághős, Tadeusz Kosciuszko vagy az 1863/64-es szabadságharc mártírhalált halt diktátora, Stefan Traugutt. Az ő tetteik, erkölcsi vállalásaik is irodalmi művek révén váltak közismertté.

A XIX. század legnagyobb lengyel politikusának, Adam Jerzy Czartoryskinak tehát rá kellett döbbednie arra, hogy a lengyel nemzet leghatékonyabb megtartóereje a lengyel kultúra. Nincs ország, de a nemzet – kultúrájának köszönhetően – él.

A kultúra sűrített emlékezet is. Józef Pilsudski a XIX. és XX. század fordulóján majdhogynem névtelen aktivista volt, bravúros tettei ellenére is, de Ignacy Paderewski zongoraművészt és zeneszerzőt az egész világ ismerte, mint ahogy az 1905-ben irodalmi Nobel-díjat kapott Henryk Sienkiewiczet is.

Sorsfordító történelmi események idején a kultúra legtekintélyesebb képviselői a közvetlen politikai, diplomáciai cselekvés hatékonyabb képviselői lehetnek, mint a „szakértők”. Adam Mickiewicz 1848-ban légiót szervezett, és a pápával tárgyalta, 1855-ben pedig Isztambulban állított talpra lengyel légiót. Henryk Sienkiewicz a Háború Lengyel Áldozatait Segélyező Svájci Főbizottság elnöke volt az I. világháború derekáig, Ignacy Paderewski 1919-ban az újjászülető Lengyelország miniszterelnöke és külügyminisztere, a lengyel delegáció vezetője a párizsi béketárgyalásokon. Nemzetközi ismertsége, művészi és erkölcsi tekintélye folytán ugyanúgy befolyásolta az ország határainak formálódását, mint Józef Pilsudski rövid idő alatt talpra állított lengyel hadserege.

A közép-európai térség ma példa nélkül álló nagy átrendezés előtt áll. Az egységestülő Európa határai fél év múlva magukba foglalják Közép-Európa – Mazzini fogalma szerint: a Baltikum és Adriatikum közötti térség – tekintélyes részét is. A csatlakozó országok képviselői arra a kérdésre, hogy az általuk reprezentált országok mit visznek Európába, mivel gazdagítják Európát, kórusban válaszolják, hogy a kultúrájukat, s kultúrájukkal együtt a tehetségüket, a múltjukat. Nap mint nap halljuk, hogy a nemzeti azonosság megőrzésének legfőbb záloga a kultúra. Persze ha pillantást vetünk arra, hogy az érintett országok költségvetésük hány százalékát fordítják kultúrára, oktatásra, akkor felmerül bennünk a kétség a futószalagos deklarációk tartalmának komolyságát illetően.

Az Európai Unióba kerülő országok minisztériumainak működése módosul, a tagállami státusz, az ebből eredő jogok és kötelezettségek, gyakorlati feladatok ezt természetesen befolyásolják. A változás minden bizonnyal a külügyminisztériumokat fogja legátfogóbban érinteni. Alapvetően megváltozik ugyanis az új tagállamok egymás közötti kapcsolata, a régi tagállamokhoz való viszonyuk, s módosul kapcsolatrendszerük. Kérdés: milyen külpolitikát folytathatnak a tagállamok egymással, az Unión kívüli európai országokkal és az Európán túli államokkal? Nem válik-e szükségszerűen ketté a külügyminisztérium egy európai uniós ügyekkel foglalkozó minisztériummá és egy hagyományos külügyminisztériummá, amelynek működési területét az Unión kívüli országok alkotják?

Egyetlen területen azonban minden bizonnyal megváltozik az akár egyben maradó, akár kettéváló külügyminisztérium tevékenysége: a kultúra képviselője, a kulturális értékek megjelenítése, megismertetése, terjesztése, az egyes országokra bontott kulturális csere lebonyolítása az egyik legfontosabb, ha nem a legfontosabb külügyminisztériumi feladattá válik. (Ilyen külügyminisztérium már nem engedhet meg magának akkora trehánytságot, hogy jutalomból pártosbitost küld ki diplomáciai posztra.) Ha, mint hirdetjük, a kultúra a nemzeti önazonosság megmaradásának legfőbb záloga, akkor a kulturális diplomácia a külügyi munka húzóágazata lesz, s ez sajátos feladatokat ró – a mi esetünkben – a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumára.

Magyar viszonylatban már csak azért is, mert a külföldön működő kulturális intézeteket nem a Külügyminisztérium működteti, mint Lengyelországban vagy Szlovákiában, hanem a NKÖM. A kultúrának ez a kettős képviselője jelenleg az ügy javára is fordítható.

Ennek a kulturális politikának az eredményessége attól függ, hogyan jelöljük meg az általános célokat, s hogyan tudjuk kultúradiplomáciainkat egyes országokra, egyes nemzetekre szabni. A magyar diplomáciaának más a társadalom-lélektani és politikai, kulturális és tradicionális környezete, terepe Lengyelországban, más Romániában, Szerbiában vagy Szlovákiában. Meggyőződésem azonban, hogy ezen országok mindegyikében rendkívül eredményes kulturális diplomáciai tevékenységet lehet folytatni. Az eredményességnek azonban van egy másik feltétele is: a kulturális diplomáciai munkának nemcsak egyes országokra, hanem egyes személyekre szabottnak is kell lenniük. Olyan szakembereket kell bevonni e területre, vagyis kell kulturális diplomáciai munkára felkérni, akiknek tekintélyük és megbecsültségük van a fogadó országban, akik tevékenységükkel érdemeket szereztek a fogadó országok kultúrájának képviselője felől nézve is. Vagyis a Külügyminisztériumnak és NKÖM-nek rendelkeznie kellene olyan adarbazissal, amely számon tartaná, hogy a humán értelmiség tekintélyes képviselői mely országok kultúrájában mozognak otthon, hol és mely munkájukkal szereztek elismerést. Rájuk akár szakértői bázisként, akár aktív szereplőkként is támaszkodni kellene, sokkal inkább, mint ahogy ez az elmúlt tizenhárom évben történt.

Annak ürügyén, hogy 2004 hivatalosan Balassi-év lesz, had szólnak pár szót krakkói főkonzuli tevékenységemről, amelyet azzal zártam, hogy a hajdani lengyelországi Balassi-birtokokon 2003 májusában három Balassi-emléktáblát lepleztem le. Egyet a kamienieci várban, egyet-egyét a Duklai-hágó közelében fekvő Rymanówban és Nowy Zmigródban. Előzményként sikerült újból kiadni Balassi válogatott verseit lengyelül. Mindezért a legnagyobb elégtételt egy kis község, a Nowy Zmigród-i líceum diákjai szolgáltatták, akik nemcsak a veretesen fordított lengyel Balassi-verseket szavalták könyv nélkül, hanem ugyanígy magyar megfelelőjüket is. A több ezer embert megmozgató májusi krosnói Balassi-ünnepség sikeréből és az ünnepséget előkészítő munkából kivette részét a helyi Robert Portius Társaság, a varsói Magyar Kulturális Intézet és a budapesti Balassi Bálint Intézet.

Saját szerény tapasztalataim alapján is állíthatom, hogy az országra és a személyre szabott kulturális diplomáciai munka eleve garantálja az eredményességet, hogy ne az általam egyre kevésbé szívelt siker kifejezést használjam. 1999 tavaszán, még mielőtt a Külügyminisztériumba visszakérültem, napvilágot látott lengyelül a „Mindvégig veletek voltunk...” *Lengyelek a magyar szabadságharcban* című monográfiám. Diplomáciai munkámat ez a tény rendkívül megkönnyítette. Ha valami fontos bemutatkozásra, tárgyalásra mentem, a könyvet magammal vittem, és átnyújtottam partneremnek, lett legyen az akár a köztársasági elnök is. Azonnali hatásként nyomban egészséges egyensúly keletkezett közöttünk, lélektanilag ugyanis bebizonyosodott, hogy országában nem vendég, nem kiküldött vagyok, hanem otthon érezhetem magam. Ugyanakkor meg kell jegyeznem, hogy kulturális célokra – amelyekre mind gazdasági, mind poli-

rikai kapcsolatok építhetők, amelyek szimbólumként jelzik külkapcsolatainkat, történelmi hagyományainkat, külhonban elért eredményeinket, megbecsültségünket (emléktáblák, utcanevek, emlékművek) – a költségvetés támogatása minimális. Nagykövetség, főkonzulátus kulturális célokra forrással valójában nem rendelkezik, a kulturális intézetek lehetőségei pedig, kivéve egy-két nagy rendezvényt, ugyancsak behatároltak.

Összefoglalásként tudatosítandó, hogy a csatlakozás előestéjén mulasztásokkal vagyunk kénytelenek szembesülni: mindenek-

előtt a Közép-Európára, a szomszédos népekre és országokra vonatkozó külkapcsolati rendszer átfogó koncepciójának hiányával, a kulturális diplomácia jelentősége iránti nagyfokú érzelketlenséggel és azzal, hogy alapvetően kihasználatlan maradt annak a szakembergárdának a tudása, amely a rendszerváltozást a közép-európai együttműködés esélyeként is értékelte. Elsősorban az aggodalmakról, az elszalasztott lehetőségekről beszélek, és nem az eredményekről, mert úgy gondolom, a továbblépéshez mindennek újragondolására van szükség.

PORDÁNY SAROLTA

KONTINENSEK KÖZÖTTI NEMZETKÖZI FELNŐTTKÉPZÉSI EGYÜTTMŰKÖDÉSEK

Évek óta idézik Otto Herz német andragógus kooperációval kapcsolatos alábbi történetét¹ a nemzetközi felnőttképzési együttműködésekkel foglalkozó szakemberek. Egyszer egy tyúk elmegy a disznóhoz és megszólítja: – Együtt kellene működnünk, hiszen nagyon sok ember szereti a sült sonkát tükrörtojással! – Remek ötlet! – mondja a disznó, azonban egy kis gondolkodás után, gyanakvóan megkérdezi: – Mi is történik akkor velem? – Ne aggódj! – mondja a tyúk, – valamelyik fél mindig vesztes az együttműködésben.

Érdeemes elgondolkodni a fenti történet tanulságán, hiszen a tíz újabb ország, köztük hazánk csatlakozása után, új helyzet teremtdött az Európai Unió tagországok közötti szakmai együttműködésekben. A különböző szervezetek, intézmények most szembesülnek igazán azokkal a kérdésekkel, hogy az EU újonnan csatlakozó, vagy régi tagállamként hogyan kell sikeresen és eredményesen együttműködni? Hogyan lehet megőrizni és folytatni azokat az értékes kapcsolatokat, amelyeket a két-, vagy többoldalú együttműködésekben már évtizedek óta építettünk? A válaszadást segíthetné a korábbi jelentősebb felnőttképzési együttműködéseinkről elkészített átfogó, publikált értékelések áttekintése. Ezek hiányában azonban más országok tapasztalatainak, stratégiáinak megismeréséből kell tanulnunk.

A továbbiakban a nemzetközi felnőttképzési együttműködések területén a legjobban dokumentált német gyakorlatról írok, amelyet az 1953 óta működő Német Népfőiskolai Szövetség, majd annak 1969-ben létrehozott Nemzetközi Együttműködési Intézete – kormányzati pénzek felhasználásával – évtizedeken keresztül folytatott több mint száz országgal. Úgy érzem, érdemes magyar nyelven is közkincsé tenni a nagyon széles és sokszínű német nemzetközi együttműködési programnak az egyik ázsiai civil szervezettel, az Ázsiai és a Csendes-óceán déli területeinek Felnőttképzési Irodájával (*Asian and South Pacific Bureau of Adult Education – ASPBAE*) végzett munkájának tapasztalatait. A 25 évvel ezelőtt, 1978-ban kezdődött együttműködésnek csak a főbb tanulságait foglalom össze a *Felnőttképzés és Fejlesztés (Adult Education and Development)* című, félévente megjelenő folyóirat alapján. Ezt a rangos nemzetközi kiadványt egyébként a Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete (IIZ/DVV) 1973 óta éppen azzal a céllal jeleníti meg, hogy a nemzetközi szakmai párbeszéd fóruma legyen,

és információcserét biztosítson az Afrikában, Ázsiában, Latin-Amerikában és Európában dolgozó felnőttképzési szakemberek között.

A forrásként használt 2003. évi 60. számú kiadvány címlapján a CONFINTEA V + 6 elnevezésű, tavaly, Bangkokban megtartott világkonferencia *Program a jövőért (Agenda for the Future)* című összefoglaló 10. témaköre szerepel: „A nemzetközi együttműködések és a szolidaritás erősítése” (*Enhancing International Cooperation and Solidarity*). A CONFINTEA V + 6 elnevezés az úgynevezett konferenciák közötti, az 1997-ben, Hamburgban tartott V. UNESCO Nemzetközi Felnőttképzési Konferencia hat évvel későbbi, értékelő rendezvényére utal. A felnőttoktatással foglalkozó szakmai cikkekben és a konferenciákon „kötelező” idézni ezeket a világeseményekhez kapcsolódó dokumentumokat, hiszen ezek tartalmazzák azt a közös szakmai gondolatiságot (rossz nyelvek szerint szakmai közhelyszótárt), amelyet mindenki ért és alkalmaz az együttműködésekben. A világtalálkozón megvitatott témakörökről ugyan jelentek meg publikációk nálunk is, de az ott elhangzottakról bővebb tájékoztatásra is szükség lett volna, hiszen a nem túl sokat mondó, ezért nemzetközi szakmai körökben egyre gyakrabban bírált *életéhszig tartó tanulás (life long learning)* szlogent tartalmazó hazai felnőttképzési, felnőttoktatási stratégiává kellene formálni.

A huszonöt éves észak – dél, IIZ/DVV – ASPBAE együttműködés (*25 Years of Cooperation: ASPBAE and IIZ/DVV*), tapasztalatainak összegzése és a további együttműködések tartalmi kialakítása érdekében partnerek konferenciát rendeztek 2003-ban, Pekingben *A Bárány éve – Nemzetközi együttműködés a felnőttkori tanulásért (The Year of the Sheep – International Cooperation for Adult Education)* címmel. Az együttműködés tanulságairól 12 cikket jelentettek meg, amelyekben a különböző résztvevők szemszögéből elemezték annak erőnyit és hiányosságait. Az elhangzott javaslatokat, valamint a tengeren túli együttműködések (*overseas development assistance, ODA*) általános tanulságait *Chris Duke* és *Heribert Hinzen* professzor foglalta össze, akik a kezdetektől aktív alakítói voltak ennek az együttműködésnek.

A szeminárium résztvevői megerősítették az *Oktatás mindenkinek* világprogram megvalósításáról készített beszámoló (*Education for All (EFA) Monitoring Report 2002*) egyik legfontosabb megállapítását, mely szerint a nemzeti oktatási programok valójában nem érik el a felnőtteket, ezért egyértelműen

¹ Otto Herz: Informationen Weiterbildung in Nordrhein-Westfalen. 3/1998.

EURÓPAI UNIÓ

meg kell fogalmazni a felnőtt korú tanulók részvételének fontosságát. A program nevét ezért, meglehetősen szellemesen, megtoldották egy erre utaló szóval: *Oktatás minden felnőtt számára* (*Education for All Adults, EFAA*).

A kezdetekre visszaemlékezve megállapították, hogy az együttműködésben résztvevő országok: Malajzia, Fülöp-szigetek, Banglades, Fidzsi-szigetek, Nepál, Szingapúr, Kína, Dél-Korea, Ausztrália, Új-Zéland, a hetvenes években nagyon eltérő társadalmi, gazdasági és kulturális rendszereket képviseltek, amely a partnerek eltérő attitűdjében is megjelent. Az ázsiai együttműködések számára újabb kihívás, hogy mindazok a problémák, amelyek a nemzetközi együttműködésekben új nehézségeket jelentenek, fokozottan vannak jelen ezen a nagyon megosztott, konfliktusokkal terhelt kontinensen. Ebből következően az észak-déli, de a többi nemzetközi együttműködés is az oktatás túlmutató jelentőséggel bír.

Felidéztek a résztvevők a korábbi együttműködésekben már kikristályosodott alapelveket:

- A multi-laterális kapcsolatokat kell erősíteni a túlterhelt bi- és uni-laterális kapcsolatok helyett, mégpedig olyan módon, hogy a kormányok álláspontja mellett a magánszemélyeké is megismerhető legyen;

- a felnőttképzésekben az ismeretátadásra koncentrált funkcionális módon túl az emberi alapértékek megerősítése is fontos feladat;

- tanulni kell valamennyi a különböző országokban, kontinenseken felhalmozódott „bölcességből”;

- sokkal közvetlenebb módon kell kapcsolatba lépni a közösségekkel és a polgárokkal; meg kell tanulni értelmezni a történelmet, ahelyett, hogy körkörös megismételnénk a már elkövetett hibákat.

Természetesen több tanulmány is foglalkozik az együttműködés pénzügyi kérdéseinek áttekintésével. Az egyik szerző a nálunk is bemutatott *Farkasokkal táncoló* című film alapján a Donorokkal táncoló („*dancing with donors*”) címet adta tanulmányának. Többen is jelezték hogy az együttműködések egyik leghonyolultabb problémája a különböző célokat képviselő pénzügyi támogatások elfogadásának, vagy elutasításának mérlegelése.

Ennek az észak – dél kontinensek közötti együttműködésnek a legérdekesebb és legtanulságosabb aspektusa, hogy egy kis taglétszámú, szervezeti szempontból meglehetősen gyenge, főállású alkalmazottakkal nem rendelkező civil szervezet huszonöt éven keresztül képes volt eredményesen együttműködni egy nagy és erős civil szervezettel. Hinzen professzor visszatekintő elemzése olyan táblázatot tartalmaz, amelyből a kezdetekig visszamenően kikereshető az együttműködést vezető szakemberek neve. Mindebből kitűnik, hogy az alapítók szakmai elkötelezettsége, egymás szaktudása iránt tanúsított tisztelete és kíváncsisága erősebbnek és kitartóbb alapként bizonyult, mint a sok esetben meglévő, de önmagában nem elegendő pénzügyi és szervezeti stabilitás. A számos további hasznos és továbbgondolásra alkalmas technikai és szakmai tapasztalat beépült a bangkoki világtalálkozó, az UNESCO, valamint az ICEA, a Nemzetközi Felnőttképzési Világszervezet stratégiájába és dokumentumaiba.

Az együttműködések pénzügyi támogatásával kapcsolatosan hangzott el, de tartalmi kérdésekkel kapcsolatban is többször felidéztek a résztvevők az alábbi kínai közmondást: *Figyeld mindenkire, tépj ki minden arra járó libából egy tollat, de teljesen ne kö-*

vesd egyiket sem. Az együttműködésről készült további, egy-egy részterületet bemutató írások is sok olyan információt tartalmaznak, amelyek minden ország civil és állami szervezetei számára hasznosak lehetnek.

SZAKMAI HÍREK

AZ V. ORSZÁGOS VASUTAS FOTÓKIÁLLÍTÁS megnyitója várhatóan júliusban, az 54. Vasutasnapon lesz. A helyszínről, illetve az elért eredményről értesítést küldünk. Díjazás: a kategóriák első három helyezettje pénzjutalomban, a kiemelkedő alkotások pedig tárgyjutalomban részesülnek. Minden elfogadott mű szerzője emléklapot kap. A kiállításra elfogadott képek a Vasúttörténeti Alapítvány tulajdonát képezik és azokat korlátlanul felhasználhatja további kiállításokon. A zsűri által el nem fogadott képeket a szerzők külön kívánságára visszaküldjük. Amennyiben a beküldő erről nem rendelkezik, úgy képeit az Alapítvány tulajdonaként másodlagos kiállításokon bemutathatja. A kiállítás vándoroltatása, további bemutatása igényelhető, de a koordinálás jogát fenntartjuk. A szerzők nevét a katalógusokon, kiállításokon és a sajtóban közzé tesszük. Az alkotók műveik beküldésével hozzájárulnak ahhoz, hogy a rendezők képeiket a kiállítással kapcsolatban publikálhassák.

Vasúttörténeti Alapítvány Kuratóriuma

Információ: NAGY JÓZSEF

Tel. 06/12-76, ill. 62/543-434 és 30/4412-652

ÉLETÜNK (ÉS A JAZZ) ... ORSZÁGOS FOTÓPÁLYÁZAT
Beküldési határidő: 2004. szeptember 7.

Nagykanizsán, a Hevesi Sándor Művelődési Központ 29. alkalommal hirdet országos fotópályázatot, melynek témája hazánk élete. Olyan felvételek küldhetők be, amelyek az országhatárokon belül készültek, s az utóbbi három évben. A képek bármilyen témát ábrázolhatnak és nincs műfajuk szerinti megkötés. Viszont a jazz zenészeket, koncerteket, együtteseket bemutató alkotások közül egyet, külön is díjaznak a rendezők.

Résztvételi feltételek: Egy szerző maximum öt darab egyedi, fekete-fehér (monochrom) vagy színes papírképet adhat be. A felvételek és a nagyítások bármilyen technológiával készülhetnek. A pályaművek hosszabbik oldalala minimum 30 cm, maximum 40 cm lehet. A rövidebb oldalarányt a képkivágásnak megfelelően lehet megválasztani. A fényképeket nem kell semmilyen hordozó anyagra felerősíteni. Kasírozott képeket nem kérnek a rendezők. A fotókat visszaküldésre alkalmas, sérüléstől óvó csomagolásban, ajánlott levélben adják fel a pályázók. Minden alkotás hátoldalán szerepeljen – a nevezési lappal egyetemben – a szerző neve, a postacíme, a mű címe és a nevezési lap szerinti sorszáma is. A nevezési lap kitöltése kötelező, igényelni ugyanarról a címről lehet, ahová a képeket kell beküldeni. A kiállítás időpontja: 2004. október 8-tól 30-ig.

Beküldési cím: Hevesi Sándor Művelődési Központ, 8800 Nagykanizsa, Széchenyi tér 5-9.

További információk és nevezési lap a hsmk.nk@chello.hu címről kérhető. (A fotópályázat a Magyar Fotóművészeti Alkotócsoportok Országos Szövetsége által minősített rendezvény, ezért az ezen való szereplés pontszerző, s beleszámít. Az év fotográfusa cím elnyerésébe, illetve a fotóművészeti diploma igénylésének feltételébe.)

ZOLTAI MÁRTA

AZ EURÓPAI UNIÓ, AZ EURÓPAI POLGÁR II.

Az európai egység kísérletei

vagy

a háborúkkal, karddal és kényszerű békével, államelméletekkel, utópiákkal és az eszmékkel vívott európai egységről

Mielőtt az évezred európai egységetremtő kísérleteit – vagy legalábbis a főbb meghatározóit – idősraba állítanánk, „muszáj” egy látszólag kevésbé idetartozóval rövid kitérőt tenni. A mai európaiságunkat, az európai unióságunkat meghatározó államiság szerepén néhány mondat erejéig minden bizonnyal érdekes elgondolkodni. Vajon a mai összetartozásunk miben különbözik a törzsi összetartástól, a papi, egyházi vagy királyi házak uralmától, vagy éppen egy adott vezér személyére, a parancsoltatott hűségre ípitett engedelmesség harci közösségétől, vagy a „félresikerült” orradalmak áldemokráciáitól...?

Mire is szolgál tehát az állam (a szövetségi tagállam)?

Amikor ma az Unió tagállamairól beszélünk, esetleg nemzetállamokról, vagy éppen a szupranacionális (tagállamok feletti) jogokról, kötelezettségekről, vajon elgondolkodunk-e azon, hogy a mai „szent és sérthetetlen” országhatárok a legfiatalabb „képződményei” a régóta lakott „vén” Európának? Pusztító törzselmi tornádók, forgószélként végigsöpörő háborúk sokszor és okféleképpen döntötték össze kártya-kerítésként az addig erősek hitt birodalmi érdekeltségek mélyre ásott cölöpeit, nemzeti, nemzetiségi határokat, betemetve az addig békeséges szomzódó várakat, eltüntetve királyi családokat, megsemmisítve az időnként lázadó alattvalókat.

A ma (magyar) embere jogos büszkeséggel érezhet, ha gondolkodik állampolgársági kiváltságaiban. Sőt az európai polgárága is a koncentrikus ország-körök legkülsőbb ívéig többfajta biztonságos előnyt ad a kötelek mellé. Egy időben lehet ma eszpublikában és monarchiában jogai, szabad vándorlását nem akadályozza az államhatár. Bármikor szabadon átléphet „valánit”, ami, különösen Európa keleti felében a legutóbbi nemzeli idő alatt a kiváltságosok privilégiumának számított. Mert az „állam” így akarta, ma pedig az „állam” – hál’Istennek – másféleképp akarja.

Bordeau, múlt századi jeles politikatudós, találó megállapítása: az „államot még senki sem látta. ...attól létezik, hogy elondoljuk”. Ugyan vannak megfogható, tapintható megjelenísi, mint például a sorompó az országhatáron, a Miniszterelnöki hivatal, a sarki rendőr, a Nemzeti Bank elnöke, a Polgári Törénykönyv, a gépjárművezetői jogosítvány, a Néprajzi Múzeum, az egyetemi diploma, a börtön, a vámszabad terület, a Nemzeti Színház, a közlekedési táblák stb., de a bíróságtól kezdve a bíróságtól, hogy talárt visel, a rendőr sem attól, hogy fegyvert hord, a diplomás sem attól ad szakmát, mert szépen kötött címeres okmány, a közlekedési tábla sem az alumíniumtól, hanem attól, hogy mind „állami”, és attól, hogy a személyeknek az „állam” d kezükbe eszközöket, és jogokat, némelyik pedig szabályrendszer szimbólumait. Mint a KRESZ például, amit megkérdőlelkezés nélkül automatikusan betart a törvénytisztelő állampolár. És persze az „állam” büntet is, ha a hatáskörön túl jogtalan

az eljárás mondjuk a rendőri intézkedésnél, vagy az okmányt hamisítják, a gépkocsit ittasan vezetik. Nagyon leegyszerűsítve tehát: az államot nem a tárgyiasítható, személyesíthető valóság adja, hanem a mögöttük jól megjeleníthető eszmei valóság, az intézményesített hatalom. Még előbbre valóbb jellemzője az egyívű tartozás legáltalánosabb kerete, a kisebb-nagyobb csoportok együttéléséből keletkező, csak annak vetületében értelmezhető szabályrendszer.

Ha elfogadjuk az állam modern kori funkcióit, akkor a külső és belső biztonság, az egyensúly megtartása a legfőbb cél. A külpolitika, a hadügy, a rendészet, a bűnüldözés, az igazságszolgáltatás, a pénzverés, az adószedés, a jogrend ismerős (tag)állami monopóliumok, s ez a mai Unióban sincs másképp. Azonban az egymáshoz való közelítés a jólétben, érdekekben, eszmékben, ideológiákban – nos ma ez Európa stabilitásának kulcsa. A szuverenitás és az Európai Unió irányadó alapelve a szubszidiaritás (=az állami funkciókat a lehető legalacsonyabb szinten célszerű ellátni, magasabb döntési – föderatív – szintre az európai integrációs logika szerint csak a „közös többszöröst” vagy pedig az „ésszerűt” érdemes vinni). Hogy merre is halad az európai érdekszövetség? Csak egy érzékletes példa: a saját pénzveretés mindig is állami monopóliumnak számított Európában, a kibocsátás és az érték feletti örökös viszont mára már közös európai kormányzati szintre került.

Ha az igaz, hogy minden államban egy történelmileg kialakult közösség szerveződik, akkor érdemes végiggondolni – elsősorban Európában – kik akarnak együtt élni, együtt, magukra nézve kötelező döntéseket hozni, kormányozni. És az államiság mögött van –e nemzet? A nemzettel kapcsolatos kérdések azért tartoznak ebbe a gondolatmenetbe, mert határozott államiság, határozott tagállamiság, alkotmányosság csak világos nemzet-tudatra épülhet. A demokratikus rend fennmaradása, az európaiság fennmaradása jelentős részben azon múlik, hogy a tagállami állampolgárok képesek-e azonosulni (függetlenül a pártvonzalmaikon túl) az újonnan kialakult nemzeti, nemzetek feletti rend egyidejűségével.

Köztársaság hívének Magyarországon sem könnyű lenni. A királyság intézményéhez még mindig boldogabb és dicsőségebb képzetek tapadnak a történelmi tudatunkban, mint például a múlt század köztársasági kísérleteihez. Az átlag magyar ember számára, az hogy köztársaságban él, ma még úgy tűnik nem jelent öntudatos „viselkedést”. Az sokkal, de sokkal nagyobb súlyú, hogy kik kormányozzák őt, meg az országot, mit adnak, mit vesznek el tőle, igazmondóak-e a választott tisztségviselők, vagy a maguk játékait az adófizető polgárokkal finanszíroztatják-e. Ha talán az államnak és az Uniónak egyszerre „politikatudatos” polgáiraivá sikerül felnőni, ha sikerül elhinni, hogy mindegyiknek részesei vagyunk, akkor a fizikai-eszmei határaink az összetartozás szimbólumát jelentik.

Európai államelméletek és utópiák

A Római Birodalom szétesése után Európában a viszonylagos egységet a középkori, pápák irányította Res Publica Christiana, a nyugati keresztény közösség, ill. a császárok által vezetett Szent Római Birodalom jelentette. A reneszánsz hozta az önálló nemzetállamok kialakításának igényét, amit a reformáció a keresztény egység megbontásával tovább erősített. A középkori Európában ugyanis a nemzetállam még utópiákban sem jelenhetett meg, miután egyházi ügyekben a pápa, a világiakéban pedig a császár mondta ki az utolsó szót. A középkori művészek ábrázolása szerint Krisztus Péter apostolnak nyújtja a Mennysorság kulcsait, a kereszt zászlaját pedig Constantinus császárnak.

A XVI. századra alakult ki először az az európai „államrendszer”, amely inkább arról szólt, hogy a néhány nagyhatalom árnyékában meghúzódva hogyan tud „megférti” a kis ország népe, meddig terjed egy uralkodó hatalma, meddig lehet a zsarnokot eltűnni, érdemes-e fellázadni ellene. A görög filozófiából jól ismert társadalmi szerződés, az uralkodó és népe közötti egyezkedés vagy a felvilágosult abszolútizmus, az uralkodók „isteni joga” javára billenthető Európa békesége? – ez a kontinensen évszázadokon át dúló háborúk és békék mindenkorai és állandó egyensúly-kérdése volt.

Niccolò Machiavelli (1469-1527) és a többiek

Tudományos alapon az európai politikai valóságot a politikai filozófia megalapítója Machiavelli vizsgálta. Szerinte a leg-tökéletesebb államforma a köztársaság, de az állam fejlődése és felvirágoztatása nem a közösség műve, hanem egy-egy nagy egyéniség, nagy vezér munkásságán múlik. Elmékedése szerint az állam jólétében az isteni gondviselésnek sem jut szerep, viszont a milieu (milió) oly mértékben hat az emberekre, hogy cselekedeteiket is ahhoz igazítják. Az állam érdeke azonos a vezető érdekével, így a politika sem nem erkölcsös, sem nem erkölcsstelen, egyszerűen szükségesség, aminek egyetlen jellemzője lehet csak: a siker. A sikeresség a vezetőben testestülhet, akinek a szerencsére és a bátorságra, merészségre egyaránt szüksége van. Ezek emelik a vezetőt a többi halandó fölé, a gyengék, az ostobák, a gyávák pedig megérdemlik a sorsukat, ők az arctalan tömeg. Nekik hízlelni kell vagy megalázni őket, vagy éppen megsemmisíteni, mert kisebb sérelmekért mindig bosszúszomjasak, a nagyobbakat viszont észre sem veszik. A hatalom tudományának híres, hírhedt kézikönyvévé vált *A Fejedelem* c. műve. És így lett a politikai siker érdekében büntetlenül elkövethető ádáztság, álnokság korunkat is kísérő machiavellizmusa. Pedig a nagy olasz gondolkodó nem érdemli meg a gonoszkodás aggálytalan tudomásulvételének fémjelét, Itália nemzetállamiságát minden erejével elszántan támogatta.

A Res Publica Christiana áhított visszaállítása egyáltalán nem a szabad gondolati elmékedésből születhetett Machiavelli kortársa és barátja fejében (Francesco Guicciardini), hanem kényszerből. Erasmus „A béke panasza” című könyvében az általános védelem mellett – nem felejthető ez a török-izlám fenyegetettség korszaka – az általános békét tartotta, szerinte és a többi gondolkodó szerint is csak a béke lehet a kontinens egyensúly-tengelye. Machiavelli munkássága Luther Márton wittenbergi fellépésével is párhuzamos, avval a német nemzeti öntudatra ébredéssel, amely Róma és a latin nyelv alóli szabadságot tűzte zászlajára. Sorra születtek azok a könyvek, amelyek a

nagyhatalmak, kis államok, a hatalmi egyensúly kérdését boncolgatták. Az első szuverenitási gondolat Jean Bodin-é: szerinte egy kis állam uralkodója ugyanolyan szuverén mint a legnagyobb, tehát nincs különbség kicsi és nagy között.

Az Európai Unió történeti visszatekintésben az első integrációs jeleket Sully herceg munkásságára vezetik vissza. Maximilien de Béthune Sully (1560-1641) Grand Dessein-jében, azaz a Nagy Tervezethen valóban a keresztény közösség föderatív egyesítési tervét dologozta ki a francia királynak, IV. Henriknek. Huig van Groot holland gondolkodó csak szakszerűen toldotta meg a „nemzetek családjának” jogaival, kötelességeivel és be nem tartás esetén a döntőbíráskodással.

Comenius Johannes Amos (akinek apját amúgy Szegesnek hívták) sárospataki tartózkodása alatt írt műveivel és „Európa nem képviseli az egész emberiséget” gondolatával, és annak hangsúlyozásával, hogy Európa kizsákmányolta az egész világot, a XVII. századi gyarmatosítás elleni fellépés egyedülállója. Hogy a világ elkerülhesse a végzetesen nagy összecsapásokat, de főképpen a veszélyeztetett Európa, szerinte nemzetközi törvényszékekre van szükség. A Világosság Kollégiumára, amelyben minden Tudományos Akadémia és Kollégium részt vehetne, az egyházi személyek ökomenikus Consistorium-ára, és a béke Dicasterium-ára a világ összes államának részvételével, és Nemzetközi Bíróságra is természetesen, amely öröködhetne afölött, hogy egyik tagállam se fordulhasson a másik ellen. Javaslatában egyszerre lelhető föl a mai ENSZ, annak Tudományos és Kulturális Szervezete az UNESCO, a Biztonsági Tanács és a Hágiai Bíróság előképe is.

Végül is, a felvilágosodás előestéjén még mindig az az egyensúlyteremtési szándék töltötte ki a gondolkodók idejét, elméjét, amely a béke és biztonság érdekében két lehetséges módozatot ismert csak Európában: egyfajta nemzetközi föderáció-féleségét, vagy a nemzetek feletti nemzetközi szervezetek létrehozását.

„Európa nem más, mint egy hatalmas, több kisebb népből álló nemzet”

– írta Montesquieu (1689-1755) a XVIII. sz. első harmadában. Egy nép uralma a másik felett erkölcsstelen, az europeer alkata ezt meg sem engedheti magának. „Európa-nemzet” néhány nagy és sok kicsi nemzetállam nagy-nagy államrendszere. Az ÉSZ szavára apellált – akárcsak a franciául publikáló Voltaire vagy a genfi órák fia Rousseau, akinek városi önkormányzati rendszerét élénken művelik még ma is kantonok, tartományok formájában sok helyütt Európában. Az ember természeténél fogva jó és szabadnak született – vallotta, rosszra csak a civilizált társadalom, az elviselhetetlen egyenlőtlenység kényszeríti. Az utópisztikus eszméjét még ma is iskolapéldaként tanítják, *A társadalmi szerződés*, a népfelsg kinyilatkoztatása, a barbár háborúk megvetése akkor is csak papírnak íródott. Bár nem érték meg a francia forradalom hármasszófűzését a „szabadság, egyenlőség, testvériség” véres forradalmát, a pokol tűzébe vitt felkelést, álmaikat valószínűleg nem ilyen megvalósulásban látták volna szívesen. A sokszor tempóhátrányban lévő Közép-Európába és Magyarországra is eljutott forradalmi eszmék jakobinusaira lestűtött pallos több volt: „vérmező”. A szándék megvalósult. Az, hogy a reformkori lendületig, jó néhány évtized elfojtott nemesi megújulásig „ne történjék semmi jelentős” Európa keletebbik felén – sikertült.

A házasságok, örökségek, szövetségek, háborúk és békek mindig is nagy szerepet játszottak Európa topográfiai szabásműhelyében. A XVI. századtól két igazi nagyhatalom versengett folyamatosan egymással. A spanyol Habsburg Birodalom és Franciaország. A harmincéves háború (1618-1648) igazi nagy vesztese viszont maga Európa lett. A német-római császárság, vele együtt a spanyol-osztrák Habsburg hatalom, a ház, gyakorlatilag kiszorult a kontinens nyugati feléről, miközben Franciaország, Anglia, Svédország megerősödött. A Vesztfáliai Béke után ismét megbillent Európa egyensúlya. Montesquieu néhai nagy királya pártját fogta, XIV. Lajos, a Nap- király igenis Európa ura akart lenni. Szerencséje nem volt akkora, mint a háborúzási kedve, a nagyhatalmak megakadályozták, költségei és népének sanyarú sorsa ellenségeinek, elsősorban Angliának kedvezett. Ami neki nem sikerült, évszázad múltán Bonaparte Napóleonnak ideig-óráig igen. Nem védekezni, hanem gyorsan mozdulva támadni – újabb fajta hadviselési taktika lett Európában. Angliával ugyan Ő sem bírt, s közismert területszerzései ellenére, a korábbi, montesquieu-i véleményt – „Európában nagy birodalmak sosem maradhattak fenn hosszabb ideig. Egy nép uralma a többi fölött erkölcsi lehetetlenség: azzá teszi az európai szellemi alkata” – a kontinens igazolta.

A Bécsi Kongresszuson a győztes hatalmak létrehozták a konzervatív Szent Szövetséget, amelynek igazi célja az európai vagy liberális mozgalmak vagy forradalmak elfojtása volt. Ez természetesen a nagyhatalmak védekezési reflexére jött létre, amelyet a „Népek tavasza” végighömpölyögve Európán szét is robbantott. Amikor Világosan letette Görgey a fegyvert, akkor nyílt meg Párizsban az a békekonferencia, ahol Victor Hugo elnökölt. A béke zálogát az Európai Egyesült Államok létrejöttében látta. Természetesen, ha magán és néhány társán kívül sikerült volna meggyőzni a szabadságtól „reszkető” uralkodóházak diplomata-szolgáit, már korábban békésebb lett volna Európa.

Waterloo után fél évtizeddel Nagy Péter cáρ okozott gondot nyugat-európai nagyhatalmaknak gátlástalan terjeszkedéseivel. A krími háború gondozatlan sebesültjeinek szörnyűségei sarkallták Henri Dunan-t a látvány megírására. Ezáltal a genfi Nemzetközi Vöröskereszt Egyezmény elindítójává vált, ami 36 ország észvételével meg is alakult. Magyarország 1879-ben csatlakozott a szervezethez.

Az európai államok közismert nacionalizmusa egyáltalán nem jelentett akadályt akkor, ha közlekedésről, tudományos és technikai újdonságokról volt szó, vagy olyan tapasztalatcserékről, amely nemzetközi szervezetek létrehozásával működésképesek jól. A nemzetközi szervezetek többnyelvűsége, toleranciája, viselkedéshelyi változásokra neveltek és előkészítették a világszervezetekbe való bekapcsolódás feltételeit. A jóslat azonban valóra vált, vagyis az, hogy Európa egy puszkaporos hordó, s csak idő kérdése mikor robban fel... A két, a kontinensről induló háború, az egész Globust mindenütt alaposan megpereszelt világegyetemével súlyos következményekkel zavarta össze a mindig is törékeny Európa patika-mérlegét.

A Népszövetség, a Nemzetek Szövetsége

Az Egyesült Államok 1917 áprilisában kapcsolódott be az első világháborúba a Szövetségesek, az Antant oldalán. Washingtonban tudtak a Szövetséges Hatalmak titkos megállapításairól, az áhított hadizsákmány elosztásáról. Wilson amerikai

elnök eltétele a titkos diplomáciát, a nyílt egyezmények sürgetésében kifejtette: Közép-Európa balkanizálódása nem engedhető meg, és nem engedhető meg az sem, hogy gyenge kis államok halmaza maradjon Közép- és Kelet-Európában. A tiltakozása nem volt elegendő a Szövetséges Hatalmakkal szemben. Közép- és Kelet-Európát kényükre-kedvükre formázták. Elvéve a vesztesek önrendelkezési jogait, olyan határokat rajzoltak, amelyek például a magyar ajkú lakosság több mint egy harmadának idegen országot jelöltek ki lakhelyül. Wilson javaslatot tett a League of Nations-ra, a Népszövetségre vagy a Nemzetek Szövetségére, a mai ENSZ-nek felfogható szerveződésre, amely világ-szervezetként a nemzetek békéjéért s biztonságát volt hivatott szavatolni. A kiadásokat az országok által befizetett tagdíjakból fedezték, az évente tartott közgyűléseken minden ország 3-3 küldöttét vehetett. Jól működött a szervezet, a tevékenysége azonban hatástalan maradt, a világ lelkiismeretének szánt szerveződést a második világháború egyszerűen elsöpörte.

Páneurópa, az Európa-eszme megszületése

Két évvel később, mint amikor megszületett a Népszövetség, Paneuropa címmel két azonos tartalmú cikk is megjelent, az egyik Bécsben, a másik pedig Berlinben. A szerző, az akkor 28 éves Richard Coudenhove-Kalergi gróf volt. Részletesebb programja több nyelvre lefordítottatott, majd Paneuropa címmel rövidesen folyóirat is elindult németül, majd francia nyelven. 1924-ben az Paneuropai Manifestum látott napvilágot, majd pedig az első kongresszus megszervezésére is sor került, amelyen 24 országból csaknem 2000-an részt is vettek. Kalergi gróf lendülete és hite a demokratikus és egységes Európában egy új háború elkerülését szolgálta. A béke megvédése, a baloldali eszmék kordában tartása, az európai népek gazdasági, politikai összefonása, vámok megszüntetése, a közös kereskedelmi politika, a szociális egyenlőtlenségek mérséklése, a politikai nézetkülönbségek békés rendezése, az európai államhatárok jelentőségének csökkentése –joggal tartott előfutára a mai Európai Uniónak. Bécsben létrejött a Páneurópai Unió, központi tanáccsal, elnökséggel, bizottságokkal. A gróf haláláig elnök maradt. Az Anschluss után a székhely Bernbe költözött, Coudenhove-Kalergi pedig az Államokba emigrált. New Yorkban tanított az egyetemen, és létrehozta az „Amerikai Bizottságot a Szabad és Egyesült Európáért” William Fulbright szenátor elnöklésével.

A második világháború után 1947 júniusában létrejött az európai Interparlamentáris Unió, ami további szélesedését jelentette a Páneurópai Mozgalomnak. A sajtó visszhangja jó volt, bár sokak utópisztikus törekvésnek tekintették. Valószínűleg azért, mert tényleges hatalom nem lelhető föl mögötte.

Jelenlegi elnöke 1972 óta Otto von Habsburg, az Európai Parlament tagja, az Európai Unió Magyarországi Parlamenti Vegyes-bizottságának alelnöke, az egyetlen Európa rendíthetetlen híve.

Az Európa Mozgalom

A szervezet hivatalos alapítási éve 1948, a célja pedig olyan európai integráció, amelyik egyszer majd az Európai Egyesült Államok létrejöttét támogathatja. Tagjai az európai országokban megalakult Nemzeti Tanácsok (ilyen hazánkban is van), a kongresszusi jelszó is ezt tükrözi: „Közös jövőnk – az egyesült Európa”. Az Európa Mozgalom Magyar Tanácsának első elnöke Antall József, az első szabadon választott miniszterelnökünk volt. A Tanács céljai elérése érdekében konferenciákat, tanács-

EURÓPAI UNIÓ

kozásokat szervez, kongresszusokat tart, bizottságokat és munkacsoportokat állít fel. A Magyar Tanácsnak rendes és pártoló tagjai vannak, például 19 magyarországi társadalmi szervezet is, amelyek a célokkal egyetértve támogatják a munkát.

Az Európa Tanács

A második világháború kettészakította Európát, a vasfüggöny a kétpólusú Európa feszültségeit elképesztő módon generálta és tartotta fenn évtizedeken keresztül. Az „Iron Curtain”, a vasfüggöny tragédiája Winston Churchill beszédeiből sohasem hiányzott. „Újra kell teremteni az Európai Családot, amennyire csak lehet, amelyben az békében, biztonságban és szabadon élhet. Egyfajta Európai Egyesült Államokat kell építeni. ... ehhez az első lépés egy Európa Tanács létrehozása.” Az Európai Mozgalom által összehívott kongresszuson Európa biztonságáról, méltóságáról, szilárdságáról tartott beszédében az önkény minden formáját visszautasítva újból szorgalmazta a szervezet létrehozását. „Tíz európai főváros a vasfüggöny mögött van, a kontinens nagy része leigázva hever, megfosztva a demokrácia adta szabadságtól, amit egyszer visszanyer, s akkor a teljes Európa képviselve lesz a Közgyűléseken.” 1949-ben Londonban megalakult az Európa Tanács, az általános hatáskörű, nemzet- és kormányközi szervezet. Az állandó székhelye Strasbourgban van, az Európa Palotában. Minden igazi demokrácia alapját képező elvnek, a szabadságnak, a törvényességnek, azok érvényesülésének őrzőjévé vált. Az európai identitás tudatosítása épp-úgy feladata, mint a gazdasági, kulturális, szociális, tudományos, emberjogi kérdésekben a közös megállapodások szorgalmazása. Bármely európai ország taggá válhat az Európa Tanácsban avval a feltétellel, hogy a jogállamiságot érvényre juttatja, a joghatóság alatt élő állampolgárainak biztosítja az emberi jogokat és természetesen az emberi szabadságot. Az alapító tíz ország mára 41 tagországos tömörülés, Magyarország 1990-ben csatlakozhatott hozzá.

Nem szabad összetéveszteni az Európa Tanácsot az Európai Unió irányító szervezetével, az Európai Tanáccsal! Igaz ugyan, hogy az Unió eddigi tagjai kivétel nélkül tagjai az Európa Tanácsnak is, azonban teljesen két különböző intézményesült szervezetről van szó.

Az Európa Tanács három fő fóruma: a Miniszteri Bizottság, a Parlamenti Közgyűlés és az Európai Helyi és Regionális Önkormányzatok Kongresszusa. Az Európa Tanács a nemzetvédelmi kérdéseken kívül minden olyan társadalmi kérdéssel foglalkozik – emberi jogok, média, szociális, gazdasági, ifjúsági, oktatási, sport, egészségügyi, önkormányzati, környezetvédelmi, regionális fejlesztési –, amely a tagállamok törvényeinek összehangolásában, a közös akarat kinyilvánításában fontos. Konzultatív statust kínál 400 nem kormányzati, civil szervezetnek, az NGO-knak, (Non-governmental organizations), így biztosítván a „köznapi” ember képviselését.

Döntéshozó szerve a Miniszteri Bizottság, amely 41 tagállam külügyminisztereiből, vagy azok állandó képviselőiből áll. A Miniszteri Bizottság döntései „ajánlások”, „egyezmények” és „megállapodások” formájában kerülnek a tagállamok kormányai elé. Ilyenek például az 'Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről', 'Egyezmény az egyén védelméről a személyes adatok gépi feldolgozása során (Adatvédelmi Egyezmény)', 'A regionális vagy kisebbségi nyelvek Európai

Kartája', 'Egyezmény az európai vadon élő növények és állatok védelméről'.

A tanácskozó szerv a Parlamenti Közgyűlés, azaz „Európa demokratikus lelkiismerete”. A Közgyűlés 291 tagját és ugyanannyi póttagját a nemzeti parlamentek választják vagy nevezik ki. A Közgyűlésben öt politikai párt alakult, a nemzeti parlamenteknek minden politikai pártban képviseltetniük kell magukat. (A Szocialista Csoport, az Európai Néppárt Csoport, az Európai Demokrata Csoport, a Liberális, Demokrata és Reform Csoport és az Európai Egyesült Baloldal csoportja.)

Az Európa Tanács alapvető küldetése az emberi jogok védelme, a méltóságot fenyegető új veszélyek felismerése, azonosítása, tudatosítása a közvéleményben. Nagy jelentőségű vívmánya az Emberi Jogok Európai Egyezménye. Ez a nemzetközi szerződés 1953-ban lépett hatályba. A legutóbbi időkben jelentősen megnőtt a panasz-ügyek száma, amelyek szélesebb körű sérelmeket tartalmaznak. Ilyen például a testi fenyegetés, az elmebetegekkel való bánásmód helytelensége, a bebörtönzöttek jogainak sérülései, az igazság-szolgáltatáshoz való jog sérelmei – a tárgyalások tisztasága, elhúzódása, a gyermekek feletti gyámkodás, a bevándorlás, a kiutasítás, a szexuális zaklatás, a szexuális megkülönböztetés, a tulajdonjog csorbulása, a kártalanítás elmaradása ... és lehetne sorolni a köznapi megkülönböztetések „végeláthatatlanságát”.

Az Európa Tanács olyan törekvések elemzésével és feltárásával is foglalkozik, amelyek nagy veszélyt jelenthetnek néhány év múlva a kontinensre. Ilyen lehet a környezeti és természeti károkozások, a televízióadások agresszivitása, a fajgyűlölet erősödése, a kábítószeres használata, a kirekesztés, nemi megkülönböztetés, a rasszizmus, a szexuális kizsákmányolás.

A Budapesti Központot a régióban először az Európa Tanács és a Magyar Országgyűlés közösen hívta életre. A Budapesti Központ az Országgyűlési Könyvtár területén önálló intézményként működik: 1055 Budapest, Kossuth tér 1-3. www.europatanacs.hu.

SZAKMAI HÍREK

MEGYEJÁRÁS A NEMZETI SZÍNHÁZBA

A fővárosi Nemzeti Színház kezdeményezésére 2003-ban Megyejárás címmel országos rendezvénysorozat indult. Havonta más-más megyék kaptak lehetőséget arra, hogy színházaik előadásait és a különböző művészeti ágak képviselőinek alkotásait bemutassák Budapesten, valamint a megyéből ez iránt érdeklődők megtekinthessék a fővárosban a Nemzeti Színház egyik repertoárdarabját.

2004. májusában Borsod-Abaúj-Zemplén megye Megyejárása került sorra. A május 15-ei szombat délutáni előadáson 400 Borsod-Abaúj-Zemplén megyei valamint 200 miskolci lakos számára nyílt lehetőség a Nemzeti Színházban Vörösmarty Mihály – Spiró György: „Czillei és a Hunyadiak” című magyar történelmi drámájának megtekintésére.

Az előadásra a Miskolc Tiszai Pályaudvartól a színházig és vissza új. Nemzeti Különvonat indult.

ANGYAL LÁSZLÓ

MAGYAR KULTURÁLIS KÖZPONT SZÉKELYHÍDON

Hajdú-Bihar, illetve a romániai Bihar megye közművelődési feladatokat ellátó intézményei több mint egy évtizede szerződéses kapcsolat keretében segítik a két megye kulturális értékeinek közvetítését, cseréjét. A Kőlcsey Ferenc Megyei Közművelődési Intézet és Bihar megye Kulturális, Vallásügyi és Nemzeti Kulturális Örökségi Igazgatósága 2003-2004. évi, 28 pontból álló kulturális együttműködési programcsomagja a hagyományosnak tekinthető fesztiváli, kiállítási és alkotótábori csereprogramok mellett egy nagy jelentőségű új fejezettel gyarapodott. A fejezet a módszertani munka címet viselve arról szól, hogy a két intézmény kiemelt feladatának tekinti Bihar megye magyarságának, illetve a Hajdú-Biharban élő román nemzetiségű lakosság közművelődésének fejlesztését, hagyományörzésének elősegítését, a nemzeti identitástudat erősítését. A fenti célok érdekében a Kőlcsey Közművelődési Intézet vállalta, hogy Körösszegapáti önkormányzatával együttműködve román közművelődési módszertani központot hoz létre a településen, míg a román partnerek vállalták, hogy erőfeszítést tesznek Nagyváradon vagy a megye valamelyik alkalmas településén egy magyar módszertani központ létrehozására.

Intézményünk a Debreceni Egyetem Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszékével együttműködve szociológiai felmérést végzett. A tapasztalatokat a Módszertani Füzetek című sorozatunk 4. kötetében hoztuk nyilvánosságra. A felmérés alapvető célja az volt, hogy megtudjuk Hajdú-Bihar román nemzetiségiek által is lakott településeinek lakói hogyan vélekednek egy román közművelődési központ létrehozásáról. A felmérések igazolták az elképzeléseinket, a központ létrehozásának gondolatát támogatás és helyeslés kíséri. A szándék gyors megvalósulását a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma revitalizációs pályázata tette lehetővé, s így május 15-én került sor a Bihar román Közművelődési Módszertani Központ avatására, Körösszegapátiban. Együttműködési programunk tavaly elnyerte a PHARE CBC támogatását is, ezért az ott használatos kifejezéssel élve „tükörprojektnek” nevezhetjük a Székelyhídi Magyar Kulturális Központ megalakítására irányuló törekvéseket. Mi inkább társintézménynek, és nem tükörintézménynek neveznénk a két új kulturális központot, amelyek már a hivatalos átadás előtt együttműködnek.

Bihar megyében is folyt az előkészítő munka Viorel Horj és Georghe David a Bihar megyei partnerintézmények igazgatói vezetésével. A nagyváradi kollégák, a Bihar megyei vezetők egyetértésével Székelyhídon javasolták a magyar kulturális központ létrehozását. Ennek első nyilvános eseménye a Magyar Kultúra Napjának ünnepére esett. Székelyhíd nagyközség – azóta város – ünnepségének keretében került sor az intézményt létrehozó szándéknyilatkozat aláírására. A dokumentumot Gyurcsik Zoltán Székelyhíd polgármestere, Csevid Levente a település kulturális tanácsosa, Fekete Katalin a Magyar Kulturális Központ frissen kinevezett igazgatója, Viorel Horj és Geroghe David urak írták alá, valamint Lukovics András a Kőlcsey Ferenc Megyei Közművelődési Intézet igazgatója.

A központ megalakításának jelentőségét növeli az a tény, hogy a Székelyföld után az Érmelléken él a legnagyobb létszámú tömbmagyar-
ság Erdélyben. Ezen a területen a magyarok aránya 90 % fölött van.

Természetesen egész Bihar megye magyarságát fogja szolgálni ez a központ, amely a helyiek kívánsága szerint az Érmellék nagy szülöttjének, Ady Endrének a nevét veszi fel ez év őszén.

A központ feladatait már a szándéknyilatkozat meghatározta:

- népdal, néptánc betanításához megfelelő szakember biztosítása

- kórusvezetők felkutatása és finanszírozási lehetőségek megteremtése

- a határon átnyúló segítség és együttműködés megerősítése, melyet reményeink szerint a Székelyhídon megnyíló határátkelő lehetővé tenne

- teljes fizetéssel rendelkező vezető alkalmazása

- költségvetési keret biztosítása a kultúrotthon működtetésére

- pályázatok nyomán követése

- utazási költségek biztosítása

- könyvtáraink (Létavértes – Székelyhíd) kapcsolattartása

- kultúrcsoportjaink, sport és ifjúsági programok határon átnyúló kapcsolatainak erősítése.

Az aláírást követő tanácskozáson Viorel Horj, Bihar megyei művelődési főfelügyelő elmondta, hogy a kulturális központok törvényének friss alkalmazási utasítása alapján az intézmények bejegyzése egy hónapon belül megtörténik. Az új intézmények célja a nevelés, a tradíciók ápolása, a népművelők képzése és hatékonyabb támogatási rendszer kiépítése. Lukovics András kiemelte, hogy példaértékű és egyedülálló az, hogy Magyarországon a határ mentén román és Romániában magyar kulturális intézmény jön létre. Gavrucza Tibor helyi lelkész, megyei tanácsos a projekt székelyhídi lebonyolítója ugyancsak kiemelte a határon átnyúló együttműködést, és a létrejövő intézmények kapcsolatát.

A létrejött Magyar Kulturális Központ jó építészeti adottságokkal rendelkezik (ötszáz férőhelyes színházterem, nagyméretű színpaddal, kis termek). Azonban a felújításra szoruló épület műszakilag korszerűsítésre szorul. Nemcsak a színpadtechnika, hanem a fűtési rendszer is elavult. Az önkormányzat azonban saját erőből felújította a vizesblokkot, és tervezik a folyamatos megújítást.

A forma adott, közös feladatunk annak tartalommal való megtöltése. A Kőlcsey Ferenc Megyei Közművelődési Intézet folyamatosan segíti a Magyar Kulturális Központ tartalmi munkáját, és forrásokat keres a működési feltételek javítása érdekében.

A helyi művészeti csoportok és közművelődési szakemberek meghívást kapnak a Hajdú-Bihar megye 2004. évi művészeti fórumaira, azért, hogy megismerjék a nálunk kialakult minősítési, továbbképzési rendszert.

Kiemelten segítjük az új intézmény módszertani könyvtárának létrehozását és gyarapítását.

Örömmel fogadnánk a közművelődési intézmények, szervezetek könyv, szakmai kiadvány stb. felajánlásait, amelyek korszerű ismeretanyagot közvetíthetnek a központ munkájához.

Megszervezzük a Bihar megyében dolgozó közművelődési szakemberek képzését, amely területen rendkívüli hiány mutatkozik. Az új módszertani, kulturális központ névadó ünnepségét 2004. november 22-én, Ady Endre születésnapján tartjuk.

Bízunk abban, hogy az új intézmény létrejötte új lehetőségeket nyújthat a határon átvelő kulturális együttműködésben, s ennek egyben új távlatait nyithatja meg.

A bihari táj – a valamikor egy nagy régiót alkotó terület – kulturális, közművelődési értékei a közös erőfeszítéseknek köszönhetően nagyobb lehetőséget és nyilvánosságot kaphatnak a jövőben.

GÁBOR KLÁRA

AZ ÚJ IFJÚSÁGI TÖRVÉNY VITÁJA

Folyik a társadalmi vitája az új Ifjúsági törvénynek. Május 5-én Veszprémben tartották az utolsó találkozót a civil szféra képviselőivel, ahol ismertették a készülő törvény célját, a kialakítandó intézményrendszert és a tevékenységhez adandó forrásautomatizmus várható feltételeit.

Összhangban a GYISM küldetésével a cél az ifjúság társadalmi és közösségi szerepvállalásának fokozása, valamint az ifjúságpolitika jogi intézményi kereteinek megteremtése és működtetése.

Valamennyi előadó megfogalmazta, hogy nagyobb aktivitást várnának az ifjúsági korosztálytól, s hogy nem eléggé szervezetek. Szeretnék őket érdekeltté tenni, hogy nőjön a korcsoport aktivitása, és részt kívánjanak venni az őket érintő döntések véleményezésében, sőt ők maguk álljanak elő életminőségüket javító javaslatokkal, programokkal.

Nem olyan törvény születik, amely bárkire nézve is kötelező volna, hanem olyan, amely lehetőséget ad az ifjúsági munka feltételeinek megteremtéséhez. Az elmúlt években a GYISM és a Regionális Ifjúsági Szolgáltató irodák kialakulásával csak a rendszer felső része épült ki, és hiányzik az ez alatti, megyei és települési szint.

Ezen alsó szintek létrehozása elemi érdeke lesz az önkormányzatoknak, hiszen az ifjúsági tevékenységre kapható forrásautomatizmus lekéréséhez több feltételt kell teljesíteni. Például azt, hogy legyen helyi ifjúsági érdekképviseleti fórum. Kénytelenek tehát azok a települések, ahol ilyen még nem létezik, kezdeményezni a helyi gyermek és ifjúsági önkormányzat vagy más fórum megalakítását. Ebben kétségkívül animáló szerep vár az önkormányzatokra. Meg kell bízniuk valakit – már meglévő munkatársat, vagy újat – azzal, hogy vállalja fel ezt a szerepet. Az önkormányzatok egy ilyen munkatárs – remélhetőleg szakember – megbízásával már teljesítik a forrásautomatizmus megszerzéséhez szükséges második feltételt, egy felelős személy – mondjuk ifjúsági referens – alkalmazását. Harmadik feltétel, hogy legyen a tervezett ifjúsági tevékenységnek közösségi tere. Magától éretetődő, hogy ahol van művelődési ház, ott azt jelöli ki erre a célra az önkormányzat, másutt lehet ez az iskola vagy akár a sportpálya öltözője.

Mi kell még? Természetesen önrész. Hogy mennyi, az a jelenlegi előkészítő szakaszban még nem tudható.

A fenti feltételeket önerőből kell megvalósítani az önkormányzatnak, és mindemellett a helyi ifjúsági fórummal közösen kialakított távlati elképzeléseiket ifjúsági koncepcióban kell rögzíteniük. Ezek után válnak alkalmassá arra a települési önkormányzatok, hogy az ifjúsági normatívát lekérhessék.

Ez eddig „csak” munka, amennyiben már meglévő munkatársat bízunk meg a tennivalókkal. Vajon belevágnak-e az önkormányzatok a feltételrendszer megteremtésébe, és ha elkényelmesedik a dolgot, akkor a településen élő fiatalokban lesz-e annyi erő, hogy kihajtsák azt az önkormányzatokból? Bízunk benne, hogy lesz, és hogy lesznek olyan civil szervezetek is, amelyek a feladatellátásban részt kívánnak venni. A törvénytervezet szerint ugyanis, ha van a településen olyan civil szervezet, amely fel tudja vállalni a tervezett tevékenységek valamely szelétét – mondjuk ifjúsági információs irodát működtet –, akkor az önkormányzat köteles átadni számára az erre szánt normatívát.

Miből is áll össze a normatíva? Három szelétet képzeljünk el. Az egyik egy biztos alap, amely a szakemberek szerint mindenképpen szükséges a feladatellátáshoz, a második szelétet lakosságarányosan alakítják ki, a harmadikat a település teherbírástól teszik függővé, azaz nagyobb mértékben kívánják támogatni az arra rászorulókat.

Hangzott el olyan javaslat a törvényelőkészítő konferencián, hogy nagyobb mértékben segíteni kéne azokat a településeket, ahol még nincs ifjúsági referens, nincs kialakult gyakorlata az ifjúságot segítő munkának. Többen megfogalmazták, hogy az önkormányzatok egyéb koncepcióinak – sport, kulturális, oktatási – összhangban kell lennie az ifjúsággal. Szorgalmazták, hogy az önkormányzatokban tudatosítsák a törvényben rejlő lehetőségek kihasználásának fontosságát, szükségességét, és hogy a polgármesteri hivatalok munkatársainak nyújtsanak segítséget a rájuk váró feladatok szakszerű ellátásához.

Félelmek is megfogalmazódtak. Ismét egy feladat, amelyet az önkormányzatokra bízunk, amelyek az ilyesminek nem szoktak örülni. Mi közművelődésben dolgozók viszont megtalálhatjuk benne az új forrásokat, lehetőségeket, és ennek érdekében lehet, hogy nekünk kell felvállalni a közvetítő, szervező szerepet a helyi ifjúság és az önkormányzat között.

Számos más kérdés vagy kétely fogalmazódhat meg a törvénytervezetről, amelyet részletesebben a GYISM honlapján a „Jog és szakma...” konferencia sorozat letölthető mellékletei között találhatunk meg, és véleményezhetik azt.

Ez év októberében kerül a Parlament elé az Ifjúsági törvénytervezet, amelyhez várják a közművelődési szakemberek véleményét és javaslatait is.

SZAKMAI HÍREK

VI. VÖRÖSMARTY MIHÁLY NEMZETKÖZI VERS- ÉS PRÓZAMONDÓ TÁBOR

A Magyar Versmondásért Alapítvány 2004. augusztus 2-9. között Kápolnásnyéken szakmai tábort szervez. A 14 éven felüli vers- és prózamondók számára lehetőség nyílik a szakmai fogások, a vers- és prózamondás elméleti és gyakorlati tudnivalóinak elsajátítására, a vers- és prózamondás gyakorlására; hangképzésre, beszédtechnikai alapok elsajátítására.

A tábor munkáját neves szakemberek (versrendező, előadó-művészek, mozgástanár és beszédtechnikus irányítják. A múlt évhez hasonlóan – terveink szerint – neves művészvendégeink kurzusokkal és fellépésekkel segítik majd munkánkat.

A táborba 32 fő jelentkezhet. Túljelentkezés esetén a részvételt a jelentkezések sorrendjében, valamint a részvételi díj beérkezésének függvényében fogadjuk el. Ajánlott, hogy a leendő táborlakók hozzanak magukkal néhány kidolgozandó vers példányát, vagy szívükhöz közel álló költő(k) kötetét.

Részvételi díj: 24.000,-Ft

Jelentkezési határidő: 2004. június 15.

Jelentkezni írásban az alábbi címen lehet:

Magyar Versmondásért Alapítvány

1201 Budapest, Hatvani u. 33. Telefon/fax: 284-2780 vagy a

06 /70/ 940-8256 E-mail: info@versmondas.hu

„AZ EURÓPAI CIVIL TÁRSADALOM FEJLESZTÉSE ÉS A „BUDAPESTI NYILATKOZAT”

2004. március 25-28. között százharminc közösségi munkás, kutató, támogató, döntéshozó, valamint kormányzatok, társadalmi szervezetek és közösségek képviselői 33 országból, az Európai Unióból és azon kívülről, találkoztak, hogy felkészüljenek a 10 tagjelölt ország csatlakozására. A konferenciát – melynek fókuszában az európai civil társadalom fejlesztése állt a közösségfejlesztés eszközeivel – a Közösségfejlesztők Nemzetközi Egyesülete, az Egyesült Európai Társadalomfejlesztési Iroda és a Magyar Közösségfejlesztők Egyesülete szervezte a Magyar Köztársasági Elnök védnöksége alatt.

A közösségfejlesztés a civil társadalom fejlesztésének egyik eszköze, amely segít a közösségeknek lehetőségeik feltárásában és a számukra legfontosabb cselekvési tervek meghatározásában, összhangban a társadalmi, gazdasági és környezetvédelmi fejlesztési irányelvekkel. A közösségfejlesztés arra törekszik, hogy a helyi közösségeket képessé tegye a szerepvállalásra és az önálló cselekvésre, beleértve a földrajzilag meghatározott, a közös érdekek vagy azonos identitás, illetve a konkrét témák és kezdeményezések alapján szerveződő közösségeket is. A közösségfejlesztés a közösségi csoportokon, szervezeteken és hálózaton keresztül fejleszti az emberek képességét arra, hogy aktív tagjai legyenek a társadalomnak, valamint felkészíti az intézményeket és az állami, magán és nem kormányzati szervezeteket arra, hogy párbeszédet alakítsanak ki a lakossággal az őket érintő változások közös meghatározásában és végrehajtásában. A közösségfejlesztés támogatója az aktív és demokratikus társadalmi részvételnek és az önálló véleménynyilvánításnak a hátrányos helyzetű és kiszolgáltatott helyzetben lévő közösségekben. Olyan értékrend és alapelvek mentén határozza meg önmagát, mint az emberi jogok, a társadalmi befogadás, az egyenlőség és a másság elfogadása, amelyeket meghatározott eszköz- és ismeretrendszeren keresztül érvényesít.

A 2004 márciusában Budapesten megrendezett konferencia résztvevői, a társadalmi szervezetek, kormányzatok, támogatók és helyi közösségek képviselői, elismerik a civil társadalom fejlesztésének az Európai Unió által meghatározott kiemelt szerepét, és hangsúlyozzák a közösségfejlesztés fontosságát ezen folyamat támogatásában és az emberi jogok védelmében. A résztvevők arra kérik az EU-t, a nemzeti, regionális és helyi kormányzatokat, hogy, kötelezzék el magukat egy társadalmi és gazdasági értelemben befogadó, sokszínű, környezetileg fenntartható és igazságos társadalom kialakítása mellett, és biztosítsák a társadalmi párbeszéd kialakításához szükséges struktúrák, irányelvek és a mechanizmusok meglétét az Európai Unió illetve tagállamai és a civil társadalom között. Ennek megteremtéséhez morális és anyagi támogatás szükséges, és megfelelő színvonalú jogi, intézményi és anyagi feltételek megteremtése, különös tekintettel a közösségfejlesztésre. A konferencia résztvevői hangsúlyozzák a közösségfejlesztés szerepét azoknak a mechanizmusoknak a kialakításában, amelyek elősegítik Európa minden lakosának befogadását – legyen az állampolgár, (ideiglenes) bevándorló vagy menekült. A résztvevők elutasítják a rasszizmus és az idegengyűlölet egyre nyíltabban jelentkező

formáit, valamint a burkolt, a jelenlegi bevándorlási politikában megnyilvánuló rasszizmust is, amely létjogosultságot ad az „európai erőd” jelenségnek. A konferencia résztvevői elismerik, hogy az Európai Unió bővítésének következményeként a társadalmi, gazdasági, kulturális élet meg fog erősödni a térségben.

Fontos szerepet tulajdonítanak olyan mechanizmusok kifejlesztésének, amelyek elő tudják segíteni a jó példák megosztását az Európai Unión belül, de az EU és azon kívüli országok és intézmények között is (beleértve a többi európai országot), ahol a közösségfejlesztés meghatározó szerepet játszott a nyomor és a társadalmi kirekesztés enyhítésében, a háborús konfliktusok megoldásában és a béketeremtésben. Végül, a konferencia résztvevői szükségesnek tartják tudatosítani mindazokat a hatásokat, melyekkel a szegénység, a társadalmi kirekesztés és a marginalizálódás a kulturális és nemzeti kisebbségeket és menekülteket sújtja. Ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy a gyakorlatban a közösségfejlesztés azért küzd, hogy hangot adjon a kisebbségi perspektíváknak a törvényi szabályozás és gyakorlat kialakításakor, így a fekete és más kisebbségi közösségek szerves részei legyenek ennek a folyamatnak.

A konferencia kulcsfontosságú célja volt, hogy egy közös nyilatkozatot hozzon létre az európai közösségfejlesztésről az Európai Unió, a nemzeti kormányok és más kulcsszereplők számára. Következzen tehát egy részlet a közös egyetértésen alapuló nyilatkozat szövegéből.

A „Budapesti Nyilatkozat” főbb pontjai:

Közösségfejlesztési politika és törvényhozás európai, nemzeti és helyi önkormányzati szinten

1. Az EU Munkatügyi és Szociális Főigazgatóságának kezdeményeznie kellene egy olyan, átfogó EU-s irányelvi állásfoglalás 2005-ös megjelentetését, amely rávilágít a közösségfejlesztés szükségességére az állampolgári részvétel fokozása és a társadalmi tőke építése terén. A közösségfejlesztés szerepét ebben a folyamatban explicit módon kell elismertetni, és a 2007-es Strukturális Alapokon keresztül, és a különböző független alapokkal, alapítványokkal és civil szervezetekkel, és az azok közti koordináció fejlesztésével, következetes és fenntartható támogatási csatornákat kell biztosítani a helyi, regionális és európai közösségfejlesztő hálózatok számára.

2. 2006-ig minden nemzeti kormánynak fontolóra kellene vennie egy olyan miniszter kinevezését, aki kifejezetten a közösségfejlesztő irányelvek kialakításáért és megvalósításáért felelős, és az összes minisztériumra kiterjedő hatáskörrel rendelkezik. Arra is kérjük a kormányokat, hogy vegyék fontolóra a közösségfejlesztés törvényi szabályozását is.

3. A regionális és helyi önkormányzatoknak 2007-től kezdődően olyan éves cselekvési terveket kellene megjelentetnie és végrehajtania, amelyek megfelelően körülírják az idevágó speciális intézkedéseket, beleértve a befektetéseket, valamint a közösségfejlesztő cselekvések követését és értékelését a hatékony társadalmi részvétel fokozása terén. Ezeket a terveket a közösséggel való kiterjedt konzultáció mellett kell kialakítani.

További címek a „Budapesti Nyilatkozatból”:

- 4-6. Közösségfejlesztés képzés, tréning
- 7-10. Közösségfejlesztés elmélet és kutatás
- 11-14. Közösségfejlesztés és a vidék
- 15-17. Közösségfejlesztés és városi regeneráció
- 18-20. Közösségfejlesztés, fenntartható fejlődés és környezet
- 21-23. Közösségfejlesztés, élethossziglani tanulás és kulturális fejlődés
- 24-26. Közösségfejlesztés, helyi gazdaságfejlesztés és a társadalmi gazdaság
- 27-30. Közösségfejlesztés, kisebbségek, bevándorlók, idegengyűlölet, rasszizmus és diszkrimináció

További információ:

Garry Craig professzor
Közösségfejlesztők Nemzetközi Egyesülete (IACD)
e-mail: g.craig@hull.ac.uk

Margo Gorman
A Társadalmi Fejlesztés Egyesült Európai Irodája
e-mail: margogorman@eircom.net

Vercseg Ilona
Közösségfejlesztők Egyesülete Magyarország
e-mail: kofe@kkapcsolat.hu

Varga Tamás

AZ ANDRAGÓGIÁRA ÉPÍTŐ SZAKIRÁNYOK KONZORCIUM- ELŐKÉSZÍTŐ MEGBESZÉLÉSE

A Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Fel-
nőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet (7633 Pécs,
Szántó Kovács János u. 1/b) emlékeztetője a 2004. április 26-án
a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Karának Fel-
nőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézetében megtar-
tott konzorcium-előkészítő megbeszéléséről.

A jelenlévők abban állapodtak meg, hogy csatlakoznak az
ELTE BTK dékánja által vezetett nagy konzorciumhoz, illetve
az azon belül alakuló, az andragógia, a pedagógia és a pszichológia
„bemenettel” foglalkozó kisebb csoportosuláshoz. Ez utóbbiban
az érdekelt intézmények összefogója Dr. Hunyady György pro-
fesszor úr. A csak az andragógiára építő szakirányok képviselő-
ivel a megjelentek Dr. Koltai Dénes igazgató urat bízták meg.

A megbeszélésen a Humán erőforrás-fejlesztés Operatív
Program 3.3 jelzete alatt, a *felsőoktatás szerkezeti és tartalmi fej-
lesztése* címmel meghirdetett pályázati kiírás első komponensével
kapcsolatban két pályázat lehetősége merült fel. Az első a tan-
terv kialakításával és akkreditációjával foglalkozna, a másik
pedig a tananyag kidolgozását és digitális megjelenítését vállal-
ná. A tantervi munkálatok képviselőjét az ELTE, a tananyag-
fejlesztés konzorciumát a PTE TTK FEEFI vezetné. A jelenlé-
vők mindkét konzorcium megalakítására szándéknyilatkozatot
írtak alá, azzal a feltétellel, hogy a tananyag kidolgozásával
kapcsolatos pályázatot az érdekeltek csak abban az esetben ad-
nák be, ha az a tantervi munkálatok támogatási esélyeit nem
csökkentené.

A jelenlévők felhatalmazására megkerestük Hunyady György
professzor urat, aki a második pályázatot esélynövelőnek, ezért be-
adandónak tartotta. Ennek megfelelően a tananyag kidolgozására
és digitalizálására irányuló konzorcium megszervezését elindítjuk.
A részletek kidolgozása érdekében **2004. május 21-én 15 órai
kezdettel Budapesten, a Magyar Művelődési Intézet épületében**
megbeszélést tartunk, amelyre a konzorciumban részt venni szán-
dező intézmények e tárgyban érdekelt képviselőit tisztelettel
meghívjuk, és feltétlenül várjuk.

A szándéknyilatkozathoz csatlakozók listája, egyben a tan-
anyag kidolgozására és digitalizálására vállalkozó konzorcium
intézményei:

1. Berzsenyi Dániel Főiskola

2. Debreceni Egyetem Bölcsész-tudományi Kar
3. Debreceni Egyetem Hajdú-böszörményi Pedagógiai Fő-
iskolai Kar
4. Dunaújvárosi Főiskola
5. Eötvös József Főiskola Pedagógiai Fakultás
6. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Pedagógiai-Pszicho-
logiai Kar
7. Eötvös Lóránd Tudományegyetem Tanító- és Óvóképző
Főiskolai Kar
8. Kaposvári Egyetem Csokonai Vitéz Mihály Pedagógiai
Főiskolai Kar
9. Kodolányi János Főiskola
10. Nyíregyházi Főiskola
11. Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János
Tanítóképző Főiskolai Kar
12. Nyugat-Magyarországi Egyetem Benedek Elek Pedagóg-
iai Főiskolai Kar
13. Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar Fel-
nőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet
14. Szent István Egyetem Gazdasági- és Társadalomtud-
ományi Kar
15. Szent István Egyetem Jászberényi Főiskolai Kar
16. Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző
Főiskolai Kar
17. Tessedik Sámuel Főiskola Gazdasági Főiskolai Kar
18. Vitéz János Római Katolikus Tanítóképző Főiskola
19. Zsigmond Király Főiskola
20. Magyar Művelődési Intézet

A szándéknyilatkozatot aláíró 15 intézmény képviselői a
munkálatok összefogására a következő kollégákat kérték fel:
felnőttképzési szervező szakirány: Cserné Dr. Adermann
Gizella;

munkavállalási tanácsadó szakirány: Dr. Szilágyi Klára;
művelődésszervező szakirány: Kraiciné Dr. Szokoly Mária,
Dr. Sári Mihály, Dr. T. Kiss Tamás;
személyügyi szervező szakirány: Dr. Halmas Csaba.

Pécs, 2004. május 8.

Az emlékeztetőt összeállította: Dr. Kocsis Mihály.

A BUKARESTI TESTVÉRINTÉZMÉNY LÁTOGATÁSA A MAGYAR MŰVELŐDÉSI INTÉZETBEN

A Magyar Művelődési Intézet igazgatója, Beke Pál a tavalyi évben – egy időben azzal, hogy az Intézet honlapja román anyanyelvűek számára is elérhetővé vált – megkereső levélben kezdeményezte a szakmai kapcsolatfelvételt bukaresti testvérintézményünkkel a Román Kulturális és Vallásügyi Minisztériumban. Hosszas hallgatás után – mint annak okát megtudtuk, az ottani Minisztérium új épületbe költözött, s levelünk elkallódott – 2004-ben, az újra szorgalmazott meghívást elfogadta a Nemzeti Román Kulturális és Hagyományos Kultúrát Őrző és Felnőttnevelési Intézet igazgató asszonya. Az intézet rövidített neve CNCP.

Oana Gabriella Petrica igazgató asszony valamint **Elena Gavrilutiu** az intézmény Könyvtár és Video Dokumentumtárának osztályvezetője, **Corina Mihaescu** a Kutatási Osztály vezetője április 27–30. között volt intézményünk vendége. A bukaresti testvérintézmény képviselőit elkísérték **Groszu Magdolna**, a Román Kulturális és Vallásügyi Minisztérium Európai Integrációs Intézet igazgató helyettese, valamint annak főtanácsosa, **Csортán Ferenc** úr, továbbá a minisztérium Felnőttnevelési Osztályának vezetője **Feczkó Maria**.

A delegációt – megérkezésüket követően, a Magyar Művelődési Intézetben – vezető munkatársai körében fogadta Beke Pál. Az egész délelőttön át tartó megbeszélés első részében a Magyar Művelődési Intézet igazgatója ismertette a kapcsolatfelvétel célját és lehetőségeit, valamint tájékoztatást adott az eddig létrejött szlovén, lengyel, cseh, francia, olasz partnerkapcsolatok eredményeiről. A vendéglátó intézmény vezetőjének személyes szakmai hangvételét nagyra értékelték a romániai küldöttség tagjai, s ettől fogékonyra váltak arra, hogy a magyar, illetve román közművelődés múltbeli és jelenlegi struktúráját, intézmény típusait és működési rendszerét, egy kritikai összehasonlító, szóbeli elemzés alapján mutassák be egymásnak.

Mint megtudtuk vendégeink nagy része mostani magyarországi látogatása során lépte át először nyugat felé országának határát, vagyis többen közülük most járhattak először külföldön. Mint azt Oana Gabriella Petrica igazgató asszony többször is kifejtette, ettől a kapcsolatfelvételtől remélik a jövőben a nemzetközi kitekintés lehetőségét.

A tárgyalások során mindkét fél hangsúlyozta, hogy szükséges egy olyan egyezményes nemzetközi „szakszótár” közös megalkotása, melynek használata megkönnyíti az egységes szakmai, elméleti-gyakorlati párbeszéd kialakítását az európai nemzetek között.

A romániai delegáció vezetője ismertette a náluk 2003-ban elfogadott Kulturális Törvény lényegét, mely a különböző intézménytípusok működését szabályozza. A nevezett Törvényt, a Magyar Művelődési Intézet magyar nyelvre lefordíttatta és azt – a román fél kérésére is – szakemberei tanulmányozzák.

Romániai testvérintézményünk fő feladata a hagyományos kultúra (népi kultúra) kutatása, megőrzése, ápolása, ezért az első nap délutánján látogatást tettünk velük a Hagyományok Házában, ahol Kelemen László igazgató fogadta a vendégeket.

A román nyelvet kiválóan beszélő igazgató úr a vendégek anyanyelvén ismertette intézményének legfőbb és legfrissebb eredményeit. Javaslatok születtek közös projektek megvalósítá-

sára, különös tekintettel az intézmények zenei dokumentumtárának cseréjére. A romániai szakembereket legfőképp azok a törvénybe foglalható magyar javaslatok érdekelték, amelyek a népi nemzeti kultúra értékeinek védelmét szolgálhatják, szabályozhatják. Csalódottsággal tapasztalták, hogy erre vonatkozóan Magyarországnak külön törvényi rendelkezései nincsenek. Mint elmondták Románia, az Európai Unió csatlakozás előtt, erre vonatkozóan törvényt kíván alkotni, megővendő népi nemzeti értékeit.

A Hagyományok Házában működő képzések tematikája, rendszere, a táborok módszertana szintén nagy érdeklődést váltott ki vendégeinkből. Nyitottak voltak minden adaptálható ötletre, együttműködési lehetőségre, ami csak közösen megvalósítható lehet a jövőben.

Az első nap délutánján megtekintettük velük a Nemzeti Galéria kiállításait, a Budai Vár kultúrtörténeti nevezetességeit. Az esti órákban a Hősök terében, a Citadelláról látható kivilágított városban gyönyörködtek román vendégeink.

A nap végén összegezték a látottakat, s – mint mondták – remélik, hogy Románia természeti szépségei majd kárpótolják a viszontlátogatókat Bukarest „szépséghibái” miatt.

A szakmai találkozó második napján a Magyar Művelődési Intézetben az osztályvezetők mutatták be szakterületüket, tevékenységüket.

A vendégek rövid viszont-referátumban számoltak be saját munkájukról, eredményeikről. Vázlatszerűen összegezve:

A felsőoktatásban, csak a közelmúltban valósulhatott meg a művelődési menedzserek képzése.

A művelődési ház igazgatók továbbképzését (szakképesítést?) országos hatókörben a CNCP és a Minisztérium látják el, mely képzés általában a megyei művelődési központokban valósul meg.

Az amatőr alkotók képzését, továbbképzését a német népfőiskolai rendszer mintája szerint, annak külföldi támogatásával látják el, régiós hatókörben. (A legjobban működik Arad térségében.) Szervező, koordinátor a Minisztérium.

A CNCP etnográfiai kutatásokat folytatott a közelmúltban a Duna-deltában, ahol számos kisebbségi népcsoport él együtt. A kutatás eredményeit országos konferencia keretében mutatták be.

Az amatőr művészetek területén különös figyelmet fordítanak a naiv művészetre és az ikonfestőkre. Számukra minden évben Nemzetközi és Országos hatókörű kiállítást szerveznek. Az ezt bemutató katalógus képeit hamarosan megjelentetjük az MMI honlapján.

A CNCP jelentős dokumentumtárat hozott létre, melynek értékes darabjai között tartják számon a Romániai Nemzetközi Etnográfiai Filmfesztivál alkotásait.

Szakmai periodikájuk címe DATINI, mely kulturális folyóirat a hagyományos kultúra ápolásának módszertanával, bemutatásával foglalkozik.

A vendégek látogatást tettek a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumában, ahol Nagy Mihály osztályvezető úr tájékoztatást adott Magyarországi Európai Unió csatlakozásáról.

„Amit erő és hatalom elvész, azt idő és kedvező szerencse ismét visszahozhatják,
de miről a nemzet félve a szenvedésektől, önmaga lemondott, annak visszaszerzése
nehéz és mindig kétséges. Deák Ferencz”

(Zala György szegedi Deák Ferenc szobrának felirata)